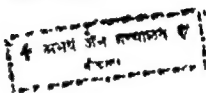

માનવતાનું મીઠું જગત

[દિવ્યતાને પાઠ]

ભાગ ત્રીજો

પ્રવચનકાર

કવિવર મહારાજશ્રી નાનચંદ્ર મહારાજ
'સતશિષ્ય'

સંપાદક
સત્યાલ

પ્રકાશક

મંત્રી

પૂજ્ય શ્રી દેવચંદ્ર આર્ચનિક
પુસ્તકાલય ટે ચોગપા
લીબડી (સૌરાષ્ટ્ર)

નિહપુરનિવાસી શાહુ લહેરચંદ કુવરજીભાઈ તરફથી આર્થિક
સહાય મળતા આ પુસ્તકની અર્ધો કિંમત એટલે આઠે આના
રાખવામાં આવી છે

પડતર કિંમત રૂ ૧-૬-૦

અર્ધ કિંમત રૂ ૭-૬-૦

આવૃત્તિ પહેલી

સવત ૨૦૦૪

પ્રત ૫૦૦

મુદ્રક

જ્યોતી ઘેલાભાઈ દલાલ
વર્સેન્ટ પ્રિન્ડીંગ પ્રેસ,
થી કોટા રોડ, અમદાવાદ

પ્રાસંગિક વક્તવ્ય

આજીવ્યો પરીક વર્ષ પહેલાં ને પ્રસવનો ઘરેલો તે હજુ આજે પણ એટલાં જ ટુચકર લાગે છે, જેમ ' માનવતાનું મીઠું જમત ' જાગ-૧૯૦ બહાર પડ્યો ત્યારે અનેક યુએ સંજ્ઞાનુ હતું પડી તો બીજો જાગ પણ એવી જ રીતે તૈયાર થયો. અને આજે ત્રીજો જાગ જનતાની સેવામાં દાગર થાય છે ત્યારે જાગમાં એ જ પધારનો ખવિ ટે તેમાં આ સીમ જાગમાં ઉચ્ચતર સુમિમનું રખાઈકરણ દોવાથી, વિવિધતાની દૃષ્ટિએ દેખનાં અતરમ નામે જિજ્ઞાસિત રાખેલ છે તે સહજ છે

માનવજીવન એટલું બધું સફીર્જ, અગાધ અને અદ્ભુતનાથી ભરપૂર છે કે તેનું મર્મોંએ જાણેખન કરવું લગભગ અસાધ્ય છે તોપણ હિતમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ પ્રમાણનો આશ્રય સર્ધ માનવતાના આ જનનને મીઠું-મધુર બનાવવાનો બીજો પ્રયત્ન કર્યો છે

પ્રાથમિક અવગ્યાનો માનવ, અથવા મૂકા કે ન્યાં સુધી વિચાર સમિતિ અનુવિનિસિત દોષ ત્યાં સુધીનો માનવ—પડી બનેલો તે નમિતિ ઉમરે ૮૦ વર્ષની વૃદ્ધ દોષ તોપણ—ક્રમસપાસવિન સરમરોધી જીવનો દોષ છે ત્યારમાદ બીજો લગભગ જોડતે કે વિચાર-સમિતિના ઉત્પત્તી સરજાનામાં, તે લગભગ અર્ધમાનવ અને અર્ધપશુ જેવો—નર પશુ જેવો—દોષ છે પરંતુ જગરે એ જ વિચારસમિતિ સમ્યક્ જો છે—

સત્યાર્થો અને છે ત્યારે તે જ વ્યક્તિ ક્રમે ક્રમે પૂર્ણમાનવ અથવા
દિવ્યમાનવ બની શકે છે

અહીં ત્રણે ભાગમાં આ રીતે કનિષ્ઠ, મધ્યમ અને ઉત્તમ પ્રકારની માનવતાના નિર્ણયો અને વિવેચનો આપેલ છે. વિચક્ષણ વાચકવર્ગ પોતાને કઈકે ક્ષામા લોઈશ કે છે તેનો આધાર તે ડી વિવેકબુદ્ધિના વિભાસ ઉપર છે. નરપશુ અને દિવ્યમાનવ એ બે રચ્ચેની સ્થિતિમાં વિવેકબુદ્ધિનો ક્રમિક વિભાસ થવા કહે છે પરંતુ તેમાંથી જો વિવેકનીમ્માં જતેય તો જીવનનું પાનન થાય છે. કાંણ કે જો સ્થિતિમાં નરી બુદ્ધિ મે રીતે કામ કરે છે એક દેરી બાવે અને બીજી આસુરી બાવે. આ બે રીતોને આપણે સંશ્લેષ આતર (૧) આત્મવક્ષી વક્ષણ, અને (૨) પરલક્ષી વક્ષણ કહી શકીએ. આત્મવક્ષી બુદ્ધિમાં સ્વ-મંવેદન દેખાયા એની ગતિ મતતપણે દિવ્યતા તરફ હોય છે. ત્યારે પરલક્ષી બુદ્ધિમાં ઔદિક આર્થસાધના હોવાથી ક્રમેક્રમે પોતે જડનાદ તરફ ધકેલાઈ જાય છે. સંક્ષેપમાં સાગંસ એ છે કે, નરી બુદ્ધિમાં જ્યારે સમ્યગ્ભાવ બળે છે ત્યારે જ એ એની પગલાણો પહોંચે છે એવી આત્મવક્ષી વિવેકબુદ્ધિ અથવા સમ્યગ્ચિચારદષ્ટિ-વાળો માનવ પછી જીવનનાં પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં બીડો બીડો પોતાની જાતને ઉત્તરોત્તર દિવ્ય બનાવવાનો પુરુષાર્થ સેવે છે એટલે કે ત્યાંથી દિવ્યતાની અચૂકપેજો શગ્ધાન થાય છે. તેથી જ અનુભવી પુરુષોએ કહ્યું છે

समावदुःखाग्र परोऽस्ति रोग

सम्यग् विचारान् परमौषध म् ।

ત્યારે બીજા પક્ષે, પરલક્ષી બુદ્ધિ તો બુદ્ધિવાન્નાં જંગાં બીજાં કરી ઉચ્ચ સ્વાર્થ સંધારામાં પોતાની જાતને ગૂચરી નાંખે છે અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો અધોગતિ પામે છે

એટલે દરેક વાચનાગ્ને મારી નામ લવામણ છે કે, તેઓએ માનવતાના આ મીઠા જગતમાંથી, પોતાની જાતને સર્વ પ્રકાર દિવ્ય

જનાવવાની જ પ્રેરણા લેવી પોતાનું તન, પોતાનું મન, પોતાની શુદ્ધિ પોતાની પ્રાણસક્રિયા અને જે કંઈ પોતાનું મથ્થાનુ ભેગ તે સર્વ દિવ્ય કારિનું છે, માનવ-કારિનું જ કે પાશવ કારિનું છે—તેનું હૃદયેષ નિરીક્ષણ કરતા મેલું સર્વ સતપુત્રોનો એ આદેશ છે

प्रत्यह प्रत्यक्षैर्क्षेत नरभोरिन्द्रमात्मन ।

किन्तु ये पशुभिस्तेतुल्य किन्तु सत्पुरुषैरिति ॥

અને એ પશુ સમજીમાં રહે કે માન નિરીક્ષણ કરતું એટલું જ પૂરતું નથી નિરીક્ષણ પછી પરીક્ષણ થતું થયે, અને પરીક્ષામાં જે કંઈ હિંતમ લાગે તેને જીવનમાં અપનાવી લેવાનો દર મમ્મય થાય તો પછી 'દિવ્યતાને પથે' પ્રગતિ થવી શક્ય બને એ પ્રગતિ દુર્લભ હોવા છતાં પંથ એવો દિવ્ય હોય છે કે એ માર્ગે પ્રગતિ કર નારને જીર્ણગતિનો અનુભવ કરાવે સુતેયુ કિ બહુનાં

मुनि नान्ये दृष्ट.

સાચકો

તા. ૨૩-૨-૪૬

સ. ૨૦૦૫, મહા. ૨૬-૧૧

}

અનુક્રમ

નિર્ણય	પાન
૧ મીલિટ ધર્મ	૧
૨ સરજાના અને શુદ્ધિ	૧૪
૩ નિવેક	૩૩
૪ ' સ્વધર્મ-શ્રુતિ-દુર્લભ '	૪૭
૫ સત્સંગ-કુસંગ	૫૩
૬ ' અનુપ્રેક્ષા '	૭૬
૭ જૈન કોણુ બની શકે ?	૯૫
૮ ભક્તિનો મહિમા	૧૦૫
૯ પથાતાપ અને ભાવના	૧૧૭
૧૦ દર્શનમોહનીય છૂટે તો ?	૧૨૬
૧૧ શ્રદ્ધા પ્રમુદુર્લભ	૧૪૭
૧૨ વેરાઅ	૧૬૨
આધ્યાત્મિક પદો	૨૮૩

મૌલિક ધર્મ

[અવચન પહેલું]

નિઘાતુ સંભળો !

આજથી હવે આપણે બીજા ખડ તરફ વળીએ છીએ જેમ આપણે વકીએ છીએ તે પૂર્વ ગોળાર્ધ અને પશ્ચિમ ગોળાર્ધ કાપાયા છે, તેમ આપણે આપણા જીવનવિકાસના પથ બે વિભાગો કર્યા છે એક વિભાગની ચર્ચા હું મન જાખ્યાનસત્રમાં કરી ગયો છું હવે ત્યાંથી એ ચર્ચા અવૂરી મૂકી છે, ત્યાંથી જ આગળ ચલાવું છું

આજના જાખ્યાનનો વિષય ‘ મૌલિક ધર્મ ’ છે ‘ કર્તવ્યધર્મ, સમાજધર્મ, કુટુંબધર્મ, જીવધર્મ, સામાન્ય, સેત્રધર્મ, રાષ્ટ્રધર્મ, અને યુદ્ધધર્મ ’ વિશે અગાઉ જે કહી ગયો છું, તેમાં મુખ્ય સુર પુણ્યનો હતો ત્યારે મૌલિક ધર્મમાં તો નિર્મળ ધર્મની જ મુખ્યતા છે

‘ વ્યુત્થાપ્યો ધર્મમા ’—૫૧ થી ૫૨ મુખ્ય એ એનો મૌલિક ધર્મ હા ત, અગિયો ૫૩ મુખ્ય હાલપણ છે, તો હાલપણ એ અગિયો મૌલિક ધર્મ ગણાય એમ પદાર્થમાત્ર માટે સમજી લેવું અહીં આપણે આત્માનો મૌલિક ધર્મ વિચારવાનો છે જ્ઞાન એ આત્માનો મૌલિક ધર્મ છે તેથી જ કહ્યું છે કે

પથિત્રીક્રિયતે યેન યેનૈવોદ્ઘિયતે જગન્ ।
નમસ્તસ્મૈ હયાદ્રાવિ ધર્મકલ્પાદ્ધિપાયથૈ ॥

સાગશ—અહિંસારૂપ અમીગસથી લિંગયેલો ધર્મ એ એક એવું અત્યંત ક'પટલ છે, કે જે દ્વારા જગત અને જીવનની નિર્મળતા અને ઉન્નતિના ફળો પ્રાપ્ત થાય છે

પુણ્ય અને વર્મ વચ્ચેનું અંતર

આથી તમે સૌ સહેજે સમજી શકો છો કે પુણ્ય ક'તા ધર્મનું અર્થ તદ્દન લિ ન અને દેવથી અમર્યાદિત—વિશાળ કે જેમ આમશન ઠાઈ સીમા નથી, તેમ ધર્મ । ઈ । સીમા નથી પુણ્ય કર્તવ્યોમાં જોડે જોડે પણ બલ્લાની આગા રહે કે, અન ન રહે તા પણ ફળ મળે છે, અને આમા તો ત્યા નિશ્ચ જ પોતાનું મ્થુ ત્યા બદલો ટાનાથી અને શુ લે? જૈનદષ્ટિએ કહો તો પુણ્યનું ફળ વધુમાં વધુ મળે તો સ્વર્ગ મળે, પણ પુણ્ય એ મોક્ષે તો ન જ પહોંચાડી શકે કામ્યકે પુણ્યશાળી જે ઈર્ષ સવા ભગ્ન કે પરાપકાર કરે, તેમાં તન, મન, વચન અને ધનાર્ સાવતો જોડે છે ખરો પણ મુખ્યત્વે તેમા આત્મા નથી ભજતો એટલે કાઈકે પ્રમુખને ઈન્જા કે અનિચ્છાએ નામનાનો કે દામનાનો મોહ એમા ઝોળોવતો રહે છે અને તે આગાતૃષ્ણાથી છેક મુક્ત થવા દેતો નથી ત્યાં ધર્મની તો શરૂઆત જ હન્યુદિથી થાય છે કામનાવાળાં પુણ્યો જીવને ભારે બધનરૂપ ધર્મ અનર્થની પરપરા ઉપજાવે છે, પણ નિષ્કામવૃત્તિથી, બલ્લાની ઈન્જા વિનાના પુણ્યો બધનરૂપ થતા નથી પણ શ્રેયના, માર્ગે લાવી મુકે કે સોહી નુકસાન મૂલ્યસ્થ ધર્મો શુદ્ધસ્થ ચિદ્દૃષ્ટિ, શુદ્ધિ અને સરળતા એ ધર્મની પ્રથમ સગત છે એ સગત વિના એ જીભો જ રહેતો નથી

એક ચેતનશી

અહીં હું જે કહી રહ્યો છું તે સળધર્મો મારે તમને એક ચેતનશી આપરી જોઈએ તે " કે " જો પુણ્ય કરતાં ધર્મ જોયો છે તો આપણે ધર્મ જ કરીએ. પવિત્ર પુણ્ય પણ શા માટે ? " એમ રખે કાઈ અમને કોંઈ બૃમિકાઓ જવાનું આદેશ

કરતા ! જેમ સાતમી યોપડી એ પ્રથમ યોપડીની દક્ષામાં ધણી જમી છે છતાં ક્રમે ક્રમે પામ થતા વિના સોમેજ સાતમા ધોગ ચુમાં બેમે તે નિઃફળ નીવડે તેમ જ ધર્મના સળધમાં પણ છે જેને નીતિના પાઠ પામ ન કર્યા હોય માણસાઈ—મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત ની મિત્રાદિ આગ યોગદશિમાથી જે પસાર ન થયો હોય, અને જે માર્મને અનુરૂપ મેવાદિ પુણ્યકારો જેને ન કર્યા હોય તે નિર્જનના દગવાગા ધર્મના પાદનો અધિમરી જ નથી બની શકેતો એટલા માટે જ હ ચ્યા ખડમાં વિસ્તાનપૂર્વક આજો વિકાસક્રમ આપી ગયો છુ મીઠી માનવતા વિના મૌલિક ધર્મની પ્રાપ્તિ અશક્ય છે

નિર્મેજ ધર્મની વિચારણા

મારા નત્ર મન મુજબ આવા નિર્મેજ ધર્મના નિર્ધારમાં જૈન મુત્રો બહુ અમભાગ ભજવે છે વેદિક મુતિઓ અને દર્શનિએ એ વિશે ચિંતનસામગ્રી પુરૂજ મેલી કે પણ એ વાચ્યા પડી ક્યા જુ અને અતે સુ ? એ કહી છે જૈનમુત્રોમાં મહુ સુર રીતે મગે કે પણ જે વૈરાગ્ય અને ઉપશમ પમાવાના અર્થે જ નિરપેદા શાઓને અવગણીને મોધા જૈનમુત્રો કાઈ વાચે તો અપનો જ યાન સારાંશ કે જૈનદર્શન એ ઉન્નત કમાના સાધકોનુ દર્શન છે આ પ્રસંગે મારે એ પણ કહેવુ જોઈએ કે આજે ભૂમિકા વિના જાતિગત જૈનધર્મ પગાય છે અને જૈનમુત્રો વચાવ છે, તેનુ પરિણામ અપચામાં પરિણમ્યુ છે ‘જૈન’ કહેવડાવતા વર્ષમાં આજે ભારે ભરકર પરિણામ આન્યુ કે વગર પાત્રતાએ વગર અધિકારે એ ઉચ્ચ માત્રાનો ઉપયોગ કરે કે બીજા ધર્મો પણ પાત્રતા તો માગે છે જ અને પાત્રતા જોટની ઓગી હોત તેટની ઓગી સફળતા મેળવે કે પણ જૈનધર્મ તો ભારે કડક પાત્રતા માગે છે આ વિશે હ આગળ કહેવાનો છુ અહીં તો હજુ યાનના મૂળ પાયાના એટલે કે વૈદિક ધર્મ અને બૌદ્ધધર્મમાં બનાવેલાં તરવોના જ આવરણની ભૂમિમ આવે છે એટલે એ મર્યાદાએ જ કહીશ

વર્મનિષ્ઠ મનોન્ન્યા

આના ધર્મિક્ષની મનોન્ન્યા સત્યાર્થી હોને ! સત્ય આગળ એ દેશાનીય જોવના નહિ કરે ! આપણે જોઈ ગયા કે મનદર ગાન હરિશ્ચંદ્રે ગજપાદ તબલુ, પોતાના ત્રીપુત્ર વેચ્યા અને પોતે પણ આખરે ચડાણને ત્યાં વેચાયા તમને હુ પૂછુ છું કે કોણે એમને દુઃખ પાડી હતી ? આજની જાણીતી વાણિવાવિઘાની પેઠે જરા દેરવી તોલ્યું હોત તો ! પણ બન્ધુઓ ! ત્યાં એવું કાટલા નથી હોતાં ! જગત એને નમના મનના પગ કહે, એહીઓ અને આયીઓ મહા નિરાવ કરે પણ એ જાની વચ્ચે એ તો માત્ર બિડ્ડ અત કશું તપામે અને ધીરજથી પગના ભયે જાય ખરી વાત તો એ છે કે એવા સત્યશૂખ્યાનો આત્મકષ્ણ એવો તીજો અને બીડો હોય છે, કે એ જાની જ વાળવા સારુ મેને સત્યપથ પ્રેરાયે જ છૂટકો થાય છે જો ધર્મ ન હોય તો બીજા જાણી એટલે કે સ્ત્રી, પુત્ર, અધિકાર, લાભી ઇલાદિથી એને તૃપ્તિ થાય જ નહિ એને તો એ પ્રતીતિ હોય કે

લભતિ વિમલા મોયા લભન્તિ સુરસપવા ।

લભતિ પુત્તમિત્ત ચ યગો ધમ્મો ન લભઈ ॥

વિપુલ ભોગ, સામગ્રી દેવમપદ અને પુત્રમિત્રા યોગો મળવા સહજ છે, કારણ કે એ પુખ્તધીન હોઈ એને માત્ર મનુ બીડે જવું પડતું નથી ! પણ ધર્મપ્રાપ્તિ તો મહામુશ્કેલ છે, ગાંડુકે પાગવાર વિટળનાઓથી ભરેલો અને અવૃદ્ધ અદાથી ખેડવા લાયક એ નિરાજો પથ છે જગતનો મોટો સમુદ્ધ તો ગાંડરિયા પ્રવાહની જેમ ચાને અને જે બાળુ ગાંડુ નમે તે બાળુ નમી જાય અને દોલકી વાગતી હોય તેમ વગાડે, પણ સત્યાર્થી તો વિવેચ, કટપગાળી અને નિર્ગ હોય એટલે એનું જીવન એકવારુ હોય, એ કાઈથી ગાંડીયો ન જાય એવ પ્રખર શક્તિવાળો અને છતાંય ભારી નમ્ર હોય ! વગી એ જાતે

મોહિક ધર્મ

મગધમુર્તિ અથ ઇંચ ૪૦૦૦ પૈસા પારમર્થિક કાર્યના પ્રાગ્જાથી માણીને છેડા મુંદી એને મગધ મગધ નેમજન જ દેખાય દુનિયાના લેકાની જેમ વાર નિધિ, નસુનો એને વસનો ન હોય કાળ ત્રેમણી ત્રેમ અદભૂત ગેરુ કરુ એને ત્રેમણુ જ ન હોય એના ધીરુ, સામર, ચોખા જેવી મામત્રિક ચીજોને એ મગધ ન માને કાગળુ એ બધા જાણ મગધો આખરે અમગધ થાય ■ માણુમ સાગમા માગ મુખ્ત ત્રેમને નીમ્મે છતા પગુ ધણીવાર અપશુખ્ત મરનાય બદલર પરિણામ આવે છે

મહામગધવૃક્ષ ધર્મ

જગવાન મદાવીને ચગ્ગે થમજા ઓતમે પ્રથ મુકયો “ પ્રથ ! કર્ષ વમ્તુ એરી છે કે જેમા કદી જ અમગધ ન થાય ? ” ગાંતમ ! પદાવાનો જે જે પાથોનો સ્વભાવ છે, તે પદાથો મગધમગધ નથી રહી શકતા માટે જેનો પદાવાનો ધર્મ નથી તે પાથ જ મગધ છે અર્થાત્

ધમ્મા મગહ મુલિટ, અદિસા મગ્ગમો તથો ।

દેવાયિ ત નર્મદમતિ, ગ્દસ ધમ્મે સવામણો ॥ ”

આત્મધર્મ ન મહામગધ ન, અને તે અદિસા, સદમ અને તપની નિપુનીથી સધાય છે એવા મહામગધવૃક્ષ આત્મધર્મમાં જે જીવનુ ચિત્ત લીન થયુ હોય એને ચરણે દેવો પજુ દગી પડે, તો મનુષ્ય, પગુ આલિનું તો પૂગુજ સુ !

આના વર્મનું જહાજ હત્યશુદ્ધિ અને નગ્નતાથી તૈયાર થાય છે એનું નુવ અદિ ન છે, અને અવમ તથા તપ એ હિમય દનેમાં છે એ રીતે મત્યર્થી પોતાની જીવનનૌકા સસારસાગરમા મુખેથી તરતી આગળ ધપવા મથતો હોય છે

ધર્મ કે યોજી ?

ધર્મનો ઝઘ્ઘો પટેરી કોઈ દેવળમાં જાય, કોઈ મંદિરમાં જાય, કોઈ મંદિરમાં જાય, અજગ કોઈ હિપાત્રમાં જાય, અથવા તગ્ગીર લઈ ફરે, પણ અંતરમાં તો માનમિલત વૈભવ, શ્રી, પુત્ર, પરિવારના મુખની હામોડાસ વાસના ભરી હોય આરા જીવો નિચારા પામી છે, તેઓ ધર્મને પાન્યા જ નથી અને જ્યાં લગી તેઓ જડતામાં આવે છે ત્યાં લગી તેઓ ધર્મને પામવાના પણ નહિ તમરો તો યોજામાં જ ઇતિસમાપ્તિ માની લીધી કે

એથી જ યોગીશ્વર આનંદવનજી મદ્દાગજ કહે કે

ધર્મ ધર્મ કરતો જગ સદુ દિરે જાગે ન ધર્મનો મર્મ જિ ધર્મ જિનેશ્વર ચરણ ચલા પડી કોઈ ન જાગે દો કર્મ જિ

ધર્મ અને કામના મેલને મનનું જ નથી પછી એ લામના ધનની હો, કે ત્રીપુનાદિનો હોન એથી જ અહિંસા, સવમ અને તપ ધર્મ બની ગયે છે જ્યાં એને બંને પરબળ, ભોગવિવાસ અને શોનશ્ચીતિ છે ત્યાં કેવળ અવર્મ છે—ધર્મવિકા કે આવા ધર્મવિકારથી વિશ્વ પીકાર છે તેથી જ ધર્મનામ પ્રત્યે આજે મોટી સૂઝ પણ પ્રગળી રહી કે સૂઝ કોની ? ધર્મની કે યોજાની ? ગણિયા જેવા દેશમાં તો ધર્મ સખદ બોલે તો તે ગુનો ગણાય — ધર્મ તો ન જ ભોઈએ અડી પણ ઘણાનું મોટું ધર્મ નામ સાંભળતાં કંડનું થાય કે આટલી બધી સૂઝ તેના પ્રયે કે તેનું શું કાગલું ? એનું એ જ કાગલું ■ કે માનવજાતને અનાજને બદલે અનાજના ફાતરાં અપાય અને પછી એનાથી વિખર ચાય, એટલે અનાજ પ્રત્યે પણ નૂજ ચડે એ તો એમ જ બોલે કે કે મારે અનાજ ન જ ભોઈએ પણ એને ખમર નથી કે એમ અનાજ નથી ખાધું ફાતરા ખાધા કે એ બને અનાજ નથી ભોઈતું એમ વહે પણ અનાજ વિના કોઈ જીવી શકે ? હા, અનાજ વિના જીવી શકાય, કોઈ પ્રવાહી

પદાર્થ લઈને કે કુગત્યાતિ ખાઈને છતી સમય. પણ ધર્મ વિના કોઈ દેવ કોઈ સમાજ કે વ્યક્તિ નથી રહે જ નહિ, છતી ગમે નહિ. તે ગસિનાનો જ દાખલો લે. એ ત્યાં સત્ય પ્રત્યે સ્થલ હં ૧ બીજાઓની મેવા કરવી, મદદ કરવી એમ તેઓ નથી માનતા. કોઈનું ખૂટું ન કરવું ચોરી ન કરવી, અન્યાય ન કરવો, કોઈની વાગણી ન દુભાવવી, એ બધું શુ ૩. એને ધર્મનું નામ જ ને ન આપો અને ગમે તે કહો, પણ તે એક પ્રકારનો ધર્મ જ છે. આચર્યો ન રહે તો ભુદી વાત. પણ મલને તો વ્યક્તપણે ૩ અસ્તપણે સીકારી સિવાય છટકા જ નથી ધર્મ વિના, બ્રહ્મિસા વિના કોઈ પણ દેવ, સમાજ ૩ વ્યક્તિની સરક્તિ ટકી રહે જ નહિ. આગે તો આપણે ધર્મ નહિ પણ ધર્મના નિકાગને વળગ્યા છીએ એટલે દુર્લભ છે જે દેહમાં ધર્મના મૂળ તરવો ન હોય અને જે કુદુનમાં કે મમાજમાં ધર્મ ન હોય, તે સમાજ આગર કુદુબ દગ્તી પતરી જ ન રહે બીજી બધી ચીજ વિના ચાલશે, પણ ધર્મ વિના નહિ જ ચાલે જેમાં ધર્મ નથી તેનું પનન જ છે. આગે તો એક માણસ ધાર્મિક ક્રિયા ન કરતો હોય પણ તે માણસ જાને મમજદાર ન્યાયમ પન ગાંત, સત્જનન, સાશુરૂં દોષ, તો પણ આગે ધર્મિષ્ઠ નથી ગણાતો. બીજી બાજુ, બીજાને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરનારો, પછી તેનાં આચરણે જાને ગમે તેવાં ખરાબ દોષ તોય તે ધર્મિષ્ઠ ગણાય છે. એ દુર્લભ ચત્રી નિશાની છે. આ વાત તમે મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી જોશો તો વાજબી જણાશે.

ખરે નમ ધર્મ સમજે અને છતનમાં થોડું પણ ઉતારે, ત્યારે તો છવન પનદાર્ધ જાય, એનું ગ્વગ્વ જનદાર્ધ જાય ધનની લાલસા મોજા પડી જાય વિમરો એને અમલ ચર્ડ પડે માનો કે એવો પ્રસંગ આવ્યો કે પોતાના ધર્મનાં બધા માણસોનો સામટો વિગદ ચર્ડ પડ—ભુવાનજોષ એકનો એક દીકરા કે દૃઢવસ્ત્રવજ પત્નીનું અથવા સાન થાય તોય માને કે એ બારી જનવાયોગ દગે, તેને કોઈ મિથ્યા કરે તેમ નથી વિશ્વનો અખાધિત નિયમ કોઈ ફેરવી રહે તેમ નથી

એમ જાણી એના દિલમાં અમળજ ન જણાય આવી દૃષ્ટિ માણસ
ધર્મને સમજ્યો હોય ત્યારે જ પ્રગટ સમજ વિના ધર્મની ક્રિયા
એ તો ખાલી ખોખા કે ખાલી આત્મા તો સમ-પૂર્વક મન્યરથ
છે ધર્મની ક્રિયાએ તો ત્રણે કાળે પવટે છે પણ લોકો એને જ
ધર્મ માની બેઠા છે ખાલી પેગ ઉપ અશ્વરો હોય ડીંગ-માણેક,
પણ તેમાં માલ ન હોય, તેના જેવું એ તો ઘસુ જેવો ખરી વસ્તુ
પિછાળી હોય તેની આંખમાં તો અમૃત ઝરતું હોય હવે હું તમોને
ધર્મનું નવહારુ રથાન શું છે તે કહું

પ્રથમ લક્ષણ અદિસા

ધર્મનું પદનું લક્ષણ અદિસા છે આ અદિસાને નવહારમાં
ઉતાવળાર મળગમૂર્તિ ટ્રી હોય એ વિષે હું એક પ્રસંગ કહું એક
વખત સત ગુકારામજી ત્રિગોળાની યાત્રાએ જતા હતા રસ્તામાં એક
ઝોકમાં જાગ નાખેલી અને તે ઉપ પારેવાનું મોઢું ટોણું ચણતું હતું
તુમગમજી જ્યારે ત્યાંથી પસાર થવા લાગ્યા, ત્યારે એવસાથે બધા
પારનાં જોડી ગયાં તુમરામને મનમાં બે થયો કે મારાથી આને ભય
થયો ને ાડી ગયાં મારામાં જાગ લાગે એવું વર્ધક છે અને મારાથી
તો આ નજર પાડેવા પલ્લ ખીએ છે ખરેખર હું દર્શન કરવાને લાયક
નથી ગીતાનું આ ક્રમ છે કે

યસ્માન્નોદિજતે લોકો, લોકાન્નોદિજતે ચ ય ।

દર્પમિપમયોદ્દેગેમુક્તો ય સ ચ મે પ્રિય ॥

જેનાથી લોકને ઉદ્ભવ થતો હોય અને જે લોકથી ઉદ્ભવ પામતો
નથી વળી જે હર્ષ, અદેખાર્ધ ભય અને ખેદથી મુક્ત છે તે
મને પ્રિય છે

ભય કયા મુતી ?

જો કે દેખાવમાં હું માણસ છું, મને પોતાનો જન્મ માનુ છું,

પણ અદર બધ ઉત્પત્ત કુનાર પાતવત્તિ, પાપત્તિ કરી ત્રાસે છે કારણકે પારવાને પ્રતીતિ ન આવી તેથી જ માગથી બધ પામ્યાં માગ રામમા દહુ એર બધું છે આ વિચારથી મતનો આત્મા ફફડી ઊઠ્યો અને એમણે મકે પ કયો કે પારવાને મારામા પ્રતીતિ આવે ને મારા ખખા ઉપર એ પાગવા આતીને જેમ ત્યાર જ મારે કાનુ બગવ અને ત્યાં સુધી મારે ખાવુ દગમ છે" બસ, મકે પ કહી એ તો ખડા પીડા અપા અને અતરનો મેલ કાઢવાના પ્રયત્ન આનુ કયા એ બકાના હૃદયમાંથી કરુણા અને પ્રેમના ઠરણા વળવા માંડ્યાં અધકારના આવરણો તૂટ્યા વાળ્યા અને પ્રકાશ ફેલાવા લાગ્યો ' આમયસુ સર્વમૂલેષુ ' એ પૂન અખડ માલ્યા કરતી હતી પ્રદર જે પ્રદર, રાતિ, વિમ એમ નવું અલોગન પમાર ચડિયા આ નવો વિમમા એ પ્રાપ ખડે પોજ રચા દતા, તેથી પત્ર માખલા જેવા થઈ બધા દતા પડી નીચે જિવમે પાગવા આતીને તુમગમના ખખા ઉપર બેસવા લાગ્યા એટલે સુધી કે તુકારામ એમને પકડે ને ઉમ્મદ છતાં એમને કમો જ બર નદિ એટલો મતગુકારામે પારવાનો વિશ્વાસ સાધ્યો કેવી જાદિ માની અજન્મ તામત ! એનો કહી તાગજ ન આવે પણ આ કેટલી લમીગય તપમ્યા અને શતિસદમ કેગ ? એટલે જ કંઈુ છે કે સદમ અને તપ વિના અદિસા બસકય છે

અહિંસાનો મર્થાત

જૈનસૂત્રોમાં અદિમાને માર્ગે જનારના મે વર્ગ પા રામા આવ્યા છે (૧) ત્યાગીવર્ગ, (૨) શૂદ્રત્યવર્ગ શૂદ્રત્યના પ્રથમ આડ મનમાં અમગ્ન મુ છે કે બોરાકપાત્રી માટ વનસ્પતિ, જળ, અનાજ, ફળ વગેરેની તમને જરૂર ન્હેવાની, એટલે વચામકય વિવેક નાગીને પણ એમને લીરા વિના છૂટેા નથી માટે તમે મેહરિયાદિ નન છુલોની અને તેમાં મુખ્યત્વે પચેન્દ્રિય છુલોની અદિના પચામ ગીતે જાગવગ્ને

એમ જાણી એના દિવસા અમરજી ન જણાય આવી દૃષ્ટિ માણસ
ધર્મને સમજ્યો હોય ત્યારે જ પ્રગટે સમજ વિના ધર્મની ક્રિયા
એ તો ખાલી જોખા કે ખેડે આત્મા તો સમજપૂર્વકનું અભ્યસરણ
કે ધર્મની દિવાળો તો જાણ દાણે પલટે છે પણ લોકો એને જ
ધર્મ માની ખેડા છે ખાલી પેગી ઉપર અક્ષરો હોય લીરા-માણેક,
પણ તેમા માલ ન હોય, તેના જેવું એ તો ઘણું જેણે ખરી વસ્તુ
પિછાડી હોય તેની આંખમાં તો અમૃત ઝરતુ દોષ દૂરે દૂર તમોને
ધર્મનું અવહારુ સ્થાન શું છે તે કહો

પ્રથમ લક્ષણ અહિં સા

ધર્મનું પહેલું લક્ષણ અહિં સા છે આ અહિં સાને અવહારમા
ઉતાવળાર મનઃમૂર્તિ ટેરી દોષ એ વિષે દુ એક પ્રસંગ વધુ એક
વખત મત તુકારામજી વિરોધાની યાત્રાએ જતા દત્તા રત્તામા એક
ચોક્કમા જગ નાખેલી અને તે ઉપર પારેવાનું મોડું ટોણું અણનુ હતું
તુકારામજી જ્યારે ત્યાંથી પસાર થયા લાગ્યા, ત્યારે એક સાથે બધા
પારેવા ગેડી ગયા તુકારામને મનમાં ખેડ થયો કે મારાથી આને ભય
થયો ને ડીડી ગયા ! માગમાં લન લાગે એવું કહ્યું છે, અને મારાથી
તો આ ગનરુ પારેવા પણ ખીએ છે પારેખરુ દુ દર્શન કરવાને લાયક
નથી ગીતાજીમા કહ્યું છે કે

यहमानोद्विजते लोको, 'लोका'नोद्विजते च य ।

हर्षामर्षभयोद्वेगेमुक्तो य स च मे प्रिय ॥

જેનાથી લોકોને ઉદ્વેગ થતો નથી અને જે લોકોથી ઉદ્વેગ પામતો
નથી, વળી જે દર્દી, અખેખાર્ધ ભય અને ખેડથી મુક્ત તે
મને પ્રિય છે

ભય કયા મુતી ?

જે કે દેખાવમા દુ માણસ હો, મને પોતાને ભક્ત માનુ હો,

પણ અદર બધ ઉત્પત્ત કન્યા પાતવવૃત્તિ, પાપવૃત્તિ ભરી લાગે કે દાસ્યુકે પારેવાને પ્રતીતિ ન આપી તેથી જ માગથી બધ પામ્યાં માગ રામમા હજી એર બધું છે આ વિચારથી મતનો આત્મા ફફડી ઝોચો અને એમણે સક પ ક્યો કે પારવાને મારામા પ્રતીતિ આવે ને મારા ખખા ઉપર એ પારેવા આવીને મેમે ત્યારે જ માર ક્યતું બરુ અને ત્યાં સુધી મારે ખાવુ દગમ છે” બસ, મંડ પ કી એ તો ખડા ગદી ગયા અને અતરનો મેલ કાઢવાના પ્રયાસ આનું ક્યાં એ ભક્ત ॥ હૃદયમાથી કરુણા અને પ્રેમનાં કરણા વહેવા માન્યા અધકારના આવરણો તૂટવા લાગ્યા અને પ્રકાશ ફલાવા લાગ્યો ‘આત્મચત્ત સર્વભૂતેષુ’ એ ધૂત અખક ચાલ્યા કરતી હતી પ્રદર, બે પ્રદર, ગતિ, નિમ એમ ત્રણ અહોગત પસાર થઈ ગયા આ નણે વિસમા એ પ્રાપ ખડે પગે જ રવા ફતા, તેથી પત ચામલ જોવા થઈ ગયા ફતા પછી નીચે દિવમે પારેવા આવીને તુમગમના ખખા ઉપર બેસવા લાગ્યા એટલે સુધી કે તુકારામ મેમને પકડે ને ઉઠાડે છતાં એમને કોઈ જ બા નહિ એટલે સતતુકારામે પારેવાનો વિશ્વાસ સાધ્યો કેવી અદિમાની અજન્મ તાકાત ! એનો કદી તાગ જ ન આવે પણ આ કેટલી ભગીચ તપમ્યા અને વૃત્તિમયમ કેમ ? એટલે જ ક્યું છે કે મયમ અને તપ વિના અદિસા અશક્ય છે

અહિંસાની મર્યાદા

જૈનસૂત્રોમાં અદિમાને માર્ગે જનારના મે વર્ગ પાંચમા આવ્યા છે (૧) ત્યાગીવર્ગ, (૨) શૃદ્ધ્યવર્ગ શૃદ્ધ્યના પ્રથમ અપ્પ વતમા અમગા યુ છે કે ખોરાકપાખી માટે વનગ્પતિ, જળ, અનાજ, રૂળ વગેરેની તમને જરૂર રહેવાની, એટલે ચચાતકચ વિવેક જાળવીને પણ એમને લીના વિના છટમે નથી માટે તમે મેઘરિતાદિ અમ-જીવોની અને તેમાં મુખ્યને પચેન્દ્રિય જીવોની અદિમા પર્યાપ્ત રીતે જાળવવને

એ વાત ભૂલી ગયા !

પણ એ મુશ્કેલી વાન તો બુધી જ ગયા પ્રતિજ્ઞા કરવાની કહી છે તસજીવોની ત્યારે કરી મુદ્દમ પૃથ્વી આદિ જીવોની ધર્મ-આનંદમાં નાના નાના જવો પ્રત્યે તો ગમેદરણ (ચરસો) રાખીને ખૂબ જતના કરે આ માણસની તો દગ્ગર જ ન કર એ કેટલી મૂર્ખતા ! કપડા અને ઉપાધિનું જ પ્રતિનિધન કરે પણ આ-માનું ન કરે !

કાઈ કહેશે કે અમે કયા માણસને મારીએ છીએ ! મારવાનો અર્થ જીવ લેવો એટલો જ નથી ખરી રીતે જીવ તો મરતો જ નથી જીવ તો અમર છે પણ જીવના પ્રાણ નહિ અને આજીવિમ્બ સાધન સંપત્તિ જુદી લેવા તે જ નામ દિસા છે આ દૃષ્ટિએ જોતા વૃક્ષાદિ જરતા હાનનાચાવતા જીવડાની સંપત્તિ અતિ વિશાળ છે, અને, એ જીવડા કરતા જનવગની અને સાચી વડુ તો માણસની છે મારાશ કે જોડેનો જે જીવે વિમસ સાખો હોય, સમદ્ધિ મેળવી હોય, તેટલો તે અધિક સંપત્તિવાન છે એ સંપત્તિવાન છે, એ સંપત્તિ પોતાના પ્રમત્તને મેળવેલ છે તો એને સૂટવાનો મનુષ્યને જો જ અધિમાનથી અને તે જોડના પ્રમાણમાં સૂટે છે, તેટલો તે દિસક છે આથી જ હજણ, મગધા, બોક્કા કે પાડને બોગે માસ ખાનાર મામાદાગી અને વનસ્પત્યાન્નિ ખાનાર શાકાહારીમા કરોડમણ તાગ તમ્બ છે એથી માસાહારી મનુષ્ય કુદરતનો જળ-જન ગુનેશાર છે પણ ઉપગની દૃષ્ટિએ જેવી આ સારીરિક દિસાની વાતો થઈ, તેવી જ વાચિક અને માનસિક દિસા પણ દુષ્ટમાનની તરતમતા પ્રમાણે ભય-કર ॥ હવે આ દૃષ્ટિએ તમારા વ્યવહારને જોઈ, તો અદિસા કેટલી છે એનો ખરો કથાસ નીકળશે !

દ્રવિત વ્યવહારનો તારીજો

પ્રથમ સરમા હું મિલમ્બિદ્ધને મીઠી ચીમડી આપી ગયો છું આ ભારતવર્ષમાં એક વખતે અન્ન, વસ્ત્ર અને આશરો સહુને આપો-

આપ મહેન્ને મગી રહેતો દારણ કે વગેરે નહીંવા જ હતા, અને જે હતા તે મનુષ્યમતના મદમરી હતા, એટલે મહીવા ધર્મને ખટતો નહિ

કપાસની મોસમ વખતે કંગોડે માણમે પોતાની આજીવિમ સુખેથી મેળવે કાગળ કે ચરખો, પીંજવુ, કાતવુ, વણવુ, લોતુ વગેરે કામે હાથે જ થતા પણ ન્યાયે મિલોની ઉપતિ ધર્મ ત્યારથી એ નધા માણમેની આજીવિકા લૂટાર્ધ મર્ષ બને પછી મિતમાનિ પોતાને દયાધર્મી માનતો હોય, અને જીવનના કામો મોટા હાથે ભર્યા કમ્તો હાય, મદિમા જર્ધ દીધુ કરતો હોય કે ઉપાશરમા જર્ધને મુદપતિ ખાવતો હોય, પણ ખરી વાત એ છે કે એણે લાખો માણુમાની રાજી લૂટાર્ધ જલ્ય એવો સ્વાર્થ ધધો સીધો કે જેમા પાયમેથી હમ્ત કે જે હમ્તર માણુસોને કામે વગચાડી લાખોતુ કામ 'મિતગણસ' ક્યા કર અને લાખોની ગજી તોડીને એક માણસ તેમતુ ઉપાદન-નન્ય એદિયા કરી જલ્ય આ કપના જ ભારે બનક છે પણ માણસ ખરો ધર્મ જ જલ્લી મયો છે એતુ લક્ષ્ય જ લક્ષ્મી તગ્દ હોય છે દેયની કુર્વા તગ્દ નથી હોતુ મિત બની એટલે મિતારા પીંગગ, વણગ અને કાંતનાગ એવા અનેક કારીગરો રખડી પડ્યા ગામગામા કષ્ટ ન રજી, તેથી ગામગા ભાંની ગયા ગામગિયાએને ખાવા માટે આજે ધગમાં જનાજ નથી આની જવાબદારી વત્ર ઉપર હોય તો વત્ર વાપરનાર કે વત્રને ટેકો આપનાર પણ દિસક જ ગણાય આ તો માત્ર મિતની વાત કરી પણ ગમે તે જાતના વ્યવહારમા કે વિચારમાં પણ આમાણિકપણુ ન હોય તો તે દિસા જ છે મૂં ગ્વાર્ધને ખાતર દગો કગ્વો, કોઈને છેતરતુ નામામાં નુન્યાર્ધ કગ્વી, એ બધા દિસાનાં જ લુઈલુઈ સ્વરૂપો છે એટલુ જ નહિ જનકે સર્કે લૂટ પણ છે સાધાગ્ય લૂટારા તો બલથી ડરે લૂટે ને પકડાર્ધ જલ્ય તો સમ્ત પામે પણ આ જાતના લૂટાંગ તો નિર્ભય અને નિકપણે લૂટે ને કિલટા ચાલુકાગ ગણાય

ને પમ્પાવ નહિ આધારણુ લૂટાગે તો આગળ માસમાં એમ
લૂટ કર, પણ આ તો મૂળ પર તાન ઇધને સફાઈથી એણુ માપ,
માનમાં દગો, એજમેજ કરે, અને ગરીબગના કુખીને આપો વખત
દરેગજ લૂટે જેટલા વરામે આવે એમને લૂટે મનુષ્ય, પચેન્દ્રિયની
અને તેમાં નથી અનાયની, ગરીબ માણસની આ દિસા યજ આવા
હોમ ધર્મની નજરે પાપી, મહાલૂટા અને દિસ જ કહેવાય
કાચુકે પેનો લૂટાગ તો પૈસાનાગને લૂટે, ગરીબને નહિ ! વળી રોજ
ન લૂટે આ તો રોજ લૂટે પેનો તો પ્રથમ ધન સામે જ જુએ ને
લૂટે આ તો ધન, ચત, આશા, આજીવિકા, સુખ, પ્રાણુ બધુ
લૂટે નોકરો પર હામનો જોએ વધારે નાખે, પગાર એકો આપે
અને દિસા દરે તમે કાચ કહેનો કે બેગાબેગો એવા માણસ ધર્મ
કરતો જાય તો પૂછે પાપ દેવાય ને ? આ નીલ બરાબર નથી
મે પ્રથમથી જ કહ્યું છે કે પુણ્ય અને ધર્મ જન્મે જુદા છે પુણ્ય
એ નુનાશવ છે અને ધર્મ નિર્જરા (આત્મશુદ્ધિ) છે ધર્મમાં
આવા જોધા સત્વાજાખાનાહી કામ ન આવે સાચા ધર્મિજનુ
આચરણુ અને વિચાર જન્મે સગખા હોય તે અન્યાય, અપ્રામાણિતા
કર જ નહી તે વેપારી હાન તો પણ કાઠી લૂટે નહિ વીરતાપૂર્વક
તે અહિસા પાળે

જૈનધર્મની અહિસા

જે જેટનો જ પ્રેમી થયો તેટનો જ હિસા થયો એતન
સ્વરૂપને જાણ્યો એટને જડ પ્રેમી થયો એમ એખણુ જૈનધર્મ કહે
છે એના જનસાધનની અપેક્ષાએ અહિસા એવા જગએ તો સત
ગુણગમના દહાને અનુપ જ જીવનન તર ચતુ જોઈએ પણ
આજે તો હજુ નીતિનો એ હો વૂટી પાકા કરી પત્રી બગડાની વાત
મે મૂકી છે કે વચ્ચાદ અને પગિઝકવાદને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે
ટેકા આપતા અટકતુ જોઈએ જ જૈનધર્મ અહિસાની પૈતાનિક રોધ
જગત સમક્ષ મૂકી છે, તે જ જૈનધર્મનો અનુયાયી વર્ગ આજે એ

માર્ગથી ફેટને દૂર છે તેની મે નાખવટ મી છે એ અનુયાયીઓ-
માનો મોટો વચ વાળિયાનો દોલ ગેઢો નૈનધર્મને પણ બીડુ
પામરનો ધર્મ માનવા લાગ્યો દતા અને અદિસા એ તો કાચગોની
કાગળા ખુપાવવાનો જૂઠ્ઠો છે એમ મ્હેના દતા સલા પે દિન્દી
મદાસમાના નૌમના સુમની જ્યાંથી ગાંધીજી થયા, ત્યાંથી અદિસા
નિરોના એ ખ્યતો પનટા ગયા છે પણ હજુ કહેવાતા નેનો કોટવા
જમવા નેઈએ તેટલા જાગ્યા નથી ક્યાંથી જાગે ? અમલમ અને
અદિસાનો મેઠ જ ક્યાંથી દાય ? સાગર ગાગરમા અમાલ જ કેમ ?
પણ એથી મ્લી મુજવણ નથી જમવાન મદાગીરે તો વીર અદિમને
જ પેતાના સંધનો મન્ય ગણવાનુ કહ્યું છે ૧૪ એ ગમે તે મત
પણ કે ધર્મનો અનુયાયી જાને ટાલે

સારાંગ

નૈનન્યપ્રીતિ એ મૌલિક ધર્મનું વશજ્ઞ છે
નીચિની ભૂમિકા જ થયા પછી જ મૌલિક ધર્મ પ્રાપ્તભાવ
સરજના અને દુહિ એ ધર્મની પદેથી સત્ત છે
સયમ અને નવથી ધર્મનો પારો કમલ વધે છે
સાચા સંવિચાર અને સત્યવાણીનો સમન્વય જ જ મૂળ ધર્મ
આ મૂળ ધર્મ જ વિશ્વજિત પ્રાપ્તી શકે છે

સરળતા અને શુદ્ધિ

[અવચન બીજું]

વહાના મુમુક્ષુઓ !

ઝાંચા વ્યાખ્યાનમાં હું મૌનિક ધર્મની પહોંની સગત સરળતા અને શુદ્ધિ છે એમ કહી ગયો છું એટલે આજે એ વિષય ઉપર જ બોલીશ.

સરળતા અને શુદ્ધિ એ બન્નેનો એવો મુદર મળધ છે કે જો સરળતા ન હોય તો શુદ્ધિ અધૂરી રહે, અને શુદ્ધિ ન હોય તો સરળતા ન સભવે ! જૈનસૂત્રોમાં ઉત્તરાધ્યયન અ નીત્યમાં સૌદો નુક્રમ્ય મૂયમ્ન ઘમ્મો શુદ્ધસ્થ ચિત્તુ—એવો પાઠ છે અર્થાત્ કે નજી બૂતની જ શુદ્ધિ થાય છે તે ધર્મ પણ નુદ્ધિવાનમાં જ રોય છે. ટૂંકમાં કહ્યાણના પથમાં પ્રથમ નજીના ને સરળતાની જરૂર હાય છે એ સિવાય ધાર્મિક ક્રિયા માલ વિનાની હોય છે. પ્રત્યેક દિતકાર્યમાં સરળતા અને શુદ્ધિ જરૂરના છે. જેમ બીજ વાવતા પહેલા ખેડૂતને ખેતર વાળીઝડીને સાફ કરવું પડે છે અને જમીનને ખેડીને સગળ બનાવવી પડે તે, ત્યારે જ બીજા દૃષ્ટિઆ યોગો સફળ થાય છે, તેમ જીવને પોતાનું હૃદયક્ષેત્ર પણ સગળ અને શુદ્ધ બનાવવું પડે છે, તો જ જ્ઞાનના અકુરો ઊભરા સુલભ થાય છે. આથી જ સરળતા અને શુદ્ધિના ક્ષેત્રમાં જ મૌનિક ધર્મ ટકે કે જે સગળ અને શુદ્ધ

નથી થયો તેનો ધર્મ, અગતિ મૃત્યુ તેમ, માત્ર જોખામપ છે એ
જે ખાખાં પ્રાણુ આવી જ સમો નથી આને તમોને ધમાલપોમા
દેખાતા ધર્મિટોના નવદાગમા ન વાઈ, દગલખાઈ, જગદપદ,
દાઈ અપ્રામાણિકપદ, દગમજોગી વગેરે વગેરે જણાય છે તેનું
મગ મગજ જ આ છે માળાઓ ફેરવી ફેરવીને ફરી મવા પશુ પદમા—
અતઃમા—પ્રમસ જ પ નો નથી નિર્મા દીવો પ્રગટનો નથી જોડી
ફરિવાદનુ મગ પશુ આ ॥

‘અતઃ પામે નિત્ય રૂપાગી પ્રગટ પુણ્યને ગિયા
અતઃ જગ દગાદગ પાસી, ઉપર અમૃત ભગિયા
ગરિયા ગેરોને દિલ અને તર્જા દગિયા ॥’

પણ આમ થાય છે શાધી ?

ધણા બાઈઓ એમ કહું છે કે વાત તો સાવ સાચી છે થોડક
કરીને વધુ દેખાડવાની, અથવા મહાપાપોને છુપાવીને જગક સારુ કામ
કર્તું હોય તો તે બદાર સાવચની બાર ઇન્જ રહ્યે અને એને
લીધે માયામય્ય એવસ પડે છે નથા મેવ વડે છે ત્યા લગી
આંતરકામા મગ જાણે દોષ ત્યા લગી દવા લેવા જતા તાવ ન જીતરે,
અને (એવી મિથિ હોય ત્યા લગી) વસતમાવની કે અપરમ
જરમોડી આધ્યાત્મિક યાન નગમુ નીવડે છે આ બધુ દીવા જેવુ
સમજાય છે પણ સમજવા જતાં આચગતું નથી, એનું કાગ્ય રૂ ॥
હું નિઃશયપણે તેવાઓને કહું છું કે તમે જે સમજાવુનો દાવો
કરો છો તે સાચી સમજાય જ નથી ખરી સમજાય તોય તે અનીતિ-
અનર્મમાં પગ લગી ન રહે અને કામ જૂલથી કે અધ્યાસથી પગ
મુખ્યો હોય તો તેને ગાડની માફક હવામાં ડખ્યા કરે, અને એનું
સમાધાન ન થાય ત્યાં સુધી એને ચેન ન વળે પણ આ તો વાતો
છે તેથી જ તમે માનેલા મોખા ખાતર ફેટલીક વારે મદાઅનર્થ
કરી રહ્યા છો, અને એનું તમને જાન પશુ નેથી હોતું એવી ફ ખદ

આ તમારી કે જેનામાં માનવતાનો એક અંત હોય તેવો માણસ માનની માનની વચ્ચેના આવા અનિવાર્યથી આજે કપાઈ જશે નહીં, જુદા અને જુદા—પ્રપચ પ્રપચ અને પ્રપચનું જ્યાં સામાન્ય હોય ત્યાં કોણ કહેશે કે ખરી સમજણ છે ?

વળી આપણે સહુએ એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે દેહ મુખિતે જોયે પડેલીએ, પાપ સગતા અને ગુહિનું ધન નહિ હોય તો તેના ઉપશમક્રીવાળા આત્માગોને તેટલે લગી પૂઆ પછી પણ ધક્કો મળવાનો છે અને જો એમ જ કે તો કશું કે તેમ

“ ધોળીડા તું ધોળે મનનું ધોનિયુ રે,

રખે બાઈ રખતો મેઘ લગાર છ

એવો મેને રે જા મેનુ ક્યું રે,

ધોઈને રૂ ઉત્તવળ ઉદાર ૭ ધોળીડા’

જો પક્ષિ છવને પાકી કરાનીને વહેવામોડા એ મરતે ચાલ્યા સિવાય કંઈક નથી

જેનશાઓ કહે છે કે બાહુબલિ મદામમર્થ પુરુષ હતા એમણે મયમ અને તપમાં કરી કયાશ ન રાખી પણ મરણતા વિના અધૂરી ગહેની ગુહિએ છેવટ લગી સપૂર્ણ આત્મતાન ન થવા દીધું એ કંઈ આજ વિચારક નહોતા પણ પોતાના પાયાની જૂઠ પોતાને આપમેળે છેવટ સુધી ન મળી તે ન જ મળી એ સાતનો પ્રમેય આ જાતનો છે

બાહુબલિની તુદિ

ભરત અને બાહુબલિ મળે જનો પ્રભુ કપલદેવના પુત્રો હતા મદામકેવે ત્યાગમાર્ગ અદલ્ય કર્યો ત્યારે પોતાને હાથે ભરતનો મળ્યા વિનક કર્યો અને બાહુબલિને મદુલેશનુ મળ્ય સોપ્યુ, કારણકે ભરત મોટા હતા, બાહુબલિ નાના હતા ત્યારપછી ભરતે તો જ્યે ખડને

સાધી તરફ એકછત્રનાપી ચર્ચા નથો આજુ પ્રતારી, એટલે બાહુ બનિને પણ ખડિયા ગગની જેમ વર્તવું પડે જોડે મોટાભાઈને નમનામાં દરી જ નાનપ નહોતી, પણ બાહુમયિના બે એની બનને નિર્વિધ બનાવી મૂકી

જગતે પોતાના ડત્તમુખેથી બધાં બાહુમયિનો મ ભયો સગો સાંભળ્યો ત્યારે તે સાવપીગો થઈ ગયો. 'હે એમ કે ! દુનિયા જરના નાનામોટા સત્તાધીનો મારા અધીન વતે અને મારા જ નાનોભાઈ મને ન માને ને મારૂ અપમાન કરે ને આપજીવ વર્તે એ કેમ આવે ?' આ ચિન્ત્નથી જગતનો પિત્તો ઝીછળી ચાલ્યો અને ચક્રવર્તીના દમામધી એણે બાહુમયિને પુદ્ધનું આમત્રણ મોકલ્યું જવાબ મળ્યો. 'તૈયાર જ છું એ તો પિતાએ જાતે આપેલ પ્રદેશને થોડું મીઠું દરી સગ્રુષ્ટ ગ્યો છું, નહિ તો જરતનું માગ સામર્થ્ય આમત્રણ મળ્યું છે ? પાનારમાં ૭ ખડ છની લઉં' હવે જોઉં છું, જરતમાં કેટલુંક પાણી છે ?'

મહારાસમામની તડામાર તેવાગીઓ

બન્નેની સામસામે મહાપુદ્ધોની તવારીઓ થઈ બારે અપગતા-પૂર્વક મેનાપતિઓએ પાવ જ, અચળ અને દગ્તીઓના બ્ધક ગોળ્યા લોહીતરસી તલવારો ચમકવા લાગી જરત પામે કરોડોનું મૈત્ર્ય અને શસ્ત્રોનો જમી સંગ્રહમ હતો એના મનમાં હતું કે બાહુમયિ આ મૈત્ર્યમળ્યા સામગ્રીના જ સચ્ચી જોડે. પણ બાહુમયિમાં પૂર્વજાની બાર તપશ્ચર્યાના પરિણામે અમોઘ બળ જાન્યુ હતું તે પોતાની બે ભુજઓથી જ બધાયને પૂગ પડે તેવો હતો એટલે એ તો મૈત્ર્ય જોઈતો ક્ષુબ્ધ થવાને બે તે વધુ ઉન્મત્ત અને સતેજ થયો.

તૈનચાલ આમ જોલે છે 'હવે ચિતા પ્રગ્ની કે આ બન્ને બે સામસામા યુદ્ધ કરશે, તો હજારો કુટુંબો નિરાધાર બનશે,

લાખો નિર્દોષ નવલોહિયાના લોહીથી ભૂમિ અશુદ્ધ થશે આ ગૈદ
 લીયાની કપનાએ, ઇન્દ્રને અકળાવી મૂક્યો દન્દ્ર સમરભૂમિના માથા
 પર આવી સુલેહફતનું કામ કરવા માડ્યું પણ બન્ને ગુમાનને
 આકેડે ચડ્યા હતા એકેય નમનું મૂકવા તૈયાર નહોતો લાખોના
 જનમાલની ખુશીને ભોગે પણ એમને નો મદત્વાદાક્ષાને પોતી
 હતી ક્યામતિ ઇન્દ્રનો માથાવૂટ પગિયમ અને એની વાટાનાટ
 નિબંધન થયા જાળી એને લાગી આન્યુ ઉવટે પ્રભુપ્રાર્થનાને પાં
 ધ્યામે એને એક શુભ પ્રેરણા મળી, અને તેનું હૃદય નાચી ઊઠ્યું
 તેણે બન્ને વીરો આગળ એક વાત મૂકી

ઇન્દ્રેતુ નવમાર્ગદર્શન

“તમારે તો તમારા બેમાંથી કાણ જીતે છે અને કાણ હારે
 છે, એનું જ જોવાનું છે ને?”

“હા”

“આ હાજર થયેલા સુબોટોમાંના કોઈને હારજીતના વિષય
 પગલે વધી જ નિસ્પત નથી, તેમ મુદ્દમા રસ પણ નથી ખરો ?
 કાગળે તમે બન્ને લાકડો છે તમારામંત્રી કોઈ પણ એમનો
 સરક્ષક રહ એમા પ્રજાને કયા હાનિનાબ થવાના નથી ને? હમબગ
 એવું જ છે, તો પછી આમાના કોઈનો વાગ પણ વોકો ન થાય અને
 તમારા બન્નેમાં કાણ ખરો વિજેતા છે તે પગપાઈ જાય, એવી
 યોજના બતાવુ તો સ્વીકારશે?”

“હા ઘણી જ ખુશીથી”

ઇન્દ્ર સામે જોઈ બન્નેના ચહેરા ઉપર પ્રસન્નતા છવાઈ ગઈ

ઇન્દ્ર મહારાજે કહ્યું ‘તમારા બન્નેના દનેશના ગરણે
 ચતુરગી સેનાનો ઘણું નીકળી જાય એ તો ખુલી વાત છે તો
 એમાં લક્ષ્યરનો કયો દોષ? એણે કયો ગુનો કર્યો છે કે તમારા બેના
 વૈમનસ્ય ખાતર તેમને લોહી રેડવું પડે? આટે બુદ્ધિ ગરતો બતાવુ

તમે એ તો સમજેજ છો કે ન્યાય, અપક્ષપાત, સમ્પ્રદાય, દુષ્ટતાને દૂર અને સૌજન્યની પૂજા એ પાંચ રાજવર્મને વધારા પાળવા માટે ગમગમીમાં કળા, કૌશલ્ય, ઉદારતા, જીડી અને સ્થિર દષ્ટિ અને ધૃત્યમ વીર્યશ્રમ્ય જોઈએ છે માટે જેની પરિમાની ત્રણચાર રીતો બનાવુ છું પ્રથમ તો તમે પોતેજ જન્મે જન્મ પાંચ બાહુબુદ્ધ (માર્ગીથી કાંઈ વાળવાની કળા) હશે તે પરથી તમારામાનો કેશુ વધુ શક્તિ શાળી અને કળાપ્રવીણ છે એની પ્રતીતિ થશે બાહુબુદ્ધ પત્રી બીજી દષ્ટિબુદ્ધ આથી તમારામનિ મેલુ વિગિટ અચચક છે તેની ખાતરી થશે અને ઉવટે મુદ્ધિબુદ્ધ (માથા પર ચૂરી મારી જમીનમાં વધુ કેશુ ઉતારી દે છે તે) હશે એથી તમારામનિ કેશુ અચુનમ સારી શક્તિ ધરાવે છે તેની માદિની મળશે આ બધી રીતોમાં જે પાસ થશે તે પૂર્ણ અધિકારી અને વિજેતા ગણાશે.

ચામર ફેલાયેલો સતિપ

આ યોજનાનો બન્નેએ આદર કર્યો સત્કર્મી જેવા બંને મહાસુઓ અને તેને ધારણ કરનારા ચેદ્ધાઓ તથા પહાડ જેવા હાથીઓ, અને અથો એ સર્વને નિર્ગત મળી બન્ને ઝાવણીઓમાં આનંદની રેખા છવાઈ ગઈ પ્રજાએ ડટગગનો મીઠો દમ બેચેરો સકુનાં દેવામાથી જીડી એજ આશિષ નીકળી 'દેવ! તારું બહુ થયે માનવસહાગ્રમાંથી સૃષ્ટિને ઉતારી, તે મહાપુરુષ બાધ્યુ'

બારે દમામપૂર્વક પ્રદર્શન ગોડવાયુ જે સક્રીયાઓના ભોડીનું નાટક જેવા આવ્યા હતા તેજ પ્રદર્શનના મુખ્યપાત્ર બની ગયા અને જે નાટકનાં પાત્રો હતા, તેજ દ્રષ્ટા બની ગયા કેવું મહાપરિવર્તન!

પ્રિય સોતાજનો! આ ટાણે તમાગ વહન પર ઉત્થાસ હૃન્નેઈ રહ્યો છું આવી યોજના યુરોપને એમ્મા આર્યો પાસે સ્વીકારવાનો યુગ પણ આવવાનો કે—પણ જે આર્યો સવેશ જાળમે? તો આજે

૧ જોકે તે વખતને સંજોગીને કહેવાયુ છે પરંતુ અત્યારે પણ એજ વાતાવરણુ યુન આવી ગયું છે હિન્દાસનુ જે યુનનાવર્તન ગયુ છે

તો યુરોપમાં પશુનળનો જુગાળ જોટવા નગથી માહેમાંડે ઝીઝી રહ્યો છે, તેટલી જ ઢહેનાતા આર્થસત્તાનોમા તન્નારૂપી એટ આવી પડી છે પોતાનું જ ઘર સાફ નથી, ત્યાં બીજાને એ ત્યાં પોતાના બનાવી શકે ?

બાળને મેદાનમાં

‘તૈયાર કે, ભરત ?’ બાલુબલિએ પકકાર કયો ‘હા બા !’ જોમ નર્દભિમિત ખોખારાચી હરતે જવાબ વાળ્યો જોતજોતામાં તો તેઓ બાલુધી બાળને વાળવા મેદાનમાં જોતરી પડ્યા દ્રષ્ટાઓની આંખો થી થી નાચવા લાગી ભગત કેમત્રેજ થઈ ગયો. રક્તિનો ખૂન પરિચય આપ્યા, ને ઘણો વખત સુધી ભરત દહી ગયો પણ આખરે બાલુબલે વાંક વાળ્યું ત્યાગ્યાદ બાલુબલનું વાંક વાળવા ભરતે અધાક પરિશ્રમ કર્યો, પોતામાં જોટલી શક્તિ હતી તેટલી અજમાવી, પણ ભગત કાંક વાળી ન શક્યો એ પ્રયોગમાં બાલુબલિની છત થઈ અને ભરતના મુખ પર શરમના ગેરદા પડ્યા પહેલે કાળિયે જ માખી— દ્રષ્ટાઓમાંના કેટલાક તો મનના મળડ્યા ફિક્ક નહિ, હજુ તો બે હાથ બાકી કે—એ ખ્યાને ફરી ભગતને પાતો ચડા યો.

પેલો જુગજુમનો આધદ જોગી બાલુબલિ ત્રાટકમાં તો ક્યાં જીતવા જ કે તેમ હતો ? ભરતે આખ મદદ ન મારે તેવી કાળજી તો બહુ ગાખી, પણ રીતસરની તાલીમ વિનાની એકસો કાળજીથી કર્યું વગે તેમ ન હતું એટલે આખોના એ ત્રાટકમાં પણ ભગત ન દહી શક્યો, અને એમાં પણ બાલુબલિનો નિજય થયો આથી કરીને લોકોમાંથી ભરત પ્રત્યેની શ્રદ્ધા સિયિન થઈ ગઈ જે ભગતને મુશ્કેલ જેવું હતું, તે બાલુબલિને તો ગમન વાત હતી એ દિશાનો એનો અભ્યાસ પુરુષ હતો.

ભરતની હવે જીતની આશા તો મઠ જ પણ એને થયું ‘જીત ખડો સાધનાર મારી આ દશા ? મારા જ હાથનાં આ બાળને

જલમના માધુર્યે આમે મારી બાટલી નાલાશી ?' એને હાર હતી
પણ આ ખ્યાલ બાજુ પડતો હતો એને બારે આઘાત થયો એને
ખગર ન હતી કે આ તેના મદાગરને જ પ્રત્યાધાન હતો. 'મર્વ
ક્રિયો સોઈ નર હાર્યો,' એ કુ રતી કાપડો છે એનું અગ ચીકથી
ધૂળ્યા સાગ્યુ ઇન્દ આમે એણે હોડ બીસી ડોળા ધુગડાયા, અને
આખે જ મારી મંગેલી કરારી એમ મનમાં જમ્નો પલ્લુ ઇન્દ તો
હડે હનેજે બધુ નાટક નિદાણી રવો હતો હવે તીલ્લે પ્રયોગ આવ્યો
ચીકમાં ને નીકમાં ભગતે એરી જોગથી મૂડી રાગી ને બા, નસિના માથા
પર બગમર મધ્યકાશમાં લનાડીને એનું દળા યુ કે પેલી મસર જેરી
પોચી જમીનમાં જેમ પ્રવેગે તેમ નાવુનલિકડ સુધી જડે જમીનમાં
જનરી થયો ત્યાં જોનાગના મુખમાંથી 'સાબ્બસ' સામાસ'ના ખ્વનિ
છટયા ભગતે જગા રાસુ જોઈને બીજા મ રિમન ક્યુ'

પ્રેમજ્વાળાનું દિગ્ગ્ધ

બાહુનલિ કાચવાગમાં માર્ગ કરીને બહાર નીકળ્યા થયો અો
હીને ભગતની બગમર સામે આરી જોના નાટ્યનિએ પોનાનું બધુ
બાજુ જમાવી પીતુ અને મૂડી ઉપાડી જેવો મારગ તત્ત્વ કે તેવો જ
તેને એક સુવિચાર રહ્યો. 'મારી શક્તિનો આ બારે કુરુપ્રયોગ
થાય એ આ મારી મરી નહિ જીવી શકે તો ?' આ પ્રકાર હુ ડોળા
પર કુરુ હુ ?' આવા વિચારથી તે વધી થયો સામે લુએ તો
મગત માયુ કરી નેમાઝ થઈ જોએ હતો પણ એ બાહુનલિની મુષ્ટિ
ઝીલી ઇકને કે કેમ મે વાતે પ્રેક્ષકોને મદ્દમુક્ત બનાવ્યા ખરેખર
જગ સમાન બાહુનલિની મુષ્ટિ મગત નહિ ઝીલી શકે, અને કલાય
નિરુપકમ આનુર્ભવને પ્રભાવે છતી રહે તોય હાડમ તો ભાગી જ
તત્ત્વ પણ એ કુરુલુ નિશ્ચિત આવે તે પહેલા જ બાહુનલિના પૂર્વ-
મસ્તકે એને જગાડી દીધા હો એને વિચાર થયો 'મારી મુષ્ટિ
પડશે તો બરત કાચ નહિ બચે અને એમ થઈ' તો જગતમાં

કહેનાય કે મુખબ્રજુના દીકરા લક્યા, અને પોતાના ભાઈને ગળ્યે ખાતર માર્યો ધિક્કા છે મને પણ હવે? ઉપાડેલી મુઠિ પાછી તો ન વળે' ગ્રથકાર પણ કહે છે કે વાળેલી મુઠિ એણે પાછી તો ન જ વાળી પણ જે મૂઠીથી ભરતને જમીનમાં ખૂચાડવો હતો, એ જ મુઠિ એણે પોતાના માથા પર મૂકી અને ફૂલ જેવા સુવાગા અને તેજસ્વી કેશ એ મુઠિદ્વારા આવે તેટલા ચૂટી કાઢ્યા અર્થાત્ હવે એ લાગી થઈ જશે એવી એણે આગાહી સૂચવી

વાતાવરણનો પસંદો

સભામાં વીરગ્ધને ગ્ધાને સાંતરસ રેલી રહ્યો વાતાવરણ બીનું બની ગયું ' ભાઈ, યુનો માફ કરો બસ, તમે જ ખરા અધિકારી હો. ભલે તમે નાના ગદ્યા પાંચ પૂર્વના મહાપુરુષે તમે મુર શક્તિ પામ્યા હો. તો આ મુગટ અને આ જત્ર—' ભરતે બાહુબળિની સ્ત્રીમાં માગી રાજચિહ્ન ધયા

' મોટાભાઈ! જે મુર શક્તિનો દુરુપયોગ થયો, એનું મને ભારે દુઃખ થાય છે હવે મને એ મુર શક્તિના અદુપયોગ માટે જવા દો, આરા આપો આ મુકુટ અને આ જત્ર કગતા માધકરી પ્રતિવાણી દિક્ષા અને એમન મને વડુ લિલ્લત આપશે '—બાહુબળિએ નમ્રતાભરે પોતાનો હૃ નિમ્ન જણાવ્યો તેમણે ભગતની નિરૂપિત ન સ્વીકારી ધ ધ કે બાહુબલિ આપને, પિતાજીનું શુભ અનુકરણ છી આપ આપનો ધ ધ દિપાવો, અને અમારા જેવા નંસા નોતુપીની લોતુપતાને ઘટાડનામાં માર્ગદર્શન બનો !

બાહુબલિ અન્ય પદ્ય

સણ પહેલાનો શુદ્ધોતુષી, વિજયોતુષી અને મંસારલોતુષી
અવડો ત્યાગરેરાઅમા બીજાઈને વસોડના દુર્વાકુઓ વચ્ચેથી સર્પ
કાંચળી તજે તેમ પસાર થઈ ગયો ધન્ય છે બાહુબલિના મહા-

લાગને! ધન્ય છે એના અદ્ભુત વૈગમને! ખડેખડમાં લોક-
પ્રથસાનાં અદિલનો કે પાઈ ગયા

પશુ

કોટા નીકળ્યો નહોતો

ભરતમહારાજને એમ લાગતું હતું કે બાહુબલિ પિતાજી ઋષભ-
પામે જશે બાહુબલિનેય મન પ્રથમ તો એમ થયું પશુ એક કોટા
નડ્યો અને તેના પમ પાછા પડ્યા તેમને થયું 'પિતાજી પાસે
જઈ, તો પેલા મારા અડાડ નાના બાઈએને પણ પ્રજ્ઞાનિકા
પ્રમાણે નમવું જ પડે' કઈ નહિ પિતાજી પાસે જઈને પણ કરવાની
તો સાધના જ કે ને? તો સાધનાની સિદ્ધિ કરીને જઈ તો
તું ખોટું ?'

મૂળવાત

ઋષભેવ માથે જોડને જન્મેલા સુમંગલા હતા તે તથા બીજા
સુનન્દ હતા તે બન્નેને ઋષભેવ પગપા હતા સુમંગલાએ પ્રથમ
ભરત તથા બાહી કન્યા એ સુનન્દને જન્મ આપ્યો ત્યાગ્યા
ઓગણપચાસ પુત્રપુત્રીને જન્મ આપ્યો હતો અને સુનન્દાએ બાહુ-
બલિ તથા મુદરી કન્યા એ પુત્રીને જન્મ આપેલ એ પ્રમાણે ઋષભ-
દેવને સો પુત્રપુત્રીઓ તેમાંથી ૯૮ પુત્ર ૧ એ પુત્રી—જે બાહીને
મુદરી હતી—તેમણે ભગવાન ઋષભદેવ પાસે દિક્ષા લીધી હતી
બાહુબલિને એમ થયું કે પ્રભુની પામે હમણા જન્માંથી દીક્ષિત થયેલા
નાનાબાઈએને પણ નમવું તો પડે જ જે દિક્ષાથી વડીલ થયો,
તે ગમે તે જાતિનો અને ગમે તે વયનો હોય પણ પત્રીના દીક્ષિતે
એને નમવું જ જોઈએ, એ મન્યાસમસ્થાની પ્રજ્ઞાલિકા છે એ
પ્રજ્ઞાલિકા પાછળ ઉચ્ચ હેતુ એ છે કે ત્યાગપુણ્ય જ સર્વપ્રધાન છે
પુણ્ય જ જિયાનીયાનું ખરું મોરણ છે, જાતિ, વય કે સત્તા નહિ
પરંતુ ત્યાં એક અપવા છે જેને કેવળતાન માય તે માત્ર ગુને

હને નમે, પણ ખીજને નમસાની એને જ નથી ગહેતી બાહુ-
બળિતે થયું કે કેશજ્ઞતાની ચર્ચને જ જાહે કે પછી એમને નમવું જ
ન પડે પણ એને એ ખ્યાન નહોતો કે, એની અભિમાનવૃત્તિ ને
અડતા હરી દોષ, ત્યાં સુધી ગમે તેવા કષ્ટ ભોગવવાથી કેશજ્ઞતાન
પ્રગટતું જ નથી કેશજ્ઞતાન તો ચાલુ રહ્યું પણ આત્મમાન પણ
થતું નથી જોડયો પોતાને ખીજથી જોયો કે પે તેટલો તે નીચો
બની જાય કે એ ખ્યાવ બાહુબળિને ન થયો આ વિચાર જ
પોતાની જાત પ્રત્યે પોતાને હામ્યાપદ થઈ રહેશે એમ તેમને
ન મમળાયું

બાહુબળિએ તો એક એવી અગોર અટવી પર્મદ કરી કે જ્યાં
મનુષ્ય હાથે જ મળે જ બની જાને કૂં જાનરગતો તો આમને કો
જ નહોતો બાહ્યા અને પાણીવિનાની ગાર બાગ માસ સુધી
એકધાગી અતિ દોર તપથયા તેમણે કરી ચમ્લા માથામા માળા
નાખે, ત્યાં લગીની અડાલતા જગતી આમપામ વૃક્ષવેની છરાઈ ગયા
ત્યાં લગી એ સ્થળે તે મેં રી ગયા પણ અઠગનો જોડો ન જીખડયો

બાહુબળિ પાગ વિચારમાં તો પડે જ ‘આ તે શું’ કહીકે
બૂધ છે તેથી હજી હ થ થતો નથી, અને નિર્કષ્પોતા અગાથી
ચિત્ત રેરાયેલું રહે છે’

પ્રિય બન્ધુઓ ! આથી જ જોન તત્ત્વજ્ઞાન કહે છે કે ઓધા
મુદપત્તીના હવા થયા, પણ કેનું જ ન વાસું બાહુબળિ જેવા સમથ
નક્તિધરને પગ આની નીચી સાદી વાત ન સમજાઈ કે મળ પાયામાં
જ જૂલ છે હવે તો તમ મહાજે જાણી શકો કે મમજાલ ધગન
વાનો દાવો કેટલો આઠરા છે !

એ જ મમથે ભગવાન નકાબદેવને જાગ્રુપ્યું કે આવા મહામિથ્યા
ગર્વમા નાસુ થઈ જશે તો મહાદુર્ગતિ થશે, એટલે ભગવાન નકાબ
દેવે વિચાર કર્યો કે એની અડતાને કાઢવાની જગર છે આથી એમને

પોતાનાં સુશીલ અને સમર્થ (પુત્રીઓ) સાખીજીઓ—ધાત્રી અને નુત્રીની જોડીને ત્યાં મોકલી

ધાત્રી અને નુત્રી એ સ્થળે આવી પહોંચ્યાં. અંદર તપશ્ચર્યા કરી રહેલા બાઈને ગોધી, સામે આવી, એમણે અતિ નમ્ર ભાવે નીચેની કડી ઉઘાડી એક જ ચીનવારી ફેંકી

‘ વીરા મોટા ! મજ થયો જિતરો મજમેડાં ડેવળ ન હોય રે ’

હે ! મજ નુત્રી ! ક્યા છે હાથી ?’ બાહુબલિનું મૌનિક ચિંતન જિતરુ ‘ સુદુ અવાડી ૫૦ મેડો હુ એની મિચાપેલી આપો સામુ તેજ જોઈ જાડી ગઈ સામે જુએ તો પોતાની જ બગિનીઓ ! ધડીબર થયો મજા બાહુબલિજી વિચારમંત્ર મન્યા જાણે મહાનિદ્રામાંથી જાગ્યા હોય તેમ અનિશ્ચય થયેલ નયનદમ્યા ખૂલ્યા વાચા ફૂટી, બા’ બર્સ પ્રતુપિતાના કુસળ પૂછ્યા પણ એમનાં મનમાં વસવમે એ થઈ રહ્યો હતો કે, હાથી ઉપરથી જિતરો—એમ બહુનોએ કેમ કહ્યું ?’ સુ દિખખજ કે ઉપાવલ ! પણ મહા નાખીજીઓની વાણીમાં કઈક રહસ્ય છે અસત્ય તો ન જ જોયે વળા પિતાજીએ આંહીને અડી મોકલ્યા છે માટે આ ઉમ્મિમાં કઈક જોડો મળે’ હોયો જોઈએ જોડી વિચારવાથી અને આ રીજના ઉદ્દેશનથી એમને આખર નૂલ જડી આ નિમિત્તે એનો મુપુષ્ટ નિવેઃ સગવળો જોડો એમણે પ્રથમથી માંડીને આ ગિયતિ પર્યંતનું એક કુસળ વૈતાનિકની જેમ પૃથ્વકગ્ન કરવા માંડ્યું, અને એમને બુલ મળી આવી સર્વ તજનુ, પણ તજવાનુ ન તજનુ ‘ હું મોટો ’ એ અભિમાનના સ્ત્રીથી હું અટકી રહ્યો બાગવાગ મટિનાની પોર તપશ્ચર્યાથી એ મલ ન જોગત્યુ કેરી બ્રમાણ ! કેવુ અત્રાન ! મથાર ભાનના અભાવે કેવડુ મોડુ ચક્ર કુર્ચો ? અરેરે’ હું મોટો મૂર્ખશિમેમણિ ! સાક્ષાત્ લખવાન પામે ન વયો દેટલુ મિથ્યા, અભિમાન ! ત્યાગને ચત્તો નમતાં મને ‘ હું મોટોભાઈ ’ એ અર્થ

નડયો જગતની સામે બાથોડિયા લગવનાગ પણ એ જ શનુ હતો ને ? અહા ! જો મન્દ વચ્ચે ન હોત, તો કેવો માનવી હત્યાકાન્દ થાત !” આમ પગ્તાવાથી તેમનું અતઃ સળગી જીકયુ અતઃગર્ભાસાચો પ્રકાશ પડયો ક્ષપકચણીએ ચડતા, કર્મના ઝોથ હડાડતા, એમના અતઃના પડતા જીવડના લાગ્યા અને જે આવરણ હતું તે આત્મચિંતનથી ખસી ગયું એટલે ક્ષપકચણીએ ચડતા આપમેળે કેવળનાનનો પ્રકાશ ફેલાઈ ગયો

શાસ્ત્રકાગ કહે છે ‘હું જઈ સર્વ સંતોના ચરણમાં પડું અને ક્ષમા માગું—એવો વિચાર કરીને તેમણે એક પગ ઉપાડ્યો, તે જ પગે કેવળનાન થયું’ કવી અજળતા !

“ માત્ર એક જ નાનું કાળાગ્નિયુ ચામડીને ફેરું ખણે છે !

માત્ર એ જ માન-માયાનો નાનકડો કાંટો ફેરનો નડે છે !”

ભાઈગા ! બધી સામગ્રી હતી પણ નિષ્પાપસતા નહોતી ત્યાં લગી એકકા વિનાના માત્ર મીઠા જ હતા પણ આગળ એકકો ચડયો કે મીઠાની કિંમત પૂરેપૂરી અકાર્ષ ગઈ

આ ઉપરથી હવે ખરી સમજણ અને કહેવી અને સરળતા એ ફેરી ચીજ છે તેનો તમોને બાહ્યર ખ્યાન બાવી ગયો હશે સાથે સાથે બીજી વાત કંઈ છુ તે સાંભળો

ચિત્તશુદ્ધિ

હૃદય પૂરેપૂરું શુદ્ધ ન હોય તો સરળતાથી ખગે અર્થ સરનો નથી સીગતિને સરળતાની બનૂંચી કુરતી બહિસ હોય છે, પણ ચિત્તશુદ્ધિ વિના કોઈ મૌલિક અથે નાની સકાતો નથી. શ્રીમાન શકરાચાર્ય તો ત્યાં લગી કહે કે ‘ચિત્તસ્ય શુદ્ધયે કર્મ ન તુ વસ્તુપલઘ્યયે’ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે શુભ કર્મો નથી શુભ કર્મો તો ચિત્તને શુદ્ધ કરવા માટે છે અતઃ કરણ તો અગ્રીસા જેવું બની

ગ્હેનુ જ્ઞેક્યે, કે તેમણી આત્માનો મીઠો પ્રભસ પડીને જીવનની પ્રત્યેક વિધામાં એની સ્થિતિ જિતરે !

જે જે સાધન નિષ્પાદસ અને પારસ્થિક દોષ છે એને ત્યાં પ્રેરના હમણાં મળતી ગ્હે છે એથી એ મહાપ્રયોગન અને મહા મંદની નહાળગમાં ન ફાટતી નહીં જેમ એકમાત્ર પ્રભુપ્રત્યે પોતાની સુગતી દમવી શકે છે આથી યોગમાં શુદ્ધિ પર અત્યંત વજન અપાયુ છે કેડ ઈલામથી માડીને જેન તત્ત્વજ્ઞાન સમી તપાસીએ તો શુદ્ધિનું મ્યાન નજરે આવ્યા વિના તે ગ્હેગેજ નહિ !
બન્ને વર્ગનો દિગ્ગજમ

પશુ મહાકુ ખની વાત એ છે કે કેટલાક લોકો જાણ શુદ્ધિમાં જ દલિસમાપ્તિ માની સર્જને મનોવિશુદ્ધિ તરફ મેદરમર દોષ છે ત્યાં કેટલાક મનોવિશુદ્ધિનું ઓડું સર્જ સરીરે મદા, લયગ, મયિન રહેવામાં જ જાણે ધર્મ આદી જતો દોષ નેમ વર્તે છે આ બન્ને વર્ગ દિસામમમાં છે જાણ મેન નિસગ્વા પૂગતી જાણશુદ્ધિની પણ આર્થસામ્યોએ જરૂર માની છે પણ એ તે સારીગિક આરોગ્ય અને યોગ્યમાર્ગની દૃષ્ટિએ એમાં જ કદ ધર્મ નથી ધર્મનું મૂળ અમ તો અતરંગ શુદ્ધિ છે જેનુ અત કરણ પવિત્ર છે જે પરમ વિશુદ્ધ છે, તે જ બીજાને પવિત્ર યવાના નિમિત્તરૂપ બની શકે આથી જ સમવાનનું સ્વરૂપ પતિતપાવન ગણાયુ છે

શુદ્ધિની પરાકાષ્ટા એ જ પતિતપાવન સ્વરૂપ આટનુ સમજે તો એ માણુમ પાપીને કદી હડધૂત ન કરે, પણ પાપને જ કરે અને પાપ તો ત્યાં જ હડધૂત થાય કે જ્યારે મેં ગયા સતમાં મળદામ મદા મા વિન ક્યુ તેટનો પાપીને અપનાવવા માટે જોડ અપાય આથી પવિત્રતા જગમાં નાહવાથી નથી આવતી

મહાભારતનો પ્રસંગ

મહાભારતમાં પાંડવો તીર્થસત્રા કરવા મયા ત્યારે મદામાં

શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે લક્ષ્મણે આથે કહી તુજની આપીને એને પણ મર્વ
 નાનાં અભિરેકિયા કરાવવાની કહી હતી પ્રભુની મૂચના પ્રભાણે
 કેમ ન કરાય ? ને અપ્પરણ પાળીને પાડવે પાછા વળ્યા અને દારિદ્ર્ય
 ધીરો મોટી મજા ભરી તીર્થથી પાછા ફરેલા પાડવાનું ભારે દળના
 પૂરકે અન્માન કર્યું ત્યારપછી મજામા જ પવિત્ર થયેલ કહી
 તુમડીને મગાવી અને વેરી ગેલ કહી દરેકને એકએક મેનના
 દુકડા આપ્યો, ને પોતે પણ એક દુકડો મોઝા નાખ્યો, પણ ભારે
 દડવાસા લાગવાથી પાળામાં યુદ્ધ ખી ફૂલ પાડવેને કહેવા લાગ્યા
 'યુધિષ્ઠિર ! શુ તમોએ તુમડીને અભિરેક નથી કરાવ્યા ?'

‘અર પ્રભુ ! અભિરેકમા જરાયે ક્યાસ નથી રાખી !

‘ત્યારે આ કડવાગ કેમ ?’

પ્રભુ ! અદરની કડવાસ ઉપરના અભિરેકથી કેમ જાન ?’

‘ત્યાં તમારા પાપની નિરાગ કેરી ગીતે જાય ? હે યુધિષ્ઠિર !
 જેમ તુમડીની કડવાસ નમા જેરી પવિત્ર સરિતાઓનાં આનથી
 તેમજ મત્રોન્ધાથી ન મર્વ, તેમ પાપીમા નાડવા માત્રથી આત્મા
 ગુદ્ધ ન થાય ત્યારે આત્માની કડવાસ (પાપ) કેમ મટે ?

આત્માનદી સયમતોયવૃણાં સત્યાવદા શીલતટા દયોર્મિ ।
 તન્નાભિષેક કુર પાણ્ડુપુત્ર ન વારિણા શુશ્યતિ ચાન્તરાત્મા ॥
 (પાંડુગીતા)

અર્થ —

આત્મારૂપી નદી સયમી પી જાયથી ભરેલ છે, સત્યરૂપ પ્રવાહ
 વાળી છે, શીતરૂપ કાળવાળી છે, અને દયારૂપ ગર્ભિણી (મોજા) વાળી
 છે તે નદીમા ન્વાન કંવાથી અતરઆત્મા ગુદ્ધ થાય છે—માત્ર
 પાણીથી સુદ્ધિ ન થાય ’

યુધિષ્ઠિર કહે પ્રભુ, ત્યારે અમને પ્રથમથી કેમ ન કહ્યું ?
 જરામમા કહે છે ‘અનુભવ વિના માગ કહેવાથી તે વખતે
 તમને ન મમજ્ઞત ’

આવા જ પ્રકારની અણમજલથી લેખે દુઃખનીના પેરથી આવતા કૃતરાગિવાદને અડકવાથી નથી અમકાતા પણ દેહ ભગીને અડવાથી અમકાત ઠ ' પાપખાના અને મેરીઓ બગાડના પવિત્ર, અને તેને સાફ કરનાગ અપવિત્ર ! હિંદુ રહે ત્યા સુની અપવિત્ર, ને તે દેહ મુસલમાન કે ખ્રિસ્તી યાવ તો પવિત્ર ! આ માન્યતા કેટલી મૂર્ખાઈબરેલ કે તે વિચારશે

હરદારનો પ્રસંગ

જો તો મુરજમન મા વાડી હરદારમાં ન્તાન હગવા મરા પાપને કાઢવા માટે વાગવાર દુનખી માગતા હતા એક મહાત્માને દેખીને તેમને દુનખી મારવાની સચના થઈ મહાત્માને લાગ્યું કે આ ગિચાઈ આમા જ શુદ્ધિ સમજી મેંડા છે મહાત્માએ કહ્યું 'ભાઈ' પાપને મેન કાઢવો એ તુ ધારે કે એટલો સહેલો નથી એ ધાવા માટે તો ખૂન પરસેવો વાગવો પડે તાગ માની લીવેના પદાર્થો પરથી આસક્તિ ઊડી પ્રભુના ચરણે જતુ પરતુ પડે પ્રભુભગનગપ જળમા દુનખુ પડશે સમજ્યો ? આ પાણીથી નનિ પતે એક ભડને ભગનમાં કહ્યું છે

અતઃ મેવ ભયો ॥ પૂજ્ય નિત નિર્મળ જગમા નાહે
મર્પ કથીને રમા પેમે, રાકડો ફેરે સુ થાયે ?
ધાણની ગતિ વાયવ ર જણે, ખીખ સુ જણો
સમજ્યો, ભાઈ !

મુરજમન તો સાંજળીને થીજી જાયો બહાર નીકળી અગ્રહમા પડ્યો, અને મહાત્માએ જતાન્યુ તેમ કહ્યું

જનામમા જશે તો જોનો કે મગને ગિનાડે હગડે જનાડુ
રનાન ઠરી પવિત્ર ફળ પ્રાપ્ત કરવા એકઠા મળ્યા હમે, અને પડ્યા
ઓના ટોળેટોળા જમ્યા હમે મોટા નગમાં સહેરીઓ જ પાપખાના
અને એકાકીના તળડકા ચાવવાના ગસ્તા ઉપર ફેરે છે, અને

મદદ શરીરને પાણીથી શુદ્ધ કરે છે બીજી બાજુ પાણી દોળાઈ-
ને કાદવથી રસ્તાઓ તો દુધ ઉપરાંત મદદ બન્યા હોય છે, અને
એમાં મરુજી, ડાંસ, ચાચક, વગેરે ખૂન ખૂન ખદમના હોય
છે દાહતાં ને ચાહતાં પાણી દોળવું ને ગંગા અને ગોમતીમાં
ફૂનકી મારીમારીને નદીઓને દુર્વાસમય બનાવી દેવી એમાં જ
માણસ પુણ્ય માની લે છે ! ફટલી મૂર્ખતા ! જે પાણીથી
ગદકી સાફ થાય એનાથી જ મદદની વધારવી ! આમાં નથી જળવાતો
વિવેક અને નથી જળવાતી સફાઈ આનું જ નામ યોગ અસાન
મીજમાનમાં અતિરેક ખરામ છે પછી એ ગમે તે વિશાનો હોય
બધામાં વિવેક અને ઉપયોગિના ભેદ એ આ રીતે આપણે ઠેક વિવેકને
આંગણે આવી પહોંચ્યા હવે હું એ વિષે પ્રમંગલોપાત્ત કહીશ

બોલો

ગુપ્તિ રાધવ ગજનમ, પતિતપાવન સીતાગમ

સારાશ

સરળ શબ્દ ■ જેવું, ચિત્ત ત્યાં ધર્મની સ્થિતિ,
ધીર્મત્ત્યા અગ્નિની પેઠે શુદ્ધ નિર્વાસ પામશે

વિવેક

[પ્રવચન ત્રીજું]

પ્રિય શ્રોતાજનો, !

ગૃત બે વ્યાખ્યાનોની પૂર્તિમાં આજનું વ્યાખ્યાન હું સરે જરીય વ્યાખ્યાના વ્યાખ્યાનનો વિષય 'વિવેક' છે

વિવેકની વ્યાખ્યા અને મહિમા

જિ ઉપસર્ગ સાથે ચિષ્ ધાતુ નેગર્ધને વિવેક મન્દ બન્યો છે એટલે સત્યલક્ષી પૃથક્કન્ય એ વિવેકની દૃષ્ટી વ્યાખ્યા મળી શકાય આ દૃષ્ટિએ ભોતાં વિવેક જ ધર્મનો પાઠ્ય ■ વિવેકદૃષ્ટિ જ ધર્મને પારખી સકે જેમ આત્મા વિનાતુ ક્યેવર કયાય ખપતુ નથી ગ્રહેતુ અને દુર્વાસ દેલાવે કે, તેમ જે ધર્મક્રિયામાં વિવેકદૃષ્ટિ નથી, તે ધર્મક્રિયા જીવનમાં અને જગતમાં અસાધિ અને ક્રેલાદલ દેલાવે છે

આ જ કારણે દરેક ધર્મમાં વિવેકનો મહિમા એકમતે ગવાયો છે શ્રીભૈનધર્મનું 'આચાર્ય' એક સર્વોત્તમ સૂત્ર છે એનું પ્રથમનું અધ્યયન જ વિવેકમીમાસાથી બરપૂર છે શ્રીમાન શુકસચ્ચાર્યે વિવેકને ચૂડામણિની દરોળમાં મૂળ પ્રહાનિજ્ઞાસાની વાટ દેખાડનાર ભોમિરા તરીકે સામિત કર્યો છે નીતિકાગે પશુ 'ચિષ્વેવો દ્વદામો નિધિ' વિવેકને દસમો ભાગ કહે કે આર્થિક, આમાનિક કે રાજકીય જેવા

ઘાઈ પણ સ્વેચ્છા જુઓ તો વિવેક વિના એક ડગલુય નહિ ચાને
મારાય કે વિવેકનો મહિમા યોગેય ચાપડ છે

સદ્વિચાર એક મુદર સ્તુરણ છે પણ સુતમત્તુ, સુ જાણતુ
અને સુ લેવુ એ પૃથક્કરણ તો વિવેક જ કરાવી શકે છે એટલે જો
વિચાર પછી વિવેક ન ઉભેગય તો એ વિચાર માત્ર મનમા જ રહે,
સક્રિય થવા પામ નહિ અને એથી જીવતું જો વિવેક વિના સક્રિય
થાય, તો એ ક્રિયા પ્રથમ કલા પ્રમાણે ધાતક જ નીવડે

હું જ્યાં વિવેકની વાત કરી ગયો છું ?

એક મુસદ્દી બેન્ડુ જે વિવેકનો આશ્રય લઈ ગજાદારી પ્રપચમા
રાવી જાય છે, એક પૈસાનિક બેન્ડુ જે વિવેકનો આશ્રય લઈને નિય
મોનું અને પદાધીનું પૃથક્કરણ કરે છે, એક વ્યાપારી બેન્ડુ જે
વિવેકનો આશ્રય લઈને હજારો જ પુણ્યોને એ ન જાણે તેવા કિમિયાથી
બુખભેગ કરી કરોડોની પૂજા મેળવે છે, એક સત્તાશાહી બેન્ડુ જે
વિવેકનો આશ્રય લઈને દરોઝે માનવી પર સામ્રાજ્ય ભોગવે છે, તે
વિવેકની વાત હું નથી કરી રહ્યો છું તો એ વિવેકની વાત કહી
રહ્યો છું કે જે વિવેકમાંથી જન્મની ક્રિયા એના કર્તાને જિવાડે છે
અને ધીમતે જીવવા દે છે, જેના દાડમાં જીવનની અને જગતની
શાંતિનો જ મેચાન છે એના વિવેકની પ્રતિજ્ઞા સગળતા અને શુદ્ધિ
પર હશે

સગળતા અને શુદ્ધિ એ હું અને મનુષ્ય ધરાવતા સર્ગુણો છે, જ્યાં
વિવેક એ બુદ્ધિને સળધ ધરાવતો સર્ગુણ છે સદ્બુદ્ધિ અને સદ્બુદ્ધિનો
મુખેજ એટલે ધર્મની રસિક ખિલાવ આથી એ પણ ફિલિત થયુ
કે સરળતા અને શુદ્ધિ હોવા 'ગ્રતા વિવેક ન હોય' તો નમજે માર્ગે
લઈ જાય, અને વિવેક હોય અને સરળતા તથા શુદ્ધિનો અભાવ હોય
તો એ વિવેક અનર્થ કરી નાખે હવે આ વિષયને મારે કઈક
વિશદ રીતે ચર્ચવો જોઈએ

સાચા વિવેકને અણાવે શું ?

જ્ઞાન, દયા, દાન, કર્મ, સપ્રદાયનક ધર્મ, સેવા, સયમ તથા એ બધા ઉચ્ચ ક્ષેત્રોના વિકાસસાધનો છે. પણ એમાં વિવેક ન હોય, તો પશ્ચિમ શું આવે તે કમવાર ભેઈએ.

દયામાં વિવેક

માનો કે એક કસાઈવાડે જતા એક બગ્ગાને કે ગાયને એક મધાજનન મનુષ્ય વધુ પેસા આપી મેંડાવે છે. પણ પોતે બગ્ગા કે ગાયના શરીરજન્ય પદાર્થમાંથી બનાવેલી વસ્તુઓ વાપરતાં અટકતો નથી. તો એવી દયાની મદત્તા શી મ્હી ? જીલદી બહાવાર ગેમ પણ બને કે એજ વધુ પેસામાંથી પેનો બીજા બે બકરા કે બે મારો લાવી શકે આ બે બકરા કે બે ગાયોના નિમિત્તરૂપે તો આ દાનાનું ધન જ થયું. તમે કહેશો કે પેસો એક બચાવો તેનું તો પુણ્ય થયું ને ? અને એ તો પ્રત્યક્ષ છે, અને કસાઈ બીજા બે લાવે તો તો પરોક્ષ છે. વળી એ પેસામાંથી બીજા બે લાવે જ એની ખાતરી શી ? એ પેસા બીજો માર્ગે પણ કાં ન વપરાય ? અથવા એ કસાઈ બીજા દિસા કરતાં પહેલા જ માનો કે સુધરી જાય, અથવા દિસા કરે એવી સ્થિતિમાં જ ન રહે તો ? વળી દિસાજન્ય પદાર્થોના વપરાસમાં પાપ તો માનવું જ પડે, પણ તે પરોક્ષ છે. ત્યારે આ તો પ્રત્યક્ષ કે કદાચ પરોક્ષ પાપ પણ પ્રત્યક્ષ પુણ્ય જેટલું જ બગવાન હોય, તોય એ ઉધાર ખાતામાં આટલું પુણ્ય જમા થયું તો ગણાય જ ને ? આ બધી ચર્ચારપદ વાતોનો શીઘ્ર ઉત્તર આવે એવી રીતે હું મૂળથી જ આ બાબતને સમજાવું એટલું તો નિશ્ચિત છે કે દયા એ મુખ્ય તો અતરનો ઉમંગકો છે. અને જો એમ જ છે, તો એ ઉમંગકો જો આત્માનો જ હોય તો જ એની કિમત છે, નહિ તો માત્ર એ લાગ-ણીનો ઊઠારો જ ગણાય. એથી નકર કશું જ પશ્ચિમ ન આવે એટલે જ જોનસૂતો કાળે છે. 'પદમ નાણ તઓ દયા'—શુદ્ધિ

પૂર્વકની દયા જોઈએ ! સારાસ કે અહિંસાને જોવાની આખ વિવેક છે, આપણા આ માંસમજ્જના લોચા નહિ આ જ દૃષ્ટિએ જૈન-દર્શને હિંસાના કરતુ, કરાવતુ અને ટેકા આપવો એમ ત્રણ કળણ, અને મન, વચન, કાર્ય એમ ત્રણ યોગે કરી નવ ભેદો પાડ્યા છે આ રીતે પોતે જાતે આરભ ન કરે, પણ ખીજા ડગે અને પોતે વાપરે તોપણ આ ભત્રી પાપ તો લાગે જ કે વળી ધણી ક્રિયા જોરી હોય છે કે જે પ્રત્યક્ષ હિંસા ન દેખાતા જતા પરોક્ષ મહાહિંસાએ હોય છે દા ત, એક મહાપરિમદવાદી કરોડા રૂપિયા કે જે મિલનમા ખીજા માનવમધુઓનો દુરતી હિંસો છે, તેને પોતાની પાસે સધરી પોતાનો માલિકીકરક સ્થાપે છે અને ક્રાંદના ભના અર્થે સદ્વ્યય નથી કરતો એને પગિણામે ખીજા જીવોને બૂખમરો વેઠવો પડે છે આ હજારો માનવીનો બૂખમરો એ હિંસા જ છે કારણકે હું અગાઉ ના ખડમા કહી ગયો છું કે દેશમાથી એક પણ પ્રાણુની હિંસા કરવી એ હિંસા જ છે આ જ રીતે મહાઆરભવાદી, આજના નવીન યુગની દૃષ્ટિએ કહીએ, તો યત્રવાદી, હજારો માનુષોના શ્રમનો યોગ્ય અને ભાઈચાગભર્યા નદલો ન વાળના, હદ કરતા વધુ કામ લઈને તેમને પ્રત્યક્ષ ગીતે કચડે છે, અને ખીજા લાખો માણુઓને પરોક્ષ રીતે મેકાગ બનાવે છે, તે મહાહિંસા જ છે આથી જ જૈનદર્શને (મહાઆરભિયા ને મહાપરિમદિયા) એ બન્નેને નરકના મુખ્ય રણ ગણાવ્યા છે આજે કહેવડાવતા જોતો જોની માને છે, તેની ઝીઠરી જે જૈનધર્મની અહિંસા હોત, તો એ તો કાયરોનો કાયરતા છુપાવનાનો પડો જ ગણાત જૈનધર્મની અહિંસા એ તો વીંગની અને તે પણ વિવેકી વીરની અહિંસા છે તે વિષે હવે તમોને સદેહ ન રહેવો જોઈએ અધીજીએ એના મૂલ્ય મુલવવાની ભગીચ સાધના ખેડવા માંડી છે હું ગત ખડમા કહી ગયો છું એનો એક વખત પુનરુચ્ચાર કરીને કહું કે યત્રવાદ અને પરિમદનાદને પોપણ આપી આપીને માત્ર કીડીકચવાઓને અને તે પણ માત્ર ધર્મસ્થાનકોમા,

જોઈ જોઈને આત્માની અધિકાર કે જીવણા માત્ર દાખીરૂપ છે
આ વાચ્ય કરીને દુ એમ નથી કહેતા માત્ર તે કે કીટી નિયતિ
જીવોને ન બનાવતા ! દુ તે એ કહું છું કે કીટી નિયતિની ખરી
લાગણી ઉદ્ભવી છે, એની ખાતરી તો એનું પાત્કર્ણક જીવન જ
કરી આપશે એટલી જ સુધી પદોચનાર અધિકાર માનવીના એક પશુ
પ્રાણને દુભાવાનો પ્રસંગ જ નથી જોઈ કેમ મોજી રહે ? મનુષ્યપ્રાણી
દેહવિગ્રહમાં મરોપરિ પ્રાણી છે એનું એનું જ્ઞાન કેમ ન રહે ?
આરો મનુષ્ય પશુદિસાગ્રન્થ પદાર્થોના વપારની કલ્પનાથી જ કેમ
ન નામી કોઈ ? આવા પુરુષનું ચારિત્ર જ એનું દોષ કે જેની છાયામાં
પશુનગરાગે સમર્થ પુરુષ પણ અગમ્ય જાત, એટલું જ નહિ પણ
કર્ષને કર્ષ શુભ પ્રેરણા પામી જાય આવી તમે સહેજે મમજી
શકશો કે આટલે જોડે જનારા અહિમકને સૌથી પ્રથમ વિવેચની
જરૂર પડે છે મત્ત, શ્રદ્ધા, સ્વયમ, અને તપ વિના આટલે જોડે
જવાય જ નહિ. જોડે વિવેચની અખતી સાથે સ્વયમ અને નિષ્કામ
પાંખો પણ જોઈએ જ સત્યનું લક્ષ્ય તો કદી નુમતુ જ ન જોઈએ.
પણ આ બધા બોલોને વિરોધે કું કમપૂર્વક કહેતો રહીશ

દાનમા વિવેક

આ જ રીતે દાનમા પણ વિવેક જોઈએ દાનમા સાંધી મોટું
દાન અમત્તન, દાણાણ સેટ્ટ, અમય વવાળા-સુવર્ણમગસુજ
અને જે અમત્તનો બનાર દોષ તે જ અમત્ત આપી શકે એ તો ધર્મી જ
ઉચ્ચ કોટિની વાત થઈ બીજી રીતે તપાસીએ તો મનોદાન, વચન દાન,
શરીરશ્રમદાન, અન્નદાન, શા દાન કે સાધનદાન, એવો કમ છે પણ એ-
મનસ્વી પોતાના રિચામેનો પ્રવાદ વાણીતારા, જે પાત્ર પરવે દર્શા
વે છે તે પાત્રને એની શી અમર થાય છે ? આતુ ન જુએ તો એથી
ધારેતો અર્થ ન સરે, એમાં કદી નવાઈ જેવું નથી એક બ્યાખ્યાતા
પોતાની વાણી જે શ્રીતાઓને સબળાવે છે તે સબળમાં પોતાની
અને જીવનારની મોખતા ફરી અને ફેરવી છે ? એનું પરિણામ શું

છૂટે છે અને તુ આવે છે ? આટલું ન તપાસે તો આધ્યાત્મિક ઉપદેશના થયેલા અજીર્ણથી સમાજની આજે જે દુર્દશા થઈ છે, તેમાં જ સ્વાસ્થ્ય માથે તે સ્વાભાવિક છે આ જ રીતે તન, મન અને સાધનોના સમઘમા વિવેકનો અશ્રય ન લેવાય, તો કેટલો અનર્થ થાય એના પ્રત્યક્ષ રૂપ આપણી ચત્રવત્ આવતી પાજરાપોજો દેવજો મડો અને મનિષી છે તેમાં તનબળ, મનબળ અને સાધનબળ જેટલા પ્રમાણમાં વપરાય છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેજસ્વિતા ખીલી ઊઠતી નથી, પણ નિસ્તેજતા દેખાય છે હું જરા આમળ જઈને કહું તો આજની આવતી વણીખરી નામધારી 'જ્ઞાનસરથા'ની પણ એ જ દશા છે

અધ્યાઓના સમઘમા નમે જાય નીલ કર્ણો કે કાર્યકરોમાં આવડતની ખામી, ગેર-અનુયા, માહોમાહે કુસપ અને ગાતાઓની દાનપ્રતિ પાછળની નમણી કામના પોષવાની મનોપ્રતિ એમાં કાચબૂટ પછી જે એથીયે ઊંડે જગો તો હૃદયશુદ્ધિ અને વિવેકનો અભાવ જ એનું મૂળ કારણ જડી આવશે પાજરાપોજ, દેવજ, મડ, મનિષી, ઉપાશયો વગેરેની આજે જરૂર નથી, એવા મનનો હું નથી હું તો એમ જ કહું છું કે વિવેકના અભાવે જ આજે એ સમઘાઓ વિકૃત થઈ ગઈ છે, અને જ્ઞાનપ્રવાહ અપ વપના ખૂરા હાથારૂપ મની ગયેલ છે વિવેકનું તરન દાખલ થતા જ આ બધી સમઘાઓના વાન સાવ જ પડતી જશે આજે ત્યાં છૂપી રીતે પરિમદવાદનું પોષણ થાય જ, એને એ જડ ખોખારૂપ છે પણ વિવેકદષ્ટિએ તો સમજ યુક્ત અત કગલ જેમાં લગેલું હોય એવી સક્રિયતાની જ કિમત અકાવાની એટલે આયોઆપ એમના દેહજ પગ ચેનન્યની પ્રતિકા ત્રગપી ગેરગે અને એ એક એક સમઘા માનવતામાં ટેકા આપનારી થઈ નિશ્ચની સેવામાં મહાઉપયોગી નીવડી પડશે કૃષિમાં તો પશુવન પ્રમળ સાધન છે, એટલું મહુ કોઈ જાણે છે પણ એ માનવીમાં ઊંડે સુનેશ પ્યાર અને કૃપાતાના મહાતત્વોની પણ શિદ્ધા પૂરી પાડે

છે એ બુદ્ધિ જેવું નથી પામગણિ એ માત્ર પામગણિ મનરવાની જ પોતી નથી, પણ પામગણિ પામગણિની જોડ પૂરી પાડી ઉત્તર જીવન જિવાડનારી અને એનો ભાર એ ઉપાડી રહે એવી મોહાગણો દારા મ પડોચાડનામે સરથા છે એવો કાઈ મીનકાં બાવાના કે પોપટિયા ઉત્તર કરવાના રથજો નથી, એ તો સરકુનિની જીવન પરમે છે મોહ એ કાઈ ખાખી કે લગોટિયા બાવાના અગાનમૂર્તિ અખાડા કે દુગચારના ગ્યાન નથી પણ જ્ઞાન અને સદાચારના સક્રિય નમૂના એ છે મનિષે એ કાઈ પાપાળના પૂતળાં ને રાજનાગવાનાં રથાનો કે પૂજાગીઓનાં માનપામ્મી માટેના નૈવાર રસોર્મખાના નથી પણ કળા, પ્રેમજ્ઞા, ભક્તિ અને પરિવ્રજાના પદાર્થપાદ આપનાગ સ્થૂળ રૂપકો છે ઉપાધ્યો એ આપુરુપોનાં આખ્યાનો મથા બાદ અને તે માખુમાં માટે ગમે તેવી વિદ્યાઓના મોહા રહ્યા કે આમગણા માગવા માટેનાં વિશ્રાનિસ્થાનો નથી તેનો સાધના કરવાવાળા સાધુનિવાળા, સમમીઓના આત્મસાધના કરવાનાં પ્રસાન અને પરિવ્ર પ્રાર્થનાજવનો છે પણ આ રથાનોમા વિવેચનત્વ આપ મીને લાખન ન થાય તે ઉપરુમ્મ દરમ કદી દેખી સક્કય તેમ નથી, અને એવું દત્ત ન દખાય ત્યાં લગી તે મગ્યાઓ અને સમ્યાના દિમાપનીઓ નિર્દગ જ નીવડવાના કે નામવારી ગાનસન્ધાઓ પણ પાવાની કેવળ આપ નાગી શ્વાશ્ચી અશ્ચાઓ બનમે ત્યાં જ સક્કય નનવાની છે પ્રાચીન શાઓમા વર્તુવેદા આશ્રમે અને ગુરુકુળો પાછળ પાવાની જ કેળવગી અપાતી હતી એમાં દષ્ટિ હતી, નિર્વાર્થે જ્ઞાનમન અપાતું હતું

કર્તવ્યમા વિવેક

કર્ત વર્મા વિવેક ન હોય તો એક મોટી અચડામણી એ થાય છે કે એખોમાયે એનખુ કર્તવ્યો આવી પડે ત્યારે તમાયી કયુ સારું એ મોધી કાઢતુ મલ્લ કે વગી આપમે જેમાં વધુ ભાગ આપવાનો હોય એ કર્તવ્ય પડેતુ, એવા મજે માપવા જઈએ, તોપણ બારે જૂન મવાનો સખર છે મરણ કે આપણી દષ્ટિ આપમોચમાં પણ સ્થૂળ

ભોગ જ નોઈ શકે છે. રણાં માલુમો પોતાના સ્નેહી ખાતર પ્રાણની ખાજ લગાડી શકે છે, પણ એથી એની મહત્તા નથી. મહત્તા તો વિવેકપૂર્વક બળવેલી કર્તવ્યતાની છે, પત્રી સ્થૂળ ભોગ ચાહે અન્ય હો કે મદાન હો. હું જત ખડમા એ વિષે મેરસ, દિલીપ, ધર્મ ધોપ, તેગમદાદુર, વગેરે ઘણાં દૃષ્ટાંતો દ્વારા સમજાવી ગયો છું.

સંપ્રદાયબદ્ધ વર્તમા વિવેક

વિવેકની સૌથી વડુ અમત્ય આ વિષયમાં છે જ્યારે કોઈ માનવ જાતિનો પ્રેમક પુરુષ આત્મી હોય, ત્યારે એમની હાજરીમાં એમના આદર્શ પ્રત્યે પ્રેરાયેલો જનમમૂલક નિવસિત થાય છે અને નિયમાવધિ ધરે છે. પશુ હજી સામ્યનાં દર્શન ન થાય તે પહેલાં જ તે પુરુષને આત્મી જન છે, તો પાછળ સ્થિતિચુસ્તતામાં ટેવાયેલું લોકમાનસ તેને પૂર્ણ પુરુષ કંપીને જ અનુભવે છે એટલું જ નહિ. પણ ધીરે ધીરે એ નિયમો જ અને સ્થૂળ ક્રિયાક્રમ જ જાણે એનું પરમ માધન બની ગયું છે. પત્રી એવી ક્રિયા કરતા જુદી ક્રિયા કરનારાઓ પ્રત્યે તે ઘણા, તિલ્લકાર કે દૂધ સેવતા ધર્મ જન્ય છે ત્યારે એના બે અંગ્રેવની પરપગ શરૂ થાય છે આ દુર્દશા જાણે એાછી મા વધુ પ્રમાણમાં જાગૃતતામાં બહારના અને અંદરના જન્મભાવ સંગા ધર્મોમાં દેખાય. ■ માન મોજન સવતનતથી માડીને આપણે છતિ દાસને કમી નોઈએ, તો દિદુ અને મુન્સિમ બન્ને વર્ગ તો એકનાથી બીરે દૂર દૂર નામના ગયા છે. હરનામધર્મના, દિદુધર્મના, જૈનધર્મના કે છંતર ઝાઈ ધર્મના તત્ત્વનિષ્ઠ મહાપુરુષોની સાચી દૃષ્ટિ આપનારાઓના મૂળ આશયને નહિ મમજવાથી વિરદ જ અમર સોદાગર ધર્મ છે, અને હજી ચાલુ છે આ એક દિદુ મહા દુર્ભાગ્ય. આનું માટામાં મોડું કારણ પા રપગિક સહિષ્ણુતાની ખામી કહવામાં આવે છે, પણ એ મહિષ્ણુતાના મૂળમાં સાચી સમજની ખામી મુખ્યત્વે છે. હજારો મોહમ્મદ પશ્ચિમરસાહેબ જે શ્રેયમાં, જે કામમાં અને જે સંયોગો વચ્ચે માર્ગ કાપી ગયા હતા. તે માર્ગમાં

એમજે અદિસા, એકનિદા અને સત્યનો જ આશરો લીધો હતો. એમજે તો પાક કુરાને સરીક્યા બાદ દર્શને આગ મનાવો કરી છે

(૧) કુરાન ફાડીય નદિ, (૨) મસીદ તોડીય નદિ, (૩) વ્યખિ-
આગ કરીય નદિ, અને (૪) દાર પોય નદિ છતાં કમચ કાઈ
વિચિટ્ર આપતિમાં તેમ કરતુ પડે તો ઇસ્લામધર્મ હમ્મ ગલે છે
પરતુ કાઈના દિલ દુભાવવાની તો કાઈ ફક્ત આપતિમાય તે સખન
મના કરે કે આથી ઇસ્લામધર્મની અદિસા મટિનું પ્રમગ પ્રમાણ
ખીચતુ શુ જોઈએ ? શુ આવો પાક ધર્મ પોતાના જ ઈમાન-અધુનું
ખૂન કરવા સુચવે ? દી જ નદિ છતાં એમ ધાર કે એનું કારણ
વિવેકની સાચી સમજની મૂળમા જ તુટિ કે જોડે દિદુ શબ્દ ડી
બ્યાખ્યા એટલી વિશાળ છે કે એમાંથી આપજે મુઝિમ બધુઓને બામત
ગખી શકીએ તેમ નથી, અને જામન રાખવા જઈએ તો દિદુ જોને
ગણવા એ જ મદામજ મઈપડે ૧ આનો નિવેડો આપણને આપજો
વિવેક અને હલ્યશુદ્ધિ જ આપી શકે, ખીચ કલાતું મળુ નથી એટલે
મારુ તો તમને એ જ સુચન છે કે દેવને પ્રેમથી પિગાળા પાણી
બનાવો અને આજે દુ જે વસ્તુઓ તમારી સામે મૂકી રહી છુ તે
જો જ માર્ગની સચક એ ડી ૧

એનામા વિવેક

સેવામાં વિવેક ન હોય તો બારેમજમ થાય, એ તો તમે જાણો
કે પ્રથમ ખડમાં પદોપમરવિવેક પ્રવચનમાં દુ એક પોયાપડિતનું
ઉદાહરણ આપી ચલો છુ બાગકો એ ગણની બાવિ મદાસ પતિ છે
એમના તરફ માતાઓની લાગણી જોણી નથી ફક્ત વિવેકને અભાવે
કા તો એ લોક લડાને છે, ખૂન ખરડાવે છે, અને કાં તો છેક જીવન
રસવિદ્યુ શુષ્ક બનાવી મૂક છે એટલે મારકામી, નિમાર અને
એનતપેગી પ્રગ પાકે છે આ જ રીતે એક એક સેવાસથામા
વિવેકની ખામીથી બારે મુશ્વલ જીભી મઈ છે લમજીવનમા કાં તો

વિલાસ અને સ્વચ્છતા અને કાં તો જડતા અને નિષ્ક્રિયતા વધતા જાય છે સાધુસમ્યા પણ આ કામી અસરથી ડેક વિમુક્ત નથી એમના વિષે તો મેં અનેકવાર ઉત્તેષ કર્યો છે આ બની સરથા જોની સેવા કુસેરા થતી અટકાવવાને, અથવા તો વ્યવસ્થિત અને સગડિત બનાવવાને માટે વિવેકબરી તાલીમની જરૂર છે

સવમમા વિવેક

સવમમા વિવેક ન હોય તો સવમ સત્યવત્ બની રહે છે હા ત, એક માણસે અમુક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા કે સહ પ કર્યા કે હું આ વસ્તુ નહિ વાપરું અથવા આ ક્રિયા નહિ કરું પણ જો જોનામા ધરમૂળે શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન (પુન્નક્રિયા નહિ પણ અતગ્નુ) નહિ હોય, તો એ જોનામાથી કોણ પ્રાણ નહિ પાગરે હા ત અતગ્નને કનુવિત કરનારી રેરટિમો, વૈમનસ્વભાવ, મમત્વ, સ્વાધાધિતા, વગેરે વગેરે આંતરિક દોષોના ભયકર પગિજ્ઞામ વિચાર્યા પછી એને તજવા માટે અમુક સમન પર્ણત પ્રતિજ્ઞા લેવાય, અથવા બદાગ્નાં ક્યૂળ વ્યસનો—જેના કે આખીડી જેવા પાર્થની અમુક વખત માટે પ્રતિજ્ઞા કરાય પણ જો આ પ્રતિજ્ઞાનો ઉદ્દેશ આખર તો એ પાર્થથી સર્વથા છટનાનો છે એવા વિવેકપૂર્વક જો પ્રતિજ્ઞા નહિ કરાઈ હોય તો પ્રતિજ્ઞાનો કાળ પૂરો થતાં પહેલાં મનથી આ પ્રતિજ્ઞાનો કાળ પૂરો થતા પછી વપરાશમાં કમલ જોર લેજીવાનું એ વિષે હું ખૂબ કહી ગયો છું, અને તબ્બુ લેજીવાનો છું એટલે અહીં એની લાભી અર્થો નહિ કરું મારી દષ્ટિએ તુ કહું તો અવમ એ નૈમર્ગિક રસપ્રાપ્તિ સ્વપ્ન જગવે છે, આ જીવનનું ધોન સવમધર્મ છે, ભોગધર્મ નહિ, જોની અખડ પ્રતીતિ કરાવે છે પણ પ્રથમ તો એને ચુસ્તપણે વફાદાર રહેવું રહું !

તપમા વિવેક

સવમનું ફળ તપસ્યા કે તપમાં સેવા સમાર્પ જાય ॥ ત્યાગ પણ સમાર્પ જાય છે પણ તપ એટલે ઉપવાસ કે અમુક બાણ પદા-

ચોના ત્યાગમાં જ હતિસમાપ્તિ પામે છે એ જમ જુની જલો ભેદએ
 જે તપની સીધી અસર વૃત્તિના નિરોધમાં આવે છે તે જ માગી
 તપન્યા છે બાકી માસ, બે માસ તથા માસ જેટલા લાગ્યા કાળના
 નિરાશા સેવનાગ મળતા કોણ તો છે, પણ તેમ થવા મળી રહે છે
 પરંતુ મકંડ જેવી અચલ વૃત્તિનો ઉપર ધનુ રાખનારા અને મનને
 કાળમાં રાખનારા તપની વિગ્રહથી વિરલ છે લામણુજી ત્યાગ
 નારા જોનો આજે પુરુષ ૫ પણ નિદા કૃષ્ણી અને મદાગ
 તથા મદાપગિમહ પદ વિવેકપૂર્વક હૃદયથી જ અકૃત મૂનાગ અત્યંત
 વિગ્રહ છે ભગવાન મહારી દીર્ઘ તપની કેવળ ઉપવાસ માનથી
 નહોતા, પણ એ ઉપવાસની સદગતા એમણે અત્યંત દુરમનોનો
 વિગ્રહ કરીને સ્વરમિદ કરી હતી તેથી હતા જેનકરો જોર દર્શને
 બાપે છે કે નો દુદ લોગટ્ટાવાયે તથ મહીજા નો પર
 લાગાવાયે તથ મહીજા, વગત મીઝહર વાયે તથ મહીજા
 અથવા કે બાનોકના કે પરનોકના સુખને અર્થે તપ ન કરે, તેમ
 પ્રાપ્તિ, આના કે મનાર્થ માટે પણ તપ ન કરે. પદ્ય અર્થાત્ આત્મ
 શુદ્ધિ માટે જ તપન્યા હતા બીજા કયાય હવે સારુ નહિ પણ
 કેવળ નિર્જરાર્થ જ તપન્યા વિશેષ છે તપ એટલે મળે બાગનારી
 બાકી એ હેતુ વિનાની તપન્યા બાતપન્યા છે એથી બહુનવું તો
 ન્વર્ગીય ભોગમામમીમાં રાખવાની શક્તિ સાપડે, પણ અતઃશુદ્ધિ
 તો ન જ સાપડે. આનોતપીપણ પણ ન જ છે આ નધુ
 કહીને તપન્યા તમ્ જોમ મુખ્ય વાળુ છે એવાઓને નિરોધતો નથી,
 પણ વેળાસગની એનવણી આપુ છું નંભવ છે કે જે કથુવ નથી
 કગતા, તેના મરના આ વર્ગે કોઈ અપેક્ષાએ આગળ દોર્ષ રહે પણ
 જેમ આગળ જવાની સજાવના છે, તેમ અદ્યત્તિ અને મિથ્યાભિ
 માનની પણ ભારે સજાવના રહેતી છે એટલે આમ કે તેમ કથુ
 એકાને કહી રહાતું નથી મારા કથનની મૂળ મતનજ તો એ કે કે
 તપસ્વાના દિમાવનીઓ વિવેકના તત્ત્વને ભોગવાનો પુરુષાર્થ કરે એ

પુરુષાર્થથી આપોઆપ એમને નક્કર સત્ય સ્વયં સ્પર્શો તપ વિષે હું ખાસ વિષય જ લેવાનો હોઈ, હાલ આટલેથી જ આગામી હું

સાર

આ બધી વાતો પરથી હવે તમે સમજી શક્યા હશે કે વિવેક-બળ બધા આધ્યાત્મિક બળોનો પાયો છે

જૈનસૂત્રોએ આ વિવેકને ઉપયોગ તરીકે એળખાવી ભારે કમાલ કરી છે

હજી સોત્તા, અહો સોત્તા તિરિયં સોત્તા ચિયાદિયા ।

તેજ સોત્તા ચિયાદિયા જેજ સમતિ પાસહ ॥ શ્રીઆચારામ

જય વહે, જય ચિદે, જયમાસે જય સય ।

જય મુજતો માસતો, પાયકમ્મ ન વર્ધઈ ॥ શ્રીદશરેકાનિક

અર્થાત્ નીચે, ઊંચે, અને તીવ્રજી ત્રણે દિશામાંથી પાપપ્રવાહ આવ્યો જ આવે છે, પણ જ્યાં જેટલી આસક્તિ ત્યાં જ તેટલું બંધન છે

માટે ચાનવામાં, ઊઠવામાં, મેસવામાં, સૂવામાં, ખાવામાં અને બોલવામાં જે ઉપયોગપૂર્વક વર્તે છે તે ક્રિયા કરના છતાં પાપ કર્મથી બધાતો નથી જેમ તાળાને વાગવાર બખડાવવાથી કે એ ચવાથી પણ કૂની વિના એડડુ નથી તેમ ધર્મક્રિયાની સાધના આડે તેડના જોરથી કરવામાં આવે પણ વિવેક ન હોય તો આત્મવનનના ખાનનો ખૂંદનો નથી કવેડ અર્થાત્ ઉપયોગના મજા માપતાં ગમે તે દોષ—પત્રી તે આધ્યાત્મિક, આધિક કે રાષ્ટ્રીય અને તે હો—સહેજે અમાધક મની ગહે છે, અને ઉપયોગના અભાવે બાધક બની ગહે છે, પછી ઉપયોગના અભાવે બાધક ગુરત ન લાગે તો આખરે બાધક જરૂર બની રહે છે

વૈદિક મંત્રો પણ આ જ દૃષ્ટિએ ધર્મનું સ્થાન અર્થ, કામ અને મોક્ષ કેઈ પણ પુરુષાર્થમાં જ પ્રથમ મૂકે છે

ડિજા ચાવળ ખાયા બોલના બેસના મૂતા
બચ્ચ વર્તી બેની તેને પાપ ન પીડશે

‘સદ્ધર્મ-શ્રુતિ-દુર્લભ’

[પ્રવચન ચોથું ।

ધર્મજિતામુખો ।

અત્યાગ્રહીનાં આ સત્તા નાપ્પાતોમાં મધર્મનાં અંગો વિશે ક્વી ગયો છું આજે ‘મધર્મ-શ્રુતિ-દુર્લભ’ વિશે કહેવાતો છું નૈનમ્મ એમ કહે છે - માનુસ્મ વિગ્ગહ છદ્ધુ સુદં ઘમ્મસ્મ દુલ્લહા-’ એને કે માનવદેહ મેળવ્યા પછી પણ માયા ધર્મની શ્રુતિ દુર્લભ છે અહીં શ્રુતિ માત્ર સાંભળવાના જ અર્થમાં નથી, પણ માંત્ર જાણે અવધારવાના અર્થમાં છે જો માત્ર સાંભળવાના જ અર્થમાં હોત તો ‘માનવદેહ’ને એ વાક્ય અર્થશબ્દો કે ગદ્યચતુષ્કત ન મળ્યા પછીને પણ કાન છે એટલે તે સાંભળે છે, પરંતુ અવધારીને અમલ કરવા માટે મનુષ્યદેહમાં જો સામગ્રી છે, તે પશુદેહમાં નથી માટે જ ‘માનવદેહ મેળવ્યા પછી’ એ વાક્ય યોગ્યતામાં આવ્યું છે

હવે પ્રશ્ન એ થયો કે સાંભળીને અવધારણુ દુર્લભ શાથી ?

દુર્લભ એટલા માટે કે માનવીમાં રહેલી મેલી ઇચ્છા એને સાચી વસ્તુ હૃદયે ધરતાં રોકી રાખે કે એથી એની માચી વાતો ચર્ચાતી હોય ત્યાં એ જર્જ મકતો નથી પણ એને વિચારિનામની અને નિદાની વાતો હોયે હૃદયે સત્તાગી ગમે છે અને એ માટે એ તન, મન, ધન અને સમયની ખુશરી કરતાં અચળતો નથી એ જ

રીતે એને ખુશામત ખૂન ગમે છે પણ કોઈ નગ્ન સત્ય મલગાવે
તો એ જલદી ઉશ્કેરાઈને ઊભડો મત્ત્ય કહેનારની સામે થઈવ
લાજતો નથી

રા' માડલિકે

રા' માડલિકના નામથી તો તમે સારી પેઠે પરિચિત છો નાગ
બાઈએ રા' માડલિકને તેના ધર્મની વાત વારવાર સંજગાવી, પણ તે
ન અવધારી શમ્યો જોકે એ કાલો અને કુસવ રાજરી હતો, પણ
'મેથી ધમ્મો જોર કરે કે કુશુદ્ધિ ફૂગી વળે ત્યારે કાલો માણસ પણ
વિવેક જૂએ કે અને ખત્તા બાઈ બેસે છે એ વાતનો પ્રસંગ આ
જાતનો છે

મોહિયામા માડલિકનું લખકત્તુ આગત

સૌરાષ્ટ્રમાં આવેના મોહિયા ગામમાં તે વખતે ચારણોની જ
બહેણી વસતી હતી ચારણોને માડલિક પ્રત્યે બારે મદ્દમાવ હતો
વાગવાગ એ મોહિયા ગામમાં પધારવાના એમને વિનંતી કરતા
એકલા ગ' માડલિકે તે સ્વીકારી ગામનોકાએ લાવજીનો મત્કાર કર્યો
નાગનાઈ એ ગામની ગામમતા હતી જોમનવચે જ એણે પતિનું
છત્રગુમાનું હતું, પણ 'હે વેદ મે વધુ વિભગતા, બહેન! સૌભાગ્યથી
કર્ષ' એ પશ્ચિને એણે જીવનમાં ઉતારી હતી મનીત્વને પ્રભાવે એના
ગમે ગામમાં 'રી તેજ કમકતું હતું દેવાના વણા જ હેતથી એણે
ગ' માડલિકને પોતાને યેર નોતર્વા એના પુત્ર નામચર્ચુનની સ્ત્રી રૂપવતી
ગને કકાની કુવગમ લઈને વધાવવા માટે આવી

રા' લાન ભૂંડ્યો

મથરના આછા સાગુમાંથી રૂપવતીનું મા જોતાં જ ગ' માડલિક
લાન ભૂંડ્યો એની દષ્ટિ વિષમય વિકન જની ગઈ સોળ વર્ષની
નવપૌવના રૂપવતીના અગપ્રત્યગોમાંથી ઝરતા લાવણ્યે એને મુગ્ધ
બનાવ્યો રૂપવતી પોતાના રક્તવર્ણા કુસુમકોમળ હાથથી જોવા

કુકુમચાંડો કરવા મર્ષ, તેનું જ ત મોંઘિકે મુખ ફેળી નાખ્યું

ફપવતીએ માન્યુ ‘હાથ આ દિશા માટે મુક્ત’ જગત નહિ હોય, એટલે રા એ મો, ખીજ દિશાએ ફેરવ્યું હશે’ ફપવતીને ખગત નહોતી ‘ત’ બિચારા એના ઉપમા પતલ પતી પોતાને મૂકી મર્યાદા હોય!

ફપવતીએ તો જે દિશા તરફ ગયું મોં હતું, તે માન્યુ મર્ષ ચાડતો કરવા મોંઘો, પણ રા’એ તો ફરીને મોડું ફેરવી નાખ્યું. એ/લે ફપવતી વિમાસનમાં પડી મર્ષ

નામનાર્ધ સામ જ પ્રજ્ઞા હતા એણે ગુનિ સોમરો માપી લીધા હતા

‘ના’ રા’ તો ફેર છે શું કરું ’” ફપવતી બોલી

‘રા’ નથી ફરતો, બેગ’ ગતો હોઈ છે,” નામનાર્ધએ જવાબ વાળ્યો અને ગ’ મોંઘિક બા સામે જવા સાગ્યો હવે નામનાર્ધથી ન રહેવાય

ફવી નામનાર્ધની ગિણામજી

“મોંઘિક! મોંઘિક! કુકુમચાંડો અને ફપવતીનું નથી ગમતા! તને શું જોઈએ છે?”

‘ફ-પ-વતી- આટલા સમયો નિર્ધનતા મર્ષ મદામદેનતે એણે ઉચ્ચાથા તો ખરા પણ નામનાર્ધનું તેજ જોઈ એ પ્રજ્ઞા સાગ્યો ‘મોંઘિક! મોંઘિક! તુ પ્રજ્ઞાની પિતા હો દાસમોસના સોચામાં વહેતા સોટીને લીધે ચામડી પર બમળતા લાજુજીવી રથમાં તારા ધમને પ્રસ્થ ન કરું’ પણ રા મોંઘિકે હડ ન હોડી ‘ગદગા દો! ફલુ કરું જુ મેની જા જાજ મોંઘિક! સોડાના ચણા મોંઘી ન ચવાય માટે હડ હોડી ફે—’ નામનાર્ધએ નેહ્યું.

મોરઠા

- ગવણ ત્રિયા રામની, સો રીગ્યેલ સરદાર,
ઇનો ઈ આ ચાર, મન છે તારે માડલિક ૧
- કડકડિયો શેટો કઠણ ખાયે તો ખનાય
પણ સાણ્ય નો મવાય, મોય લોહાના, માડલિક ૨
- મળવું નથી મોલિયુ, ભડ જૂનો નહીં જાગ,
અધવચ અતરિયાગ, મારીય કાફા, માડલિક ૩
- ગગાજગ ગરવા ઘણી, આ વાતું ઘે ન વીર,
હીજી નજરુ હમીર, માવતરે ન હોય, માડલિક ૪
- ગઢ જૂનાની પોળ, હામોકુડ દેખીય નહીં,
રતન પડ્યો રાજ, મું સભાળે, માડલિક ૫
- દરવાજે દરવાન, રા'ના કાર્પ રહેયો નહીં,
પહેરેગીર પઠાણ, મહમદયાના, માડલિક ૬
- ભૂદ્યો રાજ ભીંત, નાગવને નમ્યો નહીં,
નસીબ ફરેલા નીત, મું સભાળ, માડલિક ૭
- ભણવું તું એટલું ભણ્યું સધીએ કરીને શાન,
હવે માનવું હોય તો માન, નકે મરણ તારી માડલિક ૮
- ચુકારા ચારણતણું, વાતુ માને વીર,
નેવા નણા આ નીર મોલે ન ચડે, માડલિક ૯

માડલિકને કયા સાબગવુ હતું ! શાનું સાંભળે ? કુબુદ્દિની સવારી હોય ત્યારે આ કગાય કે આ ન કરાય એ કર્તવ્યકર્તાનું બાન જ રહેતું નથી

મદોદરીએ રાવણને સબળાવ્યું હતું ‘આ સીતા નથી હાથી લાગ્યો, પણ તારું મૃત્યુ નોતરી આવ્યો છું, માટે એક પણ પણ થોભ્યા વિના એને રામને દવાને સોપી દે’ વિનીયો પણ સમન્ન-વવામાં મણા ન ગમ્પી પણ ન માન્યું તે નજ માન્યું કારણ કે ખરે જ મૃત્યુ અને અવપાત નિર્માઈ ચૂમ્યા હતા

કમે પોતાની બહેન દેવકીજીની ખરી સાત કાને ન ધરી પરિણામે જોને માગ્યા મચતો હતો, એને જ હાથે મરાયો

ભગવાન કૃષ્ણ વિષ્ટિકાં બનીને દુર્યોધનને સમન્નવવા લાગ્યા ‘માત્ર પાંચ જ ગામ પાંચ બાઈઓને આપી દે તો હું પાંડવોને સમન્નવું અને આ બધાકર ચવાનો માનવસહાર અટકી જશે’ “પાંચ ગામ તો શું ? પણ સોયની અણી જેટલો ભાગેય લગાઈ વિના નહિ મળે,” ઉદ્ધતાઈથી દુર્યોધને રોલો માર્યો “ગોવાળને તે રાજકારણનું શું જ્ઞાન હોય ?” પરિણામે કુરુક્ષેત્ર પર મહારૌદ્ર તકવ મહાર્પા અને લોહીની નીકા ચાલી બાળમ અને દ્રોણ જેવા મહાબહીરો બક્ષાઈ ગયા આ દારણ્ય મુદ્ધ પછી કારત દુર્જન બન્યું કુરુક્ષેત્રમાં હતું એવા સરકારો બધા છે કે ત્યાં જનનારની દિસકે વૃત્તિ બીજણી આવે’

જો દુર્યોધને ભગવાન કૃષ્ણનું વચન માન્ય કર્યું હોત તો ? જો રાવણે મદોદરી અને વિભીષણનું વચન અવધાર્યું હોત તો ? જો કસે દેવકીની ત્રેમાળ આજીજી રિયે ધરી હોત તો ? પણ કહી કહે છે ‘વિનાયકાને વિપરીત શુદ્ધિ’

ખરે જ રા’ માંડનિકની નાચની નોતત ચગડી રહી હતી, એટલે એણે નાગનાઇની શિખામણને અવગમી નાખી અને સતીનો શાપ વહોર્યો

તુલસી હાથ ગરીમખી, કણુ ન ખાલી જાય
મૂળા દોર કે ચામસે, લોહા વરમ હો જાય

અત્યંત લાયકું પરિણામ

પરિણામ એટલું તો લાગતું આવ્યું કે 'દામોદર દેખીશ નહિ' એ સતીનું વચન સાચું હતું. 'ગ' માંડલિક જૂનાગઢ પહોંચે તે પહેલાં તો મહામદસાહે પેરા વાતો હોતો યદુ થયું અને માંડલિકે હમેશ માટે જૂનાગઢ ગુમાયું એટલું જ નહિ પણ તે જોવાનું થઈ ગયો, 'જોયું ન જાય' એના એના જૂઠા દાવડવાલ થઈ ગયા, અને એના મોતના માથે કાળી દીલી ગઈ ગઈ.

રા' માંડલિકની આ દુર્દશાનું બચાવ તો તમે બધાએ ચિત્ત હાંપી સાંભળ્યું પણ શ્રીનાઓમાંથી જે કાંઈ ધડો લઈને પોતાના જીવનમાં 'ચાલાદવિ સુમાવિત પ્રાણ' સુર વણી લે, તેણે જ એ અંતુ સાંભળ્યું ગણાય.

નદીસુત્રમાં શ્રીતાઓના અનેક પ્રકારો વર્ણવ્યા છે તેમાં એક પ્રકાર ધડાની સાથે સરખામણીનો છે જે વડો તળિયેથી જ ફૂટેલો હોય, તેને બરવાથી તે એક જ મથળે પડ્યો હોય ત્યાં સુધી તો લગપૂગ લાગે, પણ ઉપાડતાં જ ખણી સરી પડે તેમ કેટલાક શ્રીતાઓ સાંભળે ત્યાં લગી તરમોળ રહે, સ્થાન છોડે એટલે કશું જ નહિ વળી જે ધડો વચ્ચેથી કાઢો હોય તેમાં થોડું પાણી ટકે ને ખીલું બહાર માંતી જાય તેમ કેટલાક શ્રીતાઓ આજગવામાં એ ચિત્ત જ ન રાખી શકે, એમનું ચચળ ચિત્ત જત્યાં ત્યાં લમટું હોય એટલે થોડું બહુ રહે અને બાકીનું નીચળી જાય એ જ રીતે કોઈ ધડાનું મોજ એનું ઉન્મુખ હોય કે ઉપર પાણી ભરેને પડ્યાં કરે, પણ દીપ્તિ અદર જાય નહિ એમ કેટલાક શ્રીતાઓ સાંભળવા તો આવે, પણ એના ચિત્તમાંની મલિન વાસના એને સાચું સાંભળવા જ ન દે. દૂકામાં કહેવાનું એ છે કે દુનિયાના પેરા શ્રી ખનાદમાં 'સત્યનો ઝીણો સુર' સાંભળવો દુર્લભ છે જોણે એ સુર સાંભળ્યો એનો બેડો પાર.

માત્ર એક વચનથી

એક બાદશાહ રાતના ગુપ્ત વેશે નગરચર્યા જોવા નીકળ્યો.

હતો ત્યાં એક મટો-આમા આ વચન સંકલ્પ ‘ચલના હે, મગર
રેના નહિ’ અને એ થયી ગયો ‘હે ! જલુ જ છે ! બધાને જલુ
પડે છે !’ એક જ વાક્યે બાદશાહને ભારે વિચાર કરતો કરી
મૂક્યો હા—

અકબરની અલ્પ જ્ઞાન ગયા, જેની અખડ ફગતી આણુ રે,

કાગે બધાના કર્યા કોણિયા જરૂર મનમાં જાણુ, નથી કાંઈ રહેવાનું.
—એના અત કરખે સાક્ષી પૂરી

હાજવારમાં એને પોતાનાં પૂર્વકૃત્યો પર ઘણા છટી ‘અરે !
ફેટના અન્યાયની મૂડીથી આ જગત બધાબધા ? અહા ! વૃત્તિ
પોરવા માટે ફેટના હરામ આચર્યા !’ બસ તરત જ પાછા વળી ગયા

હુમ્મે કહ્યું ‘આજે કેમ છતામ છો ?’ બાદશાહે કહ્યું ‘ચલના
હે, રેના નહી કયા ? ચલના હે, રેના નહી હે બધારે બાગ
ફુનિયા અદરોજ’ આ વાક્ય બાદશાહના મુખમાં જ નહિ પશુ હાડમાં
જડાયું હતું ત્યારથી એણે સેવ જિન્દગી ખુશની બદલીમાં જ ગાળીને
જીવનનો છેડો તાર્યો માત્ર એ જ વચન ‘ચલના હે, રેના નહિ’

વાત એમ હતી કે ફગતીનું શાક દરવા માટે બાઈએ દાસી
પામે ‘રેના’ એટલે ફગતી માગી દાસીએ ફગતીને જે આળણીમા
ગખી હતી, તે આળણીમા ફગતી મળે નહિ કાગલુકે ઉદર ફગતી
ખાઈ ગયા હતા એટલે નિગણ થઈને દાસી પાછી ફરીને બાઈને
કહેવા લાગી, ‘બાઈ ! ચલના હે મગર રેના નહિ’

આટલા શબ્દોથી બાદશાહને અસર થઈ ગઈ બાદશાહે ધર્મ-
અથો વાચવામાં કાંઈ મથા નહોતી રાખી કુરાન તો નિત્ય પતા
મોલવીઓનાં પ્રવચનો વાગવાર સંભળના પપ્પુ આ વચન પડવા
આટલી ડોહી અસર નહોતી થઈ, કારણકે સાક્ષીવા જતાં અવધાનું
નહોતું

ચંદ્રસિંહને ચીમકી

એક વખતે ઉત્તરજેનના સણા ચંદ્રસિંહને પોતાના બબ્બ અને શૂગારસુશોભિત શયનગૃહમાં સૂતા સૂતા અર્ધી રાત્રે વિચાર આવ્યા

‘પૃથ્વી પર ગળગળા, મદાગાગાઓ અને મગાગા તો ધણા દરી, પણ મારા જેવો વૈભવ, જાણીજવાળી અને આવી સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતાઓ તો કોઈને નહિ જ હોય’ જર્વામાં એણે મૂઠ પર તાવ દઈને જોખારો કરીયો. પોતે મસ્તૂતનો પ્રખર જ્ઞાતા હતો એટલે એના મુખમાંથી કાઢીને શિરથી મગા સરી પડે તેમ વસતતિધકા છઠ્ઠામાં સુંદર પશ્તિઓ સરી પડી.

चेतोहरा युवतय सहदोऽनुकूला

सद्वान्धवा प्रणतिगर्भगिरिधर्म्या ।

पटमन्ति दग्धि निषहास्तरलास्तुरगा

મનોહર સવનાઓ અને અનુકૂળ મિત્રો, સુંદર રનેલી બાઈઓ અને નમ્ર કલાગરા નોકરો, પહાડ સમા ઉતુમ જન્મેન્દ્રા અને તગદ ઘોડાઓ—એના મોખા પાળી આવી ગયાં, પણ એથા ચગથુમા બાકી રહેલ બધી વૈભવસામગ્રી નાખવાને મથતા, વાક્યરચના ગોઠવવામાં એ મૂકાયો. જેમ સ કરને કૂબાકવા જતી મગા જટામાં જ અટવાઈ પડી, તેમ એ મથનમાં એની વાણી અટકી પડી ખૂન ખૂન પ્રયત્ન કર્યો પણ ચંદ્રસિંહને એવું ચગથુ ન મળ્યું એણે નવ વાગ ફરીફરીને ઉપરનાં ત્રણ ચગ્ગો ઉઘ્યાર્યા દશમી વાર એ નણ ચરણો પૂરા થયા કે તુરત જ અચાનક અગાજ આયો — ‘સમીલને નયનયોનિ હિ કિંચિદસ્તિ ॥ એ બે નયનો મીચાયા પછી કશું જ નથી’ એ ચગથુ એને કાતે અથડાયું.

‘આ તે અપ્પ કે સત્ય’ ? એણે થોડીવાગ આમતેમ જોયું એ વિદ્વબ થયો.

‘બે આંખ મીચાયા પછી કશું જ નથી !’ આ ચરણે એના

‘ચોક્કની પાદપૂર્ણિ’ કરી શ્વેત્તે તો ન્યાન બનાવો પશુ, ચરસિ હતા
મર્મ દિગ્તાં માગ્યા દુની પડ્યા ‘અરે કોણ છે એ ? કાલે એ
ચળુ પૂર કુર્ ?’ ‘એ,’ એમ કહી એ પડિત પોતાનું મો
નીચું દાગાને ખડો મર્મ મયો

‘અત્યારે અરી કેમ ?’

ચોરી માટે ! મહામજા ! વાન એમ બની રે રે હું આજ
પુરીના નામાશિત પડિતનો પુત્ર હું મારે માટે એમજો આત્મા
નિચોવી નાખીને કેળવણી આપી છે પણ મને મારા નમીમે બુનાવો
કહો કે હું બૂલ્યો મ્હો, કુસબનો ચેપ લાગ્યો, અને લુગારમા પિમા
ગુમાવ્યા એટલે આપના અગત્ય બધાર પર મારી દટિ મર્મ હું
મારા પિતાની સાથે રાજ્યભંડ અવાગનવાર આવત્ય કમ્તો એટલે
પરિચિત દોષને છપે રમ્તે મૂમી આવ્યો પણ આપનો બોખારો
સામત્યો એટલે હું લપાઈ મયો અને ત્યાં ચેતોદરા યુવનય
સુદ્ધાડનુકુલા, સદ્ધર્મધવા વ્રજતિર્ગર્ભગિર્ય મૂરયા ધર્મગતિ
દગ્તિ તિયદાસ્તરણસ્તુરયા — આપના આ ત્રણે ચરણો સામત્યા
નવ વાગ એમ્ની એક વાન માજત્યા પગી મારાથી ન ગઈવાયુ મને
એ રૂરી આયુ અને હું બોલ્યો મમ્મીલને નયનવાન દિ
વિષિદક્ષિત હવે આપો જે કરેનું હોત તે કરો મે માગ પાપને
પગિબામે આ અપરાધ કયો છે, એટલે મને જે નસિત મગે, તે
સદ્ધર્મા મને હવે ઘમીરે હું ખ નદિ થાય આજે મને જ્યતનુ ખરુ
રદસ્ય સમખયુ છે ’

‘તું ચોર ! હા, ચોર તો ખરો જ તે મારો મર્મ ચોરી લીધા છે
એ મુના બલ્ય તને આજથી માગ હૃદયમિત તરીકે રવીમરુ હુ,’ એમ
કહી ચરસિહે એને હૃદયથી ચાંપી બોધતાં નાશુર્ આપી લારે ઉપકાર
માન્યો એના જીવનના ઉત્તમગતિ આજથી સરુઆન થઈ એક જ
શ્લોકમાં પડિત અને ગળ બન્નેનો ઉકાર !

પણિત ચોર મટી ખરો જાની પ્રજામરકરપિતા બન્યો, ગળત વિલાસી મટી ખરો પ્રજાસેવક બન્યો જિત્રાસાની જુમિકા હતી, એટલે આટલા જ નિમિત્તમા એના પડળ ખૂલી ગયા

સારારાં

‘મનુષ્યજન્મ મળે તોયે, સદ્ગમ-ધૃતિ-કુર્ષભ, જે ધર્મધૃતિથી પામે, અદિસા સમતા, ક્ષમા’

‘માનવતા મહામોચી છે પણ એનું સત્યઅવળું એનાથીય વધુ મોખુ છે, કે જે સત્ય સાક્ષ્યના પછી માનવદૃઢ્યમા રહેતા અદિસા, સમતા અને ક્ષમા પ્રગટ થાય.’

સત્ય સબળાવનાતે કોઈ છે

સત્ય સાક્ષ્યનારા કોઈમા પણ કોઈ ■

સતસંગ—કુસંગ

[પ્રવચન પાઠ્યમુ]

પ્રિય જિજ્ઞાસુઓ !

આજે સમગ્ર રૂન વિશે ક્ષીર

કાજિવા સાથે પાત્રિયો બાંધ્યો, વાન ન આવે પણ સાન આવે,—આ સાદી જામગિયા કહેવનમાં પણ ગદસ્ય સમાયેતુ છે એનો આજનો વિષયમાં સચોટ ખ્યાલ અપવા દુ પ્રપત્ત કંગીર

બન વ્યાખ્યાનમાં જિજ્ઞાસુએ સાતગીને અસ્થાઈતુ પગિખામ સુદર આવે જ એ જોયા પછી આ વિષય તત્તમગ દાય ધર્યો છે, એતુ દારજુ એ છે કે એવો ઉચ્ચ કાદિનો જિજ્ઞાસુ પણ નિગતર મત્સન-પગાપતુ ન ગ્હે ટો કુસંગ એને પોતપત્ની જનમમાં કોઈ ને કોઈ ગીતે મપડાવી લે એ બધ જોનો જ હ અને એથી બનતુ સત્સ ને પરિણામે જાનવમાંથી પણ દેવ બનવાનો સબર જ છે

આવશિત નામે એક સુદર નમ્રી હતી તે નમગમાં વિવિધ ઉદ્યોગો અને વિપુલ વાલ્કિજનને લીધે મોઝ પેમેટકે સુખી હતી ત્યાં બદુ બન ત્યા બનુ પિનામ' એ નુવ પ્રખણે ત્યાં વિલાસના નયગાય ખૂન દના આ રૂનથી અપવાજિત એ જ નમ્રીમાં લક્ષ્મીધર નામે એ દરોપનિ રોક રહેતો હતો ધધારોજનમાં તેની પ્રતિષ્ઠા ધણી જામી હતી પોતે પ્રામાણિક, ન્યાયી, અત્યપ્રિય અને બદુ જ ઉદાર

દિવનો દતો સફળાગ્યે તેની ધર્મપત્ની અપકલ્પના પણ તેની જ ખાનન તેવા ઉપગત પતિભક્તિપગાયણ મુશ્કીન અને શેઠથી પણ અવાઈ ઉતાર હતી શ્રી અને મંગુલુના સુયોગથી આ દપતી ખૂબ જ સફળાગી મનાતા, પણ એક જીકું દુખ બન્નેને વારવાર ખિન્ન કરી મૂકતું

હિન્ન આવામની અટારીએથી નારગોલા નિહાળના, એકા મુદ્દા શિશુને એની માનાની ગોઠમાં લુએ, કે નાના બાળમના કાયા વાળા સામે નકલ કરી ચુખી લેતી કાઈ માતાને લુએ, કે અપમ્મતાનું હામ્ય મુકાર્જ જતુ દાપ્ત્યમુખમાં વર્ષો વીની ગયા, તોપણ એને કઈ સતાનપ્રાપ્તિ થઈ ન હતી હમેશાં સ્ત્રીસ્વયં મતાનતિષ્ઠાથી ભરપૂર હોઈને એને વખત્વ જેટલું સાને ઠ તેટલું ખીલુ કશું સાનતું નથી શેઠાણીની આ અકલ્પ્ય મનોવેદનાની અમર વાણી અને શરીર ઉપર પણ જોઈને જોડને પણ રણીવાર લાગી આવતું, પણ હિમત રાખી તે શેઠાણીને સમજવતા હતા ‘આ નગરીનાં બાળકો તે આપણા જ છે ને? કુએ સિશુપ્રાપ્તિ થરી એ તો આપણા જાગ્ય ઉપર છે જો જાગ્યમા હશે તો જરૂર પુનપ્રાપ્તિ થશે એ ન થાય ત્યાં મુધી ગામનાં છોકરાને જ પોતાના સમજી તેમને વસ્ત્રાદિ ને ખાદ્યમામત્રી આપી પ્રસન્ન કરે તેમના ઉપર સ્નેહદષ્ટિ રાખે તો સૌ સારુ થશે’ પણ આવા લૂખા આધ્યાસનથી શેઠાણીનું દિન કેમ કરીને રિઝાય નહી

સતતા વચ્ચે

એક દિવસ શેઠને ત્યાં બિજ્ઞાર્થે એક પવિત્ર સતપુરુષ આવી ચડ્યા બિજ્ઞાન્ન લેતાં તતાં શેઠાણીની ખિન્નતાને તેઓ કળી ગયા અને સ્વાભાવિક પ્રશ્ન કયો “કેમ કઈ જોડી ચિતામા દેખાઓ ડા? તમારે ત્યાં દુખનું તો કંઈજ કારણ નથી, અને આમ શા માટે?” નમ્રભાવે સેઠ નમી પડ્યા અને ખરું કારણ કહી દીધું

મહાત્માએ જગા વિચાર કરી કહ્યું, ‘એમા તમે આટલા ખિન્ન શા માટે રહો છો?’ તમારા સામગ્રી સત્તાનુસૂચ ન હોય, તો એક હિપાય કરો તમારી સપત્તિ તો લિન પર નિન વધે છે તમારો ધધો અને પ્રતિષ્ઠા કામનેનુ જેવાં છે શ્રી અને સત્યુણનો સુયોગ મહાદુર્બલ છે ધન અને વિદ્યા અર્પણતાથી જ રોજો છે ખરી રીતે તો આજથી જ તમારે આગસે દાનની પરમ માડી છો તેમા તમારુ કંઈ ખૂબી જવાનુ નથી તમો અને નેકાણી છટે હાથે આખો દિવસ જે મોર્ધ વાચવા આવે અને જે ઈર્ષ સાવન માગે તે આખા જ કોગે કંઈ સ્પૃદા ન રાખસો પણ દિવપૂર્વક અપાતુ દાન એ એવા વસ્તુ છે કે તથી તમોને આનોક અને પગેડ બન્ને ઢેકાસે લાભ થશે લોભ લન આપે છે પણ આપતા નથી આવતુ દિવ અને ધન ખેવના સયોગથી, નદધાની આસા વિના, અપાતુ દાન એ તો સુદર કિવા છે અને તે માત્રા વિના પણ એકતુ સહઅગત્ય પ્રાપ્ત થાય છે એનો એનો મદિમા છે ઈર્ષા વળી એ બંધનરૂપ ન થાય તમારા સદ્સામ્ય હશે, તો તેવા દાનથી જ કેષદ દેહધારીની આતરડી એની ડગશે કે તમો જે વિના ખિન્ન ગ્રહો છો તે ફળ આપોઆપ મળી ગહેસો પણ ફગીથી કુ. ધુ કે તમે તો માત્ર સમજીને જ અર્પતા રહેજા, બ લાની આસા ન રાખસો.’

શ્રેઃ અને નેકાણી બન્નેના હૃદયમાં આ વચનો સચોટ સોસરાં જીનગી ગયાં, અને ખીજે જ નિવસે દાનની પરમ મહામુશી રોક, રોગાણી અને મુનિમ એમ બન્ને છટે હાથે લન દેવા લાગ્યા, અને પડી તો જેમ જેમ ખમર પડતી ગઈ તેમ તેમ ત્યાં દીન દુ ખી અને અનાથ માણસોનો દરોડો પડવા લાગ્યો.

બીજુ ચિત્ર

હવે એ જ નગરીમા ધનલ્ભ નામે ખીજે એવો જ એક શ્રીમત રોક હતો તેની બોળી પણ અન્યવહારુ શ્રીનું નામ ગુલાવળી હતુ

ધણે લાભે વખતે તે કપનીને પુનઃપ્રાપ્તિ થઈ, જેનું નામ તેઓએ મલ્લકુમાર ગામ્યુ

એકનો એક દીકરો, અજાણક મંપતિ, એટલે ૧૪૫૫ પૂજનુ જ રૂ ૧ બાળપણથી તેને ખૂબ લાડમાં ઉછેરવા માંડ્યો. માત્ર વર્ષનો થયો એટલે શાળાએ મોકલ્યો. પણ જીવંટો શિક્ષણની ફરિયાદ લાવે, એટલે મા ઉપગણ કરે બાપ ટોફ ખગ, પણ શેઠાણી આમજ એ નિરુપાય થાય 'વારુ, આપણે ક્યાં ધનનો તોટો છું ? ન બળે તો કંઈ નહિ ક્યાં નોકરી કરવા મોકલવો છે ? નહિ બળે તોય કુમારો નહિ ગહે—' આવી અચાનકાબરી વાણી અને વર્તનથી શેઠાણીનો મૂગથી જ પુત્રના ઉપર કોઈ કાળુ રહ્યો જ નહિ. જે માન્યો પોતાનું બાળક પોતાના લાલનપાલનનું રમકડું માત્ર નથી, પણ એ તો રાષ્ટ્રની ચેતનાસપત્તિ છે એવો ખ્યાલ નથી ગમતા, તે પરિણામે પોતાનું સતતિનું અને દેશનું મહાન અદિત કરે. મલ્લકુમારે બહુવાની મહેનત માંડી વાળી અને જેનીતેની સાથે તે ત્યાત્યા ટણકની માફક દગતિયો થઈ ગયો. મોળ વરસનો માંડ થાય તે પહેલાં તો મેઠની ધ્વજા ન હોવા છતાં શેઠાણીએ લમવહાવો સેવાના કોઠ પૂગ કર્યા, કમન્યા, અને એક જિયા કુલીન કુળની કન્યા સાથે તેનાં લમ થયા તેનું નામ મુતોચના હતુ, અને તે યથાનામ તથા મુખ્ય અર્થાત્ રૂપ અને મુલ્યનો ભાર દતી તે ખૂબ નુંર કેળવણી પામી હતી. ક્યાં અભણ, અણધર અને રખાઈ મ નકુમાર, અને ક્યાં આ સિસિતા, સગલ અને મુંઝર સુશીલા મુનોચના.

હવે મ નકુમારની પાંખે કેટલાક રખાઈ, નાનાયક, દુરાચારી મિત્રો ચડી ગયા હતા તેઓ રોજ તેને ફરવા લઈ જતા. મોટે ખૂન જ ખુશામત કરે અને માગતોખ તથા રમરામ કરાવે એટલે મલ્લકુમારને બહુ જ ગમે પૈસાનું પાણી મેરે પણ એ બિચારાને સાચાં નયન ન હતાં, એટલે આ કુસગની મલ્લકુમાર ઉપર ઘણી જ ખગળ અસર થતા લાગી ગઈના કુખનો પાર ન રહ્યો શેઠ

યેમા ન આપે તો રાક્ષસી શેઠાણી પાસેથી લઈ જાય. શેઠાણી આ દુસ્તચારી મિત્રો સાથે જવા ના કહે, પણ ગદિ જ રાનો ? નાન પળમાં લડાવેના લાડકોડનું આ કુખદ પરિણામ શેઠાણીને ધણ ખૂચવા લાગ્યું. પણ હવે શું થાય ? બાજુ દાયમાથી ચાલી મઈ હતી મદનકુમારના અર્ધ પનનનો આરણ અને પગકાઠા.

વેસ્થાની માફક વાગ ઝોળવા, વિવિધ તેનડીનેડ લગાડવા, ખુશમોહર અનર ઉડાડવા, ગેલમી બદ્મશ્વા કપડાં પહેરી ગમકડુ, એવો એ ટોળીનો ધધો ચર્ચ પડ્યો હતો એના મિત્રો બધા એના ઉપર જ તાગાધિમા કરતા. હવે મદનકુમાર એ મિત્રોનું સોગંદુ બની ગયો હતો. એ લાગ ભેઈ એ મિત્રોએ એ મવતરુ રમ્યુ એ જ નગરીમા મશહૂર અશ્વિમ તરીકે ઝોળખાતી પણ વેસ્થાદૃતિથી જીવતી ચથાનામ તથા ગુણ એવી મદનએના ગહેલી હતી એને મળી પોતાનું મોડું કમિશન ડગની નક્કી કર્યું કે તેઓ તેને એક એવો ખાજ (બક્ષ) લાવી આપશે કે તેનો ખેડો પાર થઈ જાય આ મતલબમા વેસ્થા કબૂત ધઈ અને તેઓએ બીજે જ વિચે મદનકુમારને વેસ્થાના મહિરમાં મંગીતને બહાને લાવીને દાખલ કરી દીધા. મદન એવો તો બોળા દિલનો હતો કે તે વેસ્થાની કપટગળને જરાય પણ પિઠાણી શક્યો નહિ. ટેક્લિકંડીનું સટીડ મંગીત ખૂનચૂરન ચહેરો ડાગાગ પૂર્ણ પહેરવેશ, મોઢું દાવભાવ અને વિમરોતેજક વાતાવરણમાં વિવાસી જીવાન અને રન-જીદી મન કેટલી ગાંઠક પહેના પડિ ચયમા એ તો પાણી પાણી ધઈ ગયો મદનએના બારે તાલમનાજ હતી એરો આ એક જ પ્રત્યક્ષી તેને એવો નો વસ કરી લીધો કે તેને બીજે જતુ જ મમે નહિ. મનમેનાના બાનતાન, નખરાં અને બહાગની આકળર મુનોચનામાં ન હતાં મુનોચનાના નિર્દાષ સાંદર્થપુજ આગળ મદનએનાનું કુચિમ કપકડું સાવ શીકુ લાગે પણ મદનને સાચા સાંદર્થની પારખ જ નહોતી એ તો મદનએનાને મેગવી આપનારનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો, અને

46

47

48

મદનમેનાની મહાજાગ

મદનમેનાએ પણ આજાદ જાગ પાસરી મલકુમાર પામે
 કરુ જ ન માગે અને મ નકુમાર પૂઠે, તોપણ જવાન વાગે-
 "પ્રાણનાથ ! આ બહુ આપણું જ છે ને ? હું કઈ પેશાની ઘોડી જ
 બૂખી છું મને તો આપનો પ્યાર છે તો બધું જ ?" બોલે
 મ ન પ્રપચ ન કળી શકે તે સ્વાભાવિક જ હતું એના મનમાં તો
 આ કોઈ ઉમરા ખાસિરતની, નિસ્વાર્ય અને ખાલિલી ચાદનાગી
 પવિત્ર સ્ત્રી છે એવી જ છાપ પડી ખાવાપીવાનું અને રહેવાનું
 બધું જ મનમનનું અને દાસીચાકરનો પાગ જ નહિ ' મદનકુમાર
 તો બધું પોતાનું જ માની ગઢેરા લાગે, અને છૂટે દિને બોલે
 બોલવવા લાગે મદનમેનાને હવે લાગ્યું કે કાઈ બરાબર જાગમાં
 જાગાયો છે એટલે ધીમેધીમે તેણે એક પગી એક કમરુ બરવા માંડ્યું
 "પ્રાણનાથ ! આપ જ મારા મર્યાદા છે હું તમારી જ છું અને
 આ બધું જ તમારું જ છે હું જો કોઈ સ્ત્રીજ વાપરું તે આપની જ
 છે એ આપ તો જાણો છો જુએને, આપણે ફરવા જઈએ છીએ,
 ત્યારે આ આપની પામે છે તેવા જ નગવાળી વીટી મારી અંગણ
 પર નથી તે કેટલું બેદરદુ લાગે છે ! બપો ! બેડેના દાપમા સરખી
 વીટી હોય તો બને કેવા મોબીએ ? કપડાં સગ્યાં જો ચાઈ સરખી,
 મોજડીએ સગ્યાં બધું જ સરખું, અને આ અસમાનતા—એ મને
 બહુ સાને છે પણ કઈ નહિ જેવાં મારાં નસીબ !" આટલું
 બોલી જરા નો બેનરી ચલા જેવું નાનકું કરે, એટલે મ નકુમારે
 બીજે દિવસે વીટી હાજર કરી જ હોય વળી બીજા મેચાર દિવસ
 ધાર એટલે બીજું કઈ આશુરસ માંડ્યું જ હોય—અને તે પણ
 દળરોની કિમનનું આમ ધીરધીરે મદનમેના તો મદનને ફાતવા
 જ લાગી પણ તે નિચરો વિઠાએ છોડે, આ વિષયપૂનર્ગાના
 પ્રપચ જાણે જ નહી—સમય જતાં એને સુધી વાત પહોંચી કે
 મદન પામે સાધન ન હોય તો ઘરમાંથી ચોરી કરીને, અને તેમ

નહીં તો સ્ત્રીને ધમકાવીને પણ ક'ગવે, અને મદનસેનાનાં ચરણમાં ચીજ રજૂ કરે પુત્રના કુસંગની ચિતામાં ને ચિતામાં શુભાવળી તો પડેલો કમન કરી અર્ધ ધન-ત ૥૥ કુસંગ છોડાવવા માટે બહુ પ્રયત્નો કર્યા સમજાવવામાં જાકી ન રાખી પણ મૂળ બહુ ઊંઠું પેહુ હતું મદનના વર્તન ઉપરથી એણે અનુમાન કાઢ્યું કે આ છોકરા પામે નાણું હશે ત્યાં સુધી વેશ્યા છોડશે નહીં, અને આ બાઈને ત્યાં સુધી બોધ થશે નહીં પણ ઘરમાં કશું નથી એમ વેશ્યા ભણ્યો ત્યારે બાઈને ફેફા ફેફા, ત્યારે જ એને બોધ થશે તેણે સુનોચનાને કહ્યું 'ત્યાં સુધી તારે ધીરજ રાખવાની ॥ જીવનને જીએ ચડવામાં જ મહેનત પડે છે, લપસામાં નહિ.' મનકુમારની આની શિયતિથી પિતા પણ નિરાશ થયો. જીડી ચિન્તા માણસને લાંબુ જીવવા દેતી નથી તે મરવા પડ્યો મૃત્યુવેળાએ એણે પોતાની પુત્રવધૂ સુનોચનાને બોલાવીને શિખામણ આપી 'બેટા! વધુ શું કહું? કહેનાતું કહ્યું છે બધું જાણે છે મેં તો પુત્ર બોલ્યો. પણ તારું તો બધું મ' ગયું.' એમ કહી એણે નિસાસો નાખ્યો. એની આખમાથી બે-ચાર અનુ દપડી પડ્યાં સુનોચનાએ પોતાની આવી લાગણીને દબાવી દીધી અને આશ્વાસન આપ્યું એક વાક્ય માડમાં પૂડું કરી મેઠે બેઠાંની આની સુનોચનાના હાથમાં સોંપી, મગતક લાગી દીધું ડોળા તરતગી રજા અને શ્વામોચવાસ બધ પડી ગયો. નિચારી સુનોચના ઉપર આ બધી અણધારી આકૃત આવી પડી એના અધારજીવ બન્ને ચા-ચા ગયાં એ નિરાધાર થઈ રહી નાની પ્રજા હતી તેનો ને ઘરનો બોન્ને પોતાના પર આ-ચો મન તો નાશ લેવા હેાય ત્યારે આવે પિતાનું મૃત્યુ સાંભળી આ-ચો, લો. પનકાર અને અતિમ ક્રિયા કરીને ચાલ્યો ગયો.

હવે તો મન બિનકુલ નિઃકુલ બન્યો સુનોચનાને તો મારી ફટકારીને પરાણે કૂચી પડારી, ધન અને દાગીના ઉપાડી જાય સુનોચનાની બધા બારે વધી પડી અતર કાલવવાનું ઠેકાણું ન

ગધુ છતાં સાખી દની એટલે દિમત પ વારી બેરી નદિ હજુ
પણ હાથ લેછેને મીઠાં મધુર વચનોથી સિખામણ આપવાનું પૂતી
નહોતી

સુનોયના મ્હે

[વિરેલ વાદ મગ પ એ ગાય)

પર તજીને પરમા નાલ જડર નદી કરો,

લજજડ વન તણી જમીન શા માટે બરો ?

બાલકોના કિન સ્વામી શા માટે હરો ?

કર બેટી કહું છું, કુટ્ટા સંગ ના કરો

જરની સાથે જડર જમી આગરૂ જરો,

આખરે એ પથ પૂજા જોરતો ધારો

અનેક વાણી રહ ધર્મને બેધો રડવડયા,

જદ ધર્મને પરત્રિયાના પાથ ને પડયા

પાછળે જડર પ્રભુ ! જોરનો ધરો,

લાજ લડમી મ પતિ સર્વ પૂજામાં જરો '

મ ન કદ

‘ લવરી તજ કે તાગી ક’પણ તારુ નધો ગમતું મુજને,
નિર્લજજ નધો મમજતી અનેક વેળા કહી થાક્યો તુજને ’

પણ નારિન નપ્પે વિચાર ’ અરોગિને છન ન્યા સમી
આહુતો હોવ ત્યા સમી એની ત્રિતિ એને હવુ સારુ કે સાચુ જોરા
કે સાજગવા ન જ દીએ

આમ કર્ના કરતા આખરે મનસ્સ મેળી તિનેરી ખૂટવા
આની ધ મે ધીમે બહુય મ નમેલાને ત્યાં પહોચી મહુ રફને રફતે
સુનોયનાના મરા અનકાગ પખ મદન લઈ નધો એક વિચ
માગ દ કરીને તે સુનોયનાને કહેવા લાગ્યો ‘ તારી પામે ને

કંઈ હોય તે મને આપી દે ત્યારે રડતાં ગડતા સુનોચનાએ ફની પૂછી બરીને એક ટોપલી આપી, તે લઈને મદન વેસ્વાને ત્યાં ગયો. વેસ્વા બધું કળી મઈ તેણે જોયું કે હવે તગિયું દેખાયું. હવે આ મદનમા કંઈ સાર જેવું ગ્યું નથી એટલે તેણે પોતાની મુખ્ય દાસી કુન્ન અને ચોખીદારને બોલાવી તેમને કહ્યું

(ગીતિ)

ખૂટ્યો માલ ખગતનો, લક્ષ્મી કેરું નર ગયું નામી,
વેસ્વા તણા વચારો, દુખ જણાવે આવીને દામી

‘આવતી દાસે હવે જો મદન બારણે આવે તો આફ મારજો મકાનમા દાખલ થવાની એને સાફ સાફ ના પાડી દેજો અને ઝાઝી ગળ્યડ કરે તો ધક્કો મારીને તેને કાઢી મૂકજો’ અદાદા ! વેસ્વા તો ખરી જ ને ! આખરે પોતાનો ભાવ લગળ્યો. પણ મ ન તો હજી અધોગામી જ હતો કવિએ ઠીક જ કહ્યું છે

एता हसन्ति च रुदन्ति च विस्महेतो

विश्वासयन्ति पुरुष न च विश्वसन्ति ।

तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन

वेद्या इमं शानघटिका इव वर्जनीया ॥

અર્થાત્—વેસ્વા ક્ષણમા હને, ક્ષણમા પેસા માટે ગે, વિશ્વાસ પેસાડે પણ પોતે વિશ્વાસ ન રાખે માટે કુળવાન ને શીલવાને શ્મશાનવટિકા જેવી વેસ્વાનો ત્યાગ કરવા

મદનની દશા આની જ હતી એ ખુવાર થઈ ગયો હતો, પણ માનતો હતો કે મદનમેનાનું ધર મારું છે ને ? શી ચિંતા છે ?

ખીજે દિવસે મદન બારણે આવ્યો પણ બારણું મધે હતા ‘દાસી એવ ! બોલ, કેમ મધે ક્યું છે ?’ મદનનો રુવાળ હતો એવો જ હતો. દાસીએ બારણું ખોલીને કહ્યું ‘પથાયન થઈ ગયો, નહિતર આપ એમણે’ દાસીએ મગમગી આપી ! ‘મારું નાની આપ

ક્યા છે ? ' મન નરમ વેસ જેવો સઘ ગયો ' બાઈએ જ મને
 કુકમ કર્યો ॥ અદર આવવાની મનાઈ કે સીરેસીધા ચાલ્યા
 બન્યો ' બીજા માણસોને બોલાવ્યા, પણ કોઈએ કરુ જ ગણુમણુ
 નહીં છતાં મદનનો ચસકો એકદમ મેં છટે ? એ તો જીભો ગ્લો
 એને જીભો ગ્લેસો જોઈ દાનીએ ચોખાદાગને ખૂમ મારી તરત
 ચોખીદાર ટોડી આવ્યો, અને એણે મનને ધક્કો મારી માથે ધોન
 લખાવી દીવી મનની પાવડી પડી ગઈ જે કાલ સુધી શેઠસા'ન
 કી પત્ર સુધી નખીને સનામ જગતા, મેમને જ હાથે આટલું
 બનકર અપમાન ! મદનને ભારે જોડો આવ્યો લાગ્યો એનો મુક
 લીસ ગુન્નો કરી ગયો આખ ખૂલી ગઈ અને માખાપ તથા સ્ત્રીનાં
 બધા વચનો પાક બાવી ગયાં તે ખૂબ પમ્તાયો, અને ધગને આગને
 પાછો ફર્યો ' અતનો આસંગ મગવર
 સુલોચનાની મીઠી હૃદ

મદન ધેર આ ચો ત્યારે સુલોચના બીચારી જગવા બેગી હતી
 તેજમ આવી ધગના એક ખૂલે બેમી મને રોડ મૂકી તેનાં માખાપ
 જાણે કેમ આજે જ મગી ગયા હોય, તેમ તે ગયો ' ઠોક ? લાગી
 અને શુદ્ધ ઠેકાણે આણી ' પણ હવે તો એક ટકતુ પૂરુ ખાવાનું
 નથી ગળુ એ ગિયતિ છે જીવિત્વીને સુલોચનાને હાથે લખોલા
 જીપડયા છે અચાનક રડવાનો અવાજ માખાગો આશ્ચર્ય પામતી
 સુલોચના તરત જોડી મદનની પામે ગઈ પૂછ્યું ' આમ કેમ ? '
 મને પોતાનું માથું સુલોચનાના ખોળામાં નાખી દીધું ને રડતા
 રડતાં કહ્યું

(ભજન)

' તારા બધા વચનો સાચા વહાણી ' વિચારતા રે,

શરમાયે ॥ મન મારું રે આજે તારા

મહા મૂર્ખાઈ મારી હવે જણાણી રે,

અનિષ્ટ કહ્યું મેં મારું તારું રે આજે તારા -

ઉઘમ શીખ્યો જ નહિ મારાં હિતદર્શી સન્નજન પુરો, મુરખીઓ,
સ્નેહીઓ અને ગુરજનોના બોધવચનો મેં ન સાંભળ્યાં 'અને રાંડ
ડુલ્હાએ 'સ્વામીનાથ ! હું તમારી જ છું,' આ બધું તમારું છે—'
કહી કહીને મને કસાવ્યો અહા ! સુલોચના છું ખરું જ કહેતી હતી
એ બધું તરકટ છે, પ્રશુ ! ખરેખર જ તરકટ હતું તારા બધાં વચનો
સાચાં જ હતા

ઓતાજનો ! તમોને લાવળીના ચણેલા નિહાળી હું સમજી શકું
જુ કે મદનની તરફ હવે તમે સહાનુભૂતિ દર્શાવી રહ્યા છો અને
તે પધાર્થ કે મદનને મળે જ કુટિલ હોત તો આટલા આચકા
પછી પણ એને આટલો પરતાવો ન થાત પણ એ સુપાત્ર હતો
કુસુમથી જેવો એ કુમારો વળ્યો, તેવો જ હવે એને સુમાર્જની
પિપાસા જાગવા માંડી

અગાઉ સુલોચનાને તેના સસરાએ ગુપ્ત રીતે થોડા ફાગીના
આપેલા હતા, કે જે મદનકુમાર વેસ્થા પામેથી કડવો અનુભવ લઇને
આવે ત્યારે તેને અસહાય સ્થિતિમાં કામ આવે ! એ વસ્તુ બધી
સુલોચનાએ મદનકુમારને આપી દીધી, અને કહ્યું 'તમામથી છાનુ
તમારા પિનાશ્રીએ મને આટલું આપેલ છે આ વટાવી વેપાર કરે'
મદને તેમાંથી નાણું કરી વ્યાપાર કરવા માંડ્યો પણ જિંદગીમાં કોઇ
દિન વ્યાપાર કરેલ નહી, તેમ લાણુ લણેલ પણ નહી, એટલે હતું
તેમાંથી એણે થવા માંડ્યું અને થોડા વખતમાં હતું તે પણ ગુમાન્ય
કોઈ સહાય કરે તેવા પણ ન દેખાયા એટલે એ મૂંઝાયો

મનમાં એક વિચાર આવ્યો 'લાવને બહુકા પાસે જઈ !
ચાર આંખ ભેગી થશે તો જરૂર સગાસો' એવી નિશ્ચય કરીને એ
તો ચાલી નીકળ્યો અગાઉના ગમનમાં અને આ ગમનમાં લાવનાનું
અતર આમસપાતાળ જેટલું હતું પણ મદનસેનાના ચક્ષુ
જુદાં જ હતા, તે એટલી સ્વાર્થી હતી કે મદનની ડુખદ સ્થિતિથી

તે પીયગે તેમ નહોતી મદન જેવા સરને તેને પાનમાલ કર્યા હતા, એટલે તે ટેવાપેલ હતી તેથી એક દમડી આપે તેનું દિલ જ નહોતું છતાં ગળ્લુને જાન ન હોય મદન વસ્યાના ધર્મ તમ્મ ગયો. ગણિમ નગરીની ગાબા પેખી ગદી હતી જેવો એણે પોતાના મમન તરફ મદનને આવતો દોડો કે તરન જ તેને નોમશે અને દાસી વોરને બોલાવી પડેલાં આપેલી સૂચનાને ફગી કડક ગતે કહી દીધી કે એને દારની નદર જ આવવા ન દેશ મનકુમાર ગણિમનાં મકાને જેવો પહોંચ્યો કે તરન જ કચુપ સ્થાનના વિના ગણિમએ બારણાં વાસી દીધા અને ફરમાવ્યું કે, 'નાક કે નહિ ? આ તો પૈસા ૧૭૫ સ્વર્ગ છે, નિર્ધનનું નહિ સમજવાને ?'

અકસોસ ! આ દયા ! કદીને મદન અનેક પમાતાપના વિચારો કરતો પાડો ફર્યો. એક મદિનામાં જો કઈ હતું તે ખલાસ ધધ ગયું. કી મજૂરી કરે, પણ નાનાં નાનાં ઊકારાં બિચારાં સુ જાણે કે એમનાં માબાપ નિર્ધન છે તેઓ તો હમેશની જેમ સારું સારું ખાવાનું અને રમકડાં માગે "ના ! મને આ અપાવ અને તે અપાવ !" "એટા ! તાગ બાપુ બહાર ગયા છે તે લઈ આવશે," એમ બા એલજા આપે પણ બાપુ ક્યાંથી લાવવાના હતા ! એટલે એ આવે અને ઊકારાં તો ખૂબ પાડે પણ આપે ક્યાંથી ? આવા પ્રસંગે અજાક ધનનો પોતે કહેલો દુન્યવ, પોતાની મૂર્ખતા, ઠોકરે મારેલી માબાપની દિખામણ, પત્નીએ અનેશ્વાર કરેલ સત્ય વિનવણીનો પોતે કરેલો તિરસ્કાર, વેપ્પાની પ્રપચ્છળજ, દુગયારી મિત્રોની સોમત—એ બધું એક પછી એક સિંદેમાની દિશ્મનાં દરયોની પો રજૂ થાવ અને તાલ રડી પડે પ્રથમ તો નાણુનિા છટકી ઉપયોગ કરતો હાથ પહોંચો હતો, મોઢાં જિન કડકમનું કે સાદાનું કચુપ જાન જ નહોતું. દુ ખ વધતાં વધતાં એવી સ્થિતિ આવી પડી કે એક દકનો ખાવાના પણ સીસાં પડ્યા ઊકારાં રોટલા આટે ટળવળે હવે તો પામે વેચવા જેવું કંઈએ બાકી નહોતું.

‘ દશા આ શી થઈ મારી ? અધમ સ્થળ મેં કરી યારી ।
 ફસાયો ફદમા લારી, નીતિને મેં કરી ન્યારી ’

એમ પચાત્તાપ તો ધણો થાય, પણ એ તો હવે ગાડયા પછી
 હદાપણ ! જ્યાં જેવું જ્યાં જ્યાં હતું ત્યાં જઈ આવ્યો પોતાની છુદ્ધિ
 પહોંચે એટલા બધા પ્રયત્નો કર્યા પણ કશું ન વળ્યું

હેવટે દિગ્ભ્રમત દારી ગયો આપઘાત કરવાના દુષ્ટ વિકલ્પો
 એને પેરી વળ્યા ‘ કોઈ એર આપે તો પી જાઉં, ’ એવી પ્રેરણા
 કરે છે ત્યાં જ ગરતામાં પાતચીત કરતા લોકો નીચળ્યા “ અહો !
 નક્ષત્રીય શેઠની આજકાલ મોલમાયા છે ઘનમાં તો જાણે ખીન્ને
 કણ, અને કેવા મીઠા મને સમુને રાગ કરે છે ! ” આ વાત સાંભળી
 મન લલચાયો પણ વળી એને વિચાર આ પો “ હું ધનદત્ત શેઠનો
 દીકરો, મારાથી તેની આજ્ઞા કેમ હાથ લાગી શકે ! ”

તુલસી કર પર કર કરો, કરતલ કરો ન કોઈ,
 જા દિન કરતલ કરો, તો દિન મરણ જ કોઈ

વળી વિચાર આવ્યો “ આપઘાત અને વાચના એ બેમાં તો
 આપઘાત જ જૂડો છે લાવ ત્યારે જઈ ” એમ મનનું સમાધાન
 કરી તે આપદર્ધમ ગણી હળવે હળવે શેઠના ઘર તરફ ચાલ્યો

શેઠને દ્વારે મુનીમની લાત

શેઠને ત્યાં પહોંચ્યો તો ખરો, પણ શેઠને દુગ્ધી સામે જોડેલા
 જોતા જ શરમાયો એના પણ કૂંજવા લાગ્યા ‘ જઈ કે ન જઈ ? ’
 હેવટે શેઠ બહાર જાય પછી મુનીમ પાસે ગયું—એવો નિશ્ચય કરી
 જોતો ગયો પેતો વેરવાનો સજ અને એનાં દુષ્ટ પરિણામ
 ઉપર તે વિચાર કરી રહ્યો હતો, તેટલામાં સ, અગિયાર, બાર
 વાગ્યા શેઠ ગયા એટલે મુનીમના મનમાં થયું “ ચાલ, હવે તો
 સમય થઈ ગયો, જમવા જઈ ” પણ જ્યાં તેવારી કરી છે ત્યાં એવે

વખતે મનકુમાર મુનીમ પાસે ગયો અને યાચવા લાગ્યો. મુનીમ તો ખૂબ ઉશ્કેર્યો. “અત્યાગ મુધી ક્યાં ગયો હતો ?” એમ કહી આક્રમક શબ્દો બોલવા લાગ્યો. “ચાલ, જા અડીચી,” કહી માવકુ જાતીને બેઠ્યો. તેમ જાનાં મન ખસ્યો નહીં ખસીને ક્યાં જાય ? કશો જ આશરો નહોતો. ઘણો એને મુનીમે તો બારે કોપપૂર્વક જોરથી લાત મારી. “સાળા ! ક્યુ જતા માનવો નથી, ને હલુ જતો નથી ? સાળા !” ને જોરથી લાત લાગતાની સાથે મન પડી ગયો, અને મોમાંથી કારમી ચીસ નીકળી. જઈ અહા ! કેવું કરુણામય શ્રિંગારી ઉપગમ્યો. તેડ આ કારમી ચીસ સાંભળતા જ નીચે જીતગી આત્મા મુનીમ ઝખવાલો પડી ગયો. ત્યાંજ મેંડે મનને પોતાના બોજામાં લીધો. શેઠના સન્નિધન અને કોમળ હૃદયમાંથી “રાતો કરો વહટ્તો” “ભાઈ ! બાપુ ! તું કાલુ છે અને તને શી જરૂર છે ?” પણ એટલામાં તો પચીસપચાસ માપુસો લેખા ઘઈ ગયા. મનની આખમાંથી હડહડ આંસુની ધાગ ચાલી. સતમ હૃદયે ઠંસી રાખેલો પરિતપ, મોઢી સહાનુભૂતિની દૃઢતા એકાએક આંસુના રૂપમાં નીકળી પડે છે. તેનું દેખુ બગાઈ આવ્યું. પહેલા તો ખૂબ રડી લીધું શેઠે પોતાની ગોદમાં તેનું મોં છુપાવી લીધું હતું. થોડીવાર પછી મેંડે પૂછ્યું, એટલે વળી ઠીક કરી એણે પોતાની અમથી માંડીને ધતિ મુધીની દૃઢતા કંચુકથા સંભળાવી અને વળી દુઝકા ખાતા ખાતા મોટી રડી પડ્યો.

લક્ષ્મીનર શેઠની અમીદશિ

લક્ષ્મીનર શેઠની આખમાં પણ આંસુ ચાલી ગયા

“મીઠું હેતું વડે જ્યારે પૂર ખાળી શકે ન કે,
અગની આરમી આકે, અપૂર્વ પ્રતિનિબતા.”

ધનદત્તા દીકરાની આ હાલત ચાપ ! એને અની યાચવા આવવું પડે ! મુનીમની લાત ખાઈને એ નીચે પડે એ દરખે શેઠને

કપાલી મૂંઝા રોકે મુનીમને મીઠા કપોત આપ્યો "કાઈ માણસ મને તે વખતે યાચવા આવે તોપણ આપતું અને ખાલી પાછો ન મોકલવો" પણ રોક કહે, તે પહેલાં જ મુનીમ સમજી ગયો હતો- એનું મોઢું શરમથી નીચે નમી ગયું હતું.

“સમય સરખા નથી સહુના, સદા તડકા અને છાયા,
વખત આવ્યે જરૂર વહાલા, જલ્દા યદને જલ્દી કરજો”

હેવટે મનને ગેઠે ખૂબ આશ્વાસન આપ્યું અને પોતાને ધેર લઈ ગયા તેની પ્રબળ બરબાસ અને આગતાસ્વાગતા કરી લીધા પછી વર્ષ સુધી પહેાંચે તેટલી બોગડીની બધી ચીજો અને વિવિધ વસ્ત્રોથી તેને નવાજ્યો. ઉપરાંત ખીજા ય સાધનોની ભોગવાઈ કરી આપી ક્યાં આપનાતની રિયતિ અને ક્યાં રોકની સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ !

‘કષ્ટે હસાવ, પળમા રડાવે

છે કર્મ કેરી ગતિ ન્યારી ન્યારી”

મદનનો જીવ નાચી ઊઠ્યો.

અતરની આશિય

એના બિડા અતરમાંથી ‘જલુ થને જમવાન !’ એ આશી-
ર્વાદના વચન આપોઆપ સરી પડ્યાં.

હાય હુ ખિયા તણી જીગરની હોય તો,

જાય ખાલી નહીં એમ જાણો,

જીગરના હોય આશીર્વાદો કદી,

જાય ખાલી ન મન એમ જાણો.

હમેશા પુત્ર માટે ખૂરતી લક્ષ્મીધર ગેઠની પત્નીને તે જ દિવસથી અર્જ ગણો. વલુમાઝ્યા સહજજીવ નીકળે તેની કિંમત આંકી શકાય તેમ નથી અહીં તમને કલ્પ એ શક્તિ મશે કે પ્રારબ્ધમાં ન હોય તો કેમ મળે ? એ શક્તિઓ ખોટી નથી, પણ પ્રારબ્ધ આડા પાંદડા

હોય છે, તે આવા પ્રત્યક્ષ નિમિત્તે સહેજે બિડી જાય છે

૧ મહાને પણ શેડને સમ થયો, અને તેનું મહાન પરિવર્તન થયું શેડને દિનપ્રતિદિન એના પ્રત્યે સપ્રિયોત્સાહ ભાવ જાગવા માંડ્યા શેડ વેપારમાં પણ અમુક ભાગ ડગીને તેને દુકાનમાં રાખ્યો, અને દળવે દળવે તે પાછો આના જાન્યો જાગ્યે જીપડયું, વ્યાપારમાં ક્રમેક્રમે પાવરધો થયો ઉત્તર તો મૂળથી હતો મેવાભાવી અને મુજબ જાન્યો

સદમીધરને ત્યાં સતાન હતું નહીં તેમને પુત્રરત્ન સાંપડ્યું, અને મહાની આખાતની અને ખાનદાની પરવારી બેગી હતી તે પાછી મળી સદમીધર અને અપકલનાનું સહજ દાન હતું, અને સ્ત્રી સુનોચનાતી તપમ્મા ફળી

બધુઓ !

તમે કુમરનું કાપકર પરિણામ અને સત્સંગથી સુખરેલી દેશનું એક સુદર દેશન તો નેહું,
જેસવને તોરણને સત્સંગ

જેસવ જાડેજ મહા લૂટારો હતો, એનાં પાપકરમમાં કસી જ મણા નહોતી એ પોતેજ પોતાના મુખે પાપ પ્રકાશતાં કહે કે
હરણ હરણ છહજર, તોળીરાણી ! હરણ હરણ છહજર !
વનના મુગતા મારિયા, તોળાદે રે, એમ જેસવ કે' છે છ !
લૂટી કુવારી જાન, તોળીરાણી ! લૂટી કુવારી જાન રે !
સાત વીસું મેડળ ધા મારિયા, તોળાદે રે, એમ જેસવ કે' છે છ !
માયાના જેટલા વાળ, તોળીરાણી, માયાના જેટલા વાળ રે !
એટલા કુકર્મો મે કર્યા રે, તોળાદે રે, એમ જેસવ કે' છે છ !

કેવી રોમાંચક કહાણી છે ! પણ સતીના અપમાનના પ્રમત્તે એનો અતર આત્મા સળવળી બેડપો

જોરે એ જોસલ તો બદલાતેજ સતીને ઊંચકી લાવ્યો હતો, પણ સતીત્વના અમોઘ બળ આગળ પાસવી બળનું શું શબ્દ ? જગત્તી પ્રતિભાએ પોત પ્રભાસ્ય અને જોસલનાં હાંન ગમડી ગયાં. ખાડીમા બેડવી દૂધવા લાગી આખરે એ પાયે પડ્યો અને સતીએ ઉચ્ચાર્યું 'ડર મ, ડર મ, વીરા !'

પાપ તારુ પ્રકાશ, જાડેજા ! વર્મ તારો સલાળ રે ! તારી બેડલીને બૂડવા નહિ હઉં, જાડેજા રે, એમ તોરવ કે' છે છ.

અને ખરેખર બેડલીને આખરે બૂડવા ન જ દીધી

પારસમણિ ઓર સતમે, મડો આતરો જાણ,
વેા હોહા કચન કરે, વેા કરે આપ સમાન

એ પકિત અક્ષરશય્યાર્થ બતાવતી એ બન્ને સતસતીની સમાધી, અજગના ગાંધા આજે પણ સમીપમા સતી છતાં જગતી કાં ન હોય તેમ પડી છે, અને દ્રષ્ટાને પણ અતેરી પ્રેરણા પાઈ રહી છે બીજપુત્રી શબરીનું સમૂળ સરસ્વતીપરિવર્તન નર્મદાકાંઠે નિવમેલા માતંગ ઋષિના સતસતમે પગિણામે જ હા — કે એનાં અજાણ બોર શ્રીરામે હોંસે ખાધાં અને શ્રીગમને હાથે એના ઉદ્ધાર થઈ ગયો. જૈનશાસ્ત્રમાં શ્રેણિક મહારાજના સુધર્મિંક પુત્ર અજાયકુમાર અને સુવસ કસાર્ધનો મગસ પ્રસન્ન છે કાળસુગી કસાર્ધનો પુત્ર સુનસ કસાર્ધ ખાટકી મટીને મહાજન થયો અજાયકુમારના ભત્રેંગથી પોતાનો ધધો છોડી એણે અજાયકો માર્ગ લીધો.

રહનેમિ અને રાજેમતી

જૈનસત્રોમાં રહનેમિ અને રાજેમતીના પ્રમંથ અન્નેડ રીતે મથહર છે સક્ષેપમા એ પ્રસંગ આ જાતનો છે

નેમિનાથ પ્રજુના લઘુ નધુ રહનેમિ, પ્રગાઢ કુમારવયે જ લગનનું આમત્રણ નકારીને ત્યાગીજીવન સ્વીકારે કે વૈશવવિવાસમાથી

નીકળીને તજ્યા મેવનાં મેવનાં એમને વર્ષો વીતે છે યોગસાધનામાં
હિન્દી આજ્ઞા વખા છે પણ વિકાસનો કારો મુગમથી નીકળ્યો
નથી જિન્નાગની એમનાં વિચિત્રતામાં વળુખડુ વચ છે અને
નિમ્નના નેસામાં કે નાનાં મામડાંથી કિણુ વઘેરી લાવે છે

આ તરફથી નેમિનાથને પણ વિવાદ કાળે જતા રસ્તામાં જ પાવેલાં
અને પશુઓના ધોમર સંભળવા માવથી પૂર્વકાગના નૈગમ્યસમ
રોનો ઉત્પાપ છે અને સાગધિ દ્વારા પશુઓને મુક્ત કરીને તકાલ
રથ પાડે દેવરી થેજ જઈ ગોદીમજાઓની આજ્ઞા મંગળીને
પોતાના મિત્રોના મદાવૃથ સાથે સાપુતાને મારો સચરે છે, દીક્ષિત
જો છે એમનાં જાતિ પત્ની રાજેમનીને આ જગર અમાનાં ત્યાગે
મત્સ્યા, ત્યાગે રાજસાગે તો આપાન થયો પણ આપાનનો પ્રત્યાપાત
એના જાન રાજે મુદર ગીતે વાળ્યો

“દેવલક ક તા આત્મવચ્ચ જો-વી વચ્ચુ છે” જમ એને પણ
પતિનું અનુગ્રહ કર્યું

એકદા જિન્નાર તરફ પોતાના સત્કાર્ય નેમિનાથ પ્રનુનાં દર્શ-
નાર્થે બીજી સનિની આબીજીઓ સાથે તે ત્યાગે ત્યાં ગંગામાં ગટિ
પ તા યોધ નેવા જર્ણા છતાં પડી મર્ણા છે જોશનભેદ આજ કન્દ
રામાં રાજેમની આડી લાગ્યા અને આ રથજે ‘ગોધ નધી’ એમ
ધારીને જીભરોમાં વચ્ચો ઉતારી પદોર્ણા કરે છે, ત્યાં અત્યંત સ્વરૂપા
રાજેમનીના નમ દેવનો પ્રક સ દેવાઈ રહ્યો આ દસ ગુણના અધ
કારમાં દૂર બેઠેલા ગદનેમિની આંને લગ્નથી લગાડીને જાયુ અને
એનો મૂતેનો વિચાર જલ્દાર નીકળ્યો ગદોમિ જાન જુલ્યા

રાજેમનીનું પણ તત્કાળ ખાત મયુ અને પુરે જાતી જાતીસુધમ
સમગ્ર રપર્થાં મર્ષ અદો! મ પૂરી તપાસ ન કરી’ એ મરતના
કાળે મૂળી મૂળી મે છે કદ આમને એમી મર્ષ દાવંથી વસ્ત્ર
એવી અમ પગ સપેની લીધુ ‘અદો રાજેમની! નેમિનાથ ત્યાગ

કર્પો, એ હું ભલું છું એટલા જ માટે તમે આ માર્ગ લીધો કે શું ?” વળી જરા આગળ “યૌવન આમ જ ખોઈ ખેસવું ગમે છે ?”

રહનેમિ જેવા ત્યાગીના મોનાં આ વચને રાજેમતીનો આત્મા કકળી ઊઠ્યો સચેતન જનીને તે કહે કે “કેમ રહનેમિ ! યોગમાર્ગથી કટાબ્યા હો !”

“રાજેમતી ! મને એમ થાય છે કે આપણે થોડા વખત સસારમાં રહી પછી ફરીને યોગમાર્ગ આદરીએ !” જરા મુસીબતે વાક્ય પૂરું કર્યું

“રહનેમિ ! રહનેમિ ! આપણે કહેતાં જીવ કપાઈ નથી જતી કે કોની સામે આજે શું ખોલી રહ્યા હો ? સસાર ! અહા ! કેટલું અતર ? કયા ત્યારનો મુત્તરીઓના નિમગ્નનો સમર્થ ત્યાગી રહનેમિ ! અને કયા આજનો પળવાગ્ના પ્રસંગમાં જાન જુનેયો રહનેમિ ! વિચાર ! વિચાર ! ફટ છે જૂઠા ! તારા કુળ તરફ તો જો ! જાતવાન અગધન કુળના સર્પો ભરી જવું પસંદ કરે છે, પણ વમેલા વિષને ફરીથી પીતા નથી તો તારા વમેલાને જ ચૂસવા તત્પર થયો ? અરે ! આપણાત આથી શો ખોટો ! તારી તપ શક્તિ ને આત્મહાન કયા ગયા ? તારાથી ન જ રહેવાય તો આપણાત ફરીને ભરી જવું ઈચ્છે છે, પણ કામવૃત્તિને અધીન ન થા એ અધીનતામાં તારો યોગ જ નથી ભટ્ટ થતો, એમાં તો આખો યોગમાર્ગ અભડાય છે અરે રે ! આ દાડ, માસ, આમ, મનન, અને મનમૂંઝથી બરેલ દેહમાં તારા જેવા સમર્થને વિકાર કેમ પ્રવૃત્તો ?” રાજેમતીના એક એક વચનમાં પાપાણુને પિંગળાવવાનું ભગીરથ સામર્થ્ય હતું એના વચનપ્રહારથી રહનેમિનો આત્મા ઝોગળી ગયો એનું શત્રુ નીકળી ગયું. એ કેમણે આપ્યો એને બારી પગ્તાવો થયો, અને સતીની ક્ષમા માગી

સાગર કે સતીના ક્ષણિક સગમાં રહનેમિની મૂર્છા દળી ગઈ,
એની સાધનામાં જે કટિ નડતો હતો, તે ઝેખડી જતાં જ સાધના
સિદ્ધ થઈ

સારાશ

‘ક્ષણમપિ સજ્જનસગતિરેવા મયતિ મયાર્જવતારણભૌકા’

અથવા તો

‘આધીએ આધી થઈ, આધીએ પુનિ આધ,
તુલસી સખ સાચી, કંઈ કંઈ અપરાધ’

જે પતિભામ સ્વચ્છમનુ તેથી બિચકુ જ કુચ્છમનુ, એ કહેવાની હવે
ભાષ્ય ના જરૂર હોય!

‘અનુપ્રેક્ષા’

[પ્રવચન છંદુ]

તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓ !

આજનો વિષય અનુપ્રેક્ષા છે

અનુ + પ્ર + ર્ક્ષ્ ધાતુ પરથી ‘અનુપ્રેક્ષા’ શબ્દ તૈયાર થયો છે એનો ભાવાર્થ ‘આત્મનિરીક્ષણ’ છે આથી તમે સહેજે મમજી શકો છો કે સત્સબ પછી આ વિષય લીધો છે, તે યથાર્થ છે જિજ્ઞાસાની અને સત્સબપિપાસાની ભૂમિકાએ પૂર્યા વિના મનને ધન્દિયો એવી તો ‘ઘલાદિય નિયોજિત બાહ્યતાઓ નીચે ધસડી જાય છે કે જાડે જઈને ‘આત્મનિરીક્ષણ’ કરવું એને અશક્યવત્ બની રહે છે

વિવેક અને આત્મનિરીક્ષણ વચ્ચે ધૂળ રીતે બને ફેર ન દેખાય, પણ સૂક્ષ્મ રીતે મહાન અંતર છે વિવેકમાં તજવા યોગ્ય શુદ્ધ જાણવા યોગ્ય શુદ્ધ અને ગ્રહવા યોગ્ય શુદ્ધ આ પૃથક્કરણ કરવાનું જ માન હોય છે જ્યારે ‘આત્મનિરીક્ષણ’માં તો પ્રત્યેક પ્રસંગ વચ્ચે આત્મધાગ અખડ રાખવાની હોય છે, અર્થાત્ કે સૂક્ષ્મ રચૂળ બધી ઘટનાઓ માથે આત્મદૃષ્ટિનો સમન્વય સાધવાનો હોય છે

જીવનના વહેણો

મત સવના વ્યાખ્યાનમાં જીવ અને પુદ્ગલ ને સબધ ધરાવતાં

બીજા સાત તરવો વિશે દૃકાર્માં કહી ગયો છું. ‘આત્મનિનીકષણ’
વિષયને જોઈને અમે જોઈ તરવો ત્રણે સંબધ છે, તેમનો અહીં ફરી
જોઈએ છું છું

આસન, સવર અને નિર્ગમ આ ત્રણ તરવો અત્યંત મહત્વના
7 મ સારચક્રમાં પડેલા છેવેના ઇન્દ્રિયમાં એ ત્રણ વહેણો મુખ્યત્વે
હોય જ છે

આમર જોઈને આવતું પાપ અને પુણ્યના આગમનને કૈંત
પરિણામમાં આસન હોઈ છે સવર જોઈને મેકાનું આવતાં પાપ કે
પુણ્યના પ્રવાહને રોકવા નેમણી કયાવર્માં આ માનું ન લેવાનું, એવું
જ નામ મવગ નિર્ગમ જોઈને કોનું જરી જતું છૂટું ધતું કે
બગાને ખાખ થતું

આસનના બે બે છે (૧) શુભ અને અશુભ રાજ આસનને
પુણ્ય કહેવાય છે, અને અશુભ આસનને પાપ કહેવાય છે પાપ એ
સોખ ડની બેડી છે, તો પુણ્ય એ મોનાની બેડી છે બન્ને આત્માને
તો જકડી રાખે છતાં પુણ્યનું સ્વર્ગ વિચારવા યોગ્ય ॥
નિમરાની ધાટે

વિકાસની શરૂઆત પુણ્યસ અવધી જ થાય ॥ સવરની જમિયાએ
પહોંચ્યા વિના સમય-સંઘાત નિર્ગમની કિના થઈ શકે જ નહિ.
અને મવગની જમિયાએ પહોંચ્યા પછી પુણ્ય અને પાપ બન્ને આવશે
ફાપ નધનથી આત્માને નિર્દોષ રાખવાનો પુરપાર્થ કહેવો જોઈએ
આવો પુરપાર્થ માનવતાને જ સુધમ ॥ માનવદેહ બહુ પુણ્ય
પ્રતિધી જ સાંપડે છે છતાં માનવતાની જમિ પર પુણ્યાનુભવી
પુણ્ય ઇચ્છનીય છે, પણ પાપાનુભવી નહિ એ બીના પ્રથમ ખડમાં
પવિત્ર પુણ્ય વિષેની નિશ્ચયચર્ચામાં કહી ગયો છું તમને ફરી ફરી એ
કહેવાની જરૂર જોતો નથી કે જ્યાં અનુકૂળતાઓ સાચા સ્નેહીઓ,
સાથીઓ, સખીઓ, મનોમજ, વચનજળ, તનજળ, પૂર્ણ સ્વાસ્થ્ય,

વિદ્યાપ્રાપ્તિ, આ મધુ પુણ્યપ્રકર્ષનું પરિણામ છે પણ કામનાથી પુણ્યનાં મધુર ફળો મેળવના માટે પુણ્ય કરેલ હોય—એ તો બિલ્લટાં પાપટ્ટદિના કામચૂરપ નીવડવાનો સભવ છે સવમનું પાલન કરતાં, બાળાની ઇચ્છા વિના, નિઃકામભાવે મેવા કરતા, અનાસકત બાવે અર્પતાં, યશ, કીર્તિ, સ્લાધા, માન, સન્માનની ઇચ્છા વિના કર્તવ્ય બજાવતાં, જે પુણ્ય બધાય તે પુણ્ય બધનરૂપ થતું નથી એ સવા યના પુણ્ય બધનરૂપ, અનિચ્છનીય છે અતરમેલ કાઢવા માટે, તન, મન અને વાણીથી કર્મમા યોગ્યતાની વાત હું આ પહેલાંના આ ખ્યાનમાં કહી ગયો છું

કારણકે આપણને દર્દ થાય છે ત્યારે એ દર્દ શું છે તેનું આપણે અને વૈદ બન્ને પ્રથમ તો નિદાન કરીએ છીએ અને પછી જ દવાનો પ્રબંધ કરીએ છીએ કારણ કે પેદામાં કુખાવો છે કે માથું કુબે છે, કે બધાકાશ છે, એ ક્યા કારણથી છે, એ જાણવાથી તે દર્દને લગતી દવા ઘર્ષ રહે! તે જ રીતે અતરનાં દર્દો જાણવા માટે એ અતરના દર્દનું બરાબર નિદાન થવું જોઈએ જેમ દર્દી પોતાના દર્દની ઘટવધની હમેશ કાપરી રાખે છે, તેમ અતરના દર્દની પણ કાપરી રાખવી જોઈએ

વિષયાધનો આસ્રવ જુદો અને પરોપકારીનો આસ્રવપ્રવાહ જુદો, ખૂરુ કરનારનો જુદો અને સેવા કરનારનો જુદો કર્મપ્રવાહ તો બન્નેમાં પરત્વું શુભ અને અશુભ એટલેા બેદ આ રીતે આસ્રવની શુભાશુભતા સમજી પોતાની જમિકાને આચરણીય હોય તે આચરવું અને અન્યને દૂર કરવું એ અનુપ્રેક્ષાનું ફળ છે

ધણીયે વાર શુભ પ્રવૃત્તિમાં પણ અનુબ્ધ અશુભ આસ્રવનો બંધ કરતો હોય ૩ કોઈ પણ સારુ કૃત્ય કરવામાં પોતાના સ્વાર્થની, માનની, આશાની કે એવી કોઈ ખૂટી ગંધ આવે તો તે શુભ કાર્ય હોવા છતાં માનવીના શુર્વન પર તેની ખેાગી અસર થાય છે, 'અને

તે અશુભ આસવ મહાત્મ છે ત્યારે ઘણીવાર બાહ્યદષ્ટિએ બીજાઓને અમુક પ્રવૃત્તિ શુભ નથી દેખાતી, જ્યાંએ તે કાર્ય કરનારને તેમાંથી શુભાસવનો લાભ થાય છે કેમકે શુભાનુભ આસવનો આધાર તેના પરિણામ—અધ્યવસાય—ઉપર હોય કે આથી જ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે —

“જે આસવા તે પરિસવા,” અને “પરિસવા તે આસવા” એટલે કે ધણી સાધકોને પાપના સ્થાનો પણ સંવરણ બને છે, ધણીઓને સવરસ્થાનો પણ પાપરૂપ બને છે, અને તેનું કારણ તે કાર્ય પાછળની વૃત્તિ પર અવલંબે છે

માટે પ્રત્યેક પગે તમારી પ્રત્યેક ક્રિયામાં તેની પાછળની વૃત્તિની તમે બારીકાઈથી તપાસ કરો આસવની નીક સામે અનિમેષ દષ્ટિ રાખો જેમ છૂપી પોલીસ બામમાં કાણુ આંખુ શા માટે આંખુ અંધી ફેટલા દિવસ રહ્યું, તેણે શુ કામ કર્યું, એમ તે વ્યક્તિને લગતી પ્રત્યેક ક્રિયાની ચાંપની તપાસ રાખે છે, તેમ વિગતની ધ્યાનવાળા સાધકે પોતે પોતામાં બીજો કાર્ષ ન જાણે તે ગીતે બારીકાઈથી તપાસ રાખવી જોઈએ સત અને દિવસ ખડેખડી ચોકી કરી જોઈએ, અર્થાત્ કે ઉપયોગ ગમવો જોઈએ.

ધણી કાળથી જીવ પ્રાપ્ત ધોર બાવનિદ્રામાં સૂતો રહ્યો છે, એથી જ એને જીવતુ જમે છે એની મોટી ગુલાબી નિદ્રાનો લાભ સર્વ કામકોલાદિ લુટારાઓ આત્મમન લૂટી રહ્યા છે, અને પેલી દાસીની જેમ પાંચ મિનિટ અસવમે સ્થાના પાંચ ફટકા મળ્યા, તેમ ફટકા લગાવી ગલા છે

દૃષ્ટાત

એક વખત કાર્ષ એક જામના મહારાજાએ બારે ખર્ચે પોતાની મનપસંદગીનો એક પલ્લવ મચાવો હતો સુદર સ્ત્રી મવાળો, તદ્દન નવીન પદ્ધતિનો એ પલ્લવ તાજેતરમાં આવી પહોંચ્યો હતો આજે

તે પલગને તેજો પોતાના અત પુરમાં આવેલા પોતાને સૂવાના બન્ધ દીવાનખાનામાં વસાવ્યો હતો. તે પનગ પર પનગને છાજતું રંગ-બેરંગી મુલાયમ બિજાનું પછુ પાથરેતું હતું તેને પોતાના ઓરડામાં મુકારી મહાગમનએ ધારેલું કે આજે રાત્રે આ પલગ પર સૂઈને મોજ માણીશ પરંતુ યોગાનુયોગે તે જ દિવસે બપોરના એક દાસો તે ઓરડાને સ્વચ્છ કરના માટે આવી તેણે ખૂન ચીરતપૂર્વક એ ગૃહમંત્રિ સ્વચ્છ બનાવ્યું ત્યાર નાદ હાઝ પામે જીભી રહી તેણે એક તીવ્ર નજર ઓગડા તરફ ફેંકી આસપાસની અનેક મોઢક ઢળીઓ અને પલાથો વચ્ચે બરાબર મધ્યભાગમાં મોઢવાથેલા એ મખમલના બિજાનાઓથી સુસન્નિજત તાંને નવીન અને ત્રિવક્ષણ પલગને જોઈને તેને જરા આકર્ષણ થયું, મન ખેચાયું, વૃત્તિએ વેગ આપ્યો, અને એકતિ તેમાં સાથ પૂર્યો આલુબાલુ કોઈ નથી ને ? એની જગા ખાતરી કરી તે પલગની નજીક આવી, અને પલગના બિજાના પર પોતાનો એક હાથ મૂક્યો. લગવાનું મહાવીરે કહ્યું છે કે, 'મદાય ક્ષાણ બહુ લોહણીના' મનને મદ નિર્મળ કરનાગ અપરો ખરેખર લોભાવનાગ હોય છે તે દારીને નરમ નરમ અપરો બહુ વચ્ચે પાસે ડાઈ નહોતું, એટલે વિચાર્યું કે લાવને જરા ખેસી જોઉં એમ વિચાર થતાં જ જેવી ખેડી કે તુરત જ ઓગવાળો થયળ હોવાથી તેનું શરીર ઊંડું ઊતરીને હિડોળા ખાવા લાગ્યું, આથી તેને ખૂન મળ આવી હંમણા કાણ આવવાનું હતું ? લાવ, જગ ખેચાર મિનિટ લેટી જાઉં આવો લહાવો ફરી ક્યારે મગરો, એમ ધારી તે આડે પડખે ઘઈ હમણાં ઊઠુ છુ, એમ વિચારતાં તે પ્રમાદમાં પડી પડી તેવી જ તેને ઘસપસાટ બિધ આવી ગઈ એક તો કદી નહિ અનુભવેલા એવા પલગ પર સૂવાનું મળ્યું, બીજી તરફથી ચોતરફની બારી ખુલ્લી હોવાથી મદમદ પનનની લહેરીઓ આવી રહી હતી પણ સ્વર્ગીય આનંદ માણતા નિદ્રાદેવી ત્રણચાર મિનિટમાં તેને ઊંડે તેમ ક્યાં હતી ?

પૂરો પાએક કથાક માધ્યમે હશે, તેવામાં એકાએક અકસ્માત થોડે મદાગમન પોતાના માનીતા પદને જેવા માટે જ ખાસ એકમા પધાર્પા ત્યાં એકાએક આ દસ્ય જેણે પછી પૂઠવુ જ રુ? પ્રથમ તો જેઈને સંભળે ઘઈ ગયા પણ ન્યારે તેણે જલ્દય કે આ તો પેલી જાનડી છે, ન્યારે તેને ખૂન ગુસ્સો આ પો ‘રડા’ કમળતો મારા પદમ પર’ એમ દાન કચકચાવતા કોધથી લાગૂમ ખેનેના મદારાગ્નએ, પામેનો ચાલુક પોતાના દાયમાં લઈ ચમચમાટ કરતા ખેચણ ફટમ લગાવી દીધા પેલી ધમધસાટ જીખની દાસી પહેને જ ફટકે ‘જોય માડી!’ કગની કગડી જીડી, અને સામે જેણે તો મદાગમન પોતે જ દતા તુર્ત જ તે જલ્દી બધ કે બાજુ ખમડી ઘઈ છે પણ તે દાસી ખૂન ચાલક અને ચગુ દલી, એટલે તેણે દાવ ખાલ્યો અને નીચે જીતરીને તુરત જ હસવા મડી અને કહેવા લાગી ‘કૃપા કરી હજી લનાયો, જલ્દી લગાવો’

આ જેઈ રાગ્નજનો પ્રોપ કાંઈક નરમ પડ્યો અને વિચારમાં પડી ગયા કે આટલા માર પછી હમણુ આવે એ તો ખૂબ નવાઈની વાત! કારણ જલ્દીવાને આતુર થયેલા રાગ્નએ દાસીને પૂઠવુ “આવા ધખને તને હસતુ કેમ આવે છે?” પણ દાસી તો સાંભળ્યા વિના બસ ‘મને હજી મારો’ એમ કહેવા લાગી મદારાગ્નની આતુરતા વધી પડી અને ફરી ફરી પૂછવા લાગ્યા બધુ આનામની પછી દાસીએ કાવકુ મોં ગમ્પી કર્યું: “મરીનપગ્વર! તેનુ કારણ આપ સાંભળી નહિ રહ્યા મને માફ કરો!” મદારાગ્ન તો આતુર દતા, તેણે કર્યું “જા, તારા બવા ગુનાઓ માફ છે” ગુનો માફ થવાની ખાતરી મળ્યા પછી તે દાસી કહેવા લાગી “મદારાગ્ન! મને એમ થયું કે હુ તો ફક્ત પાચાસ મિનિટ એ પનચર્માં સુતી, એટલા પ્રમાણના બદલામાં ચમચમાટ કરતા ચારપાંચ ફટકા પડ્યા, તો આ પદમ પર આખી જિંદગી સુધી સુનાર અહોનિસ પ્રમાણના ગહેના-રુ રુ યોગે દીનદયાલ! હુ તો આટલેથી જ ખુશી બધ

જ પ્રભુનો પાક માનીને દમ્યા કરુ હુ "

મહારાજા વિવેકજી દત્તા દાસીના આ શબ્દોએ તેને ખૂબ અસર કરી તેને બરાબર સમજાયું કે દિવાન બોગવનારની સ્થિતિ ખરેખર ભયંકર થાય છે પરિણામ એક પછી એક આવતા વિચારોએ મહારાજાને બાનમાં લાવી મૂક્યા તેની બાનના પનડી ગર્દ વિવામોનું દુઃખ પશ્ચિમમાં તેને સમજાયું જે પવનમાં સવા માટે એ આશાભર્યો આવ્યો હતો, તે પવન જ નહિ, પણ આ દૃષ્ટાંતથી પોતાની સમૂળી વિલાસવૃત્તિના તેણે ત્યાગ કર્યો

આથી જ શ્રુતિઓ લખે છે 'ઉચ્ચિષ્ણત્ । જામત્ ।' ઊઠો અને જાગો અર્થાત્ સવન મેરો અને જાગૃતિ રાખો 'યા નિદ્રા સર્વભૂતાના તસ્યા જામતિ સદમી'

જ રાત્રિ સર્વ જૂતો હી જાગે સવમી તકી,
જેમા જાગે બધા પ્રાણી, ત્યાં સુવે દષ્ટિ માન શુનિ

ગીતા-૩-૬૬

સારાંશ કે અમમી જ જાગી શકે છે એકલા સવમથી જ ન આપે આપે જાગૃતિ પણ જોઈએ

કોઈ વ્યાપાર માગી શરૂની પેની માંડીને ખેસી જાય, અને પછી આંખો મીચીને ધધો કરા કરે, નુખ્સાનીની લેણ પણ ખબર ન રાખે, તો દિવાળી દાદરાનો વખત આવે. તેવી જ રીતે માનવી પોતાના વ્યવહારમાં કેમ લક્ષ રાખ્યા વગર આધળી ક્રિયા દમેરાની જેમ કરી કરે, તો અસ્ય અનર્થ થાય એટલે જ હજુ છે કે ત્યાં 'અનુપ્રેક્ષા'નો ઉપયોગ કરો તમારા જીવનકાર્યના અરવાળે નહીં રહે, તમારું મૃત્યુ સફળ થાય, તેવી તમારી પ્રત્યેક ક્રિયા હોવી જોઈએ તમારા સદ્ગુણ શરીરમાં ક્યારે ક્યારે કઈ કઈ ચીજો પ્રવેશ છે તેને નિહાળતાં અને ગાળતાં શીખો

કુદરતી ગળાણીઓ

જેમ તમાગ બાલ સ્ત્રીરમા ખગલ પરમાણ્વો નામમાં ન પેસી જાય તે માટે કુદરતે નામની અલ્પ વાગની ગળાણી તાખવાની યોજના કરી છે, તેમ તમાગી આનંદિક રચનામાં પણ સર્વ અંગે કુદરતે ‘મેદની વાત’ ગમ્યા હોય છે. બદ્ધગતો કેઈ જનનો કચરો દાખલ ન થાય તે નારુ, ગદમ્બલની ચાવીઓ કુદરતે જ તમોને મોંપી છે. વિવેચ્છુદિની ગળાણી આપી છે, નાકે નાકે ચોખીદારો બેસાડ્યા છે.

પણ જ્યાંધગી જ નમાનો ગમાગ હોય ત્યાં મિચાગ ચોખીદાર શું કરે? પરિણામને ગણકારી વિના જેને તેને દાખલ જ ક્યા કર, ત્યાં નોકરોનો ગો ઉપાય? એમાંના કેટલાક વક્ષા ૧૨ ચોકી રીતે જલિ નમતામરી ધીમી સૂચનાઓકે છે, ‘મરીનનવાજ’ ના આગને દાખલ કરવા જેવો નથી. પણ એ મમાર માલિક તો જાણે તેને જ ધમ દાવે, બગજનગીથી ઉપગ્રવટ ધર્ષને દાખલ કરવાનું બાદશાહી દરમાન ઇંડે, અને હાં તો એ ખગર આપનાગના જ માથામાં મારે ત્યાં ખીજે નો ઉપાય?

આ વાત તમોને વધુ સ્પષ્ટતાથી સમજવનું મનુષ્યને પોતાના બાલ્ય સરીરની સ્પષ્ટ ગણક હોવા ઠારા, આપો સ્નેહજો છીમે કે પૂએ નદિ તેવા અનેક પલંગો તે ખાય કે નદિ ખાવાનું તે ખાય છે. પરાણે પરાણે દાસી દાસીને મેજરીમાં નાખ્યા કહે છે. પરિણામે હોજરીની પચાસવાની તાકાત ધીમે ધીમે ખગાર્લ જાય છે, અરે હોજરીની શક્તિ ક્ષીણ થતા તે જોગમને પચાસવા માટે કુદરતને મરમી ઉત્પન્ન કરવા તાલ દાવવો પડે છે. પણ એ મૂર્ખ માલિકો પોતે જ એ તાવને આમત્રણ આપ્યું છે, તેનું લેને બાન ગ્રહેતું નથી તે તાલ દાવવાની જાણી મદેનન કરે છે. હોજરીમાં નથી પચ્યું, માટે તાવની જરૂર છે, એને એ સમજતો નથી તેથી તેણે તે તાવને અનુકૂળ થવું

લેઈએ, તેને જલ્દી પ્રતિકૂળ થાય છે એ શરીરના ચોડીદારોને તે અદર બરાડ ગણેલો ક્યારે કાઢી નાખવો છે, ત્યારે એ શીગનો મૂર્ખ માનિક કૃત્રિમ ઉપાયો દ્વારા ક્યારાને અદર સમાવવાનો પ્રયાસ કરે ? જે માનિક પોતાની જૂથનું પરિણામ તાવ છે એટલું સમજી તેને અનુકૂળ થાત હ, તેનું કાર્ય રહેતું પતી જાય છે તે જાણે છે કે દસીસ ગતન જેટલો મજા ભગ્યો છે તેને બાળીને ખાખ કરી કાઢવાનો હ નવો મજા વસારવાનો નથી, ને તેથી જ કુ ગતી ખાવાની ઇચ્છા થતી નથી જરૂર વિના અદર કમવ પછી જરા દેવાને કુદગત મુશ્કેલી નથી અને તે એટલી હદ સુધી કે તેમ ને તેમ વિવસોના વિવસો વીની જાય જેટલા પ્રમાણમાં મજા, એટલા ઘખતનો મુદ્દતિયો તાવ જેટલો શુભ તેટલી જ શિક્ષા નાનો ગુનો હોય તો નાની શિક્ષા, અને મોટો ગુનો હોય તો મોટી શિક્ષા ! ત્યારે એ જધુ સાફ માય, ત્યારે જ દગ્ગાજી જાણે ઝોઝમા ઝોઝા સાત દિવસ, અને વધુમા વધુ પિસ્તાગીસ દિવસ જેટલી સાંબી મુદ્દત સુધી પછી ચાલે કારખો અદર મજાનો બરાવ અને તેથી આનંદમાં ખગળ થયાં હોય છે

આ જ ગીતે સુદમ શરીરનું પછી સમજી લેતું અદર પાપોનો ભગવ થયો તે આસવ, અને તેના દરવાજા બધ થાય તે સવર અને એ મજા નીકળે અને અવરથતા આવે તે નિર્જંગ

જેમ સમજ્યા વિના શરોરમાં ખોગક નાખવાથી તેની શિક્ષા વેડી પડે છે, તેમ મનુષ્ય જે તે વિચાર અને જે તે વર્તન કરી આસવના દારો ખુલા ગણે કે તો એ ખુલા રહેવાથી પ્રવાહ આ પો આવે કે અંતે ત્યારે તે ખૂબ ભારી થઈ જાય છે, ત્યારે તે જીવાત્મા નીચેની અધોભૂમિમાં કે નરક જેવાં સ્થાનોમા જઈને તે કર્મની અકામ નિર્જરા (સાનરહિત નિર્જરા) દ્વારા પરિમિત કાળ સુધી અતિ કષ્ટ વેડીને દુષ્ટ કરોતિ બોમવે છે

ખરાબ અને ખારી ખોરાક લેવાથી દાઢદાઢ થાય છે તેજ

ગીતે ખરાબ દરયો ભેવાયો કે વિચા વાથી રક્તિની કુટના બોલુ વર્તન કરાવે છે અને તેન લખને દગીવાઈ, ચમત્વ, વિષય, વિદ્યા, કામો વગેરે અનગિત મજો એકા યાવ છે જેટલા પ્રમાણમાં મગ વધે તેટલા પ્રમાણમાં ધખાને વધે, અત મરણની કામી ધખ્યા કરે કોઈની માવા વધી એટલે આખી કામી સાલચેગ થઈ જાય ધૂણી નેવી એ ધખ્યા કરે પોતાયો એ મદન ન થાય અને આસપાસના બીજાઓ પણ એવી રાજ સ્વાર્થને રાજસ તેને પીચા કરે મોટા કાવાકાવા, દરામખોરો વગેરે અનેક પાપોના મગ ખુલ્લે બાજુએ ચાલ્યો આવે, મોગ મોટા ખાલી ગ નાગાં એમદમ છતોછલ બરાઈ જાય કુદ વિચારો બદારના બધા કુદ પરમાણુઓને અદર આકોઈ ન મગજુરે સ્વામીય રાઈને આર્થવાનો જ્ઞાનનીય પદાર્થમાયમાં મુખ દોય છે પડી તો રૂમગીની મધના પરમાણુઓ કરતા પણ ઉમ અને દુર્ગંધી ખરાબ વિચારના પરમાણુઓનો પ્રવાહ ચાલ્યો આવે તે પ્રવાહ અતિ સુખ છે તે તો સુખ દષ્ટિ પ્રગટે ત્યારેજ મમત્તય એટલેજ મદાપુરો કદે છે કે તમારી રક્તિના રંગને તપામા, અને તે નેવો વેગ દોય તેમની જ અનુગ્રેષા પણ સમજડ કરે આત્મનિરીક્ષણ કરવાની રેવ પામે

ઊંડુ ચિંતન

બીજાની ભૂલો જેટલી સદેવાઈથી ભેઈ સમજ, તેમની પોતાની ભૂલો નહીં સદેવાઈથી નથી મગની નિરતરના કાઝા કીઝા ચિંતનનો અન્યાય એ માટે જરૂરી ન બુદ ભેવા પછી પણ એ ભૂલની આંધ ક્યા છે, કઈ આંધ દયાવવાયો આ પ્રવાહ જાય થશે જેટલાક સાધકો ‘પ્રવાદ બધે થઈ જાયો એવાં ગેલા સુતો મેલ્યા કરે છે પણ પ્રવાદના સ્વરૂપને, એનાં કાલોને એની સમિતને જાણી ત દોય, તેમ કોઈવાર એ જાનનું આચળુ ન રૂંધું દોય ત્યા સુધી બોલવાનો અર્થ જ રો ! “આંધ બધે થઈ જાયો,” એમ સમજન વિના માન ખોનવાથી તે મધે થઈ રા નહિ તે વો જ્યારે લઘુપૂર્વક ઉત્તોગપૂર્વક દવાવાય

ત્યારે જ બધા થાય માત્ર ધૃષ્ટા કરો એટલે પાપો ન રોકાય તેને માટે તો વધારે પ્રગતિ થવી જોઈએ

લગવાન મદારીરે કશું છે કે મન વચન અને કર્મ એ ત્રણે કાગળને કંઠુ, કરાવવું અને અનુમોદન આપવું એમ ત્રણ યોગો હાગ એટલે કે નવ પ્રમતે તે કળને દબાવવી જોઈએ તેમાં જરાયે શિથિલતા ન આવે જો હાથમાથી કામ ચાલે જરા તો બાજુ બગડી જાય માટે સાની ગીતે હ વર્ણવે આસવના દારને પ્રથમ જાણે તેમાં આત્માના ઉપયોગને જોડે અને એ આમવના દારો જાણીને કોઈ પણ માર્ગ ખુલે ન મ્હી જાય ત રીતે તેને બધું કરતા રીખે.

એતનાહી

પણ તમને એટલી ઘાટી આપુ છું કે ત્યાં ફૂલમાઈના જેવા ફૂલ ન બનશે

ફૂલ ફૂલમાઈના ધગમા ગયો, ફૂલગ, ગિનાડા, ફૂલગ જાણી ન દોવાથી મશ્કાર પેસી જતાં તેથી તો એક વખત રોડને કડીને દાર ઉપર ફૂલગજાણી કગારી, પણ બધું કરવાનું જ્ઞાન ન હતું ફૂલમાઈ પાછળ પચાતમા એટલા નધા પાવરધા કે તેને બારણું બધું કરવાનું સાંભળે જ નહિ આથી ફૂલગજાણી કરાવતાં છતાં પેલાં ફૂલગારો ને ગિનાડાં કે જેમને મ્તગજાણી દેખીને ચિંતા થતી કે હવે ફૂલમાઈના વરનો હાથ નહીં મળે, તેમને પણ બાની આરી બેઠકારીથી ચિંતા મટી ગઈ તે બધા મોકલ્ય વિના પ્રથમની જેમ જ મોકળા મનથી ફૂલમાઈના વરમાં ભરાઈ જવા લાગ્યા

આ જ ગોતે જ તમા ફૂલ જેવા બની જ્યાં, તો તે દરોડા બધું કર જ સમજજો. પ્રમાદ આપો એટલે પડી બારણું હોય તોય શું ને ન હોય તોયે શું ? બન્ને મગજુ છે માટે બરાબર સાવધ બનો ને જુઓ કે કોણ કયે દરોડાજોથી પેસી જાય છે, કયા દરવાજાને સાંજી છે કેને નથી ? કયા બાગમાં મારીઓ બધું છે ? કયા નથી ?

એ રીતે જપા કમ્બાળ અને જપો બારોએ જરાખર જુએ. તેની રાકિયો તપાનો જ્યાં જ્યાં જગ પડે ત્યાં જપ કમ્બાની ને ખુલ્લા મખરાની ચોજીતરી ગમે. અદર મુ જગવ કે તે પડી પડી તપામે અતરાવસાકેન

તમે રાગ-દેખી અને જાનનો પ્રકૃતિથી જિન્ન છે. એનું આક્ષી કે ક્ષણે વિચારે પ્રગટ થતા મરજી ૬૫ આ સ સાગનો ઉત્પત્તિનાં મુખ્ય કારણ છે, અને તે ગમ અને દેખા અજાણ દોષ, માન, માયા ને તામ એવા ચાર કારણો સુખરૂપે છે. તમાને જ્યાં દોષ થાય કે અભિમાન અને ત્યાં તે રાધી અને સા માટે થાય છે ને તપામે તેનું પ્રમાણ કેવું છે ? તે કેટલા નેગથી આવે છે ? તે વધુ બીજાથી જુઓ. વિગર સાધી થાય છે ? મોઢા રાને ધર્મને માય છે ? તે જ્યાંનાં મૂળ કારણમાં મોડાં મોડાં જાતે, પાપાં પરનું તમારું અદરનું જેમાણ કેવું અને ન્યાયી થાય છે તે મામે જુઓ.

જો તમે વિચાર થતો દોષ તો માનવે કે વિગર પ્રગટ નાગ મરજી પગાણે તમારામાં જરૂર જણાં છે એમને તમેએ ખૂબ મેળ્યું છે રખેને ચાલ્યા જાય, તે રીતે તેમને તમ જાગી ગમ્યા ? મોટા પ્રમાણમાં તેનું પોષણ હોય છે વિગરી તરવેની તરફ ખૂબ આકર્ષણ મેરી તેમાંજ સુખ માન્યુ તે જદાર તાં લોદી, ચ બી અને આમગથી અને એ દેડમાં જાનિથી સૌદર્ભ માની તેને લુટ્યુ છે હાતરુ હાકાને કરતા તાવરામાંથી લોદી નીકળે, એને લોદીની ખોદાસને હાકાની ખોદાસ માની ચૂસ્યાં હો તેમ હવે એ લોદી અને આમગમા ખોદાસ માની લીધી છે વિગર ફાલેલે તેવાં નુદર રથાનો અને અનુકૂળ વાનાવરણે તેમજ વિવામોને સગળ્યા છે તેથી જ નિમિત્ત મળ્યાં તે જાતનું આદર્ષજી ગદે ન

જાતિ અને મમયની જરૂર

પણ આ તમારું જમડેલ માનઅવિજ તપામવાની તમને ફરસદ ન દોષ ત્યાં મુધી તે મ્યુ જાતી તમો નદિ તમારું જમડેલ ધ્યાન

તપાસના ખાતર દિવસના ત્રેકાદ કલાક તેની ખાતર ખાસ અધાયે કાઢો હું તમોને એક કલાક દાઢવાનું કહું છું તેમાં પણ તમે એમ જ મ્હીને ઊભા રહેવાના કે, 'વાત ખરી, પણ એટલી દુરસદ નથી !' પણ તમે યાદ રાખજો કે એ તમારુ તદ્દન પોદ્દગ બહાનું માત્ર છે તમો ધારો તો દિવસનો એક કલાક અવસ્ય કાઢી શકો છો ત્રેવીસ ત્રેવીસ કલાક સુધી ઇન્દ્રિયોના લાલનપાલનને માટે સમય કાઢી શકો, પેટનું કરવા માટે કલાકાના કલાકો આપી શકો, તો એક કલાક આત્માની શુદ્ધિ માટે શા માટે ન કાઢી શકો ? માત્ર હૃદયથી જો ઊગવું જોઈએ એ વાત પણ ખાસ નોંધી રાખજો કે જો આજે સમય નહિ કાઢો તો પછી બ્યાજ સાથે તે સમય આપવો જ પડશે તેમ કર્યા વિના એકલા છૂટકો થવાનો જ નથી પણ એટલો જ દેર કે બ્યાજ તમારી પાસે જો સાધનો છે તે તે વખતે નહિ હોય, અને તેને અગે તમારે પગ્તાનું પડશે પણ આ એક કલાક તદ્દન એકધારે જોઈએ તેટલી ઘડી જ જળની કૂનીને ઊડી દેવી જોઈએ સ્થાન પણ એવું પસંદ કરવું જોઈએ કે જ્યાં નૈસર્ગિક અદિલનોવાળું એકાંત હોય ! વળી તમારી હોજરી અને દેહ પણ શુદ્ધ જોઈએ તો જ સૂતિ રહે અને સુસ્થ વિચારોની ગસજગાવટ થાય તમારુ આસન પણ અચળ જોઈએ એથી ચિત્તની એકાગ્રતામાં વેગ મળે જૈનસત્રોમા આનું મત ખાસ લેવામાં આવે છે, અને તેને સામાયિક મત કહેવાય છે

૬૬ સકલ્પ

હવે ખીજી વાત એ કે આપણે જો અમુક ચીજને કાઢવી છે અને તેના દ્વારે બધ જ કરવા છે, તો તે પરત્વે આપણે મજબૂત અશ્વપશુકિત કે દ્રિત કરવી જોઈએ કાગલ કે જે વસ્તુ પ્રત્યે સાચો અભાવ થાય, તે વસ્તુ પ્રત્યે ખેચાતી વૃત્તિ જ્યારે લુપ્ત કે હવે માલિંગ જાગ્યો છે, અને જો હું નહિ રહું તો માગ ખાર વાગશે, ત્યારે એ આપોઆપ ખેચાતી બધ થાય છે પણ આ વખતે

તમારે એટલા બધા કોર અને ૬૮ બનવું પડે છે ૫૬૧ રાહને
ક્યુપ નમનું આપવાનું રહેશે નહિ થશે તેટલા પ્રિય મુદર અને મોહક
પદાર્થોનાં પ્રયોજનો આવીને ઊભાં ગદે, પણ મેમ્બર ૬૧ જ ગદેરો
નેહએ કમેકમે મેકરવાના ન જોને વધારવું પડશે.

જેમ ‘મેમ્બરીજમ’ના પ્રયોજનો પ્રયોજક પોતાને અધીન
થયેલા પાતના મનનો કાબૂ લઈ પાકું કરાવે છે, તેમ હું તો પુરત
પુ અને તે તો પ્રતિ ૬ એ મારી રાખી રહે ને મારી કાઢી નીકળે,
આવા સમાન નિમિષથી રતિ ઉપરોઠે કાબૂ લઈ લેશે એટલે તુરત જ
તે ખાજજરી કરે. જોકે કુદ તો જીવનર આ મેજ તે પડીમાં
જેમ પ્રયોજન બનાવશે, તેમ પડીમાં ધમકા પણ આપશે, આટલું
પણ કરશે કાલાવાલા પણ કરશે અને છેવટ ગાંધી સુધીના બધા
આગામી કરશે પણ તે વખતે તમારું સહયોગી કમી જનુ ન
જોઈએ સ્વામી ગમતીય ૬. સહયોગી દના ! તે હ મેઘાં
કહેતા એ કુદરતના ખમના ! હું તારો સદનતાહ પુ તે જ રીતે
તમેજ આખા વિશ્વના અધિપતિના સુખપિરાજ જા અને પ્રતિ તો
તમે જનમન થયા એટલે તમારી આજી પ્રમાણે વર્તવાને બધાપેશ
છે પણ તમે જ પ્રતિતે બેઠાવી તેને અરીન થયા, તેના અપ્રમા
મૂડી પરી, પછી તો તેનગની અને તમારી ધનિષાધી ઘઈ પડી તે
સમજે છે કે આત્મદેવ નિર્મા છે એટલે તે મારે અધીન છે
પછી તેને કંઈ સામે ! તમારી થોગપણી કરમણીથી તે નીકળે સારી
વીનસિદ્ધ બાધાને વગા કરે છે

એક સંદેશમાં કાપરમિદ નામનો કાવચ ગહેતો હતો તેને
મોહિની નામની સ્ત્રી માહિની ઉપર તે એટલો મુગ્ધ અને
અધીન હતો કે તે કંઈ ને જ પ્રમાણે જ તે તેની ઇચ્છાને અધીન,
હમેટનો શુભામ દનો માહિની જે માને તે મને ત્યાંથી તે દાનર
કરે તેના પુકમને તામે ગદે પછી તો પૂજવું શું ? મોહિનીએ જા
કાવચની મુગ્ધતાનો લાભ લઈ તેના ઉપર એટલી તો સત્તા જમાવી

કે જ્યારે તેને ખાવું હોય ત્યારે કાચગિહને વાંચી સંખી, તેની પોડી કૂચી, તેના વાસા ઉપર થાળી ગળીને, જન્મે તેને હમેશની આવી આનંદ પડી મર્મ લાગ્યા કાગે પછી તો તે એની ટેવાઈ ગઈ કે જે દિવસે આ પ્રમાણે ન હોય તે દિવસ તેને ખાવું લાગે નહિ આ પ્રમાણે ખાય તો જ મોહિનીને પ્રમત્તા જન્મે એટલે મોહિનીને પ્રસન્ન રાખવા ખાતર કાચરાસિંહને આ બધું ચલાવી જ લેવું પડતું મોહિનીની આદત આ રીતે વધારે જોરાવર થતી ગઈ, અને કાચગિહ મોહિનીના મોહમાં નાતો ગયો વખત જતા મોહિનીને એક પુત્રી થઈ તેનું નામ માયાદેવી માયાદેવી નાનપણથી, આ બધા સંસ્કારોમાં ઊછરી હતી ક્રમેક્રમે ઉમરનાયક થઈ, પણ તેને કાંઈ પરણવા તૈયાર થાય નહિ. કારણ કે મોહિનીની શક્તિ એ હતી કે તેની દીકરી હોય તે પ્રમાણે કરે તેની સાથે જ તેને પગલાવવી કાચરાસિંહની મિથિત જગત હોય હતી એટલે મોહિનીની દીકરી માયાદેવીને પરણવાની હિમત કોણ કરે ? માયા રૂપવાન અને રૂપાવડી ખરી, પણ મોહિનીની શક્તિ જારે જૂડી કેટલાય મૂરતિયા જોવા આવી ગયા, પણ તેના ધરતો આચાર અને રીતભાત દેખી કાંઈ સગપણ કરતું નહિ એક વખત નીગસિંહ નામનો કાચરથ સારા દોડા ઉપર હતો તે ધગજન થયેલ તેણે આ મોહિનીની કુવારી દીકરી અને તેની શક્તિની વાત સાંભળી, અને તેના ધરે આ થો વાળચીત કરી દીકરી અને તેના ધરતો જોઈને બ્યવહાર પણ જોયો. મોહિનીની કમરુમાં કન્યાનું માગું થયું મોહિની પહેલા તો મૂરતિયાને જોઈ ખૂબ રાજ થઈ પછી ધીમેથી કહ્યું “તમે જાણતા તો હશે જ કે જે મારી દીકરી હશે તે પ્રમાણે કર તેને જ માયાદેવી પરણાવવી એવો મારો નિગ્ધાર છે” વીરસિંહે કહ્યું “ઘણી જ સુદર વાત. પોતાની પત્નીને પ્રસન્ન રાખવી એ તો દરેક પતિનો ધર્મ છે એમાં શક્તિ શી કરતી ?” મોહિની હશે “ના, એમ મોહિની વાતે ન ચાહે તમારે લખી આપવું જોઈશે” વીરસિંહે લખી

આપુ “ તમારી દીકરી કહે તેમ જ મારે વર્તણુ ” મોહિની ખૂબ ગાંઠ થઈ અને સોળે કજીર થયો શુભ મુહૂર્તે લમ થયા અને જનને વિદાય આપી

હવે ચીરસિંહ આઠાન, મસ્મરી અને વટદાગ ચીર હતો તેનો સ્વાખાત જ એવો સત્પ્રિય અને ન્યાયપ્રિય હતો કે પોતે જેમ એલે તેમ જ રતે નિયમિતતા અને સિમ્તપાનનથી તે ટેવાયેલ હતો પરંતુ પહેલા જ એવો વિચાર કરી રાખ્યો હતો કે એક સ્ત્રી જાતિ મારી સામે હકક ઉચ્ચારે તો હું મરત જ સાનો કહનાઉં ? એટલે માયાદેસીને પોતાના સ્વખાતનો પ્રથમ પરિવ્રજ કરાવવા માટે તેણે એક પ્રયોગ કર્યો જન વિદાય થઈ અને અંતે રતે જયારે બધા નિરામ થવા બાતું ખાના મેળ, ત્યારે તેને પોતાના મોં નોકરને વુલ્લમ કર્યો “ મોહન ! પાણી લાવ ’ ‘ હા ’ મહીને મોહન કોઈ લમમાં અન્વાર્ધગયો થોડીસાગ ચલ, પાણી ન આપ્યું એટલે વીગસિંહે ત્રાક ખાટી “ માહના ! પાણી ક્યા ? ” મગીમ મોહને કહ્યું ‘ સાહેબ ! જૂની બધો ’ તુરત જ ચીરસિંહે મોહનના ગાલ ઉપર એક લપડાક લગાવી દીધી અને કહ્યું ‘ આપો જા અદીથી મારે તારું કામ નથી ” મોહને ખૂબ આજીજ કરી ત્યારે માફી આપી આ પહેલા જ પ્રસંગમાં માયાદેસી જે પાસે જ હતી અને નરી નરસિં આજખાતી હતી તે હેમતાર્થ થઈ થોડીવાર પછી કમગ છોડીને સૌ છટાછળ નારતો કરવા લાખ્યા ચીરસિંહ અને માયાદેસી પણ એક બાલુ ખાવા માટે મેળ એટલામાં એક બિભાડી નરેમર વચ્ચેથી ફરી તુરત જ ચીરસિંહ એક લાકડી વડે એની તો કપટ લગાવી કે બિભાડી ત્રણ ગોટિયા ખાઈ ગઈ અને મોટેથી ચીરસિંહે કહ્યું “ સાળા ! અદીથી ” આ મે પ્રસંગથી વીગસિંહના ચક્ર સ્વખાતનો માયાદેસીને ખ્યાલ આવી ગયો તેને થયું કે આની પામે તો એક રાખડ પણ જોલી સમજે નહિ જન ઘેર આવી ગત વીની ગઈ, સવાર થયું એવે વીરસિંહ બીડીને ધગના મોખારા ઉપર ચડી

ગયો, અને કહ્યું “ નવી ! મારે નાહવું છે ઉપર પાણી લાવો ”
 માયાએ કહે “ ક્યા મોભારે ? ” ‘હા-હા, હું હ મેઠાં મોભારે
 સ્નાન કરું છું ” એટલું બેરદાર ચાલળી માયાદેવી એક દગ્ધ પલ્લુ
 કાઢી સડી નહિ નિમગ્ણી માંડી, નાખાડીમાં પાણી લઈ ઉપર
 ચડી વીરસિદ્ધે ઉપર નાહી લીધું માયા નીચે ઊતરી જમવાનો
 મમય થયો વીગસિદ્ધ વળી મોભારે ચડી ગયો, અને દરિદ્રો કયો,
 “ નવી ! ઉપર ખાવાનું લાવ ’ માયા ગભરાણી “માપડે આ શું
 ઉપર તે ખવાતું હશે ? ” મનમાં ધમ્માય રિચારો આપ્યા, પણ
 કંઈ મોલી સડી નહિ વીગસિદ્ધનો ચહેરો જ મગ્ધાનગીઝયો
 તેની સામું નજર પડુ ન મમય આપ્યો થાળ જરીને
 માયા ઉપર ચડી વીરસીદ્ધે ખાઈ લીધું માયા નીચે ઊતરી
 ખસ, દરરોજનો એ જ કાર્યક્રમ એ, ત્રણ અને ચાર દિવસ થયા
 માયા ખૂન મૂઝાણી આખરે પોતાની મા ઉપર એક ખાનગી
 સફેદો લખ્યો “ મારે માથે મોટી આફત આવી છે હું ચડી જીવી
 નહિ સકું જો તારે જીવવી રાખવી હોય તો મને ચ્છેડી થી તેડી જા ”
 મોદિની ધા નાખતી આરી માયાએ માના ખોજામાં પડી અને
 ધૂસકે ધૂસકે રડવા લાગી મોદિનીએ બધી વાત સાંભળી ને ચમકી
 ગઈ પછી જમાઈરાજ વીરસિદ્ધ પાસે આવી મોદિનીએ કહ્યું
 “જમાઈરાજ ! તમે આ શું કરો છો ? તમે તો લખી આપ્યું હતું કે
 જેમ મારી દીકરી કહે તેમ કરવું ’ વીગસિદ્ધ કહે ‘તે કોણે ના
 પાડી તે ? તમાગી દીકરીએ શું કહ્યું અને મેં નું નથી કયું ? ”
 મોદિની કહે “તમે દરેકની માફક ડોળા ફાડો અને નાડ નાખો
 એટલે મારી દીકરીનું જડણ પણ કેમ ફટિ ? કોઈ મોભારે ચડીને
 નહાતું હશે ? અને મોભારે ચડીને ખાતું હશે ? વીગસિદ્ધ કહે “હું
 તો સ્વતંત્ર છું મારે કેમ બોલવું અને કેમ વર્તવું એ બધુંય કંઈ
 મેં તમને લખી નથી આપ્યું અને આ તો અમાગર ધરનો રિવાજ
 છે,” મોદિની કહે ‘અરે ! આવો તે ગિવાજ હોતો હશે’ બધા

ધર્મને મારી દીધી ઉપર દયા લાવો. આમ ચાલ-ગતર કરીને મારી માયા તો મરી જશે. જુઓને, આટલા દિવસમાં કેરી દૂબળી થઈ ગઈ છે.” વીરસિંહ કહે “હાલના મોડા, હાલના ! તમે તમારા ધર્મના ધણીને હું મારા ધર્મનો ધણી ! તમે મને સુધારવા આશ્ચર્ય છે પણ પહેલાં તમારું ધર સભાળો.” મોદિની કહે “હવે કાંઈ રીતે બનાવશો ! તમે કહેો તેમ કરવું.” વીરસિંહ કહે ‘જુઓ સામુજી, આ તો આદુકાળનો રિવાજ છે કે—

તેના મમરાના વાસામાં બાણા,
તેના જમાઈના મોજારે નાંણા,
અને તેના સસરાના વાસામાં બાણા,
તેના જમાઈના મોજારે પાણા

કોઠા ધરે સિંધાવો હવે તો જ્યારે મારા સમગના વાસા ઉપરથી બાણાં નીચી જશે ત્યારે આ મારો રિવાજ બધ પડશે.”

મોદિની રોકે બની મર્મ ટેકાણે આવી મર્મ વાસા ઉપરથી બાણાં નીચી મવા.

સાગંચ એ કે કે પ્રકૃતિ ઉપર પુરુષર્વ—આત્માનુ આવુ રવા મિત્વ હોવું જોઈએ જે કાંઈ પ્રકૃતિના સુધામ—દાસ જેવા હોય છે તે હાવગિદ જેવા જ હોય છે વિચારને કે તમારા ધરમાં ધણી તમે કે પ્રકૃતિ કે ?

કરાવે તે સુજબ કરવું, ફેરાવે તે સુજબ ફેરવું,
મરાવે તે સુજબ મરવું, ધણી આમા તમે કે તે ?
વગાડી ટોકરી ટેવે, મૂકી દે ન્યાયને નેવે,
અનાચારો બધા સેવે, ધણી આમા તમે કે તે ?

જે કાંઈ વીરસિંહ જેવા હોય છે તે પ્રકૃતિને સંપૂર્ણ વશ

તેની પામેથી ધાર્યું કામ કરાવે છે આ ઉપગ્રથી કાઈએ અવળો ન્યાય ઉતારવાનો નથી, કે પુરુષ પોતાની સ્ત્રી ઉપર આવેલા દાન બેમાડે તો જ સ્ત્રી દેકાણે આવે આ તો એક રૂઝકામ્યા છે

બારાણ

પુરુષે પ્રકૃતિ ઉપર સ્વામિત્વ ગળવા માટે પ્રથમ અનુપ્રેક્ષા કરી, સાક્ષી— દ્રષ્ટા થયું પ્રકૃતિ ભારી આજ્ઞામાં રહેલી જોઈએ, એ દ્રષ્ટાથી દ્રષ્ટા પછી નિયતા, પછી ખર્તા અને ઉપર તેના સ્વામી બનવું જોઈએ વર્તમાનમાં મોગ લાગે પુરુષની સ્થિતિ કમચિડ જ નથી છે નિઃસ્વસ્થતામાંથી નવમત થવું જોઈએ જો તે જ અનુપ્રેક્ષા કરી શકે અનુપ્રેક્ષા કરે તે જ ક્રમેક્રમે પ્રકૃતિ પર સ્વામિત્વ પ્રાપ્ત કરે

હૈં સાતિ

જૈન કેણુ બની શકે ?

[પ્રવચન માત્ર]

જૈનની વ્યાખ્યા તો એવી બધી જાડી અને વિગળ છે કે તેને એક વ્યાખ્યાનમાં ન્યાય ન જ આપી શકાય પરંતુ આજે જુ. જૈનની યોગ્યતાને લગતા એક અગરિયે કહેવા માત્ર હું તે બાબત નામ છે સમદષ્ટિ કે સમ્મદષ્ટિ જૈનધર્મમાં જાગનાર બ્રહ્મિને આપી યોગ્યતા તો કેળવી જ લેવી પડે છે જોકે આ સમ્મદષ્ટિ પ્રત્યેક જૈન જૂન જૂન પરિમિત છે, અને તેથી જ અતિપરિવર્ણવ્યક્તા જેવી તે અગતી મિતિ થઈ છે અને પણ લાગ્યું છે કે તે સમ્મદ ધર્મે ધર્મે રૂ થતો ગયો, અને જોજોમ તે રૂ થતો ગયો છે તેમતેમ જૈન સમ્મદ ગુણવાચી મટી અતિવાચી બની ગયો છે આજે જૈન સમ્મદ બોધતા જ સાચે સાચે વશિક ગ્રાંથિનો સખધ આવી જશે કામજો આજે જૈનધર્મ વાણુ અને તેમાં પણ અમુક વિભાગમાં જ પુગર્ભિયો હોય તેવું મનાય છે વસ્તુત તેવું કશું નથી જૈન ગુણ વાચી સમ્મદ છે, અતિવાચી નથી જ

જૈન અને સમદષ્ટિ એ બન્ને વચ્ચે પગરપર જૂન સખધ છે, “નિન એટને ગગપના સપૂર્ણ વિજેતા અને તેનો અનુયાયી તે જૈન” એટલે કે આત્મગિપુજો માથે મુદ્ધ બેનાર એક બળવાન ચોદો તે જૈન, સમદષ્ટિએ જૈન વીગનું અનેક બખ્તર—કાષ્ટ સજોથી ન લેવાય તેવું નિનિડ અને છર્તાવ હજુ ફૂળ જેવું

મત લુગે તો કોઈને ગોખ જુદો કોઈ વેગાગ્યની વાત કરે, તો કોઈ જુડાઈ કગવામાં જ સાર્થક માને કોઈ ધર્મનું ધ્યાન ધરે તો કોઈ ફૂડ, કુવેશ, કદાસ કરે કોઈ પરદુષ્ણ જોઈ ગડી પડે, તો કોઈ બીજાને મારીને મરે, કોઈ ભક્ત ચર્મ પ્રભુને બચે, તો કોઈ ત્યાગી સર્થ જગતને તજે, કોઈ વિવિધ મલમાર જ સજે, તો કોઈ વૈરાગ્ય ની ભાવના બચે, કોઈ મધુપાનથી મોજ માણે, તો કોઈ સાદિત્ય અને નેદના અમૃત આગમી મોજ માણે કેવી એ વિચિત્રતા ! વસ્તુ એક જ છતાં કેટલી વિભિન્નતા ! આ વૈચિત્ર્ય એ જ સંસારનું સ્વરૂપ

આ બધી વિચિત્રતા રાખી દેખાય છે તે તમો જાણો છો ? નહિ, તો હું એ તમારા નિત્ય અનુભવનું એક દૃષ્ટાંત આપુ તે પરથી તમે તુરત સમજી જશો

જુઓ, તમારી આખ એક વસ્તુ જુએ છે ધાગે કે તે વસ્તુ વોળા છે હવે તમ તમારી આંખ પર લાલ ચશ્મા ચાવીને પાછી તે જ વસ્તુને ફરી જુઓ હવે તમને લાલ લાગે છે ખરું ને ? હવે લાલ ચશ્મા ઉતારીને લીલા ચશ્મા પહેરો, અને પછી જુઓ એની એ જ વસ્તુ લીલી દેખાશે એટલી એ અમુતનાં તમે એક ક્ષણમાં ત્રણ સ્વરૂપો જોયા તમારી આંખ પણ તે છે, અને પદાર્થ પણ તેનો તે જ છે છતાં આ વિચિત્રતા ક્યાંથી આવી ? હવે તમો સ્પષ્ટ જાણી શકશો અને કહી નાખશો કે એ વિચિત્રતા ચશ્મામાંથી ઉત્પન્ન થયેલી જ છે

મને લાગે છે કે આ દૃષ્ટાંત તમને બહુ સામાન્ય કોટિનું લાગશે છતાં તમો વિચારશો તો તેમાંથી તમોને ઘણું ઘણું મળી રહેશે આટલી સમજણ પ્રમટે એટલે આજો ભ્રમ જ ટળી જાય આ વૈચિત્ર્ય સમજતા પછી વસ્તુ પર ગુનો આરાપ ન થાય કે વસ્તુને બદલવાનો પ્રયાત્ન પણ ન થાય પછી તો વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ જોવા માટે માત્ર ચશ્મા ઉતારવાનું જ રહે જાય, આ એક દૃષ્ટાંત વિચા

વાથી જ સમ્યક્દષ્ટિનું વાસ્તવિક અવરૂપ રૂપ સમગ્રતાઈ રહેશે,
એમાં શંકા નથી.

સમ્યક્દષ્ટિનું હૃદયન

સમ્યક્દષ્ટિ પવન હવે તો બીજા હવે તેમ જન દર્શના વન
નખાં મંડો ફેર દોષ છે તે આ સચ્ચરનાટકમાં નહ બની બેસે
પવન ખરો પરંતુ તે સમજે કે આ માગી પોતાની કિંપા દીધી, આ
તો માન મે વેશ મળ્યો છે તે જ જગત્તુ હું આવા સમ્યક્દષ્ટિ
વાળા વીરને—

જન મિત્ર મિત્ર જણાય છે, સમ્યક્દષ્ટિથી સમસ્ય છે,
વિવિધ શ્રેણિ વરતાય છે, મનમુદિ એવી સુખાય છે

દેખાતી મિત્રતા અને વિવિધતા માત્ર મનમુદિના બેન છે,
એવું નહત મમત્તય છે અને તેથી જ તેની શક્તિમાં સમૂહો પથરો જ
ચર્ચ જન છે આજસુધી તે ધાળીયા બેલની જેમ પાટા બધી બમતો
દોષા છતાં સતિ ત્યાં દતો, હવે તેને તે વાત સમગ્રતાઈ ગર્હ, એટલે
પ્રાપ્તિને પથે પડ્યો

સમ્યક્દષ્ટિ અને વિષમદષ્ટિમાં ફેર શા ?

સમ્યક્દષ્ટિ વિષમમાં બેવળા હોયને માને સમ્યક્દષ્ટિથી જુએ,
અને અર્થ મેં હતાં ગમે નહિ તેમજને કે મનુષ્ય ને બુદ્ધિમાં પર
દોષ તેવું આચરણ હોય એવું અદર દોષ તેવું બદાર નીતો મનુષ્ય
દોષ ત્યાંથી ઉત્પન્ન નીતો અને અંતર કંઈ જ્યાં દોષ તે કંઈ નીતો
અદર સુવર્ણ દોષ તો સુવર્ણ નીકરે તે અદર પથગ દોષ તો બદાર
પથ ૧ જ નીકરે તેમાં નવાઈ શી છે ? આવું જોનારને કેમથી મળ
દોષ ? વિચારો મળ બેવળાને નથી મળ તો જોનારને છે આથી
જ જાની પુરો એક જાણુ કમાઈને, વિધારીને કે અન્ય ચારીને જુએ,
નીજ જાણુ દયાળુ માયાળુ અને યોગીને જુએ, તાપજ્ઞ-તોનામાં
રાગદ્વેષ દિષ્ટાન્તર જનતો નથી. તે મુર્ખમાં ન કુલાર્થ કે કુ અર્થ

ન હોવા કાગળ કે તે જગત સમજે છે કે સુખ અને દુઃખ એ
તો શુભ કે અશુભ કર્મનું જ ફળ ■ જે પ્રમત્ત આ જીવ કર્મ કરે
તે પ્રમત્ત ફળ મળે એ તો કર્મનો અવગણ કર્યો છે એટલે મે
પોતે કર્મ કરીને દુઃખને નોતરું છે તો પછી અતિથિને નોતર્યા
પછી અણગમો ગા માટે મસારમા રહેવા છતાં તે નિર્દોષ રહી
શકે છે તે પ્રહસાયોગ્ય મહે છે, અને તજવાયોગ્ય તજે છે તે સમજે
છે કે આ બધી વિચિત્રતા બહારની ઉપાધિથી જ દેખાય છે
અવિદ્યાના ચક્રમા ઉતાર્યા પછી તો બધું સમાન જ છે જોઈએ તો સ્ત્રી
હોય કે પુરુષ, મમદંદ્રિને તો બન્નેમા એન્થો આત્મા જ દેખાય આમ
હોય તો યે ઠીક અને તેમ હોય તો યે ઠીક આ સારુ અને આ
ખરામ, તે પણ માત્ર ન્યસાર પૂરતું માને છે, કાગળ કે સારુ કે
નગસુ એ અમુક અપેક્ષાએ કે પણ આ જ સ્થળે વિમદંદ્રિ હોય
તો આથી બધું જીતદુ જ દેખાય સુખ દેખીને હૈયું જીતે અને
દુઃખ દેખતા જ ગામવા મડિ જગ કદ પડે કે તે રડારોળ કરી મૂક
પોતાને મજે હાથે કેક પાપદમો કર્યા હોય, પોતે જાણુનો પણ હોય,
પગ તુ ઉંચ આને એટને 'વોય માડી અને વોય બાપજિયા' થાય

મમદંદ્રિ સમાગના જેન જોઈ જ્યા બધનથી છૂટે છે ત્યા જ
મિથ્યાદંદ્રિ બધાય છે બે તો માત્ર દંદ્રિનો, પણ પરિગામનું અતર
તો આકાશ અને પાતાળ જોટલું સમ્યક્દંદ્રિને હજારહજાર પાપાઆગના
મ્યાનમા મૂખી દીને હોય તો ત્યા પણ તે અમૃત જ પીએ મિથ્યા
દંદ્રિને અમૃત ઝરતા ધર્મસ્થાનમા ચૂક્યો હોય તોય તેની વિષમ
દંદ્રિ વિરને રોલ એ દોષને જુએ, પોતાના કહાપણનો પરિચય આપે
છોડવાને બંને કર્મ બાધીને જાય જૈનસૂત્ર વહે છે "આસવા હોઈ
પરિસવા, પરિસવા હોઈ આગવા" સમ્યક્દંદ્રિ જીવ પાપીમાથી પણ
શુદ્ધતાનું નિમિત્ત લે છે, અને વિમદંદ્રિ એથી જીતદુ જ કરે છે
મૂએની સ્ત્રીને જોઈને પણ કામી કામ વધારે છે, ત્યારે યોગી કામ
જન્ય મ્યજમા પણ વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ કરે છે મતનગ કે દોષ સામા

દેખાતા દેખતો નથી, પણ દૃષ્ટિનો છે
દૃષ્ટિનું મૂળ ક્યા ?

એક જ પરમાર્થમાં જેવલું દેખાય, એ જ સ્થાનમાં વિભિન્નતા
દેખાય, તેનું શું કારણ ? જો તમે જાણો છો તેનું કારણ તો મન
વિભાગમાં 'મંસ્કાર' અને 'અવનવિમલ' એ બાબ્યાનમાં વર્ણવી ગયો
છે તે તેનું કારણ છે અને તેને આપણે મંસ્કાર તરીકે ઓળખીએ
છીએ. જોઈએ તે પ્રકારના પૂર્વમંસ્કારો હોય તે જ જાતનાં તેને
અરમા (દૃષ્ટિ) મળે છે. સારા મંસ્કારોને પોતાથી સૌમ્ય દૃષ્ટિ મળ
છે અને દુર્લ મંસ્કારો બગવાથી દુષ્ટ દૃષ્ટિ સાપડે છે.

મંસ્કારો આદર્શથી વગાય છે ને કિંવાથી તે દૃષ્ટિગોચર થાય
છે મનુષ્ય જે જાતની કિંવા મે તેમાં જેવા બાવ, લેસ્યા, અધ્યવ
સાય પન્નિયામ હોય તેનું સૂક્ષ્મ સરીઝ બધાય, અને જેવું સૂક્ષ્મ
સરીઝ (એટલે જોને જોનબાવા પ્રમાણે કાર્મણ સરીઝ) એ તેજસ્
સરીઝ કહેવામાં આવે છે) વગાય, તેનું જ અતકળ્ય પ્રાણ, મન,
શુદ્ધિ અને સરીઝની રચના થાય.

આથી દુવે ગ્રપ્ષ્ટ સમગ્રજ જો કે માનવ વચ્ચે સુખદુ ખર્ના,
જ્ઞાનઅજ્ઞાનના સામર્થ્યઅસામર્થ્યનાં જે અતરાદેખાય છે તે કેવળ
નેસ્કારોને લીધે જ છે અને પછી પશુ તે પૂર્વમંસ્કારો પર જાગૃતિ
રાખી તેને સુધારવામાં ન આવે તો તે દુર્ભેશની જેમ અર્થની
પર પગ જાગૃતિ પતનને પથે વધુ ને વધુ આચળ બેચી જાય
છે. ઉચ્ચ સંસ્કાર રિતાના માણસો કેવળ પોતાના અર્થ માટે જ
જાગૃ કરે છે, તેનું નથી કેટલીક વખત તો તે જીવનનું ખૂબ કાર
માટે પોતાના પ્રાણ જેવી વસ્તુ વગરની પણ જાણ બેચી નામે છે.
'વસ્તુ મદ્ર મતેશ્વરાઽહમિદ કિં ધારે જને સ્વીયતે ?'

અવેશરનું દેશાત

એક વખતે એ માણસ ધોર જગમાં જાણે ડાહ્યા છે બધ

ન હોય તેમ એકનો જિજ્ઞાસુ હોય તેવામાં ત્યાથી મુસાફરોનું એક ટોળું પસાર થતું હતું બધાને એમ લાગ્યું, 'કદાચ મિયાગે આ કાર્ક મુસાફર જુઓ પડી ગયો હશે' તેમાંના એકલાકને દયા ગમી રાઈ આવી તેમણે તેને પૂછ્યું 'ભાઈ તમે કાણ છો? અહીં એકલા કમ જિજ્ઞાસુ ' શું માર્ગ જૂની ગયા ઠા? ' તેણે ઉત્તર આપ્યો 'માનુ નામ ખલેશ્વર, હું રસ્તો નવી બહારો' પેના ભાઈ એણે કહ્યું 'તો પછી અહીં આ વેર જગત કે જ્યાં વાધ, વડુ, શાઈલ વગેરે હિસક પશુઓ વમે છે ત્યાં તમે એકલા શા માટે જિજ્ઞાસુ છો?' ખલેશ્વર નિર્ભયતાથી બોલી જઈયો 'આ હિસક જનાવરો મને ખાઈ જાય તે ઇચ્છાથી હું અહીં જિજ્ઞાસુ છું' પેના ભાઈએ વિચારમાં પડ્યા કે કેટલો ભોમ? તેની આવી નિર્ભયતાથી વિચિત્ર થઈ તેણે હવે ગિજ્ઞાસુ બુદ્ધિથી પૂછવા લાગ્યા આપને કંઈ જાનની મિલિ પ્રાપ્ત કરવાની કે કે બધા જ જનાવરોના ભોમ થઈ પડે છે, તે કૃપા કરી અમને સમજાવો તો ઉપકાર થશે આપનો ઉદ્દેશ જાણવાની અમોને બારે ગિજ્ઞાસુ છે' પેનાએ જવાબ આપ્યો 'આ જગતમાં બધા જ જાનવરો વમે છે, છતાં અહીંથી પસાર થતા લોકોનું તે કદી નામ લેતા નથી તેનું કારણ ગોધરા જે પ્રવાન કર્યો, અને રોષી કાઢ્યું મને એ જાણીને હું ખૂંથાયું કે અત્યારસુધી એમણે માણસનું લોહી ચાખ્યું જ નથી જખાતું એ ચાખ્યું હોત તો માણસોને બચાવવા વિના જવા ન દેત પશુ માણસના લોહીની મીઠાશની દબા એ મિયાગાએને ખમ જ પડી નથી જે ખમર પડે તો કાષ્ટને જીવતા મૂકે નહિ માટે હું મરુ તેની મને જરાયે પરવા નથી, પણ મારા લોહીથી એ જાનવરોને માણસના લોહીની મીઠાશની ખમ પડશે અને પછી આ રસ્તેથી જે કાર્ક નીકળશે તેને જીવતા જવા દેતો નહિ પૂછનાર તો આ ઉત્તર સંભળીને કમચાર થઈ ગયા' તમને આ ખલેશ્વરનો ઉદ્દેશ જાણી તેની મૂર્ખતા પર અને તેની રાક્ષસી વૃત્તિ

પર ધૂણા છૂટમે, પરતુ આવા કે આવા પ્રકારના અનેક કાર્યો અવિચારી મનુષ્ય સંભળે યજ્ઞે કરના હોય છે પણ તે ક્રિયાને પરિણામે તેની વૃત્તિ પર કેટલા કુમરમરો જામી જાય છે, અને તેને લાંબને લવિષ્યમાં કેવાં કષ્ટો દુઃખોનો તે ભોગ બની જાય છે તેનું તેને જ્ઞાન નથી હોતું કારણકે તેને પોતાના ચરમા બલ્નવાનું જ્ઞાન જ જાગ્યું નથી સમ્યક્દષ્ટિને આ બધું જે જ્ઞાન હોય તે પ્રત્યેક ક્રિયામાં જાગરૂક હોય છે

સમ્યક્દષ્ટિ ન્યાયે થાય અને તેનું પરિણામ શું ?

અધાનુકરણથી પગ ધર્મ વિચારની શ્રમિકા પર આવે તે પ્રથમ તો માનવ અને, પછી સજ્જન અને, પછી મિત્રા, તાગ, બહા અને દીપ્તા એ ચારે દષ્ટિ ક્રમે ક્રમે પસાર કરે એ ચોમદષ્ટિ પમાર થાય ત્યારે શુદ્ધહૃદયી અને વિવેકી અને અને ત્યાર પછી જ સ્થિરા નામની પાંચમી દષ્ટિ પ્રગટે એ જ સમ્યક્દષ્ટિ

સમ્યક્દષ્ટિ પછીની શ્રમિકા તે જૈન અથવા સત્યાર્થી જૈન માત્ર માનવમાનવ વચ્ચે જ નહિ, પણ સમસ્ત વિશ્વ વચ્ચે પોતે મિત્રભાવની સાકળથી જોડાય અને આખા વિશ્વને પ્રેમની સાકળથી બાંધવાના બગીરથ ઝાડ એવે તેની દષ્ટિમાં અમીની સગિતાઓ વહેતી હોય, તેના હાથમાં ડર્જુ જેવી ઉમરતા હોય તેના પગમાં સત્યાર્થી સુબટ જેવું ખમીર હોય, તેનું હૈયું સાગર સમુ વિસાળ હોય, તે જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં અહિંસાનું સામ્રાજ્ય જમાવે આવી દષ્ટિ કટેવડાવાતા જૈનોમાં ન હોય, તો સાચા જૈનત્વ પામવાના મનોરથ એવે, સમગ્ર જીવન જૈનત્વના વિમસમાં જોડી દેવાનો પ્રયત્ન કરે નામ ધરાવનાની પણ જવાબદારી કઈ નાનીસૂની નથી આ જ્ઞાતના જૈન યજ્ઞની અગમ્ય પૂર્વશ્રમિકા સમદષ્ટિના સ્વરૂપને સમજે, અને તે સાધનાનો પ્રયત્ન કરવા હાથ બીડે તે જ જૈન જૈન થયા પછી જ જૈનત્વનું ગૃહ્ય પચે એ વાતને નોંધી રાખજો અધિકાર

વિના તત્ત્વજ્ઞાનનો યોગક ન પડે, અને પોતાના મડળમાં બેળવવા આવે તો અજીર્ણ થઈ બલિમાનની વૃદ્ધિ દરે મનુષ્ય ને જૂમિકા ઉપર હોય તે જૂમિકાથી આગળ વધાવવા ક્રમે ક્રમે ચોક્કસતા પ્રમાણે લક્ષ્યપૂર્વક બોધ લાભદાયક થાય છે દરેક વાતમાં જીવ અદર અનુ કરણુ જ કરે છે એને નિચાળની જુમિ ઉપર લાવવો એ બારે ઉપકારક છે ધાર્મિક ક્રિયા કરતા પણ વિચાર કરશે, અને ક્રમે ક્રમે તેની દૃષ્ટિ બલ્લામે દૃષ્ટિ વિશ્વે એટલે તેને ખરી મળ પડશે એ સિવાય અધિક્રિયામાં કે શુષ્કજ્ઞાનમાં છેવટ નિર્વેદ થવાનો પણ સાચી દૃષ્ટિ, સત્ય માર્ગ તે જતાની રીતે કે જેમણે અનુભવ કર્યો હોય તેવા નિસ્પૃહી પુરુષો સન્માર્ગ જતાવનાના નિમિત્ત બને છે

ૐ શાંતિ

ભક્તિનો મહિમા

[પ્રવચન આકેશુ]

વડાશ્રી,

આજે ભક્તિનો મહિમા 'પરતે બોલીય ભક્તિનો મહિમા' તો અનંતગણથી ગવાતો આવ્યો છે અને સતમહાત્માઓએ આ માર્ગને આરાધ્યો છે, અને જે કંઈ જોઈતું હતું તે પામ્યા છે. પણ ભક્તિનો માર્ગ જોઈયો સમસ છે, તેટલો જ કંઈ પણ છે. ભક્તિની ભૂમિકા સ્વયંનો પર્વાપ્ત વિકાસ માટે છે. અખૂટ શક્તિ પણ માટે જ એટલે જ ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર બાપે છે.

અરેરી મર્વભુતોમા, દવાળુ, મિત્ર સર્વનો,
નિર્માની, નિર્મમત્વી, ને ક્ષાન્ત, કુ ખેમુખે મમ,
મતતયોગી, સતોળી, મયમી, દ્વંનિશ્ચયી,
મનભુદિ અને અર્પે, તે ભક્ત મુજને પ્રિય
લોકોને જે ન મતાપે, કટાણે જે ન લોકથી,
ઉદેગ હર્ષ ને ક્રોધ, ભયથી મુક્ત તે પ્રિય

આ પૃથ્વી સહેજે સમજાશે કે દીવાદંડવ કરવાથી કે માન માળા જપવાથી ભક્ત નથી બની શકતું. ભક્તિની ભૂમિકા માટે ઉપર બતાવેલા ઉચ્ચકોટિના સદગુણો સાથે અર્પણતા જોઈએ છે. પણ એટલું ખરું કે સાચા ભક્તને ઉપરના સદગુણો અખૂટ ધીરજ

ને શ્રદ્ધાથી ભક્તિના માર્ગે જતા પ્રાપ્ત થાય છે, અને બહુ શાસ્ત્ર કે યોગિક ક્રિયાદિ કરવાની જરૂર રહેતી નથી.

હવે તમે અહીં પ્રશ્ન કરશો કે ભક્તિ કેવી અને શા માટે ? એનો ઉત્તર આ છે નિરવધિકાળથી માડીને આજ સુધીમાં આ સૃષ્ટિ પર અને ત ઉપકારી પુરુષો—જેઓ અને ત અને ત અનુભવ પછી વસ્તુ પામી સ્વરૂપાનંદ માણી રહ્યા છે, એવા સંપુરણોની ભક્તિ કરી જોઈએ.

ભક્તિ કરવાથી કે તેમનાં ગુણનું સ્તવન કરવાથી તે જાતનાં ગુણો આપણામાં પ્રગટે છે કારણ કે આપણા વિષે પણ અતરમાં રહેનો આત્મા એ પરમપુરુષના આત્મા જેટલો જ જ્ઞાનયુક્ત ને અધિકારી છે પણ આપણી ચિત્તવૃત્તિ પર અગાઉ કહી ગયો તે મુજબ સારામાંઠા અનેક પ્રકારના શંકારો ભર્યા છે તે સરકાગે જે જે પ્રકારનું નિમિત્ત મળે અથવા તો જે જે પ્રકારની હૃદયપ્રેરણા જાનના જાગે તેવું આપણું મન અને વર્તન બની રહે છે આ દૃષ્ટિએ જ્યારે આપણે પરમપુરુષોની સ્તુતિ કરવા લાગીએ તોએ, ત્યાર જ તે પ્રકારનાં ગુણોનું આહોવાન જાગે છે, અને હમેક્રમે એ ગુણોનો વિકાસ થવા માંડે છે એથી જ મારે અહીં એ ચોખ્ખવટ કરવી જોઈએ કે કોઈ વ્યક્તિની સ્તુતિ એ વ્યક્તિની ભક્તિ નથી પરંતુ એ વ્યક્તિના પરમગુણોની સ્તુતિને જ ભક્તિ કહેવામાં આવે છે જૈનદર્શનમાં તમે જોશો તો ક્યાંય વ્યક્તિપૂજન નહિ માલુમ પડે, માત્ર શુદ્ધ ગુણપૂજન જ દેખાશે ‘ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર’ના ઓગણીસમા અધ્યયનમાં યોગીએ લખવાનું મહાવીરે ‘ચંડવીસયથ’ એટલે તીર્થ કરોની સ્તુતિ અને તેના ફળ સંબંધી મુદ્દર ઉપેખ કર્યો. ■

તીર્થ કયું એટલે ?

તીર્થ તર એટલે તીર્થને સ્થાપનારા પોતાને સંપૂર્ણ જ્ઞાન

થવા પછી આપુ, સપ્તરી, આગદ અને આવિકા એ ચારે અંગના વિકાસ અર્થે નિયમો ઘડી આપવામાં આવે. કે—એને પાલન કરનારા તીર્થ કહેવાય છે આવા તીર્થના જે ઉદ્ધારક પુરુષ હોય તે જ તીર્થ કર પુરુષ કહેવાય.

તૈનદશનમાં આ ઉદ્ધારક પુરુષનું નામ બહુ જ મદતવનુ છે વદનનમઃશાન્તી કૌટિમાં તેમનું વદન પ્રથમ કૌટિમાં છે ત્રયુજબુ ભવ પહેલાં પી નૈવારી પછી જ તે પત્ની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમનામાં વિશિષ્ટ લક્ષણો, વિશિષ્ટ અતિશયો, અને અનેક પ્રજાનાં લાય છે પોતાનાં સમ્પ્રદાયની સિદ્ધિ કરી પોતે આ મસારના મહામાયને તરીને બીજાને તારે તરવાનો માર્ગ બતાવે, તીર તરફ લઈ જાય તે જ તીર્થ કર તેમનો ધર્મો મહિમા તૈનદશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ છે.

એથી જ એવા પુરોહી સુતિ અન્યત મદતવની ગીત બની રહી છે મિદમેન તિવાકર નામના આચાર્ય કહે છે.

ધમ્યાસ્ત વય ધ્રુવનાધિપયે ત્રિમલ્ય-

મારાધર્ષતિ ચિષિવદ્ વિદુતામ્યજ્ઞવા ।

મજ્જવોલ્લસાત્પુલવપદમલદેહદયા

વાદક્ષય તથ વિમોઃ મુષિજ મમાજ ॥

અર્થાત્—આ જગતમાં તેઓને જ ધન્ય કે કે જેના સ્વાગ, બપોર અને સાંજના પોતાનાં મર્ધા લાભને ઊભીને એકચિત્તથી પ્રતુની આરાવના કરે છે, અને આગમના કરતાં બકિત વડે જેમના શરીરના શમરાય હત્યમિત થાય છે એવી શુદ્ધ આગમનાને અંગે પાતાબુની સાથે મિષ્ટ થયેલુ સુવર્ણ જેમ અગ્નિથી શુદ્ધ બને છે, તેમ તે પોતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે સુતિનુ કેટલુ બધુ માહાત્મ્ય છે, તેનો આ પરથી તમેને ખ્યાલ આવશે.

નિખિલ વેદ અને પુરાણસાસ્ત્રના તાતા બ્યામપુનિષ્ઠ કહે

છે 'પરમેશ્વરસ્મરણહીનજનો જયન્થ' ।' આ વિશ્વમાં જે મનુષ્ય પગમેશ્વરનું અમરણ કે લગન નથી કરતો, તે અરેખર અવમ છે, તુચ્છ છે જેના મનોમંદિરમાં ઈશ્વરનો વાસ નથી, તે મુદ છે જે પ્રભુને મત કરણ વિશે આમત્રે છે, જે ઈશ્વરને પોતાના બનાવવા દાશિગ કર છે જેનું હૃદય પવિત્ર લાજણીથી તરમેળ છે, તે જ ઉત્કૃષ્ટ છે

આને જનનમાં એ શ્રમ દેવાયેનો ૬૩ અક્ષર નૈવ પદ્યમિ, નિધનસ્ય મૃતસ્ય ચ " મરેલમાં અને નિર્ધનમાં હું અતઃ જોતો નથી જે દરિદ્ર છે તે તુચ્છ છે, અથવા મૃતવત્ છે " જન્મીને નાથ પામે છે, ગિરીના મનોગ્ધો " એ માન્યતા માત્ર અજ્ઞાનથી બરેલી, એકપક્ષી ઈ વન, છુદ્ધિ, કળા, આવડત હોશિયારીએ બહુ ત્યારે જ જીવત ગણાય કે જ્યાં મનુષ્ય માયા વિમસને માર્ગે હોય, નહિ તો એ બધું એકઠા પિનાના મીઠા જેવું નકામું, પથ્થરરૂપ થઈને જીવને અમારસામગ્રમાં કુપાડે છે

પરમાત્માનો વાસ કયાં ?

મૃતિ કળાનું હૃદય સ્ફટિક જેવું સ્પષ્ટ અને નીર જેવું નિર્મળ હોવું જોઈએ ત્યારે જ પરમાત્માનો વાસ તેમાં થઈ શકે જેને બોલાવવા હોય તેને સારું તેના પાને યોગ્ય સ્થાન તૈયાર કરવું જ જોઈએ એ તો સીવી, સાદી ને સમજી શકાય તેવી વાત છે જેમ મુબબ્બને ગવર્નર આવવાનો હોય, તો તમ બવાય શેરીઓ વળાવો, મકાન તજાગારો, આગળાં સુફર અને ભજકાલો બનાવો, અને વાર્ષિક ૧૫ પગાવવાનો હોય તો તેથી પણ વધુ ગમણીના સગવો વગી નુ દિલના ના શાહ પધાગવાના હોય તો સોધી વધુ તયારીઓ કરો સુફરતા વગાવવા સારું માન પાંચ મિનિટ માટે લાખોનું પાત્ર કરા એમને આવવાની સડક જુદી એમને માટે રીમર તથા યાડીઓ જુદી ।

હવે વિચારો કે આવી અભિઓને માટે પણ આટલું ઠગવ પડે તો પરમાત્મા જે સદેનસાદનો પણ સદેનગાદ છે અને જેની આમળ સદેનમાફે પામવું મુશ્કેલ છે, તેણે પ્રત્યક્ષે જ સમક્ષિમાં લામ કમવવા દોષ તો એ હત્વમદિ કેટલું નધ પવિત્ર ગુણ, રમણીય મહાસિત અને સબગાવ્ય દોષ નેઈએ !

જે હવે કુન્ન, કપટ, માં કુટંગ, વિસ્વવામના, વેરમેઝ ઈર્ષા અહેમાક, અજસ, પ્રમાદ વગેરે વગેરે કચગધો બરેર દોષ તેમાં પ્રત્યક્ષે પગારી સહેર આવી જ મે અનાહનાં બ્યાખ્યાનોમાં દત્ત-ગ્રહિથી માળી આનમનિગીમજ સુધીની વાતો કહી છે

ધણા લોકોની એ મિવાદ દાર છે, કે પ્રાર્થનામાં રસ નથી આવતો એ તો દેખીતું જ છે કે પિત્રજી વિના શ્રદ્ધા, નિષ્ઠતા કે એકાગ્રતા વિના, માત્ર પાપદિવા ઉચ્ચાર કરવાથી ગમ મેતો આવે મનમાં ભગી મળતો મલ મો તો મળતો જ આવે " કે કાગલાક વિધનો નિયમ " કે પ્રયે પાથ પોતાના સમગ્રીય પદ્યને આપીં સકે છે

કાઈ તો વગી પૂજા, પ્રાર્થના કે ઉપાસના પાછળ ઓક જાનના "શારિરિક સ્વાર્થ" છાંટે છે "હં તમ ! બમ્બાન ! કોટ"તો કેમ કું કુતી જઈ એમ કમ્મે" હં અનિમ મા ! મારા મનુષ્ય મુકે થને, ને મારે વિજ્ય થને હં બોળા સબુ "અમાર્ગ બાળગોપાળને માનનગર્વા ખખ્ખે હે લક્ષ્મીજી ! પ્રસન્ન થઈ જલ્લે ને અમાર્ગ ધગમા વાસ કરજે મારે હીકરો થાય તો ક્યાજી પીરને ક્યાકું દરીયા ! હે બનાની ! પૂજા કરી કમીને વર્ષો ગયા પણ ત્યાં ન ગયું હે દગિ ! જીજ્ઞા માટે તને તમનીક નથી આપતો, પણ મને અરિષ્ટોથી બચાવજે " આવી આવી અનેક પ્રમગની પામરતાભરી પાચના લોકો હમેસા કમ્તા દોષ છે જ્યાં નની પામગતા, નરો સુદ્ર વાસના, બોગ વદ્ધમે બર્સ દોષ, ત્યાં પૂજા પ્રાર્થના, ઉપાસના કે ભક્તિ કઈ ગીતે

તેના આત્માનું ક્ષેપ કરે ? એને તો આરનાં સુખની જ બાતરા ॥
મૃદુ કવુ ને બલુ ધમ્મકુ, એ કેવી ગીતે બની શકે ?

જે માણસ જગતને અને જગતના સુખને આમે ને સામે જ
ગામે રે, છબને પટપટાટ કરવા દે છે, શરીર પર માખી બેસે કે તગત
જેનું મન કાયા પર ચોટે રે, તે માણસોના બજન કે રમગ્યથી
દહાડો શો વાજે ? એવાની મહેનત નમમી જ જાય છે મુસાઈઈ
ખરુ જ કહે છે

જહા શમ તહા કામ નહિ, કામ તહા નહિ ગમ,
તુલમી કમહુ ના બને, રવિ-ગ્રનિ એકકામ
આરાશ કે સાંસારિક કામનાને અને બજનને મેળ જ નથી
મીરાતુ સવેદન

શુ રે કરુ ? રાણા ! શુ રે કરુ ?
તારા હીરલા માણેકને, ગણા ! શુ રે કરુ ?
શુ રે કરુ, વિષ પીધે ન મન રે,
રાણા ! શુ રે કરુ ?
મારુ મનહુ વીધાણુ, રાણા !
ચિનહુ ચોરાણુ, ગણા ! શુ રે કરુ ?

મીર્ગના બકિતરસનો આ નાર નમૂનો છે એને હીગમાણેકનો
જ નહિ, પણ કાયાનોય મોહ છૂટી ગયો હતો, ત્યારે હગિ બેટયા
પોતાનું સર્વસ્વ હગિને સમર્પી પોતાપણુનો હગિમા લર કર્યો હતો
જ્યુ કે

જહા હરિ ત્યા હમ નહી, હમ હૈ ત્યા હરિ નહિ;
પ્રેમગદ્દી અતિ સાકડી, તામે દો ન મમાહિ

જૈનદષ્ટિએ ઠેક માર્ગનુસારીની બુમિકાથી લક્ષ્મિમાર્ગ' શરૂ

ચાપ છે મોરો અને નગસિંહ મહેતો દેહનુ અને વિશ્વનુ જ્ઞાન બુદ્ધી
પ્રભુમાં ત-જીન બનતાં

બધુઓ ! રામ કે હરિ શબ્દ સંભળી ચમચો નહિ આનંદ
ચનછ કહી ગયા છે —

રામ કહો ગ્રહીમાન કહો, કોઈ કા'ન કહો, મહાદેવરી રે,
પારસનાથ કહો કોઈ જાણા, મકળ જાણા સ્વયં મેવગી રે

રામ૦

એ જ દષ્ટિએ અનેક સતો કહી ગયા છે તે હું કહું છું હરિ,
હર, રામ, કૃષ્ણ, પાર્શ્વ એ બધા માત્ર નામભેદો છે મૂળે તો
આત્માસ્વરૂપ એક જ છે નામનો તો છેવટ નાશ છે, પશુ સ્વરૂપનો
નાશ નથી સ્વરૂપ અદ્વ છે, બહાર તો નામ પાડેલ મોખુ છે
શોધ બહાર કરો અનવરતમિયાં કહી ગયા છે

મેરે દિલમે મેરા ખ્યારા હૈ, મગર મીલતા નહી,
હે મગર મીલતા નહી

ચશ્તુ મે ઉસકા નગરા હૈ, મગર મીલતા નહી,
મેરે દિલમે મેરા ખ્યારા હૈ, મગર મીલતા નહી

ખ્યારા દિલમા છે, અદ્વ છે એને એમને જ પકડો એક
પાછા જ પ્રવર્તન કરો
એમને જ પકડો

કેટલાંક મનુષ્યો ધડીમાં અને અને ધડીમાં બીજાને સળે છે,
તેથી એમની ભુદ્ધિ બદુરૂપી બને છે એકમાં સાચી શ્રદ્ધા ચોટતી
નથી એટલે નિષ્ઠા ચાલી જાય છે એક વખતે કમીંગનો પુત્ર જમાવ
રહે ચા મો જતો હતો ત્યાં એણે ચક્રીમાં પિસાતા દાણા લેવા,
અને તાન ચળી મયો વિમાગમા બેઠો જીતરતા રડવા મઠી પડ્યો
બહુ જ મુશ્કેલી દિલનો જમત હતો

કમીરે કહ્યું 'બેટા' કેમ રહે છે ?'

કમાલ બોલ્યો

'ચલતી ચક્ષી દેખકે, કહેતે કમાલ રાય,
હો પડ બીચમે આયકે, રહ્યા માખત ન કોય'

કમીર બોલ્યો 'બેટા' આ જો' એમ કહી તરત જ
એમણે ઉપરનું એક પડ બિચારી લીધું

કમાલ અચબો પામ્યો કારણકે ખીનડા પાસે ચોટી રહેલા
દાણા બગાવે સાચા હતા

કમ - બુ 'બેટા !

એકને વળગિયા એટલા જ બિચાર્યા,

દાણાઓ બીજા દળાયા રે વહાલા

એકનું શરણ તેને પતવા ન પરવડ્યું,

ધણવાળા બરમ' ધૂઆયા રે, વહાલા'

સસારનું પણ તેમ છે જેમ બે પડ વચ્ચે દાણા ગયા તે
દળાઈ ગયા, તેમ ગગ અને રેષદગી બે પડ વચ્ચે જ જે માણસ
ફસાય છે, તે સસારના અતુલ બોજથી ડળાઈ જાય છે પણ એ
બે વચ્ચે જે એકમાત્ર પ્રભુને કથી પણ કામના રાખ્યા વિના ભજે
છે, તેનો જ ઉદ્ધાર થાય છે વળી એ ન જૂનું જોઈએ કે આત્મ-
નિરીક્ષણ પછી સતત ચિંતન, સયમ અને વાસના નિગ્રહ એ
ત્રણ વસ્તુ જો મ્હાન આપ્યા સિવાય આત્મસ્ફર્શન ન થાય સાચું
ધ્યાન અને સાધના ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે અદરથી કોલ
આવે છે

પ્રાર્થનાસ્થળ કેવું જોઈએ ?

પ્રાર્થના એ સ્થળે કરવી જોઈએ કે જ્યાં જગત વોવાટ ન
હોય, અને વાતાવરણમાં અદ્ભુત શાન્તિ અને અપૂર્વ સ્વચ્છતા

હોય દેવના અને મંદિરની રચના એટલા સારુ જ છે તો કે આજે તો ધર્માનિષા વાતાવરણુમ એ સાંનંતને બંને પ્રાપ્ત થાવા હાવના જ રથાન બની ગયા છે ખરી રીતે મંદિરો કે દેવના ધર્મા નિષા વાતાવરણુથી દુર, એમંત મું ર વાતાવરણુમા હોવા નેત્રએ અને ત્યાં થોડાદુધ કે અવાજ ન થાય એવી વ્યવસ્થા જગવાવી નેત્રએ આવા મંદિરો કે દેવના ન હોય, તો એવું એમંત ખુલ્લું મેદાન હોય ત્યાં પણ પ્રાર્થના પ્ધાન, ચિંતન થઈ શકે છે પણ નેમ એક મોટા ઓગડામાં માત્ર એક જ અગમગતી મજાગતી હોય તોય એટલા વાતાવરણુના બધા પરમાણુઓને તેની અસર થઈ આવેા ઓરડો સુગંધમય બની જાય છે તેમ મંદિર, ઉપાશય કે દેવનામાં એક માત્રો બહાર કે નેના સદયમાં પ્રાપ્તના નામની માની સુનાય છે તેના અંતરનું એક જ અધિનન આખા વાતાવરણુને અપૂતમય બનાવી મૂકે કે એ દષ્ટિએ ઉપાશયો કે દેવના ઉપયોગી છે, ખત્તા ઉપગનો અર્થ ન સરે ત્યાં તો દેવના કરતાં ખુલ્લું મેદાન જ મારું !

ને એક જ મનુષ્ય બાનની પ્રાર્થનાના અધિનનમાં આટલી મમ્મ તાકાત હોય, તો એકીસાથે એક જ સ્થળે, હળસેા પવિત્ર આત્માઓની સામુદાયિક પ્રાર્થનાનું અધિસન અજબ અમત્કારિક નીવડે એ દેખીતુ જ છે એમર ગીલી સામુદાયિક પ્રાર્થનાથી જગત પર અચૂક ગીતે જાડુઈ અસર ઉપજાવનારાં બધાં યજ્ઞયાઓ ॥ વળી સામુદાયિક પ્રાર્થનાથી વ્યક્તિના આત્માત્મિક વિશ્વસમાં પણ રસીતો વેગ મળે છે પણ અહીં એ વાત જુલાવી ન નેત્રએ કે વ્યક્તિતો અગત રીતે પ્રાર્થનામાં રસ ન હોય તો સામુદાયિક પ્રાર્થનાનો કરોડ જ અર્થ સરતો નથી, અને કેવળ અધ અનુકરણરૂપે પ્રાણ વિનાના દાઢપિજા જેવી ગુખ્તા વ્યાપી રહે છે પ્રાર્થના કરનાર દરેક વ્યક્તિએ પ્રાર્થનામાં રસ જમાવવા માટે એમમના ફગવવી નેત્રએ, તે તો હું અગાઉ પણ કહી ચેા છું

એકાગ્રતા માટે

ત્રાટકથી એકાગ્રતા ખૂબ વધે છે ત્રાટક આભ્યંતર અને બાહ્ય એમ બે પ્રકારનું છે અશુભને કાર્ષ પદાર્થ પર ગ્રિય કરવા, એ બાહ્ય ત્રાટક છે અનુ રિચર થતા ચિત્ત પણ તે તરફ એકાગ્ર થાય છે ચિત્તની એકાગ્રતા એ આંતર ત્રાટક ગણાય એ જ રીતે કોઈ પદાર્થ ચિત્તને ગ્રિય કરતું કોઈ રૂપ પર અથવા હેવટે ગુણ પર રિચર કરતું આ બધા ધ્યાનના જ ત્રાટક છે

આવી ધ્યાનધારાથી ગળીગારી ક્ષણોમાં કાર્ષ કાર્ષને પગમપદ પામવા સુનીના જ્ઞાન આગમોમાં દર્શાવેલ છે એથી જ ' મન ષષ મનુષ્યાણા કારણ વધમોક્ષયો ' મનુષ્યના બધા અને મોક્ષનું કારણ મન જ છે અથવા 'અકલ્પસા પો કલ્પ વધ હેઠુ અકલ્પ-વસાત્રો કલ્પ મોક્ષદેઠુ' અશુદ્ધ અધ્યવમાય જેમ બધેનો દેવ છે, એમ જ શુદ્ધ અધ્યવમાય મોક્ષનો દેવ છે, એમ કહેવાય છે આત્મધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન બન્ને નીચી કોટિના ધ્યાન છે, અને ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન મન્ને ઉચ્ચ કોટિના ધ્યાન છે

જનન અને પ્રાર્થનામાં સમુત્પન્ન હોય તો જમાવટ થાય છે, પણ ચિત્તન, આત્મનિરીક્ષણ, બ્યાન, જ્ઞાનના વગેરે તો વ્યક્તિગત અને એકાંતમાં જ રીક પડે છે

પ્રાણાનામની ક્રિયાથી પણ એકાગ્રતા સિદ્ધ થાય છે પ્રાણાનામ એટલે પ્રાણ જે શ્વાસ તેનું નિયમન કરતું એમા શ્વાસનું રેચક, પૂરક ને કુભક થાય છે બીજી રીતે તજવા યોગ્ય હોય પદાર્થનો રેચક કરવો, પ્રહણ કરવા યોગ્ય ઉપાય પદાર્થનો પૂરક કરવો, અને રિચક કરવા યોગ્યનો કુભક કરવો એ પ્રાણાનામ પૂરવવા કે શરીરની અદરના જાગોની શુદ્ધિ માટે નેતી ધોતી આદિ ક્રિયાઓ પણ કાર્યકર તો છે જ પરંતુ એ બધી હડયોગની પ્રણાલિકા છે મત્રજપ પણ

એમત્રતાના માર્ગમાં બહુ ઝુલું રાખ્યા વગર છે પરંતુ વિવેકી સહજ માટે સૌથી સગસ માર્ગ લક્ષ્યપૂર્વક પ્રાર્થના અથવા ભજનનો છે જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, ભક્તિયોગ અને હૃદયોગ એ સર્વમાં આ યુગમાં ભક્તિયોગ શ્રેષ્ઠ છે પણ અત્રી મારે એ નવન મત્ય પણ કહેવું જોઈએ કે ભક્તિમાં અવિનક અને અધ્યક્ષ બાળે છે, ત્યારે મે મહાઅનર્થ કરે છે સામા સપ્રાપ્તિની ઉપાચારના અને પ્રશ્નપ્રતિષ્ઠાની ભક્તિ એનાં સન્નિધિ ઉત્કૃષ્ટ ૧

ભજન ક્યારે કરવું ?

વધુ નેકિ એમ માને ૧ કે અમળ, પ્રાર્થના કે ભજન કુરસતને વખતે કરાય ૧ વળી એમને મન એ ક્રિયા બીજા વ્યાવહારિક કાર્યો કરતાં ગૌણ હોય છે આત્મ કારણ હ વની આર્તતા અને પગમ વિશુદ્ધ બાવની મોટામા મોટી ખામી છે પ્રાર્થના કે ભજન ઇવન-વિકાસનું એક આવત મુલ્યવાન અગ્ર છે એવો ખ્યાલ આપ્યા પછી એ વિધેની આગ્યા દદ ધાય છે અને નિયમિત કરવાનું સુત્રે કે ગમે તેવું મદત્વનું કાર્ય છાડીને ખજ ભજનનો ગમન થયો કે તે તે સૌથી પહેલુ જ કરવું જોઈએ ૧ સમજપૂર્વક એવી નિયમિતતા ભાગવવાથી આખરે એ રમમા એટલા તો ઓતપ્રોત થવાય છે કે હાલતા ને આવતા, સુતા ને બેસતા બસ 'તૂતી તલી' સદજ થઈ જાય છે આખરે ગેમગેમ ભક્તિગમથી ઉત્સિન બને છે, અને હૃદયમંદિર નિરંતર ભક્તિરસથી તરંગોળ રહ છે ચીરાનુ આમ જ હતું 'મેર તો ગિરિધર જોપાળ, દૂસર ન કોઈ' એ ૫૦ એની સાખ પૂરે છે અનન્ય ૧ (ચીરાગવાળી) એટલા બનતપગતપણુ હતા કે પોતે ભજન કરતા કરતા અથવા અન્ય કોઈ ભજન કે નો હોય તે સાંભળતાં જ અમાધિગ્ય થઈ જતા—તેમને બહારની શ્રદ્ધિ ગ્રહેતી નહીં જેની આવી સદજ પ્રભુમય અથવા આત્મમય દશા થઈ, એને પછી ખાતી સુ ગણુ ૧

આવા આત્મવેગની અવાવ પામેલા ભક્તોના ભજનમાં પણ એવા અનુભવના ઝોળા નીતરે છે કે માન સુરતાપૂર્વક નવાયેલુ એકાંજ ભજન આદ્ર્ઙ્યવાળાને તાદશ આત્મસંવેદન કરાવે છે ભક્ત નૃસિંહે ખરું જ કહ્યું છે

‘ભૂતળ ભક્તિ પહારથ મોટું,
અખિલ જગતની માંડી રે’

જ્ઞાન ધ્યાન અને સયમસંધી ભક્તિ એ મુક્તિનો મુદ્રાવેખ છે

પશ્ચાત્તાપ અને ભાવના

[પ્રવચન નવમું]

પ્રિય આત્માર્થીઓ !

‘પ્રાર્થના અને ભક્તિ’ વિષે હું તમા પ્રવચનમાં કહી ગયો છાને ‘પશ્ચાત્તાપ અને ભાવના’ વિષે કહીશ. કારણકે આજ દિવસમાં વિનાની પ્રાર્થના શુદ્ધ છે અને ભાવ વિનાની ભક્તિ લૂપ્ત છે. જેમ પ્રાર્થના અને ભક્તિનો અર્થગ્રામી ભાવમબધ છે, તેમજ પશ્ચાત્તાપ અને ભાવનાના સબધમાં છે.

પશ્ચાત્તાપનું સ્વરૂપ

હે મારા પ્રભુ ! આજ સુધી આ બાલ્યભાવમાં રખતી પતિન પાવન પ્રેમનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ખરેખર હું ન સમજી નહોતો. પ્રેમનો વિશુદ્ધ મહાસાગર અદર હોવા છતાં બહાગના ગધાતા ખામેશિયામાં હું ગરોળાઓ દુનિયાના ધોવાટમાં બહેરો થઈને, હે ભગવત ! વિશ્વના અણુઅણુમાં ભરેલા તારા સાંકેતિક સૂત્રોના ગદસ્યોને પામી ન શક્યો. છતે કાને કું રતના કું નોવ ન જીવી શક્યો. છતી આંખે વાસનામાં અધ બન્યો. મારી આંખો પર દુનિયામરીના પડોના ફરી વળ્યાં સુદર સાધનો સમીપ હોવા છતાં તેના ઉપયોગને બદલે દુરપયોગ કર્યો. સવાગના બાલ્યમુદ્ધર્તમાં ધણીયે વાર શિક્યો, પણ

અનેક જ જાળના જુતારણમાં ભગખર્ષિ ગયો જાગ્યો, પણ દામવામના પૂરવા માટે—આત્મા માટે નહિ ! સામગ્રી પુષ્કળ મળી, છતાં તારુ ભજન ન કર્યું હો નાથ ! તને ન ચલાયો—માત્ર વિલાસને જ સભાયો !

ધનોર નિદ્રામાં ખૂબ રાયો પણ આત્મજનરણ્યા કદી ન કરી પેટ ભરનાના ભાવો ધણા પૂજ્યા, પણ આત્માના ભાવ પૂજવાની કુશલ ન મળતી બીજા ભાવો પૂજવાનું પોસાણ હતું આત્માના ભાવ પૂજવાનું પોસાણ ન હતું

બીજાની નજર ધર્માત્મા કહેનાઉં, એ માટે મેં દેવજમા જઈ દામિત્ર ક્રિયાઓ અને મરિમાં જઈ દીર્ઘાટપત્ર કર્યાં, પૂજાઓ કરી, ભજન ગાયા, માંગાઓ ટેન્વી—પણ યોર નિદ્રામાં વાણીમાં અમૃત ખતાન્યુ, પણ અદર તો દગાદગ જે ભર્યો ગમ્યુ શેઠ માલિક વગેરે ધણાયના વખાણ કર્યા, નમાનાઓની પ્રશંસા કરી, તેમને રીઝવના માટે જિદગી અને સિદ્ધિતાના સમર્પણ કર્યાં, પણ આત્માને જગાડી નાથ ! તમને રીઝવવાની મેં પરવા ન કરી ! પાત્ર કપિયા મેળવના મરિ મુડદાલોની વાડવાહ કરી, પણ એ અનંત હક્તિધર આત્માનો ખજાનો મેળવવા માટે કમયુષ ભર્યું નહિ. પામગર્ના ગીત ગાયાં, પણ તારાં ન ગાયાં તારી ખરી પ્રિયત આકી ન સકયો, એક કોડી ખાતર અમૂલ્ય આત્માને કુળા યો—પતિત કર્યો પણ હો ભગવાન ! તારા ભજનનો મદિમા ન જાણી સકયો પાગમાં પોતાપણુ હોમી દીધું, પણ પોતા તરફ ન વળ્યો જગતનો બન્યો, પણ તારા ન બન્યો જગતને ઓગળવાનો પ્રયાસ કર્યો કાળજી ગમીને બરાને ઓગળી લીધા પણ હું પ્રભુ ! તને ન ઓગળ્યો તારી ગમી ન કરી તારો સજીવની ધ્વનિ અમે હૃદયમાં ન ધર્યો જીવ મટીને શિવ ચવાના તારા મરમોધને અનેક મહાપુરુષોએ સજાગ્યા, પણ મેં તે ન માંભિયા બીજી બરી બહાગની ટળા ગીખ્યો, પણ તને જાણવાની કે જીવનસુધારની કળા ન રીખ્યો પેસાનો, ગેડનો, પુત્રનો, સ્ત્રીનો

યથેા ઈશ્વરના વિષયનો યથેા પણ તારો ન યથેા ભયની ભનાવજો
ખૂન ભયેા, નિર્ભયતા ન આતી જો એક રાગ કે મદાગમની
સહજ પિંગણુ દોષ તે કેટલો નિર્ભય દોષ? પણ તાગ જોયો
આખા જગતને જ્ઞાનથી પી જનાર પ્રભુ મમીપે હાવા છતાં ભય
અને પામગતાથી દોગયેનો રહ્યો કૃપાથી કૃપાપટનુ એર પીધુ, પણ
તારી ભક્તિપી સુધાનુ લીધુ પણ ન પીધુ આત્મા જન્યત યથા
પત્રી એને યાચ ૭ કે હે નાથ!

સમીપે છતાં તમને તિમિન્થી, હું નહિ નીરખી શકયો,
હું પનિનપાવન પૂર્ણપ્રેમસ્વરૂપ નવ પરખી શકયો,
તુજ અમીભર્યા સૂત્રો અમૂકા હું ન અવજ કરી શકયો,
હું હૃદયમાં સંભવની તારો ધ્વનિ ન ધરી શકયો ૧
ભજવા તણા ઉત્તમ સમય તમને ન નાથ! ભજી શકયો,
પ્રભુ! આપના સંઘેતને હું મૂર્ખ નવ સમજી શકયો,
તારા યવાની અભય મગજ મોજ નવ માણી શકયો,
તારા ભજનનો અતુલ મદિમા જરૂર નવ બાણી શકયો ૨
તારા ચરણના ચરણરૂપે મૂક હું ન મળી શકયો,
વાર્યાં છતાં પણ વિષમ પદથી નાથ! હું ન વળી શકયો,
પામ્યો અમૂકા સાધનો, નહિ સદુપયોગ કરી શકયો,
નવભક્તિના સ્વાદિષ્ટ રસને અતગિધ્ય ભરી શકયો ૩

આવે પશ્ચાત્તાપ (૧) પાપી સત્પુરવના સમાયમે જ્યારે જાગે
તે પીંગળે ત્યારે યાચ, (૨) પુણ્યજાળી પડી જ્યાં પત્રી કે જાતરો
આવાત લાગ્યા પત્રી જાગે ત્યારે યાચ જેસવનો પશ્ચાત્તાપ ઉપરની
પ્રથમ કાટિમાં યાચ

પુણ્યજાળી નહ મળિયાર

બીજા પ્રકારનું ઉત્તરણ આ છે રાજગૃહનગરમાં નૃદતામે

મણિવાર રહેતો. જગવાન મદાવીરના ઉપદેશની એને મર્યોટ અસર થઈ એણે જાણ્યું કે પદાર્થમાત્ર શણગારુ છે શરીર, મન, પ્રાણ શક્તિ સર્વે તરવા માટે કે, જુઝવા માટે નહિ. માટે હવે બને તેટલો સમય જોડો કરવો, અને આત્મા તરફ વળવું એણે એવી પ્રવૃત્તિ લીધી કે કાંઈ પણ વસ્તુએ ઈન્દ્રિયા ઇન્દ્રિયને જાતે નહિ મારુ અને કાંઈ એવી રત્ના કળો દ્વારા તે એને ટેકા નહિ આપુ ખીજા જીવોમાં પણ ઉપયોગ પૂર્વક વર્તીશ કાંઈનું હરામનું નહિ લઉં, પરખીની સામે દૂરી દૃષ્ટિથી નહિ જોઉં, જુઝુ નહિ આશરુ, વગેરે પછી તે તે દર પગ દિવસે એક ઉપવાસ કરવા લાગ્યો, અને તે દિવસે આત્મચિંતન સિવાય મનમાં સાંસારિક જગજગનો કાંઈ વિચાર જ ન પેસવા દે ઉપવાસ પણ કેવો આહાર-પાણીનો ત્યાગ કરી જમીન પર નજીઆર ધોયેલા ગુદા કપડા પાથરી ગતલિવસ આમન વાળી સ્તવન ન્યાં કરે તેવો પોષધ

ઉપનામનું રહસ્ય

આત્માને ગ્રેમરમગ્ન વડે પોષવો, પ્રભુ તરફ વળવું આજે ઇશ્વરથી દૂર ફેકાઈ ગયો છે, તેને પ્રભુની નજીકમાં લઈ જવો, આત્મમયમ ગણવો એ ઉપવાસનું ગદ્ય જોમ યત્નને આરામની જરૂર છે, તેમ શરીરને ઉપવાસની જરૂર છે ઉપવાસથી શરીર સુધરે, હેઝરીને આરામ મળે, માટે આરામ પામેલી હેઝરી આદિય આપે છે નહ મણિવાર પોતાના મક્કનમાં ધર્મકગ્નુ માટે એકાંત જગ્યા (પોષધશાળા) રાખતા નિમ્તેજ અને ઉપાધિઓથી ધવાયેલા આત્માને પુષ્ટ બનાવવાની ક્રિયાને પોષધ કહેવાય એમ કળતાં નહ મણિવાર ચિંતનમાં જીડે જીડે જિતવો ગયો પોષધમાં ગરે પાણીની નૃપા લાગી તે ઉપરથી એ ત્રતમાં ડગી જ્યો, મયમનું રહસ્ય ચુક્યો.

માટે જાને સાધક જેમ જેમ જીવે જાય છે, તેમ તેમ એને નીચે પાડનારા વૃદ્ધરાઓ વડુ જોર કરે છે નહને માટે પણ તેમ જ બન્યું, અને એમાં આખરે પ્રમાદ—મફલત, આત્મરખધના થતાં ઉપરથી

નીચે પાંદાઈ પડ્યો વાત એમ જાની હતી કે અલગક ધનથી એણે એક સ્વતંત્ર રાજનગર જેવું સ્થાન બનાવ્યું. જે મજનગરમાં એણે જાણાયો અને વિશ્રામશાળાઓ બનાવી વળી એક ચોકમાં પુષ્કરિણી વાવ બનાવી પૂર્વમાં ચિંતશાળા, નાટ્યમંદિર, સંગીતમંદિર, અને એક નૈસર્ગિક કળાઓનું મંદિર બનાવ્યું. દક્ષિણ દિશામાં એક ભોજન શાળા બનાવી આ દેવગૃહનું ભૂમિને આખી નગરીના લોકો ભેગા આવે, જોઈને ખુશી થાય, અને નફના વખાણ કરે ઉત્તર દિશામાં આવેલો મંદિર સ્ત્રી માટેનો અખાડો અને ચારે તરફ આવેલા વનખંડો અને વચ્ચે પુષ્કરિણી વાવડી લોકોને માટે તો આ અમળ્ય આકર્ષણની વસ્તુ બની ગઈ. દરવાજા ઉપર 'નદ મહિષાર નયઃ કરીને મોટું મોડું' માર્યું હતું તે જોઈ લોકો કહે "ધન્ય છે નહને" વેમા લેખે લગાડ્યા ખરો પદોષમઃ કરીને નદ મહિષારે જીવન સદૃશ કર્યું " મોટાટ વખાણથી ન ના હૃદયમાં મવમસિમાં થવા લાગ્યા—ખર્તિ એને ગળે વગમી પડી અને એ માર્ગ જુઓ આ જ સસારની જુલવળી માણસ અહીંવાં જ ગુનાઈ ખાઈ જોમે છે

આત્મદૃષ્ટિવાળો માણસ તો એમ સમજે કે હું તો માન વહીવટવાળું છું મારે શું છે? જન્મતનુ છે, જન્મને દઉં છું એમાં ફાનના મોહ શા? ને એમાં 'લાધા સી' આત્મલાધા એને અહીંજ ન રોકે એને પોતાની પ્રણસા જરીયે ન ગમે આ વૃત્તિની વિગેરતા છે નદ મહિષારે પગપાસરના—જનસેવાના કાર્યમાં થોમો તો ધણો વાપર્યો, પણ તેના અભિમાને તેનું પતન કર્યું

। નદ મહિષારની દૃષ્ટિ વિષમ થઈ ગઈ પ્રસન્ને પ્રસન્ને અભિ માનથી તે મૂંઝ પર તાવ દેશ અને 'હને ધન્ય છે' એ ઉત્તરના સંભળવાનો તો એનો એખીન થઈ ગયો કે પછી પામે ખુશામતખોર ન હોય તો એને જેન જ ન પડે એ પ્રસન્ન સામિત થઈ પડ્યો

"છદ ઉપવાસ શું? જે તો જૂખમરાની હડતાલ છે," એમ કહી તેણે ઉપવાસને ઉઘારી દીધો પોષધને તો સજારે જ રાખે!

વિલાસ અને વખાણમાં એ ગરકાવ થઈ ગયો.

એવામાં એ ત એકાએક અમાધ્ય રોગ જીપજ્યો. ઉપચારો મળ્યા, પણ આયુષ્ય નહીં એટલે સેકડો હપીમો, વૈદો પણ એ બચાવી રાક્યા. અતે એ મરી ગયો. મરતાં મરતાં પણ એનું તો વનખડ અને પુષ્કરિણી વાવ પર જ ચોટયું હતું નહ દેડકો થયો !

“જે જે જેનું ધરે ધ્યાન, તે તે રૂપ જ તે બને મૃત્યુ જેનું મન જ્યાં રમતું હોય, ત્યાં જ તે મરણ પામીને જીવ ક્રિયાના પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે એ ગીતાન્યન પ્રમાણે ન મરિ મરીને એ જ પુષ્કરિણી વાવમાં માટી દેડકો થયો.

પુષ્કરિણી વાવમાં સ્ત્રીઓનું ફીડા અર્થે રારવાર આગમન હતું જ્યારે જ્યાં સ્ત્રીઓ પાણી ભરવા આવ, ત્યારે પારવાર યોગે કે ‘નંદ મણિયાં આ વાવ બધાવી’ ને દેડકાનમાં અવાજ વાગવા આવે તો સાંભળે કે ‘આ વાવ મણિયાગી છે’

(મોહરો)

“ નંદ નંદ આ શું કહે ? નંદ કોણ મણિયાર ?
પરિચય મુજને પૂર્ણ છે, વિકર્યો એક નિગાર ”

એમ અન્યત્રભાવે આછી ઝાંખી થવા લાગી જાણે કેઈ દોન, સામ્યુ દોન એમ લાગે છે, એમ દેડમને થવા લાગ્યું [કંતા કરતાં જેને પૂર્વના ભરતું રમગમ-ભાન થયું

(પ્રમાણ)

મનદયું પુષ્કરિણીમાં સ્મરણ બાતિ તણું,

તેજના ધ્યાન આ તિમિર કેમ ફરી વળ્યું,
 ઊપલ્લેા એહ અફનોસ ઉરે—૧
 જેહને જોધ નરસવ વિષે ના રહ્યો,
 તેહ તિર્થ ચ વધ જોધ પામ્યો,
 ભક્ત કોમળ બની વિચરતો વાવમાં,
 વામનાનો બધો દોષ વામ્યો—૨

“હું પોતે જ નદ મણિવાગ, અરગ્ગ ! આ શુ યર્ષ મયુ । ”
 એને બહુ અફસોમ થયો “ક્યાં મારી આત્મમસ્તી અને પ્રા આ
 પશુયોનિ ? ભગવાન મદાવીરને હું જુની જ ગયો । ” ઉપગ્તુ શરીર
 માણ્મનું હોય તે અદર પશુનું હોય, તેને જોધ ન થાય પણ ઉપગ્તુ
 શરીર પશુનું હોય છતાં અદરનું માનવનું હોય તો તેને નિમિત્ત
 મગતાં જોધ થવાનો સંભવ છે

નદ મણિવારને જે જોધ પડેતો થવો જ્યેષ્ઠતો હતો તે તેજના
 ભવમાં થયો તે ખૂબ ખૂબ પમ્તાવા લાગ્યો “મારા બધા સાધનો
 કુરતે લઈ લીધાં, અને જીઆ રથાનમાથી દેડ દેડમના ભવમાં
 ગમડાવી મૂક્યો અદા । હ કેટલો નિર્મળ બની ગયો કે એક દૂતડું
 કે કામડો પણ મને મારી નાખે તે ખાઈ જાય ” એને બારે બસર
 યર્ષ અને મનમાં મોતી ગયો ‘ જો મને વાચા મળે તો મોટા
 મિનારે ચડીને લોકોને ફાળી દઉં

કોઈ દાન પુણ્ય તણા કહી, અભિમાનને કરશે નહિ,
 આ મેં કર્યું, આ મેં કર્યું, એ ધ્યાન કોમ્લ ધરશે નહિ
 વળી માન, સ્વાધ્યા, કીર્તિનો કચરો દિલે બરશે નહિ,
 દેવી અનાસક્તિ તજી, આસક્તિને વરશે નહિ

અરેરે ! મને વાચા મળે, અવાજ નીમ્ળે તો આ વાક્ય હું મધાને
 સંભળાવ્યા જ કરું ! મારા પુણ્ય ધ્યાન વડે, મારું પતન યશુ બર્વું

અને મમતા ગાળવા માટે કુદરતની અને શિક્ષા થઈ છે મગતી વખતે મારા હૃદયમાં પ્રભુની જપમાળા નહોતી, પણ પુત્રકિશોરીની સ્મૃતિ હતી

(વસવલિકા)

જ્યોતને વળી સુણ્યો નજરે નિહાળ્યો,
પૂજ્યો છતાં પણ પ્રભુ હૃદયે ન ધાર્યો,
તેથી થયો અતરસ દુખનું પાત્ર ભારી,
ક્રિયા ગઈ અકળ ભાવવિહીન મારી ”

એમ પસ્તાવા કરતાં કરતાં અતર્કનાં કમાડ ઊપડી ગયા એજે પ્રકાશ નોયો પૂર્વે આચરેલા પ્રતો પર ફરીને નિખા જમી પ્રભુના દર્શનની એને ભાગે ઝખના હતી દેહકાના હૃદયમાં ભક્તિ ફૂરી નીકળી તેણે એકદા પુષ્કરિણીમાં આવનાર સ્ત્રીઓના મુખે સાંભળ્યું કે ભગવાન મહાસીર એ જ નગરીના ગુણુદીવકવનમાં મમોસયો છે એટલે બધાં નગજનો જેમ દર્શનાર્થે નીકળી પડ્યા, એમ પણ નીકળી પડ્યો તમને આ વાતથી ખૂનજ નવાઈ ઊપજશે કે ‘વળી દેહકાને આ બધું હાય ?’ પણ નવાઈ પામવા જેવું કશું નથી આત્માની શક્તિની કશી જ મર્યાદા નથી એ અનદક કે નૈનિ પ્રયોમાં કાચબા અને કાચખીની અદ્ભુત કથા છે

ધોડા નીચે

આપણો કયાનાયક નદ ’ દેહકા હર્ષભેર દેહકાની બલિએ દોડતો હતો અને દુનિયાનું કે પોતાના દેહનું કશું જ ભાન નહોતું એ રી આત્મમન્તી નિરાળી જ હતી તેવામાં જ એક દોડતા ધોડાની એડી નીચે એ ચગાઈ ગયો, ચગતવાથી અધમૂઝો થઈ ગયો મગતાં મરતાં પ્રભુને પોકાર્યા

દહર કહે છે

(ગજ-ગારમ હરિભજન વિના)

“ કયાથી આણું (હવે) દર્શન કરવા વીર પ્રભુજી તમારા,
અતર્કામી આડા આવી ઊભા કર્યો મારા—દેહ

અધવચ્ચમા મરણ થશે નાડુ દર્શન હુ કેન કરુ તાડુ,
ભાપલિયા જડતું નથી બાડુ ક્યાથી આલુ ૧
ગત ભવમા ભૂલ કરી ભારી, બધી નહેનત ધૂળ મળી મારી
અભિમાને સર્વ ગયો હારી ક્યાથી આલુ ૨
તારક ન થયા દર્શન તારા, નીકળીને પ્રાણ થશે ન્યાના,
ગભરાયે ગાત્ર બવા મારા ક્યાથી આલુ ૩
શુભદન અહી થી અણી લેને, અને દોષ તણી મારી કેને,
હેનદ પણ મણુ સાથે રહેને ક્યાથી આલુ ૪

એમ ચિતવન કરતા કરતા પગવારમા તો એના પ્રાણ બેડી
ગયા પણ મરણાતે એનો 'ધ્વનિ' 'પ્રભુ મહાવીર ! પ્રભુ મહાવીર !'
એ જ હતો

આવી ભાવભરી ભક્તિ પ્રભુને કેમ ખેચી ન લાવે ' મહા
વીરની અન્યક્ત પ્રતિભાએ એનો વનઅદિસન ગીધી લીવા, અને
એ 'તૂટી તૂટી' કરતો બેડી ગયો છે'ને અમરે માન પ્રભુ-ધૂત
અને ભાવના હતી કેમો મરીને દેવલોકમાં ગયો એમ જૈનઆગમનું
ચાતાધૂન' ભાષે છે

પૂરા પગતાવા પછી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના ઉત્પરપર્યાં દોષ
કે અને એ ખરેખર ભવજળ તાગનારી છે જૈનઆગમોએ ભાવની
કિંમત સૌથી વધુ આપી છે જ્ઞાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચારમાં
ભાવો નંબર સૌથી ઊંચો છે

ભાવના ભવજળતાનિહી

જૈન ગ્રંથમા એક જનશદ્ર મુનિનું ચિત્ર છે તેમો એવા તો
નમચુ અને રૂપાગા હતા કે જર્તા વર્તા પનઘટ પરની પનીહારીએ
એમનું રૂપ જોવામાં સાનજ્ઞાન ભૂલી જતી એકલ એક પનીહારીએ
રૂપલાલસામાં પોતાનું મન અને મો એટલા તો એકાગ્ર કરી દીધા હતા

કે હાથમાં રહેલું દોરકુ ઘડાના ગળામાં નાખવાને જ લે પાસે બેઠેલા પોતાના નાના બાળકના નાગામાં નાખી દીધું મુનિએ એ દરમિયાન નજર નેચું બાઈને ચેતવી તેજ પળે એમણે નગરનિવાસ તજી દીધો અને જગતનો એકાંતવાસ સ્વીકાર્યો જગતમાં જ મળે તે આહાર લેવો એવો એમનો સંકલ્પ હતો

જગલમાં જાય કે છત્ર રથે જાય જ્યાં જાય ત્યાં છવસંધિ તો ખડીજ છે ખરું જ કહ્યું છે ‘સમાનતાને સિખરે જઈને, રે પ્રેમી રેકે નવના જાદુ। પ્રેમીના જાદુ અજબ હોય છે મુનિની પાછળ આપુ વન મુગ્ધ મન્યુ નગરમાં માનની હતી, અહીં પણ હતી પણ માનવપણું જોડ્યો સાદનામાં ખરેખર કે છે તેનો આ પણ નથી વરતો। મુનિ ધ્યાનમગ્ન બને અને નિદ્રાપ મૃગલાંના ટોળેટોળાં ઊભરાઈને આસપાસ મુનિની દૃશ્યમાં નિર્જય રીતે ચર્ચા કરે ક્રમેક્રમે એક મૃગને સત્તમનો રમ લાગ્યો તે એનો હળી ગયો કે મુનિ ધ્યાન ધરે, ત્યાં લગી પોતે પણ ન હલે, ન ચલે. ધ્યાન પાળે ત્યારે ગેહ કરતો તે નિકટ આવે એવો અસાધ્ય નથી જાણ્યું કે મુનિને ક્યારે જ બિડ્યાનો યોગ થાય છે તેથી એવા યોગ તે શોધતો હતો

‘લાવ ભાવને જાણે છે, આત્મા આત્માને જાણે છે’

એમ મૃગલાને ભાવ પ્રગટ્યો એ એવી ભાવના લાવવા લાગ્યો “આ મુનિજીને એવો યોગ કોની આપુ કે ત્યાં એમને નિહા મળી શકે” એવી એ તપાસ તપાસતો અને યોગ કરાવતો હતો. આ પ્રભાણે કરતાં એક વખત આ ભાવનાથી ત દૂર દૂર નીકળી ગયો એકાદ માઈલ ગયો હતો, ત્યાં એક સુધાર જમવામાં લાકડા વહેરવા આવેલો, તે એક બાલુ વૃક્ષની શાખાને વહેરતો હતો અને બીજી બાલુ સ્પર્ધ તૈયાર થતી હતી

આ જોઈ પાછો આવીને મૃગલો મુનિને મંદાથી પોતાની

પાછળ પાછળ ખેંચી જઈ દા ઉપરને રચને લઈ ગયો તપશ્વી
મુનિને સતઆઠ વિપાક યઈ ચૂમ્યા હતા બિહાનો યોગ જ
નહોતો થયો

આજ જ મલયા મુનિજીનું પરિવર્તન ! સુધાર તો મુનિજીનું
મુખાગવિદ્ ભોત જ દરખાઈ ગયો ખસખસ યઈ ગયો આધી
ડાળ કેપાઈ દની બોજનવેળા થઈ દની કાપવાનું કામ બધ મધુ
હતું પોતે તુરંત નીચે ડોનરી પાંચો મેની પાંચાડે બીજા માથામે
પથુ નીચે ડોનરી

ભાવનાનો પારો

મૃગનો દગ્ધ માતો નહોતો સુધારતી ભાવનાનો પારો ખૂન
વધી ગયો હતો સતતનું દગ્ધ પથુ ડોની ભાવના ભોઈ અત્યંત
ભાવોભ્યાસ પામ્યું હતું ! એ સુધાર જેવા બિહા વહોગવા જાય છે
અને મુનિજી પાન તૈયાર કરે છે, મૃગનો ભાવના ભાવતો કોનો છે,
ત્યા ઓગળેક સખત પવન આવનાં જ પેલી અર્ધકપાપેન ડાળ બગાડ
એ ત્રણેના ઉપર તૂટી પડી મુનિજી, સુધાર અને પાસે કોનેના ભાવના
પ્રવાન બિહા મૃગનો એ ત્રણે જણ તે જ પાન મૃત્યુદગ્ધ થયા એ
ત્રણેના જાન સરખા હતા, તેથી ત્રણે સ્વર્ગે ગયા

પૂરણ ચોની ભાવના

યાદ્દો માધના યમ્ય સિદ્ધિર્ભવતિ તારહી ।

કિમત ભાવની છે, વસ્તુની નહિ ! વિશાળા નગરમાં પૂ જી જે
આઠ માસ થયા વિનિ કરતો હતો અને ભાવના ભાવતો હતો કે
બગવાન માર ધરે મધુકરી માટે પધારે બગવાન મદાલીર ચાર
માસને પારખે મધુકરી માટે નીકળ્યા હિ જાગે અને હમેતા વાદ
જોનાર પૂછ્યું રોક તો ખુસ ખુન યઈ ગયો એજે તો અનેક પ્રગમન
મેવામિટાન અને રમવાન તૈયાર રાખ્યા હતાં પથુ રમવામાં જ
શરણ નામના રોકનું ધર આવ્યું અને અનરપ્રેરણા થતા જ

અર મયા—અને કગ્ગાન ધર્મ

શેડ ખોલ્યા ‘એલા ! એ ! આપને આને ચાટવો લરીને,
(જનાવર માટે બાફેલા) અડતના બાટળા આપને ‘ આપનાર માણમે
લિમ્બુ સમજી આપ્યા એ બાકળા પ્રભુએ હસ્તમા લઈને આગેગ્યા
અને પછી ચાલતા થયા એમને વસ્તુની કર્શી જ કિમત નહોતી
પ્રભુને લિમ્બા મળ્યા પછી તરત જ દિવ્યતા કંઠાઈ બઈ, પચ દિવ્ય
પ્રગટ થયા. એ શેડે જાણ્યું પછી તે ભારે પસ્તાવો પણ થયો
લોકો ફોડી આના લિલ્લાનું પૂજ્ય જનાનમા જીજ્ઞાસુ શેડે ખીરખા
આપ્યાની વાતો ચલાવી પેવો પૂજ્ય રોકે તે ભાવનાના પૂર્મા તજાતો
હતો, ત્યાં સાબળ્યું કે પ્રભુએ તે જીજ્ઞાસુ રોકેને ત્યાં પારખું કયું અને
ભાવના થતી થોડીવાર એ ચમાચાર પૂરણને ન મળ્યા હોત, તે
એને પ્રભુમય ભાવમા કેનગણાન ચાત ભાવનાનું કેવું અદ્ભુત ફળ ?

કૃષ્ણને સુદામાના તાલમા અને વિહરજની લાજમા જે રસ મળ્યો,
તે માદમલીનામાં નહોતો ! શ્રીગમને સમરીના બોરમા જે તિલજત
હતી, તે અનોખી હતી કારણ કે મીઠાસ ભાવમાં છે, પદાર્થમાં નહિ.

મારાગ

અધમાધમ અધિકો પતિત, અખિલ જગતમા હુ જ

એ નિશ્ચય આપા વિના, સાધન કરતે શુભ

ભાવના નાવથી તારે, ભક્તિ આ ભવસાગર,

ભાવનોમા વિના ભક્તિ, ભમાવે ભવસાગરે

કહ્યું છે કે —

સમત્વ મજ મૂતેષુ નિર્મમત્તય વિચિન્તય ।

અપાકૃત્ય મન શલ્ય માવશુદ્ધિ સમાશ્રય ॥

અર્થાત્,

પ્રાણીમાત્રને વિશે સમત્વ રાખ, મમતા-માનને હોડવાનો
વિચાર કર, મનનાં શલ્યોને કાઢી નાખ, અને ભાવનાની શુદ્ધિ કર

દર્શનમોહનીય છૂટે તો ?

[પ્રવચન દશમુ]

પારાં આત્મ-સપિપાસુઓ !

હુંવે આપણે ઠેક ' આત્મસાક્ષાત્કાર 'ની લગભગ આવી પંદોન્ના, પશુ અતી ' દર્શનમોહનીય ' (એટલે દર્શનના માર્ગમા આઢી ઝમેલી મોહિની) છવને જારી મૂજવણમા મૂઝી દે છે ' દર્શનમોહનીય ' છટમા વિના તો આત્મદર્શન થાયજ નહિ માટે આજના વિષયમા ' દર્શનમોહનીય ' વિરેજ ક્લીષ

જન્મમૃત્યુના દુઃખનુ મૂજ કર્મબંધન છે, અને કર્મબંધનનુ મૂજ મોહ છે મોહ, તુષ્ટા, રાગ દેવ, કામભોજની આસક્તિ એ પ્રમાદનાં સ્થાન છે પ્રમાદથી અત્તાનની શદિ થાય છે અત્તાન કે મિથ્યાત્વથી શુદ્ધ દષ્ટિનો વિપર્વાસ થાય છે, અને ચિત્તમા મનિનતાનો કચરા જામે છે આગિન વિકારી હોય ચિત્ત મચિન હોય ત્યાં સુધી તે સુક્તિના અભિમુખ થઈ શકાનું નથી

જેનસુત ' ઉત્તમખયન 'ના જગીસમા અખયનમા કર્મથી ઘેરા બધને બધાયેલા દુઃખી આત્માના દુઃખની નિદ્રિતિના ઉપાયો દર્શાવનામા આવ્યા છે કશું છે કે જ્યાં સુધી દર્શનમોહનીયનુ જોર હોય અર્થાત્ કે ચારિત્ર્ય દર્શનમોહનીયથી છવાયેલ હોય—વિકારી હોય ત્યાં સુધી માણસ દુઃખનું મૂજ સોધી જ નથી શકતો !

દર્શનમોહનીયના પ્રકારો

દર્શનમોહનીયના ત્રણ પ્રકાર છે સમ્બંધત્વમોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય, અને મિશ્રમોહનીય એટલે કે સાચામાં મૂઝાવું (સત્યમાં મૂઝાવું-મારું જ સાચું એવો વૃત્તિનો જોડો કામગીરી), ખોટામાં મૂઝાવું (મિથ્યાત્વમાં-વિચોરમાં મૂઝાવું) અને બન્નેમાં-આચાખોગમાં મૂઝાવું એમ ત્રણ પ્રકાર છે એ કાંટ તૂટી નવ પડી જ ચાગિ-મોહનીય કાંટને તોડવાનો માર્ગ ઉઠાડે ધાય છે એ જ વાત શ્રીમદે દર્શી છે

દર્શનમોહ વ્યતીત ધર્મ ઊપજ્યો જોષ જે,
દેહ ભિન્ન કેવળ ચેતન્યનું જ્ઞાન જો,
તેથી પ્રક્ષીણ ચાસ્ત્રિમોહ વિહોદ્ધિયે,
વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન જો અપૂર્વ અવમર

મયાતિનો દાખલો

રેદિકે ત્રયોમાં મયાતિનું ઉદાહરણ છે દર્શનમોહનીયથી વેરાયેલા મયાતિ ગળાએ પોતાના પુત્રની મુલાવરણ પોતે મેળવી અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિવેચની લગામ છૂટી મૂકી, બોન બોતવવા માંડ્યા, પણ એથી તો ઊલટી અનુપ્રિતનો ઉમેરો જ થયો

એ બ્રહ્મ આદર્શ ભૂલી જમી હું,
દેહે દીવાનો રસમોજ લેવા,
માજતિના માગલ ચર્મ ચૂક્યા,
તોયે ન પામ્યો રસ એક જિહ્વ

મહારના રૂપમાં અમૃત્ય વીરનો સચય શુમાયો અને રસનું દીપ્ત્ય ન મળ્યું, પણ ઊલટી કામવાસના વધી પડી

પરંતુ દર્શનમોહનીય આધી જ એવા પ્રકારની હોય છે કે

અરો અનુમ્મ નિય સ્વા ઉપા આપિ ખૂટતી જ નથી વ્યવસ્થા
પાતળા ને દત્તી જ, એટલે જેવટ જે બાજે અકળાયો અને આ મ
નિર્ગુણ કે તા એને પગ સિદ્ધાંત ગણ્યો, એટલે એણે જ ન મનસ
પેાતના કરી

ન જાતુ જામ જામાનામુવમાનન શામ્પતિ ।

દરિયા જૂજવરવચ મૂલ પદાધિવધત ॥

“કામના પૂરતાં કામ, વધે હ પડતો નથી

જેમ વી દામતાં આજ, વડ નછી ધો નદિ” — મદામાતન
કનાન્ધ નામની પાત

જેનમ્મ 'નાતાઈ'માં એક સચે હ પ્રમજ છે તે અડી પ્રામ નિક
સાચાથી કહું તેનહીપુર નમ્મમાં કનકર નામો ગાન શાન્ત
અધાવનો હતો તેની રાખી પદાવની જેવી કપાત દત્તી તેરી જ
સાવક અને જગમર્ગેમો દત્તી પણ કામી પનિ આમ્મ એનું કમ
અદત્તું નહિ ! નામ દર્શનમોહનીયથી પુ કા પેરામેલો હતો

ધોવન, ધન, સ પતિ, સ્વતા ને અવિચેકના,

અનર્થ એકથી જ્યા, ત્યા આગમા ગી રહે મણા ?

ખરેખર મનકથનો મરિતોમુખી નધ પાત થઈ ચૂક્યો નો
આગિમાં એક અધમમાં અધમ નર કરતાં પણ ને શિવરતો થરો
દતો પ્રાગ નાસી તામી ઈવી ની બીજી બાલુ એની અધિકાર
જાલસા પણ એવી તો પ્રજા થઈ મૂંઝે દત્તી કે પુન થ' તો
જરિને પોતાના અધિગમે આમ પદોચ્છે એ જાવની પદાવની
પરાગીને પુન માન કે તુરન અગને ખડિન કરાતી નાખનો એક,
એ તજ અને ચારનુ એમ થઈ અટો ! જીવના અગાનની મોર્ષરીમા
છે ! મૂળ પ્રાગી જાને કહી મરતુ જ કેમ ન દેખ, કે પોતાની
વર્તમાન વિધિ જ જાને કાયમ હાં ન રહેવાની દેખ, તેમ અનર્થ
પર પગ વધારે જાવ છે આતુ જ નામ દર્શનમોહનીય કનકરમર્ષ

કામવિકાર—સંભવ લાલસા—જેટલા જોગમાં હતો, તેટલા જોગમાં પ્રમાણનીના અતગ્રામ વાત્સલ્ય ભર્યું હતું પોતાના વધાવમોવા અગમન, મુશળા બાળકને આની રીતે ગળ્યને નાનાવક કરનામા આવે, એ અન્યાય એ કોઈ રીતે સહી શકી નહિ એના આત્માએ તાત બળવો પોકાયો સામે કેવળ પરુણની હતું, જ્યારે ગણી પામે વીરચિત સ્ત્રી હતી હતું “જગતમાં પરુણની મામે પરુણ છતે છે,” એ માન્યતા એવી રૂઢ છે કે પરુણ મારે છે ને મરે કે છતાં પરમ સત્ય તો જ રહી ગયેનું હોવાથી પદાવતીના પક્ષમાં કુદગતે સાથ આપ્યો.

તેતલીયુત પ્રાન

એ કનકરથ ગમને તેતલીયુત નામ પ્રધાન હતો ‘યથા રાજા સથા મજા’ની જેમ વાતાવચ્છની અસરને લીધે પ્રથમ તો તે પશુ રૂપમાં મુગ્ધ થઈને પોટિના નામની સોનાગ્ની દીકરીને પરણ્યો હતો. પશુ વખતના વહેણની સાથે તેનો મગ મોળો પડી ગયો, અને તેની પત્ની પોટિલા મૂઝાવા લાગી ‘માગ ઉપર હવે પતિનો પ્રેમ જિતતી ગયો છે,’ આ વિચારથી તેનું હૃદય સુષ્ક થવા લાગ્યું, અને મનની અસર શરીર પર પશુ જિતરી ફૂલેય મુનાની ગાલમાં ખાડા પડ્યા તં સાવ ફિક્કી અને દૂમળી થઈ મઈ પોટિલાની અમક અગાઉ જેની ન રહી જેણે અધ્યાત્મરમ આપ્યો હોય, જેની દર્શનમોહનીય નળણી પડી હાથ, તેને તો આવો પ્રમથ જિત્યો. સાવડ થાય પશુ યુવતી પોટિલાનું ચાવનફૂલ તો કરમાવા લાગ્યું એણે પતિના કામરાગને જ પતિપ્રેમ કદપી લીધો હતો ! ધણીખરી અમોઘ શ્રીઓમાં આ જ માન્યતા ઘડ કરી બેઠી હોય કે

પોટિલાનો એકાએક હૃદયપક્ષયો

પોટિલાના પરમ સદ્ભાગ્યે તેમને સુમતા નામના એક સાધ્વી-

છતો કાસગ મચ્છો સ્ત્રીઓનાં હૃદય જેવાં હૃદયોં દોષ છે, તેવાં કામગ સગળ પણ દોષ છે

સાખીછએ પોટિયાના હૃદયને બેમાર પ્રમત્રોથી જ છુટી લીધુ
‘બહેન ! તારા મનમાં કોઈ કે, હૃદ’ છે ?’ મનવારખુ સાખીછએ
એક સ્ત્રીઓની તમ સાખીને પૂછ્યુ પોટિયાએ ત્વિ ચોપાં વનર મોકળા
મને બધી વાત ફરી દીધી અને પછી હજવક ગરી રહીને ‘વરીકરજી
મત્ર’ની છાયા બનેર કરી

‘બહેન ! વરીકરજીપિયા અનિત્ય છે જો કે કુ ક્યુ એ વિશે
જાણતી જ નથી પણ માન કે મત્રથી તારો પતિ વસ થાય, પછી
એને તુ વસ કરીને તો નારી વિષયવામના પુસાય એ જ હમ્મે છે
ને’ કામવાસના પૂરવા ખાતર ત્રીઠી મદામોથી સ્વતંત્ર વસી તુ
પોતે ફેરી બનવા માગે છે, જો એને પણ ફેરી મનવવા માગે ?
અને તુ જો નિર્મળ પ્રેમ જ માલતી તો, તો તો તારે સયમ અને
સદ્ગુણને જ પ્રિય ગણવા ગદા આગળ તારું બદન કે જે આન
દેખાય છે, તેમાં સયમ તપ અને સદ્ગુણનું તેજ પ્રગલ્ભ તો એથી
તું તારા પતિને જ માત્ર નહિ, બનકે આખા જગતને તારા આત્મા
તરફ ખેંચી રાખીશ એ પ્રેમમાં વિકારને જગ પણ અવમાસ નહિ
નહિ નાચ એટલે એ વિમુક્ત પ્રેમમાં આજી જગત મગાઈ રાખે
બહેન ! માનુષ ય પામી કે એ જ જીવતાને વધારીને જીવન સાર્થક
કર અને જમાનત મળીને વિષયના કા રમાં તારું જીવન ગદ્યજ
નહિ તારું જીવન ત્યાગ માટે યોગ્ય છે ”

જરા અસમર્થને, સાખીછએ ક્યુ “કુ માનસીની નબળાઈને
પણ સમજી હુ પણ જેમ માનસીમાં વાસનાની નબળાઈ છે, તેમ
માનવનાનું મરસ જગ પણ છે એટલે એજે નબળાઈને પોષી ન
તોઈએ સ્ત્રીઓમાં જાગૃત્તાસમા બહુ મુખ્ય બચક બનવે છે એથી
જ એ તીવ્ર કામવાસનાના વેગમાં વારવાર ફસાઈ, બંધે’ ટે પણ

તારે માટે તો હવે એ પણ પ્રશ્ન નથી, કેમકે તને એ બાળક પણ થયેલ છે માટે ધણુજીવી, રગીલા, મેના, એના પ્રાચીન અધ્યાસથી મુક્ત થા, અને તારા પતિના પણ પતિરૂપ પ્રભુના દર્શનની ખરે ખરી તાત્કાલિક લગાડ "

સાધ્વીજી ઉપર પોટિયાની સગીન મદદ ચોંગી હતી, એથી આ અનુભવલક્ષી એક એક ભોલ એના હૃદયમાં રમી ગયા.

"તે રિસ્યો આખરે પણ તજીને જવાના જ કે, તો આપ-મેજે જ એમને કા ન તજવા ?" એ રાત એને ગળે કિતરી ગઈ અને પોટિયાના હૃદયનો અજબ પગો થયો એમ થવાનાં બે મરણ હતાં (૧) યોગ્ય પાન હતું, અને (૨) સ્ત્રીજાતિનાં જ પીક, અનુભવી, પ્રતાપી, તેજસ્વી, પ્રતિભાશાળી સાધ્વીજી ઉપરેશ્વર તરીકે હતા 'ચિત્ત, વિત્ત અને પાન ત્રણેયનો સુયોગ થયા પછી બાકી શું ગ્રહે ?' એટલું કહી આર્વાજી ગયા.

પોટિયાનો વાસનાનો કાટો જ્ઞાન થતાં જખડી ગયો એની આત્મપ્રતિષ્ઠા થનાથી વૈરાગ્ય પ્રગટ્યો બધા પદાર્થો આત્મસમૃદ્ધિ આગળ તુરંત ભાસવા લાગ્યા મનનો અને સરીરનો વાત સાવ જ પડાગી ગયો. ગ્રહેશ પર પ્રસન્નતા પ્રગળી રહી, અને અતરમાં નીમરતા ખીની કીવી આજ લગી અનર્થને અર્થ માન્યો દ્રવ્યો, એટલે દોઝદોઝ હતી હવે તે જગજગ ટળી ગઈ.

પોટિયાએ વિચાર્યું 'અહા ! આટલા જ પ્રમગમાં આટલો લાભ થયો તો જીવનપર્યંત આ પવિત્ર મૂર્તિ સાથે ગહેવાનું થાય તો કેવું સારું ?' એકના આ વિચાર એણે સાધ્વીજી ફરીને પધાર્યા ત્યારે તેમની કનેમૂઝો "આર્વાજી ! મને હવે ભોગ્યની કે સાસારિક વ્યવહારજન્ય સુખની બલિલાપા રહી નથી. મારી તો ધૃત્વ છે કે હું આપની સાથે રહી જીવન ગુજારું આપ મને અપનાવવાની દયા કરો "

આર્યોજી વિચારમાં પડી ગયા ' ક્યાં વશીકરણમંત્રની યાચનાવાળી પામર દગા, અને ક્યાં આગનો નમ્ર છતાં ભય વેરાન્ય ! '

સબધીઓની સમતિ બેઠી—નૈન સાઓ એમ ફરમાવે છે કે પૂર્વ સબધીઓની જાહેર અને ચોખ્ખી સમતિ મિત્રાય ધર્મને સાધુસરસ્યામાં ન લેવાય વળી અગ્રાની, બાળ, બોડીયો, કંગાર, કાયર કે ગુનેગાર બ્યક્તિને પણ માનુસરસ્યામાં ન બેગરી શકાય બે કે આ પાત્રમાં આ બધી ચોખ્ખતા હતી જ, પણ પૂર્વસબધીની આગા લેવાની હતી એટલે માખીજીએ કહ્યું “ મેં તારી સાત્ત્વિક ઇચ્છા અવગણવા ચોખ્ખ નથી મંચમના માર્ગમાં સુખ જીવે તેમ વિચારવામાં કરી પ્રતિબંધ ન હોવો જોઈએ પરંતુ રીક્ષા લીવા પહેલા તારે તારા પતિની આગા મેળવવી જોઈએ ”

તેતથીપુત્ર પાસે પોટિલા

પોટિલાએ પતિસાનિધ્યમાં આવી પોતાના હૃદયના બધા ભાવો વ્યક્ત ખાવા તેતથીપુત્રે રોકવા માટે થયું સમજાવી, અને રીક્ષાની કડિનતા કહી ' તું ધારે કે એટલો દુઃખ પચ નથી '

પોટિલા કહે ' પચ મને તેટલો લાગે હશે, તોપણ તે કાપે જ છૂટકો છે અને ગળ આપો આ જન્મે કે જન્મોત્તરે હું એ જ મારા ધ્યેયમાં જીવીશ અને મરીશ નવન ખૂ રાં નહોતાં ત્યારે હું જ વિષયના ક્રોધને ઇચ્છતી હતી પણ ગુરુદેવપાથી માર્ગ નવન ખૂલ્યા છે, એટલે તમને પણ આ ઉપાધિજનનજને છોડો અને આત્મકેયના પથે વલો એમ કહેવાનું નિશ્ચય થાય ■ '

તેતલીપુત્રનો અચબો અને વચનમાગણી

તેતલીપુત્ર પ્રધાને કહી ન ક પેયો એવો પોટિલાનો એકાએક હૃદયપ્રકટો બેયો એવો કહ્યું “ હું એન્ન ત્યાજ તો નથી સ્વીકારી શકતો, પણ તારા જે મુદ્દર માર્ગમાં મારી સંપૂર્ણ સદાનુશ્રુતિ છે પણ મારી એક એટલી ઇચ્છા રહે છે કે તું મને એક વચન આપ

કે જાવિધ્યમાં તુ ગમે ત્યાં છાયા સ્થાનમાં જાય, તોપણ ત્યાંથી મને સંબોધ પમાડવા, સમજાવવા તારે જરૂર આવવું ' પોટિલાએ તેમ કહેવાનું વચન આપ્યું " હું ગમે તે સ્થાનમાંથી આવીને તમને ઉપેક્ષ કરીશ " પતિની આગા મળી અને મહારીઓ અને પ્રસસોના દરખાના આસુ વચ્ચે પોટિલાએ ત્યાગ કર્યો સુનતા તો સમર્થ હતી શિષ્યલાલસા એમને હતી જ નહિ એટલે દીક્ષા આપ્યા પછી જોયી જાવના, સવમ, સતોષ, પરિવ્રતા વગેરે ઉત્તમ ગુણોની પ્રેરણાઓ શ્રવનના અત સુધી મતલ પાયા કરી એવામાં પોટિલાનો દેહાંત સમય દેખાયો હતો એનું ઘોડુ ઠામ અધૂરું ગઈ થયું હતું ઉંચે સમાધિપરિણામે ઠાળધમ પામી તે સ્વર્ગે ગઈ

જૈનવાણી

ખેપ નકકી કરી લીધા પછી ખેપે પહોંચવા માટે જો મનુષ્ય પાસે આયુષ્ય ઘોડું અને ઠામ વધુ હોય, તો એવો માણસ સ્વર્ગે યોનિમાં જઈ વિભાગો લે છે, એમ જૈનવાણી લાખે છે

પોટિલાને સ્વર્ગમાં ગયા ગયા, પૂર્વજન્મના પતિને અપાયેલું વચન સાંભરી આનંદ એને થયું કે મારે તેતલીપુત્ર પામે જઈ એમને પ્રમોદવા જોઈએ

દીવાનની વફાદારી

આ તરફ જે એક પ્રસંગ વચમાં કહેવો ગઈ ગયો છે, તે કહું પદ્માવતીને કનકરથ રાખની રૌં લીલાડ ખતી, એ તમ જાણો કે પોતાના નિગપરાધી પુત્રોનો પ્રસવતાં વેત જ કાઈ પણ અગને ખડિત કરવાનો દુરાચાર એને અગ્રજ થાય એ દેખીતું જ હતું પીડિતો પવિત્ર આત્મસાદ નિસર્ગ જરૂર સાલજો છે પીડક બસે ન સામજો, પણ કુદરત તો જરૂર માંજો છે

પદ્માવતી ગણીએ તેતલીપુત્ર દીવાનને મુક્ત રીતે બોલાવી મનો વેના જણાવી એટલે એણે મદારાણી પદ્માવતીને ચરણે જઈ કહ્યું

“આ ! કહો તે રીતે મદદ કરવા નૈવાર હુ’ પદ્માવતીએ કહ્યું “હાથ મારે મર્જી છે એ એ પુત્રરૂપે જીવનરે તો એને ખસેડી નીચે ઝાલેથી લાવતું નાળક લાવીને મુકાય તો જ મારી કૃપાનુ બાળક બચે પણ એ લાવતું બાળક પુત્ર મને તો એનો પણ નાશ થાય એવી દુન્યા કેમ વડોગાય ?”

એટલું બોનતાં બોલના પદ્માવતીની આખ બીજાઈ મધ “માણ ! ચિંતા ન કરો, મારે ઘેર જીવે જ પ્રસન્ન છે (આપણે જે કાગળની વાલ કરીએ છીએ તે વખતે તો પોટિલા મર્જવતી હતી ત્યારપછી તો વગી અનેક પ્રસંગો પડી ગયા) જા પુત્રીને જ પ્રમથ થાય તો કઈ પ્રથ જ નહી પુત્રનો થાય તો વળી તે વખતે પ્રભુ બીજું કઈ સત્ય જ સુમ્મડમે હું વફાદારી ખાતર બમે તે ભાગ આપવા તૈયાર હુ”

પદ્માવતીને જ્યારે દિલામો મળ્યો એના રામરામ ઉત્લાસથી ભગઈ ગયા એણે અતરની મીઠી આસિય વગસારી

શુભ સહસ્રપદ્મા નિસર્ગી આનુભૂત

સહસ્ર શુભ હોય તો કુન્નત દુમેઈ સાનુભૂત જ થાય છે વખત જતા મદાગણીને પુત્ર થયો અને દીવાનને ત્યાં પોટિલાની કૂબે પુત્રી થઈ એટલે સકેન અનુસાર પોતે પુત્રને રાખ્યો અને પોતાની પુત્રી રાણીને સોપી રાખીને ડીકરીના જન્મની ખબર મળી, અને પુત્રીનું ખડન કરવાની જરૂર નથી એમ સમજાવતાં ગમ્મ સમજી ગયો કુન્નરથને ક્યા ખબર હતી કે “દેવગણિતને માનવીનું કોઈ પણ દસ્ત મદારી રાકતું નથી” એ તો દલુ એ જ ભ્રમમા ગમ્યનો હતો કે, “મારુ ગમ્મ લેનાર કોઈ નથી વાવચ્ચદલિતકરો છે” જહા ! મનુષ્ય જ્યારે માનવતાવિદુષો મને છે, ત્યારે મહાન્ના બાળે કેટલો ભરૂક, અને સંતિચાપકને બાળે કેટલો અગાન્તિવર્ધક બની રહે કે’

કનકરથની છેલ્લી ઘડી

પ્રધાને રાજકુમારનું નામ કનકધ્વજ રાખ્યું, ને રાજપુત્રો જેવા જ બધા સાધતો આખી પોતાને ત્યાં પાળ્યો, પોષ્યો, અભ્યાસ કરાવી તેને બધી વિદ્યામાં પારગત કરાવ્યો. કનકધ્વજ મોટો થતા બધો ભેદ પામી ગયો, પણ એણે ખરેખર જ પ્રધાનને પિતારૂપ જ માન્યો હતો એ તેના પ્રત્યે અત્યંત પૂજ્યભાવ ધરાવતો હતો.

આ બાળુ રાજકુમાર ગાદીઠાવડ થતો હતો ત્યાં બીજી બાળુ, રાજા નિમાગ પડ્યો હતો. 'હું તે કદી નિમાગ થાઉં,' એ કનકરથનું અભિમાન એમણી ગયું હતું બધી વાંચ્યો ફોક ચર્ચ એટલે નિશ્ચય આ તો આની બન્યું, હવે હાથ્યો ! છેલ્લી ઘડી સુધી બચવા માટે તો ધણા ફાંદા માર્યા.

દૂટી તે તો જરૂર દૂટી, દૂટીની નહિ ખૂરી,
જમરો કાળઝપાટો રે, માથે ચરણબીક છે મોટી

હવે શું કરવું ? એ બધું મળગયો.

'જે જેટલો પાપી તે તેટલો કરપોક,' એ કુદરતી કાનૂન છે ન્યા લગી આ શરીર તે હું છું એવા ભાવ છે ત્યાં લગી જ બચ છે, બાકી આ લૂગડા ફેરવી નવાં પહેરવાં છે એમ સમજનારને શોક શાંતો હોય ? જેને દર્શનમોહનીય કર્મનો નાશ થયો હોય, જેની અવિદ્યા ઓગળી ગઈ હોય, તેની જ એવી દયા હોય ! તે તો એમ જ કહે કે, 'તૈયાગ છું, મરણ ગમે ત્યારે ભલેને આવે' પણ એવા વિરલા તો બહુ થોડા મોટે જ કંટી છે.

આતમદર્શન વિરલા પાવે, દિગ્ધ પ્રેમ વિરલા પ્રગટાવે,
એ મારગ સમજે ઠોઈ વિરલા, વિરલાને એમા રસ આવે
અતિમ અવસર

ગામએ લખલૂટ ધન ખરચી નાખ્યું પણ તે નિષ્ફળ ગયું

તેનાં ધનમાણ, વાડીનજીફા કે સ્ત્રીપતિવાગ ડોર્ષ ગયાવે તેમ હતું નહિ. છેવટે ખાતરી થઈ કે હરે તો જતુ જ પડશે, ત્યારે એને બારે આંતરખીડા થવા લાગી ‘હાય હાય’ મે ગજળ છગી નાખ્યો. અત્યાચારો કર્યા, દુઃખચારો મેન્યા, અરે મારા જ પૂરોને મારા હાયે ખંડિ કર્યા અરે! હુ ક્યે બવે દુઢીચાં હે પ્રનુ! હં પતિતપાવન! મારો ઉદાર ક્યાથી મરે! અરે! મે ગજળનો ડોર્ષ ઉમેલ્યા જ ન રહેવા દીરો પ્રાને પીલી નાખી દુસ્મન આનીને મારૂ જમાવેનુ રાયવેનુ રાજ્ય સ્વાવાગમાં પડારી લેશે!’ આ અપના એને બારે ત્રામ ઉપગતવની મૃત્યુસાધ્યામાં પડ્યાં પડ્યાં એ ઉત્તેજિતો બનડના મથતો, પશુ હવે સરીગનો ધનૂ નગેતો રહ્યો ગાળ તો એની જ અધમ અને ન્યાકુળ દલામા પરમેશ્વરનો યર્ષ ગયો.

હસનાઓને રડાવે, રાતા ઉપર હસે જે,
શનાર તેને ડોર્ષ, આખર નહિ રહે છે
જેવી કરે છે કચ્છી, તેની તુરત ફળે છે,
બદલો બલો બૂરાનો, અહીં ના આપી મળે છે

રાજા તો મનમાં ને મનમાં પતાતો આત્મે નયો પ્રધાને રાજ્યની ઉત્તરક્રિયા કરી પ્રજાઓએ એમા ભાગ તો લીધો, પણ રાજા જવાથી એને પ્રાધને વિગ્ધનુ દુઃખ નહોતું પણ છટમગનો આસ્વાદ હતો.

રાજ્યાભિષેક

પ્રધાને પ્રજાઓની મોગી ગજલસભા બોલાવી, ત્યાં મહારાણી અને પ્રધાને ગુપ્ત રાજપુત્રની વાત જાહેર કરી “આજન્વગી રાજ્યના દિતને ખાતર એ બીના ગુપ્ત રાખવાની જરૂર હતી અને તેથી રાજપુત્રને દુષ્ટી રીતે માગ વરમાં ઉઠેગ્વામા આ-વા હતા—”પ્રધાનને આ પ્રુનાઓ સાંભળી પ્રજાને હર્ષનો પાગ ન ગચ્છો કુમારના હાવ ભાવ, પ્રતિ વગેરે લક્ષણો એ રાજાની જ છે એની પ્રત્યક્ષ ખાતરી

આપતાં હતાં મહુએ તેતલીપુત્રની કૃતજ્ઞતાની ખૂબ પ્રગટા કરી ને ઘણો આભાર માન્યો. રાજ્યના બધા ખાતર તમે બારે બોમ આપ્યો, તેતલીપુત્રનું નાક ગમ્યું વજેરે અભિનંદનનો તો પ્રધાન ઉપર વર સાદ વગસી ગ્યો એ ગજસલામાં કનકધ્વજનો ઠાઠમાડપૂર્વક રાજ્યાભિષેક થયો. હવે હું ફરીને મુખ્ય વિષય તરફ વળુ છું.

તેતલીપુત્ર લપસ્યો

સુશિક્ષિત કનકધ્વજે ગાદીએ બેઠા પડી આ પાળક પિતાના આજ્ઞારનો બદલો વાળ્યો. એણે પોતાની રાજ્ય-સંપત્તિમાંથી કેટલોક ભાગ કાઢી આપ્યો તેતલીપુત્રને એ હ મેર્યા પિતાના સન્માનથી વધાવે, એટલે પન્નમાં પણ રાજપિતા જેટલું જ એનું બહુમાન થવા લાગ્યું.

‘લપસ્યામાં જીવને લપસતાં વાર લાગતી નથી’ તેતલીપુત્રને તો મારે બાળુથી લપસણું વેરી વળ્યા ખ્યાતિ, વૈભવ અને અધિકાર.

તેતલીપુત્ર ધીરેધીરે લપસવા માંડ્યો. પોટિલાનો ત્યાગ વખતે વૈરાગ્યનો જે અકુર ભગ્યો હતો તે દશા દબાઈ ગઈ અને ફરીથી કામનાસના અને વિવાસટ્ટિનું ભેગવાગું મોળું ફેલાઈ ગયું.

પોટિલાની દૃષ્ટિએ તેતલીપુત્ર

પોટિલાનો આત્મા સ્વર્ગમાં ગયા ગયા પોતાના સાથીના પતનના બંધે કપતો હતો. એણે નિશ્ચિન ક્યો કે, ‘કાઈ પણ રીતે એનો હિદ્દાર ધાવ તેમ એને બહાર કાઢવો છે’ પણ તેતલીપુત્ર એકા અધમામાં ઝડપબેર કદમ ભર્યો જતો હતો.

બહારથી તો તેતલીપુત્રને બેનાગ ગેની ગિચ્છિતિની ઈર્ષા કરે એનું હતું મરણકે માન, આગર, ધનનભવ, સત્તા, મામર્ય ઉપરાંત નીતિના ગુણો તો હજી આગાદ હતા પણ અદરથી માલ સડવા લાગ્યો હતો એ કાણુ બેઈ શકે? તાજમહાન બહારથી દેખાવમાં બહુ મુંદર લાગે, પણ સમદષ્ટિ હોય તે તો અંદરનો ઇનિહાસ બેવા

સમગ્રી 'કોના રૂપિયા અને કોના લોહીથી જે બધા જાવમમાં મર્યા
છે? એક એક પથ્થર પાછળ ફેરવા દળોનાં રહેઠિતિઓ દપકપા
છે? દિગુચ્ચાન જેવા મરીખ દેશમાં એક જાદુચાલ પોતાની સ્ત્રીનું
નામ રાખવા ખાતર કોમોને પુમાડે કરે એ સુ મુમવે છે? આ
દટિએ જ્ઞેનાગ્ને તાજમદાસ જ્ઞેઈને જે કઈ માપ એવું પોટિયાને
તેતલીપુત્રનું રઈન મપુ બદાગથી સુદર અને ઉત્તરવળ દેખાની
ગીજ્ઞે ભારીકાર્ધથી—સમદટિથી—તપાસીએ તો ખરી મુરતા અને
ઉત્તરવળતા ફેરવી છે તેનું માપ નીચે પછી જનમમાં મો મળ
તેને અંધારું છે બીનગ્રી તો મમ જાહે' જે સમોગ્નિમાં બાગેમાર
સત્ય જુધું છે એ ઉપરનું જ સુન છે

'છે અંધારું ધો, મુજ્જને અજવાળે, છે અંધારું ધો' જે
પદનું સમગ્ર માપ છે

કોઈ પાંચ સાખ કમાવ એટલે એના મેગિએ દરખાવ, પછી
પોતાનો રહેલી કમાવો તેમાં મરી ફેરવા મર્યા તે કોણ જુએ છે?
તેમ તાજની કારીગરી જ્યાં જુએ છે પછી તે જમાવો રી રીતે તે
કોણ જુએ છે? મનુષ્યગત રૂપિયા કમાવા તેને દિશાન મળે છે,
પછી તે કમાવામાં માપ ફેરવા ક્યાં તેની નોંધ નથી રાખતો

મર્વમાં વેરાવેલા તેતલીપુત્રનું પતન એટલેથી જ અટક્યું નહિ,
એના મનમાં 'હું મદાગજ્ઞનો જાપ, મને જ્યાં રાજપિતા કહે, અને
રાજપિતા પ્રમાણે જાવકાર આપે' એ દત્ત વાગવાર આવનું અને
ફીની રોમ બનાવનું

ચકાવીને પછાડે છે, ગર્વનો મદલ સદુ જનને,
પછી પસ્તાય છે ખૂરા, અનુભવ છે સદુ જનને

પોટિયાના સામાન્ય પ્રધાર

પોટિયા તેતલીપુત્રને જમાવવા માટે એક મદાપુરુષ સતનું રૂપ
ધારણ કરીને એની પાસે જાવીને ઝીમી રહી અને પ્રસન્ન અનુસાર

બોન કર્યો પણ તેતલીપુત્ર એવો ખૂબી ગયો હતો કે ત્યાં ઉપદેશ કામ કરી શકે તેમ નહોતું પોટિલાએ પ્રસંગોપાત્ત એક વખત કહ્યું, “તમે એળખો છો—જેને તમે ઘણીવાર ચા કરો છો તે પોતે જ તમારી પત્ની પોટિલાનો હતું જીવ છું ! તમને મેં પ્રમોદવાનું વચન આપેલું, માટે હું અહીં આવેલ છું ” તેતલીપુત્ર કહે “ઓહો ! એ તમે પોતે ? હા, વાહ ! તમે ઉપમા કર્યો તમારું વચન તમે પાળ્યું એ બહુ સારું કર્યું પણ તમે જુઓ જ છો ને કે મારે અહીં કેટલા બધા અગત્યનાં કામો છે ! મેં ઉપદેશ કર્યો, એ સત્ય કે અને એવા પ્રસંગો મેં ઘણીવાર વાચ્યું પણ છે હું જાણું પણ છું છતાં નિરુપાય છે મને માફ કરો ” એમ વ્હી મૂળત તને તો તેણે ઉડાપી જ દીધી અરે ! દર્શનમોહનીયની આધી રૂવી મિથિય છે ! ”

તેતલીપુત્રને અવધી કરવાનું ન સંજયુ કેમકે મોઢ પટ્યો હોય, એનું જોર મોજુ પડ્યું હોય, તો જ સત્ય સાંભળી શકાય નહિ તો કટાણો જ આવે ! જેની આખમા પડળ હોય એ સત્યને ન જોઈ શકે તેતલીપુત્રના મનમા મસ મારુ મન્ય, મારી સમૃદ્ધિ, એ મારા-પણાની માયામમતાનું પડળ વળ્યું હતું, ત્યાં ઉપદેશ શી અમર કરે !

આવો માણસ ક્યાં બિમાર પડે ત્યારે ઠંડોમાર થઈ જાય, ડોક્ટર કહે એમ કરે, તે કહે એટલો ખર્ચ કર, અને કહે એટલાં ઈન્જેક્શન લે મનેકાનું મૂત્ર મીઠું, પણ અમૃત ન પીએ કનકરથ રાખની જે ગિયતિ જેઈ ગયા, એવી જ તેતલીપુત્રની સ્થિતિ હવે થઈ ગઈ હતી

પોટિલાનો અમરકાં

પોટિલાએ જોયું કે દર્દ બહુ ઠંડો હોય છે ત્યારે પ્રયોગ વિના જાય તેમ નથી દર્શનમોહનીયના મૂળ પડળ ઉપર પ્રહાર થયો, ત્યારે જ આખ બિમારો મેં એને કાલ આપ્યો છે એટલે મારે એ કાલ પાળવા ખાતર કોઈ પણ પ્રયોગ એને ઉગારવો જ જોઈએ આમ વિચાર કરી પોટિલાએ દેવી રાખિ વડે એવો પ્રયોગ કર્યો કે તેતલીપુત્રનો

ક્યાય ડોઈ આદર જ ન કરે તેવું એ દેખે બગ્ના માણસથી જ આ સદ્ગતિ થઈ ગઈ નવી પત્નીને પૂછે તો એ જવાબ જ ન વાગે જાણે વધ સાંભળ્યું જ ન હોય તેતલીપુત્ર ડો પાડે, ચિડાય, પણ ગણકારે જ નહિ માણસોને પણ હકમો ક્યાં જ કરે, પણ દા- જ ન દે બહાર જાય તો ડોઈ સલામ જ ન કરે સત્કારતું નામ જ નહિ

દગ્ગામમાં જતાં ગત્તામાં ડોઈએ મારામ જ ન ભરી, ડોઈએ જગા પણ આદરસન્માન ન કર્યું કચેરીમાં ગયો ત્યારે જાણે ડોઈ ઓગળતું જ ન હોય, તેમ ન ડોઈએ સલામ ભરી, ન ડોઈ કોણ થયું, ન ડોઈ જાતની દરકાર કરી હમેશાં કુમાર સુધ્ધાં ઊભા થાય અને આજે તો એક પણ ઊભો ન થયો સામાન્ય માણસ પણ ઊભો ન થયો જાણે જગત આખું ઠગી ગયું

જ્યા ખમા ખમા હજારો માણસો કરતાં હોય, ત્યાં આતુ એકાએક અપમાન અતિ દોષનું યઈ પડ્યું તેતલીપુત્રને થયું કે જુમિ મારણ કે તો જાણે હમણા જ સમાઈ જાઉં ! એના દિવસ બારે આઘાત લાગ્યો આટલો બધો એકાએક દુનિયાનો પનટો કેમ ' એ રહ્યું તે સમજી ન સક્યો જો એ બધી દેવમાયાકૃત ઇદ્ગળ પૂરતી જ હતી યાત્રાવિક રીતે તેવું કશું નહોતું, પણ તેતલીપુત્રને તે ખડું જ બામતું હતું જાણવાને કશું છે " માનઅપમાન જેને સમાન હોય, અને જેને બખગોઠ સમાન હોય એ જ મને પ્રિય કે એ જ મારો ખરો જમત છે " જેનામાં ચિત્તની પ્રમતતા પ્રગટી હોય, એને સિતેમાની રીતમની માફક ગચ્છાય કરી ન થાય પણ એ સમભાવની જુમિયા પગ જે ન હોય તે જરા માન મળે કે કુધાઈ જાય અને જરા અપમાન થતાં હીનો હક યઈ જાય

તેતલીપુત્ર કચેરીમાં જઈને મહાગણાની ખુરશી પામે જઈ પોતાની ખુરશી પામે બેઠો, પણ ઊભા થવાની તો વાત જ દગ્ગ રહી, ઊભડું એણે તો જાણે ન ગમ્યું હોય તેમ મોહું, ફેરસી નાખ્યું ' હવે તેતલીપુત્રથી ન ગહેવાયુ એની આજો બસ લાલચોળ યઈ

મનમાં થયું કે આ મળ્યો મો થયો ? મારે શું કરવું ? આટલું બધું
હળાદળ અપમાન ! પણ આખો લાલ કરીને શું કરે ? એના માનનો
તો બૂકા જ થઈ ગયો. આખો શરમથી એની તો નીચી નમી ગઈ કે
હોયે મોટું બેનાય જ નહિ ! એ તો ય ઝોળાની માફક બેસી ગયો
જે ગયે છડી પોકારાની અને ખમા ખમા થતી હતી, ત્યાં આજે કાઈ
ઝિણખનું પણ ન હોય. તેવો બવો દેખાવ જોઈ તેના આશ્ચર્યનો
અને આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. કચેરી જરખાસ્ત થઈ અને વળતી
ખતે પણ કાઈ બોલ્યું જ નહિ !

તેતલીપુત્ર આપઘાતને માગે

બસ અહીંથી ખાઈને આ રડીએ મગી નહિ, એવું વિચારી
ઘેર જઈને અહીંથી કાની ઘૂટી પી ગયો, પણ અસર જ ન થઈ
અધા દલાક થયો. એટલે વળી મુઝાણો ઉપર તેનું પી ગયો. પણ
તોય કાઈ થયું નહિ. 'લેને, ગળે ફાંસો દઉં,' ખાગળું બંધ કરી ઝીણી
દીગની દોરી લારીને મમો ખાધો, પણ દોરી જ તૂટી ગઈ ખારણું
ઉઘાડીને ઘર પાછળ બગીચાના ઊંડા ભમગિયા ફૂલ પાસે ગયો,
અને ધન દઈ ફૂલમાં પડ્યો પણ કશું જ નહિ ! પાછી દીચણુમૂક
હતુ ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો. ડેવટે મળા પર ચા કરવા પોતાની તીક્ષ્ણ
તલનાગ કાઢી, ને લગાવી દીધી પણ તલવાન જ બૂડી નેતર જેની
થઈ ગઈ ! એની રીતે મરવાના બની શકે તેટલા બધા પ્રયાસો કર્યા,
પણ મોટા બધા !

તેતલીપુત્રની ઘોર નિરાશા

બહાર મોટું બતાવાય એમ તો હતું જ નહિ અને અહીં
જેટલા એ ખાધા તે મોળા પડ્યા વળી આપઘાતના પ્રયાસો નિષ્ફળ
ગયા. 'અરર હવે શું કરવું ?' એણે દાંત કચકચાવ્યા, ડાઘ્યા કરી કરીને
પણ થાક્યો. પછી તો હેરટે નિગમ થઈને પોક મૂકીને રાયો.

પોટિતાએ જોયું કે મિથિત હવે પાછી ગઈ છે, એટલે તુરત
દેવશે હાજર થઈને કહ્યું "કેમ જોઈ લીધું ને ! માનના બૂકા

દર્શનમોહનીય છ? તો ?

યહ ગયા ના ? દુનિયામાં માન થાય છે એના માનપાનમાં દોકડા
નીચે કિંમત નથી કારણકાટુ ને મોટાર્થ તેન બળે ત્યા સુધી કે પછી
તમે તો એમાં જ મૂક ખતી થયા ! હવે શરીરને ચાત્વાથી શો દલાડો
વળવાનો હતો ? રેલાથી પણ શુ વળે ? જેણે બુલાવામાં, અધકામમાં
તમને નાખ્યા છે એને મારો, ખરેખર દુસ્મન આગ છે દર્શન
મોહનીય કમેં આ રેશો ધાસો છે માટે જોશ, તમારા સુખનો માર્ગ
તમાગી પામે જ છે મેં આગાઉ ઘણીવાર કહ્યું હતું, પણ તમે
જાગ્યા જ નહિ ! હવે જાગવું કે કેમ ?

જગાડયા શું જાગતા નથી રે, જગાડયા શું જાગતા નથી,
તજવાનું ત્યાગતા નથી રે, જગાડયા શું જાગતા નથી
આત્મશ્રેયના કામની પાછળ લાગતા નથી રે,

જગાડયા શું જાગતા નથી

“આ બધું તમે ક્યું ?”

“હા વચન પાળવા ખાતર કરવું પડ્યું ને હજી નહીં માને
તો આથી વધુ કરવું પડ્યું ”

તેતલીપુત્રને અસર

હવે તતકાગ અસર થઈ કાગલોડે બધું નજરે ભેઈ લીધું હતું
ધણા એવા સંસ્કારી પુરુષ હોય કે એક જ દસ બસ થાય એક જ
વાચ્ય બસ થાય ! કોઈને વળી વાગવાર સત્સંગ મેવવો પડે, એથી
ઓછા સંસ્કારવાળાને તો જન્મો સુધી કળી જ અસર ન થાય બહુ જ
દુ ખ પડે અને પોતાનું કોઈ જ રહે નહીં ત્યારે જાગે, ને જાન થાય,
અને ધણા તો મગસિનિયા પહાણા જેવા પાણીમાં નિગતર રહે
તોય એવા ને એવા, એમને કશું જ ન થાય એમ જીવોની અનંત
પ્રમાણની કૌટિઓ હોય છે

તેતલીપુત્રને પોટિવાની બોધધારા ગળે કીતરી ઉપેશ અને
તેના જિદા વિચારને અતે બીતગનું સૌદર્શકિરણ એણે બાણ્ય,

અભિમાન ઓગળી ગયું નમ્રાતિનમ્ર થઈ ગયો કોઈને કુળનું, કોઈને જાતનું, કોઈને તપનું, કોઈને યજનનું, કોઈને મોટાઈનું, કોઈને બળનું, તો કોઈને રૂપનું, એમ અનેક પ્રકારનું અભિમાન જીવોને પીડે છે

ખરી વાત એ છે કે માણુમ ધનિક હોય કે અમલ હોય છતાં નમ્ર હોય, અક્રક ન હોય એમાં જ એનું શૂણ્ય છે જાડને ફળ આવે તેમ તે નીચે નમે છે વગસાત્નાં વાળાં પણ પાળી હોય ત્યારે નીચાં જ હોય કે એ જ પ્રમાણે સત્જન માણુસોની વાણીમાં કોમળતા, નમ્રતા હોય, ભણ્યો હોય કે ન હોય 'જ્ઞા મધુર' હોય

“ એકવાર જવાતું કે ”—આટની વાત સમજી જે વિવેકી રહે છે, તે નમ્ર સહેજે રહી શકે છે પણ માચી નમ્રતા માટે સયમ સમભાવ અને તપોવ્રજ પણ નોંધવું છે જે રીતે જીવને અભિમાન પીડે છે તે જ રીતે રૂપમોહ પણ જીવને પીડે કે મલ્લેપમા વાત એ છે કે નમ્ર છે તે જ મહાન છે અને ‘ખડુ સૌ દ્યૌ’ જ બીતરમા છે

ત્યાગની અભિજ્ઞાપા

તેતનીપુત્રને બીતરી સૌ દ્યૌ ભાળ્યા પછી ત્યાગપિપામા જાગી પણ હતું હ યમા પેતુ અપમાનતુ ચલ્ય ખૂચતુ હતું પૌટિવાએ જાગતો પડદો હડસેની મૂક્યો, અને મમજલ્યુ “તમે જે અપમાન જોયું છે, તે માત્ર ઈદ્રજળ દત્તી વાન્તવિક રીતે તેમ નહોતું એ તો તમને દેખાડવા માટે જ” મે એ પ્રયોગ કયો હતો અશીલ્ય, તલવાગ, દીરોરી, ફવો બધાં જ ખોટા હતાં ”

તેતનીપુત્ર પૂરેપૂરું આત્મસમાધાન પામ્યો અને એણે ત્યાગ માર્ગ અગીકારીને ઉત્તરોત્તર પરમવિકાસ કરી આત્મસિદ્ધિ મેળવી સાગંગ

આત્મા કે પરમાત્માની, ઓગળ એટલે જ દ્યેય છે,
આત્મપ્રકાશને રોકે જે દર્શનમોહનીય એવું છે

શ્રદ્ધા પરમદુર્લભ

[પ્રવચન અભિયાન]

પ્રારા આત્માર્થીઓ,

આત્મસાક્ષાત્કાન્તી પ્રથમ જીખી લગી સાધક પહોંચી શકે
પણથી કેટલાક સાધ્યસિદ્ધિ પર્વત મહા આતરસમામ મચે કે એક
તરફ લાલચોની ખાઈ અને બીજી તરફ મુસીબતોના કાંઠાજી, પણ
એ વચ્ચે ગંઢવી નાની ફેડીઆથી પચાર થવા માટે સક્ષિપ્ત ભયૂંનિ તો
જોઈએ જ પરંતુ જે એકત્વ પદમ ઉપયોગી છે, એ તત્ત્વ વિષે
આજના પ્રવચનમાં હું કહીશ

શ્રદ્ધા પરમદુર્લભ ભગવાન મહાવીરે માનવતા, સુધર્મ અથવા
વજેરેને દુર્લભ તો કહ્યો, પણ શ્રદ્ધાને તો પરમદુર્લભ કહી, અને તે
મથાર્થ જ છે

ભાદરવ્ય મયળ લેહુ મહા પરમ કુલ્લહા : અર્થાત્ કદાચ
તત્ત્વજ્ઞાનનું સામગ્ર્ય મળે, પણ તે કિંમત શ્રદ્ધા મેસરી અતિથય
દુર્લભ છે નાના કે મોટા, સામાન્ય કે વિશેષ કોઈ પણ ધર્મમાં
શ્રદ્ધાનું ધ્યાન પહેલું જ મળજે

ગુણમાં ધમ્મિ કે ધર્માન
મદ વ્યવસ્થામાં 'આત્મીયે'
ઉચ્ચિત્ત જાઈનિયમાં 'કેધ્યિ'

વૈદિક ઋષોમાં 'શ્રદ્ધા', વિશ્વામ,
કૌન અને બૌદ્ધ ઋષોમાં 'સદ્ધા' "

ઐ બધા શબ્દો બાબતે એક અર્થ જ સૂચવે કે 'સુતનિ
પાત'ના ચોથા સુતમાં ભગવાન ભુદની વાણીમાં કહ્યું છે કે મારી
બેનીનું બીજ જ શ્રદ્ધા છે જે સાધનરૂપી ખેડૂન પામે શ્રદ્ધાનું બીજ
નહિ દેાય, તેની હૃદયભૂમિ આજે તેટલી હસવાળી દને અને સમન-
રૂપી ઋષિ તથા સાધનોરૂપી આમોદરા આદિ અનુકૂળ યોગો દશે,
તેાય હશે નહિ વચે ! અને શ્રદ્ધાનું ગીજ સાબૂત દશે તો બીજી
અનેક પ્રતિકૂળતાઓ વચ્ચે પણ તેમે સાધક ઈર્ષક વિશે પણ પામ-
લખી શકશે

ગીતા બોલે છે શ્રદ્ધાયાન્ જમતે જ્ઞાનમ્ । '

શ્રદ્ધાળુ જ્ઞાનને પામે, તહીન ને જિતેન્દ્રિય,
જ્ઞાન પામી, પરાશાન્તિ, શીઘ્ર તે મેળવે વળી
(અ ૬, ૩૯)

ખરેખર જ શ્રદ્ધામય મમતા પગ જ પરમ જીવનની પ્રતિષ્ઠા
છે સમજાવ માથી શ્રદ્ધા વિના આવેજ નહિ

જનકવિદેહીનું ઉદાહરણ

અહીં ઉદાહરણ આપનાથી આ વન્નુનો તમોને ખરેખરો
ખ્યાલ આવશે તમારામાંના મનુષ્યે જનકવિદેહીનું નામ તે
સામત્ય જ છે વૈદિક ઋષોમાં જનકવિદેહીનું જીવન અનામકિત-
યોગના એક પરમ આદર્શરૂપે આનેખાયુ છે પરંતુ એની અનામકિત
માત્ર વાણીની જ નહિ, પણ દોડોદોડની હતી

વ્યાસજીએ જનક માટે સહ જોઈ એની સભામાં અમર !

મિથિધાનગરીમાં રાજમહેલના એક પ્રિભાગમાં ખુદ વ્યાસજી
ઘ્યા વાંચે, એટલે જનકવિદેહીથી માંડીને સહુ નાનામોટા નાગરિક

એ પ્રવચનનો ત્વ પીવા માટે ત્વ સાધુસન્યાસીઓનાં પણ જૂથ કથાશ્રવણ કરે અને એક પણ ખાડો ન પડે એવી કાળજી પણ મળે એક દિવસ એવું બન્યું કે જનકમળને આત્મામાં દીન યર્ષ વ્યાસ ભગવાન બ્રામખીડે પર આવી જરા સતા ઓતાગ્નોથી વ્યાખ્યાન સ્વર્ગ ખીચોખીચ સરાર્થ મધુ હતુ, પણ જનપ્રાણની વાટ જોતા વ્યાસજીએ પ્રવચન સર ન કર્યું

હત્સુક ઓતાઓનો આતુરતાનો પારો વધી ગયો ગિરિજન-
 ઓખા 'આવા ત્યાગીને પણ શ્રીમત રાજાની મીઠ કેટલી નડે છે'
 'વસુ વિના નર પણ'—એવા એવા વિચારોથી કેટલાકની આખો
 ફૂલ લાગી વિગ્ગનદ કહે ત્યાગીઓને પણ ધનવાનની ભગ્ન
 પડેજ 'વિદ્યાનદ બોદરા દેખત અને મજ્જમણીઓમાં દુભાદુભ
 એવો આ મિથિવાનરેસ જ એક ઓતા છે' અને તો વ્યાસજીની
 નજરમાં જાણે નથી આવતા કેમ?' ઝાડિઓનું મન જરા આવેલ
 અને રીસથી ઘેરાયું

અમ્યુતાનદ કહે 'પણ ભોજન વ્યાસજીને જનકને ત્યાં નેવું
 પડે છે મારા તમારા જેવાની તેને શી પડી હોય?' બ્રામ અનેક
 પ્રકારે વાતો ચાલતી હતી

તેટલામાં તો મિથિલેલ પધાર્યા અને કથા સર યર્ષ
 કથાવિષય

વ્યાસજીના પ્રવચનમાં શી ખામી હોય? એ પ્રવચનનો સાર
 હતો "આત્મા અમર છે એને મૃત્યુ કે પુનર્જન્મ કશુંય નથી
 ફલાણો મરી ગયો ફલાણો જળી ગયો, ફલાણને રોન મયો, ફલાણો
 ખૂટા મયો, ફલાણો જનમ્યો, આ જરા પ્રયોગો દેહની અપેક્ષાએ શાય છે
 જ્ઞાન જયેતિત્ત્વ સત્ય કે માત્રે ત્રણ સત્ય પ્રગટવાના સાપેક્ષ પ્રયોગો છે
 મારુ લૂટાર્થ મધુ મારુ બળી મધુ, મારુ આ મધુ, અને આ મધુ, એમ
 જે વિયોગસંયોગથી દુખમણની લાગણી જન્મે છે, તે અવિદ્યામુખ્ય

જમ છે અમર અત્મા તો એથી ૫ જે તે ત્રણે કાળમાં મર છે. જ્ઞાન એનો મુખ છે જ્ઞાનદ એનો સ્વભાવ છે તેો દોષ ક્ષેત્ર કે દોષ વસ્તુ બાધક થઈ જીવની નથી માનમાં અને તમાગમાં, પશુમાં અને પંખીમાં, બધામાં એ જ જન્મનું તેજ જાગે રહ્યું છે જેમ મૂર્ખનો પ્રભાવ મોખ કે પેન વાદળાથી આવે છે કે વધુ અવરોધ ૫, તેમ અજ્ઞાનના ઓઝાવડ આવરણને છોડે એ તેજમાં ઓઝાવડોપણ દેખાય કે સરેં છવે આરે અંતઃકારનો એક ધનાયી જ્ઞાનની છોડો અનુભવાય. માત્ર નિરુદ્ધીપણ શુદ્ધ અને સચી શ્રદ્ધા બેઈએ.”

મિશિદાનગમ્મા જનમ્મરેચના વ્યાખ્યાનમવનમ્મા આ પ્રકારે વ્યાસજી કયા ક્રતા દતા એ વ્યાખ્યાન તો હતું ચાલ જ હતું, ત્યાં તો બૂમ પડી કે, ‘ જાદુશાસ્ત્રમાં અને પડએ અમ સાગી છે, પાણી લાવો દોડો ! દોડો ! દોડો ! ’

આ સખો કાને પડતાં જ મજાજનોના કાન ચમક્યા કયામાથી સદુ દોષ ને દોષ બદાનું દોડી સડાપ સડાપ ગોડવા લામી નવા તેમનાં મન સાખૂત ન રહ્યાં. યેનાં સાખૂત રહ્યાં આ વ્યાખ્યાન-વસ્તુમાં શ્રદ્ધા હતી જ કેને? સૌને માત્રમિરકતની—પોતાના બાલ પનાયની પડી હતી! એટલે રખે એ મજાથી જગે, ચાચા જગે, એમ વારી સૌ દોડ્યા પામે એ પેસા દો તો જ કામ આવશે, વ્યાખ્યાન તો પછી મંજાથી જનનુ નદિ બજેનુ નદિ થાય, યેની બનાની શ્રદ્ધા અને ભાવનાં હતી બીજી વાર બૂમ આવી કે દોડો, આગ ફરી વગી છે ત્યાં તો સમામડપ આવ્યો ખાલી ખખખા!! સાડુ, મંન્થાગી, ઝવિઓ બધા નાડા સજામાં મોટો ભાગ સાડુ મન્થાસી, ઝવિઓથી જર્મો હતો

જમનની માવા તો જુઓ! કયા જડ સરીર અને કયા ચેતન્ય ધન આત્મા! આત્માની સરીર સાથે તુલના જ ન થઈ શકે એ પ્રકારે આત્મજ્ઞાનની વાતો વિસ્તારથી ચામજી સમન્વવતા હતા, પણ

જગતના ક્રોધેને આત્મા કરનાં શરીર અને સાવનો અધિક છે તે પ્રથેની આસક્તિમા હોય છે. હું આત્મા છું એવો વિચાર અને બાંધે જ આવે છે. કારણકે તેને હું આત્મા છું એમ શ્રદ્ધા જ નથી, છતાં મને શ્રદ્ધા છે એમ માની બેઠા હોય છે. શરીરમાંથી આત્માના જવા પડી શરીર અને એકઠા કરેના પાંચેની યી દશા થાય છે, તે બરાબર જાણે છે. છતાં માદના આવગ્યથી મમત્વ-આસક્તિ છૂટનાં નથી. તેટલાક મોરેથી એમ બોલે છે કે નીનિ, પ્રામાણિકતા અને સત્યના ફળ પોતાં છે. પણ તેમા તેને શ્રદ્ધા નથી, મગજકે તેમને એ જાતની દૃષ્ટિ નથી. એટલે જ આત્માને બોલે અનીતિ, અન્યાય, દમાન્ટકા વિશ્વાસપાત જેવા અવર્મને આચરે અને જે નામરૂપ નાશવત છે તેને પોષવા પાણી પાની ન કર શરીર માં, પડે તો કાકડગ્ને બોલાવે અને કહે તેટલાં ખર્ચ કરે. જેમ્મર ડીમી (શય) જેવો વહેમ નાખે તો આપે તેટલાં ઇન્જેક્શન લે. નવાં કામકાજ હોડી કહે ત્યાં હવાફેર માટે જાય શરીર માટે લાખોનો ખર્ચ કરે. કાવામાં કાપી દવા ખાય એમાં પાછો ન દડે પણ આત્માની વિમારી માટે એક ઇન્જેક્શન ખાવા તે તંપાર નથી. કારણકે પોતે આત્મા છે એવું તેને જ્ઞાન જ નથી તે પોતાને શરીર જ માને છે. એ જ કારણે પૈસા કમાવા માટે સાકુમરી સુટ ખીને, કાળાધાગા કરીને નાણા મુમકી મેલશે, પણ આપવા કેમલે દમડી પણ ઝાડવાનું નહિ મને પૂછે તો એમ કહેવાના કે અમે જનુય સમજીએ છીએ—કઈ નહિ મમજતા હોઈએ ! અમને જગવાનમા, ગુરુમા, સાજોમા, મર્મમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. પણ યાતુ યાય, અવસર આવે જલુ કમ્મુ નથી વાત અમાગ ખ્યાનમાં કે એમ વખતોવખત બાર દર્શને આનુ બોલવા છતાં તપાસશે તો એવું કામ આચરણ નથી ટોનું. જીનદુ એના હમેશના આચરણ પરથી ચોખ્ખુ દેખાશે કે તેમને મંસાર-અવહારમાં જ પૂરી શ્રદ્ધા છે તેઓ સમજે છે કે મસાર-અવહાર બધો તો મરી બધા ! આ દૃષ્ટિ જ બદારની છે, અતરની નથી ધરમા પોતે કે અન્ય માંદુ પડ્યું

દે હોય તો એક બાબુચી કહેમે કે અબાજી, કાળમમાતાની માનતા માનો, એક તગડું મહારાજને બોલારી માર્ગવિક સાબજો અને ખીજ બાબુ વેદને બોલાવો આમ શા માટે? કારણ એ જ કે તેને એકમા પૂરી શ્રદ્ધા નથી માટે જ ક્યું કે, “શ્રદ્ધા પરમદુષ્ણકા” જેના હૃદયમાં એકમાત્ર પરમાત્માની શ્રદ્ધા પ્રગટી હોય તેની ખુમારી જ ભુલિ હોય !

આખી સભામાં એકમાત્ર જનક બેરો હતો ઉપદેશકના અમૃત રસમાં એ તગબોગ બની ગયો હતો બ્યાસજીએ જનકજીની જરા વધુ કસોટી કરતાં કહ્યું “સામત્યુ” રાજદરબાગ અને અત પુરમાં આગ લાગી છે ” જી, હા આપ ફરમાવો, પ્રભુ ! મારું તો જે કંઈ છે તે પાસે રાખીને જ બેઠા છું જેનું જતું હશે તે સંભાળશે ”

શ્રીતાજનો ! મિથિયાનરેશને ઠેકાણે આપમાંના કાષ્ટ હો તો ! આટલું વિચારતા ખ્યાલ આવશે કે આવી અડાલ શ્રદ્ધા કેટલી કિંમત માગે ?

બ્યાસજીએ ખીજ વાર કહ્યું “મન જિત્યુ હોય તો પધારો, કાંઈ ફિકર નહિ આપણે કયા બધા ગાખીશું ” જનકજીએ ઉત્તર આપ્યો “ભગવાન ! આપ ફરમાવો મારા અંતરમાં રૂવાડુંએ ફરક્યું નથી જો એ ખજામજ્યુ હોત તો નાહક શગમથી હું ન બેસી શકત પ્રભુ ! હું બરાનર સમજી છું કે હું માલિક નથી, હું તો વહીવટદાર છું વહીવટદારે વસ્તુનું રક્ષણ તો કરવું જ જોઈએ. પણ અસારે તો જેનું છે તેને મોંપીને જ આગો છું હું નિશ્ચિત છું આપના નિમિત્તે મને જે અમીરમ મળે છે તે જીવવાના અધિકાર પણ છું અહીં તો આનો વહીવટ કરું, ત્યાં વળી એને સંભાળીશ પણ એની મંબાળ આત્માના ભોગે ન હોય ! આત્માને રક્ષતા, ખીજી જરૂરી વહીવટજોયું કુદગતી રીતે જ જરૂર રક્ષારો, અને આત્મા નહિ રક્ષાય તો તો એ રક્ષાયું પણ શા ખપતું છે ? ”

અહા ! એક એક બોલ પાછળ ફેટતુ આત્મબળ હતું !

ત્યાં તો થોડીવારમાં ટપોટપ એક પત્રી એક બધા પાછા મળામકપમા આવીને હળવે હળવેથી બેસી ગયા ખરી રીતે તો વ્યાસજીએ આ પ્રયોગ કરીને માયા બતાવી હતી કશું જ નહોતું નહોતું કયા આગળ ચલાવતાં ગુરુએ કશું 'કા વિરગ્નનદશ' આગમાં તમારા લોભનું ફેટતું નુકસાન થયું ? શ્રીતાઓ કહે 'પ્રથમ તો આગના ભડમ લાગ્યા, પણ પછી તો કશું હતું નહીં અને કોઈનું કશું સળગ્યું નથી ત્યારે તો તમે નકામી ધમાધમ કરી કેમ ? ગિરિવનસ કર ! સામનું ચરણ કગતા અને કિપાકાકા કગતા કરતાં અનંતકાળ ગયો, પણ હું આત્મા હું એવું જાન ન થયું હું રોગી, ગરીબ હું ખી તબીબો હું એમ પોતાને શરીર માનીને સફ્ફ રોગી રોયા કર કે, પણ ખરું ધન, ખરો વૈભવ અને ખરી લક્ષ્મી મારી પાસે જ છે એને યાદ ન જ લઈ શકે લેવા વારે તોય એ છૂટા પાડ્યા પડે જ નહિ એમ મીઠાસ સાકરથી અને ઉપ્પત્તિ અગ્નિથી જુદી પાડી ન પડે, એમ એ છૂટું પડે જ નહિ ! એ વાત હજી ગમે નથી યતરી, કેમ ! જેને મહેલ સળગતો હતો એ ન બેઠ્યો, અને તમે ત્યાગીઓ લાગ્યા !'

વ્યાસજીએ શ્રીતાઓ સામે એક રિમતભરી દષ્ટિ ફેંકતાં કશું "પ્રથમ તમે બધા એમ માનતા હતા કે અમે જ કયાના અધિકારી છીએ ને અમે જ બધા સંભાળવા આતુર છીએ, છતાં ગુરુ કેમ કયા કગતા નથી, એમ તમે કહેતા છતાં જોયું ને હવે !" પછી સાધુ-સન્યાસીઓ તરફ આજ્ઞાની ચીંધીને બોલ્યા "કેમ તમે એવું જ સમજતા હતા કે જનક વૈષ્ણવી, બોમ્બી, અને અમે સામી, તપન્વી, બ્રહ્મનું ધ્યાન ધરનારા અમે સાબળવાના અધિકારી છતાં નવ સજી આજે જનકજી માટે રાહ જોઈ ગયા છે જનુ જનમને કયાની થોડી પડી છે ? એ તો રાજખટપટવાળો, એને કુસદ ન હોય માટે શરૂ કરો હવે તમેને ખાતરી થઈ ને કે ખરો ઓળા ડાણ ? જેને

મહેન સળગતો હતો તેનું કંનાકું ન ફરક્યું, અને તમે બધાએ તો સજોગીજો, તુનડા ને ઝમડળ માટે પાડાદોડ કરી ચૂકી ” રોજવાખ દે? બધા નીચે મોઝે ભોં ખોતગવા લાગ્યા ખાતરી થઈ કે અમારામા ખરી ચક્કા જ હજી નથી પ્રગી હતું સાક્ષગવાના અધિકારી અમે નથી બન્યા મદૂલી બાંરી જગનમા રહ્યા, પણ જનક જેવી જાનના નથી જનક તો જેમ દમજ નિત્ય જળમા ગહેવા છતાં જળથી નથી લેપાતા તેવા છે ધન્ય કે દેહ છતાં કિંદીને ।

જનકવિદેહીની જેમ નમિગાન—જેનઆગમમા મિથિમાના નમિગાનતો પ્રત્યજ છે તે પણ એમ જ માનનારો હતો કે મારુ મારી પામે છે

“ મિથિલાય રહ્ય માણીય, ન મે રહ્ય કિંચજ ”

મિથિના બળવા જતા મારુ કશુંએ બળતું નથી, એમ પાઠશુ-વેશધારી ઇંદ્રને નમિગાન નરિએ કશું હતું અપ્ટસી સત્યની તાંતા-વેની લાગે પછી સત્ય રત્નપ કેમ ન પ્રસન્ન થાય ।

પણ મારે કહેતું નેઈએ કે ‘ સત્ય પર ચક્કા ન હોય, ત્યારે જ બર્વા દઈ અને કુ ખો જીભગા છે છવ સાતિ કોઈ અથો અનુભવી શકતો નથી

ધર્મ, ગુરુ, અને પ્રભુ

હું સમજી શકું છું કે જનકવિદેહીની માફક આપમેલે સહુ કોઈને સત્ય મુઝતુ સહેતું નથી, પણ એટલા જ માટે ગુરુ અને પ્રભુ એમ બે અવતરબન છે

દિદર્શા ગુરુનો મદિમા અનતકાળથી ગવાતો આવ્યો ॥ પણ ‘ કું તારો ગુરુ ને તું મારો એતો હવેથી બીજા કોઈને માનીશ નહિ ’ એવા લેખાગુ ગુરુ તો પથ્થરની જેમ પોતેય કુમે અને ખીજનેય કુબાડે ભોળો કહે છે

“ વાડો વાળી બેડો કે, પિંડ પોનાનો ભરવા ”

એટલા ચારુ શાસ્ત્રોએ જેમ સિખ પાસે પાતતા માગી છે, તેમ ગુરુ પાસે પણ પાતતા માગી છે

નિઘ્નતા, નિષ્વાસનતા અને બન્યની સાથાત્ મૂર્તિ તેજ સરગુરુ

આવા પુરુષને વાડો, મઃ કે મપ્રત્યવનો મોહ કે વિદામસીવાનો સ્વર્ગે શાનો દોષ ? એના ચરણ સેત્રે મોહ, માયા અને વિકાર દગે અજ્ઞાન પડે, જે વિષયેમો દોષ, તેજ સત્પુરુષ આવા સત્પુરુષને ચરણે અર્પણ થયેનો સિખ પણ એવાજ દોષ કે 'ગુરુવચન એ એને મન સદાવચન હાથ.'

આદર્શ ગુરુ-ગિર્ય

એક ગુરુ અને સિખ કરનાં કરતાં એક જગતમાં જઈ ચડ્યા બહુ ચાલવાથી સિખને થાક લાગ્યો હતો, એટલે બન્ને એક સ્થળે એકા ગુરુની આજ્ઞા લગ્ને સિખ નિવારણ થયો સિખ તો ધસારસાદ જી થવા લાગ્યો, પણ ગુરુ જાગતા હતા, તેવામાં એક કાગો નાગ લડલડાટ કરતો ધસી આવ્યો કે સતેશા સિખની નજીક પહોંચી મયો ત્યારે જાણુ કે નક્કી એ કરકસે તેથી ગુરુએ જોશ ધર્મ નામને અડકાવ્યો ! તમજ જ નામ મનુષ્યવાણીમાં ગોળ્યો મારે આને કરકસુ છે, મને ન અટકાવો !"

ગુરુએ કહ્યું "પણ કાગલુ કઈ ?" "કાગલુ એ જ કે એણે મારુ લોહી પીધુ છે, અને મારે હવે એનું પીવું છે મને દેગન કરવામાં એણે કંઈ બાકી નથી રાખી મટે દુઃ હવે વેર લીધા વગર નહીં જ જાયુ ! એટલા ચારુ જ મે નામરૂપ ધર્મ છે મહેરબાની કરીને આપ મને ન અટકાવો ! અટકાવશો તો બીજા કોઈ વેગાએ આપની મેરહાજરીમાં દુઃ કરકીશ, પણ છેકીશ નહિ "

કોથે ધમધમનાં નામનાં વચન સાંભળી ગુરુએ કહ્યું "ભાઈ આત્મા જ આત્માનો વેગ છે, તું કરકીશ એટલે એનો દેહ છટકે,

પણ એથી તો બલુ વેર વધશે એમા લાગ્યો શો ? ”

નાગે કહ્યું “વાત સાચી હશે પણ હું એવો શાની નથી આપ મમ્મર પુરુષ છો પણ મને માફ કરો, મારાથી તો એ વેર વાળ્યા પિના નથી ગ્રહેવાતું ! ”

ગુરુ કહે ‘ત્યારે મને કરડી લે,’

‘ના, પવિત્ર પુરુષને કરડીને મારે ક્યે બલ છટવું ? વળી તમે મારા મુનો નથી કર્યો મુનો આશો કર્યો છે માટે એને જ કરડીશ, અને એનું લોહી પીશ ”

ત્યારે છેવટે ગુરુજીએ કહ્યું “તું કહે એટલું એનું લોહી આપુ તો ? ”

નાગ કહે “બને એમ કરો, પણ મારે તો એના હરડિયાનું લોહી પીવું છે ’

ગુરુ કહે ‘તેમ કરુ બસ, પછી તો તૃપ્તિ ને ! ” નાગ કબૂલ થયો ને ગુરુ સિખની છાતી પર ચડી બેઠો ને ચપ્પુથી હરડિયા કાપી લોહી પોતાના ઘાબામાં ભરી ભરી નાગને પાવાનું થયું ક્યું હવે બિધ કેમ રહે ? સિખ સફાળો બન્યો, પણ ન્યાં બેયું ત્યાં ગુરુજી પોતે જ છાતી પર ચડીને બેઠો કે અને હરડિયા કાપે છે એટલે તરત જ આંખ મીચી દીધી લોહીની ધાર ચાલી, પણ ‘અહા કે ગેહા’ કઈજ ક્યું નહિ નાગનું કામ પતી ગયું ને તે ચાલ્યો ગયો ગુરુજીએ સરજન કાકટરની જેમ ધા બરોબર બેઠું કરી ઉપવન્ન આંખમાં દામીને ઝટપટ પાટો નાધી દીધો, અને હેઠે બિતરી ગયા એટલે સિખ બેઠો થયો ગુરુજીએ કહ્યું “આટલું જામરી બિધ મૂળ્ય ! તને કઈ ખમગ છે કે નહિ ! ”

“જી, હા, બધી ખમર છે આપ મારી છાતી પર હતા હાથમા રહેલું હવું ને તમે માત્ર મળું કાપતા હતા ”

ગુરુ કહે “ત્યારે તું બોલ્યો કેમ નહી ? ”

શિષ્યે જ્ઞાન દીપો “ આપ જે કમતા હશે તે માગ બના માટે જ હતો એવી મારી આવરી હતી, એટલે મારે બેસવાપણ હતું જ નહિ ” કેટલો વિચાર ? ગુરુદેવના અતરમાથી સદજ આશિષ નીખ્યા પડી, “ તને ધન્ય છે બેટા, તારો ઉત્કર્ષ સાચો ! ”

ખહુઓ ! જોયું કે ? જેના વખાણ કરના ? ગુરુના કે શિષ્યના ?

અહીં ખરી મુદ્દાની રાત તો એ કે ‘ ગુરુ જે કંઈ તે મારા બનાતુ જ હોય ગુરુ ગતુ મપે તોપણ એના માટે જ, અમેય માટે નહિ ’—આવી સિધ્ધમાં અનંદદ શ્રદ્ધા હતી અને ગુરુમાં અનંદ લાગણી હતી

મધુમદ્ધા

મધુ એટલે પુરુષોત્તમ પદ્મપુરુષ, પરમવિશુદ્ધ આત્મરવંપ— શ્રદ્ધાપૂર્વક જેના નામરમણથી, જેના પ્રત્યે અનન્યભક્તિયા જેના પ્રત્યેના અર્પણભાવથી અનેક ભક્તોનો ઉદ્ધાર થયો, એવા દષ્ટિા જોનઆગમોમા પુરૂષ છે

ભગવાન મહાવીર અને સુલસા

સુલસાની ભગવાન મહાવીર પ્રત્યે એટલી તો અનન્ય નિહા હતી કે ભગવાન મહાવીરને નામે ભગમડતી આગમ પડતુ હોય તો સુલસા પડે જ્યારે જ્યારે ભગવાન મહાવીર પોતાના પ્રેય તરફ પધારવાના હોય ત્યારે આગળથી એને આગાહી થાય, જરૂર ખ્યાન આની જાય, ભણુશમ વાગે, કાલ આવે તમે સ્થૂળ રેડિયાને તો હવે જાણો જ એ તેદગમે માઈલથી સજીવારમા અવાજ પહોચાડે છે અતરના જાવતો સુદ્ધમ રેડિયો તો એ ધ્વનિરત્ર—રેડિયાથી કરાંચ મહાન છે આજના આ મુળકના ધમાલિયા વાતાવરણમા અને આ રાસસી યત્રયુગમા હૃદયના રેડિયા તરફ જોવાની કુશલ જ કર્યા કે !

રાજગૃહમાં એક વખત એવું જન્યુ કે લેકિયાથી સમાચાર

મળ્યા કે બહાર ઉઘાનમાં પ્રભુ પધાર્યા કે અબક નામના સન્યાસીએ સુવસાની પરીક્ષા અર્થે જામ બહાર પોતાની વિદ્યા વડે ભગવાનનું સ્વરૂપ ધારણ કરેલ કાળજી એ દત્ત કે મહાવીરે અબક સન્યાસીને રમંચમગ્ન સુલસાને કહેવાનું કહેલ એથી અબકને થયું કે કોઈને નદી ને સુલસાને સંદેશ કલો માટે તેની ભક્તિની પરીક્ષા કરી ભગવાનનું સ્વરૂપ દેખીને જામના અનેક લોકોના ટાળા ને ટાળાં 'સંનાથે' ગયા, પણ સુનમાં ન ગઈ એને પ્રભુ પધાર્યા છે એની અંતરમાં આગાહી નહોતી થઈ જ્યારે સુલમાં પરીક્ષામાં પાસ થઈ, ત્યારે ત્યા જઈ વદન કરી અબકે ભગવાનનો સંદેશ આપ્યો.

તમને આશ્ચર્ય લાગે, પણ આ બીનાને તથ્ય કમવનારા આજે પણ પુષ્કળ પ્રમાણ છે.

આરી શ્રદ્ધા જમાવવા માટે બોમ આપવો જોઈએ, અને તે પણ કથામ ભૌતિક સ્વાર્થ વના ! બાકી તો, સ્વાર્થને માટે કાનિમાઈ પર બોક્કા ચકાવનારા અધશ્રદ્ધાળુઓ નુ બગનામાં કે શુ બીજે ક્યા તોરો છે !

એટલે જ શ્રીમામ સકગઆર્યે કહ્યું છે

‘શાસ્ત્રદષ્ટિ ગુરોર્પાંક્ષ તૃતીયસ્થાત્મનિશ્ચય ।’

સતપુરુષોનો અનુભવ આગમવચન, અને પોતાની વિવેકબુદ્ધિ વડે થયેનો નિશ્ચય એ ત્રણેના સમન્વય પછી મત્પ્રાપ્તિ માટે પુરુષાર્થ કરવાનો અટલ નિશ્ચય બને એ જ સાર્થક શ્રદ્ધા સાચી શ્રદ્ધા અને સુદર્શન

જૈનઆગમમાં એક સુદર્શનનો પ્રસંગ છે રાજગૃહનગર બહાર ભગવાન મહાવીરનાં દર્શનાર્થે સુદર્શન જે માર્ગથી નીકળે છે. ત્યાં આરી કોઈએ કહ્યું “આગળ ન વધો”

વાત એમ હતી કે અર્જુન નામનો, માળી વચ્ચભક્તિના એક

અટપટા પ્રસન્નથી ગડો થઈ જઈને હમેશાં જ નર અને એક નારીની હતા કતો દતો આ જગથી મધ એ ગતે હતું નહિ.

એ વિષમ સંધામમાં ભગવાન મહાવીર ઉદાનમાં પધાર્યા છે સુ ઈનને તો પ્રતુમાં અનન્ય શ્રદ્ધા હતી તેના ધરનાં માણુએએ ધણો અટકાએ અન્ય સ્વગતોએ પણ ના કવી પણ એ તો એ જ માર્ગે દૃઢ નિશ્ચય કરીને ગયો સુદર્શનને દૃઢથી દેખતાં જ પેલા વણે તો મુ મગ ઉપાડ્યું બેઠું પણ ભવ વિના અગમ જિભા રહી, સુદર્શને પ્રતુને સંભાર્યા, અને પ્રેમથી તે મૃત્યુને બેટવા નેવાર ધર્મ ગયો આવી વિવ્ય શ્રદ્ધા, અનન્યભાવ અને અર્પણતાનું અદિવન જ એવું ભવ્ય હોય કે કે પરુળગ ત્યાં મહેજ નથી પડે કે યજ્ઞ જેના શરીરમાં કે એવો અર્જુન માગીના મુદ્દમ અને હાથ બન્ને જિયાં જ રહી ગયાં ધણી મહેનત કરી પણ હાથ વને જ શાનો ? યજ્ઞ થાક્યો, કલગીને તરીકે ઝીડીને ચાલ્યો ગયે, અને અર્જુન મૂળ સ્વભાવમાં આવી જવાથી પડી ગયો ને ધૂળ ચાટતો થયો.

‘ભાઈ ! ભાઈ ! વીરો ! સુ થયું !’ એમ કતો સુદર્શન પુગ જ પામે પહોચી ગયો, અને એનું મસ્ત- પોતાના ખોળામાં લઈ પવન ફેળવા લાગ્યો.

વિચારો ! અતી જ પરમ શ્રદ્ધાળુની મહત્તા છે આખરે અર્જુને તો મગમલો થઈ સુદર્શનને ખોલો બીજવી દીરો યજ્ઞના શરીરપ્રવેશને લીધે જ્ઞાન ભૂમીને હાથે થયેલી અનેકવાર હત્યાઓનું પાપ એને ડખવા લાગ્યું આશ્ચર્ય આપી સુદર્શન એને પોતાની સાથે જ ભગવાનને મગ્ને લઈ ગયો અને એનો ઉદ્ધાર થયો.

‘તુબડી પોતે તરે ને બીજને તાર,
પથરો પોતે દૂબે ને બીજને ડુબાડે ’

અબ્બાસ પ્રભુના અવધાનને કોપરી

જે અબ્બાસ જાણે એવા અવધાનને જે અબ્બાસ દેવ
તે અબ્બાસ કોપરી દેવ તો હું અને હું માનવને વૃક્ષ દેવ 'મોર
કેવર અબ્બાસ' જાણે 'મોર' નું નામ હું પણ જાણે 'મુસ્લમાન
કોપરી' દારી જવા દેવ નહીં જોડિયે થતા થતા પણ નહીં જોડી
અને નહેતી માટે જ મુસ્લમાન 'જાન કોપરી' ને ના જોડે જોડું
કે જોડે સિવાય બીજું જાન કોપરી માટે જોડે જોડે નહીં જોડી
નહીં જોડી આદર આદર આદર આદર આદર આદર આદર આદર
આદર આદર આદર આદર આદર આદર આદર આદર આદર
પણ કોપરીનું મિત્ર તે પ્રભુને માનવ દેવ

આવા તે અંતે ઉદાસ નાગરો દાસ

પ્રત્યેક દેવને મહાની જાણ

આ તો મનના રાજ્ય મુની પદાની જાણ મળી પણ
તમામ એક એક અવધાન પદા વિષે મુસ્લમાન અવધાન
'આપણે પણ અવધાન જોડી જોડી' એવું પણ કહેવાયે જ
મુસ્લમાન અવધાન પદા ઉપર— એવું કે જે જોડીયે મળે અને
વધુ વિધાનની જાણ તે પદે જ છે

એક એકમરીયમ કે કિષોરીયમ જેવા અવધાન પ્રયોગો
કે નામ જોડે વધુ પદાની જાણ એવું કે જે જોડીયે મળે અને
એકે જોડી અવધાન એકે જોડી અવધાન અવધાન અવધાન
જોડી મુસ્લમાન અવધાન

પણ મારે કહું જાણે કે મુસ્લમાન વિધાનની જાણ
પરની પદાની જોડી પદા પાડી અને ગણતર દેવ છે પણ
કોઈકના પ્રયોગ તે જોડી જોડી નહીં એવું કે જે જોડીયે મળે અને
અવધાન—અવધાન પદા—એવું કે જે જોડીયે મળે અને
તેમ અવધાન, નિઘાન જાણ અને ગણતર પદા અવધાન સમ દેવ
રહેતું જોડી

તર્ક અને શ્રદ્ધા

આરો જિન્ની શ્રદ્ધા હ વર્મા જાને ને પડેલી બુદ્ધિયો અને હાથનો બારે કરોડો કોમો માપ છે ઘરો ઘરો વિખરો આ કુતરા ચિત્તને મનાવ્યા કરે છે આશુની ને રેડી પ્રકૃતિનું પુદ આનુજ દોષ છે આવે રખતે જો નામ્તિક ધર કરી એમે અને ધર્મ સુધ, મ પુરુષ કે પરમાત્મા જોડી રોઈ ગીજ જ થી કંધા મહામાત્ર સાધક ધર્મ જાવ તો એ અધ પતનને માર્ગે પરમાર્થ પડ છે એટલે જ આવે પ્રમત્તે અનુસરી પુરોનાં છાન્નચરિત્રો, સત્પુરોનાં મહાસંગ, સુનાચાર, ક્રિદ્ધ અવરોધન આદિ ભાર્યા જોઈએ તર્ક આ શ્રદ્ધા બળેતો જ્યાં સુખેજ છે એવી ધર્મ, સદ્ગુરુ અને અન્યમ તથા બ્યમ પ્રમુ ઉપગતી નિગાના આટલા પ્રચલ પડી શ્રદ્ધા પરમ દુર્લભ છે એ વિશે હવે તમને સંદેહ નહી જ રહ

માનાશ

શાસી ને સતના મુરો જો વિરેજુરિયો,
હાસો રવાણો શ્રદ્ધા, સત્ત્વ જાને અનુમયો

વેરાગ્ય

[અવચન ગાથા]

શ્રીધા જાનનમ્મ કુ મવા અન્નપ્રાનમ્મ પૂન કી રવે પુ
‘મદા કી અદમ્મની કીખા: અન્ને એરે સુન્ને પ ૩ એ
મેખંધો પદે; રાજુ અને બીજુ રાજુ એ કામ મારાવ નદિ અન્ને
એખીલમ એરા તો મોત્તેન છે કે અન્ન એક છે તા જીજી
કે જ એકમે જ રીડુ છે કે અદ્ધાવાન અપ્પા જાનમ્મ’ એ નેદે
ખડુ મે, તેડા જ રાત્રી પરમ પદાગુ એ જાન અન્ન એ ત્યારે રવે
પ્રમ વાપ છે કે પાત્રી રા’

કેતામાનોએ એનો ઉગર જાન; રા પિમ્મિ અન્ન પા ૪
મીતાઇનો ખનિ ખજુ એ જ છે ‘તમ્મર સંવત્તિજિવ’ અપ્પા
રાત્રી પુરવ પાતે અદિસા અને મમન ના મખનિડુ આગા મંવમ્મે
આપ્પા વમ્મ રીડી રાત્રી જ નથી એ મંવમ્મ પૂન એનો રેગમ
રૂતિ છે એટલે આજના રિવમ્મા કુ રેગમ રિવે જ રીડી

અપ્પા રામા વેરામી રવે છે, તેમ અને ખમ વેમખાન એ
એ વમ્મે; અતર મોદુ છે આજે રેગમ સન્ન રિવના ખપરમ્મ
જર્જી વાપડે થઈ મ્પો છે જે સાચો રેગમ આત્મખાનમ્મે પ્રમ્મે
છે, અને નિર્જીવ જનાવે છે, તે રેરામ્મની રિવનિ અન્ને મૈત્ત્ય
વિદુજા આત્મા જેવી જની અર્થ છે રેગ્માઃ વેરામી નામ આજના
રવા છે તે પરજારી વિલાસો થઈ અન્ન છે ત્યારે રેગ્માઃ જાનેડુ

અો રખડુ ઘડ વૈરાગ્યના સ્થાન નીચે એટીપણ અને આગમ પોષીને પેટ ભરવાનો પે તરો માડી બેઠા છે ત્યારે કેટલાક વળી પ્રાણી પદાર્થ એ અનર્થનું મૂળ સમજી તેમના પ્રત્યે કેવળ ઘૃણાભાવ જ ગમીને ક્રુષ્ક નમાનું અને બેકાર જીવન જીવી ગયા છે મનનથી કે જેમ ધર્મને નામે માર્ગ બુલાયો છે, તેમ વૈરાગ્યને નામે પણ માર્ગ બુલાયો છે ભારતવર્ષની આર્થ જનતા પર આચીન સ્મિમુનિઓના પવિત્ર આશિર્વાદની કોડી છાપને ઘડીને જનસમૂહ ત્યાગનો વેસ લેઈ આક પાંચ રૂ, પણ સાચા વૈરાગ્યના મળ વિના ત્યાગનો ઢાંઢક દે શી રીતે?

‘ત્યાગ ન દેકે જે વૈરાગ્ય વિના, કરીએ કાંટિ ઉપાયજી,
અંતર જાડી ઈચ્છા રહે, તે કેમે કરીને ન જાયજી’

આવી દશામાં અનેક અનર્થ થાય, અને ત્યાગવૈરાગ્યને બહો સામે એ દેખીતું જ છે જિતિ નેહતુ બાતુબાતુ કરી શકે છે, તેહતુ એકબી ક્રિયા બાતુબાતુ કરી શકતી નથી બધન કે મુક્તિનો આગ મનોવ્રત્તિ પર છે, એ હુ એમથી વધુ વાગ કહી મયો પુ વૈદિક મયોમા એ મરસ અને બધમેસતુ રૂપક દેરતા બતાવ્યું છે કે “જ્ઞાન એ પુરુષ કે, જગદે ભક્તિ એ તે બાધા છે એ દેખીના યોગે જો વૈરાગ્ય ન જન્મે તે એ વાંકિયાનો નિર્વસ નીર કે”

આ દષ્ટિએ જિતા ‘નિર્ભેપનાનો, અનાસક્તિનો અવિભાવ એ જ વૈરાગ્યની સચોટ વ્યાખ્યા છે, વસ્તુનું ચથાર્થ સ્વરૂપ જાણ્યા પછી મોહ આપોઆપ મોલો પડે જ છે વસ્તુના સ્વરૂપસ્થાનના અભાવે જ જીવમાત્ર ‘આ ખરુ કે તે’ એમ ચૂંચાઈ રહ્યો હોય છે, કાળના પરિપાકે, સત્પુરુષના યોગે, જીવ જામે કે અને વસ્તુ સ્વરૂપના દર્શન કરે છે તે ઉપર પૂર્વકાળના ચપાપુરીના એક વલ્લિકપુત્રનું દષ્ટાંત સાંભળો,

ગિરધરનો પપટો

નગરના મધ્યભાગમાં એક ઉપાસ્ય (ધર્મસ્થાનક) છે તે સામે

માથુ કેમ ધુણા યુ હતુ ? તેનો બે. સમજાવો = સતે કહ્યું “ભાઈ! હવે તો એ વાત હાથમાંથી ચર્ચા ને એ વખતે આ-એ દોત તો વેળાસગની વાત હતી હવે એ વાતો અજવામાં મગ્ન નથી હવે સામગ્રીથી તને લાગે જે ચાર તેની એ વાત છે” પણ પેના જીવાન કેમય માને નહિ, અને વીનવ્યા જ કરે ‘બસ, કદો ને કદો.’ મદારાજીએ એને કહ્યું ‘ભાઈ! વાત એવી છે કે એ બોલકો બીજાને ટાઈ નહિ પણ તારો પૂર્વજનો બાપ હતો એણે અગ્રપચ અને જૂઠાના કામો બધા કર્યા હતા એટલે એ મરીને પરુ થયો પણ ને દુખામાં એ બેસતો હતો તે દુકાન પાસે આવતાં એને એ સ્થળ બહુ પરિચિત અને ખાતુ વાચ્યુ એટલે ખમતુ ચમતુ નટોતુ અને પેલા કમાઈને તો એને પોતાના કામ માટે લઈ જવો હતો ‘જીવાન ચમકી ગયો ‘હે ! શું કદો છે ? એ મારો બાપ ?’ એનાં તો હાજન મગડી ગયા ‘ભાઈ! એટલા માત્ર જ એ વાત તો જુદેવા નહોતો કમજોતો. પણ તારા આગ્રહ બધા થયો એટલે માટે નિરુપાયે કહેવું પડ્યું પણ હવે એનો બે. ન કં એ બે. નકામો છે ને માણસ કૂડ, કપડ, હળ, પ્રપચ અને રિશાસગત કરે, તેને જનાવરનો અવતાર લેરો જ પડે જોકે તારો બાપ ધર્મસ્થાનકમાં આવતો અને પ્રવચનો સંભાળતો, પણ હા. સાચું નહોતું માન અવપર પરાએ ધર્મક્રિયા કરતો એણે છેનટ સુધી અવિદ્યા હોડી નહોતી સાચા વિધી ધર્મક્રિયા કરી જ નહોતી તેથી એનું પરિણામ આ આ પુ માટે હવે એની આ દયા પરથી, તુ તારું પોતાનું જીવન નિચારી જો ! તે એની પાછળ ગ્રાહ્યપર્ણમા સદેવ લૂટના બેગા કરે તા રૂપિયામાંથી થોડા ખર્ચના, એથી શું વળવાતું ?” જીવાનની આખમાંથી લડક આસુ નીકળી પલા સતે જોયું કે દૈયુ જગ કૂટુ થયું કે ત્યારે સતે આનન વધતા જણાવ્યું “એ વાત તો હીન, પણ તુ ફનીથી પરપયો તે કોને પરપયો છે એ તું જાનો છ ?” આસુ લૂગી ફાગી આંખે જીવાન મત સામે જોઈ રહ્યો એમ “કેમ પૂછે ઠો ?” “ભાઈ! તુ જે નવી સ્ત્રી પગડી

મગીલાલ વાણિયાની દુકાન હતી નાણિયાનો દીકરો ગિરધર દુકાને
 ખેસે ને છેટેથી જોયા કરે, પણ ઉપાશ્રયમાં કાષ્ટવાર આવે નહીં એક
 સતપુત્ર ત્યાં ચારુમાસ ગયા હતા ધણી ભાવિક જનો એમની
 અનુભવપૂર્ણ મીઠી વાણીનો લાભ લેના દરદગથી ચાલીને
 આવે પણ આ જુવાન માબજવા આવે નહિ કારણ ! ઉપાશ્રય
 પાસે ગેરેતો હતો, પણ હતું ખરું બૂખ વાગી નહોતી ! ધર્મકથા
 માબજવાની અભિરચિ થી એ કંઈ સહેલી વાન નથી ખોલ્લીની
 વાત નો ખાત્તેદ્ધપાકથી પણ મીઠી લાગે કમકથા તો તન, મન
 અને ધનનો ધુમાડો કરીને પણ સાબજવા જાય, પણ ! મકથાનો
 શાન્ત સંજો મગતો હોય તોય કટાણો જોખને કાગલુ એ
 મિદલુનાં દૂધની જેમ પાકી પાનતાં માગે ૭ એકા મહાગજ
 એમને ત્યાં ભિખારી જઈ ચડ્યા પણ પેના જુવાન તો નનો પગણી
 લાવેલ આ સાથે આનંદકા કરી રહ્યો હતો એ જોડા પૈકો કાષ્ટનું
 ધ્યા ! બાગણા નરક નરોત્તુ બારણુ ખુલ્લું હતું મહારાજજીની નજર
 પડી ન પડી, અને તગતજ એ પાગ વળી ગયા બીજા જુદાજુદા
 વગે ફરી જે કંઈ વિગત સિક્કા મળી તે વધને આદાર કીધા
 નેટલામાં જ એક બોકડાનો ખેત્રે અનાજ આગે સત યાની હતા
 તુરત જ એ ધર્મસ્થાનકેની બદાર નીકળ્યા, ને જોયું તો એક
 માણસ બજાને વસડતો હતો—પણ એને આ સ્થાનેથી ખસવું ગમતું
 નહોતું તે રાંડો પાકતો હતો સતે યાનથી જાણી લીધું એટલે જરા
 માયુ ધુણાચુ “અહો ! મસારી જીવો કેના છે !” પેના જુવાન
 ગિરધરે પોતાની દુકાનમાંથી આ દસ્ય બરાબર જોયું એટલે મનમાં
 વિચાર કરવા લાગ્યો ‘ આ મહારાજજીએ માયુ કેમ ધુણાચુ ?
 નકો કંઈ રહ્યની વાત દોવી જોઈએ મામાન્ય રીતે તો કદી
 પણ કેમય નહિ, પરંતુ આજે પેના ‘મન્તકધૂનન’નો મર્મ પામવા
 માટે તે ધર્મસ્થાનકમાં ઉત્સાહથી ગયો ત્યાં તેજે જાતને નમલાવે
 વિનંતિ કરી પૂજ્ય “મહાગજ ! આપે પેલા બોકડાના પ્રસંગમાં

માયુ કેમ ધુળાન્યુ હતું ? તેનો એ સમજવો. " મતે કશું "ભાઈ!
 હવે તો એ વાત હાથમાથી ગઈ છે એ વખતે આજે. દોન તો
 વેળામગ્ની વાત હતી હવે એ વાતને જાણવામાં મગ્ન નથી હવે
 માંજગવાથી તને જાણે એ થાય તેથી એ વાત છે. " પશુ પેનો
 જીવાન એવે માને નહિ, જો વીનવ્યા જ કરે જમ, કરો ને કરો. "
 મદાગજીએ એને કશું "ભાઈ! વાત એવી છે કે જે ગોકડો
 બીને ડાઈ નહિ પણ તાગ પૂર્વભવો જાપ હતો એને જગપ્રથમ
 અને જૂના કામે જમ મ્યા હતા એટલે એ મગ્નને પશુ થો પશુ
 ને દુમનમા એ એમનો હતો તે દુમન પાસે આવતા એને એ સ્થગ
 બધું પગિચિત અને પ્યારુ લાગ્યું એને જમનું મમનું નૈતુ અને
 પેલા કમાઈને તો એને પોતાના કામ માટે લઈ જવો હતો. ' જીવાન
 ચમકી ગયો. ' હે ! શું કહો છો ? એ માંજા જાપ ! ' એનાં તો
 દાંત અમી ગયાં. "ભાઈ! એવા મારુ જ એ વાત તો કહેવા
 નહોતો. જીનેદ પશુ તાગ આમદ જ. થયો એને મારે નિરુપાયે
 કહેવું પડ્યું. પશુ હવે એનો જે ન કા એ એ નમતો છે ને
 માણુમ કે, કપટ, છગ, પ્રથમ અને વિશ્વાસગ્રાત કરે, તેને જનાવરનો
 અવતાર લેવો જ પડે જોકે તાગ જાપ ધર્મસ્થાનકમાં આવતો અને
 પ્રથમનો સાબિતો, પશુ દાડ માયુ નહોતું માન અ ૪૫૨ પગાએ
 ધર્મક્રિયા કરતો એણે છેલ્લે સુધી કાવિયા છેડી નહોતી સાચા વિધી
 ધર્મકર્મી કરી જ નહોતી તેથી એ પગિલામ આ આ પુ માટે હવે
 એની આ દલા પગથી, તુ તારુ પોતાનું જીવન રિચારી છે. તે એની
 પાછા આદતર્પણમું સં લૂટના બેગા કરેતા રૂપિયામાથી થોડા ખગ્યા,
 એથી શું વગવાનું ? " જીવાનની આંખમાથી દડડ આસુ નીચી પર્ણ
 સતે જોયું કે દેવ જગ દૂલુ થયું કે ત્યારે સતે આગળ રથતા
 જાગ્યા " એ વાત તો મન, પશુ તુ ફોથી પરપો તો કેને
 પરપો છે એ તુ મને જ ? ' આંસુ લૂછી ફાળી આંખે જીવાન નંત
 સામે જોઈ ગયો એમ ' કેમ પૂઝો છો ? "ભાઈ! જીનેદ નહિ એ પગથી

હાથે છે તે તારી પોતાની સગી જનેતા ? એ બોળી હતી તારામાં
એના જીવને મોહ રહી ગયો હતો તેથી મરણ પામીને આ જ નગના
એક શેડિયાને રંગ દીકરી તરીકે એણે જન્મ લીધો એ મોટી થઈ ત્યા
તાગી સ્ત્રી ગુજરી ગઈ, એટલે બીજવાર તે લગ્ન કીધા ત્યારે તારું
તેની માથે લગ્ન થયું " લુવાનના દેયામા તે વચ્ચાણુ વાગ્યુ સતે
વિલાસો આપતા કહ્યું " બેટા ! એક ન કર સસાગની માયા જ
અજબ ॥

કર્મની ગતિ ન્યારી રે, કોઈથી નવ જાયે કળી
કોઈ ડય, કોઈ કામિની, કોઈ લગિની ને ભાઈ

(બગી) કાકા મામા કોકને જનાબ્યા (એવી) સાધી બેઠો સગાઈ
સગપણને બાધી બેઠો રે, વાતો બધી ગયો વિસારી કર્મ "

વાણિયાનો દીકરો કારો હતો, પાતતા તૈયાર હતી, માન
નિમિત્તની ખામી હતી તે પૂરી પડી ગઈ અને વૈગમ્ય પ્રગટ્યો જોને
લાગે છે, એને એક જ બોલમા કે એક જ દશ્યમા કે એક મિનિટમાં
લાગી જાય કે અને જોને નથી લાગતો એને રમણનભૂમિમા એક
બગતી હોય ત્યાં આખીડી પીનાનું સૂઝે છે ગોળ, કપાસિયા કે
બગરના કાવોની વાત સૂઝે છે વણિપુત્ર અત્ય ઉપદેશમા રગાઈ
ગયો ગુરુએ માર્ગ બતાવ્યો અને તેણે મદ્ય ક્યો

એક જ દશ્યમા સમુદ્રપાલ જાગ્યો

એ વખતે ચપાનગરીની અંદર પાલિત નામના શ્રીમતનો
સમુદ્રપાલ નામે પુત્ર હતો તે એક પોતાની સ્ત્રી સાથે ઉપલા માળે
મોગદબાજી રમી રહ્યો હતો પૂર્વદાનના પુણ્યોદયને લઈને પતિ-
માધનોની ખૂબ વિપુલતા હતી પાંચ ઇંદિયોના સુખસજનકમા
કોઈ પ્રકારની ખામી નહોતી કોઈને કપના નહોતી કે પગવારમા
રગમાં લગ પડ્યો આનંદમાં તે રમતો હતો અને એક જ ક્ષણમાં

૫૫૮: યથા પોતાના જી આ મહેશભાષી એણે ગામના ચૌદાનું એક દસ્ય
 નેયુ વાત એમ હતી કે એક માણસને ગવેડે બેસાડ્યો હતો, અને તેના
 મળામાં કરચુની માળા હતી તેમ વાજતા પોલીસ વગેરે સાથે હતી
 એણે માણસને પૂછ્યું “આ બધું શું છે ?” એક માણસે કહ્યું
 “બાપુ ! એ મહાન અપરાધી છે તેથી એને ગવેડે ચઢાડીને વધરથાને
 લઈ જવામાં આવે છે ચોડીવારમાં એને મારી નાખવામાં આવે.”
 આ સાંભળતાં જ સમુદ્રપાવનું અંગ કૂચા લાગ્યું, એ કંપી ઊઠ્યો
 ક્યાં સમુદ્રપાવનું હૃદય અને ક્યાં આપણે ?

મિદાર જેવો ધંતીક પ કે જેમાં હજારો માણસો અને સખ્યા
 બધે પ્રમાણે તારાજ થઈ ગઈ હોય એવા ભરકર હેવાયો વાચતી
 વખતે પણ આપણે મીઠા ભોજન ખાતા હોઈએ, ચા ને બીડી
 પીતા હોઈએ, પણ આપણા અતઃમા ધોલ થતો નથી એવી જ
 રીતે મગ દહી નીકળ્યો હોય, હોનારતો થઈ હોય, અતિવૃષ્ટિ થઈ
 હોય, મામ તણાઈ મથા હોય, અને હજારો માણસો મરી ગયાં હોય,
 એવી વાતો વાચતાં વાચતાં પણ દિલમાં જરાય મોલ થતો નથી
 અને એ જ ક્ષણે આનો પ્લાનો દબાવી જઈએ વિચારો, હવે ક્યાં
 સમુદ્રપાવનું હૃદય અને ક્યાં આપણું ?

સમુદ્રપાસે દુષ્ટ કે મૃત્યુની પીડા જી નહોતી સાંભળી આ
 દસ્ય એના ચિત્ત ઉપરથી કેમે કરીને ખમે નહિ । ’ શું માણસ
 જેવા માણસને મારી નાખશે ? શું અપરાધની સિદ્ધા મૃત્યુદંડ ?
 મરી ગયા પછી એનો અપરાધ નાશ પામશે ? આવા અપરાધ જીવને
 ડાકું કરાવતું હશે ?” એમ વિચારની પગ પરમામાં તે જિતરતો ગયો

આત્મચ્છનુભવ વિરલા પાવે,

દિવ્ય પ્રેમ વિરલા પ્રગટાવે આત્મ

એમ ચિતવન, મનન કૃતા કરતાં એ પોતાના તરફ વળ્યો
 આત્માભિમુખ થયો સી સાથે સોગડાં રમતો હતો તે એમનાં એમ

ગર્ભા ઉત્પન્ન પચટાઈ ગયું “ હું પ્રાણ ? આ સુખદુઃખનું કાગળ રુ ? ”
 એમ વિચારમાં તે જીડો ને જીડો કીતર્યો “ હું પ્રાણ ? ” એ વિશે
 વિશેષ વિચાર કરતાં કરતાં એને પૂર્વના જાનનું સ્મરણ થયું આ
 જગતમાં હું બહુ રખડ્યો ને ક્યા ક્યા ગમ્યગમ્યો, તે બધું સાંભર્યું
 એક ભવ, બીજો ભવ, એમ પાંચસાત ભવના સ્મરણ થઈ આવ્યા
 પૂર્વકાળમાં એ યોગી હતો, તપસ્વી હતો, તેજો સ્વાગ કર્યો હતો, એ
 બધું યાદ થઈ આવ્યું તેણે પહોંવાના ભવમાં હું ખૂબ અનુભવ્યું હતું,
 તે પછી યાદ આવ્યું એની સ્ત્રી તો મૃતબીજ મઈ, અને ટશરટગર
 એની સામે જોવા લાગી સમુદ્રપાલ તો પોતાનું મસાગચિત્રપટ
 નિદ્રાળવામાં ત શીન થઈ ગયો હતો એણે ધણી ભવ જોઈ નાખ્યા
 એણે જોયું કે વિવિધ પ્રભાગની મેનિઓમાં વિધવિધ ભવોમાં ગમ્યગમ્યો,
 ગમ્યગમ્યો, કુટાચો સુખદુઃખના જોડ અનુભવો તાદરસ થયા

ભગવાન મહાવીર કહે છે કે નિરાસીદ માણસને અતરહદનું
 જોર હોય છે તે પરાધીન છે કેદ થઈ ગયેલા છે જતા પણ તેને
 તેનું જાન જ નથી દોતું આવા અજગૃહ પુરુષો ધણી છે પણ
 સમુદ્રપાવને તો પૂર્વકાળના જગરજનો અભ્યાસ હતો તેથી સદૃજ
 નિમિત્ત માત્રથી જગમી ગયો આર વખતે એની સ્ત્રી બોલી “ પ્રાણ
 નાથ ! તમે આવડવા ઉદાસ કેમ છો ? ” સમુદ્રપાલ બોલ્યો, “ મૈ !
 આ જન અપૂર્વ છે મને હું વિચારે ઉત્પત્ત થયા તે તમને અને
 માતા, પિતા બન્નાં હું મંજલાવવા આવું છું આપણે અહીં ઉત્પત્ત
 કેમ થયા તેના અનેક કારણો હોય કે આપણે સાધનમેપન્ન, અને
 બીજા સાધનહીન કેમ ? આપણે મનુષ્ય અને બીજા કીટ, પતંગ,
 પશુ કેમ ? આપણા આ સુખો ક્યા સુધી ? ”

સમુદ્રપાને વરનાં બન્નાં માણસોને બોલાવીને આવી અપૂર્વ
 વાતો સંભળાવતાં કહ્યું “ આ બધી લક્ષ્મી, વૈભવ, સુખ થોડો
 અથવા વધારે વખત રહીને પણ એક વખત તો અવસ્થ જવાના જ છે

અથવા તો એને મળીને આપણે જવાનું છે જેટલા પ્રમાણમાં આમ
 મિત્રાવ નેટલા પ્રમાણમાં દુખ પુરો, વહાવા, અગતો, લક્ષ્મી
 વગેરેનો મોઢ રાખના તે આમજિ કે અને એ છેડે દુખ આપે
 છે જેટલા પ્રમાણમાં આસક્તિ તેટલા પ્રમાણમાં એ દુખનાં
 મુજિયાં ઊડાં પિનાછાં ! આ દુખના કાળો દુઃખ તેમથી મુક્ત
 કેમ થવાય ? વગેરેનો વિચાર કે તાં મને જાન થયું કે ૭ પૂર્વજન્મમાં
 ત્યાગી હતો. મારું કામ અવરુ ગ્ધી થયું હતું તે પૂરું કરના હું
 મનુષ્યજન્મ પામ્યો, અને આ જગત સાધનો પામ્યો. પણ પ્રમાણ
 પડીને તરવાના સાધનોથી જ હું રૂબી રહ્યો હોઉં એમ દખાય કે
 દશે મને એ જાન થયું છે માટે આપ સદુ આશિષ આપો અને
 મારી અધૂરી સાધનાને હું આજીવન આપને જરૂર દખ તો
 લાગશે કારણકે મારા પ્રત્યે મોઢ છે, મમતા કે મારે માટે અને
 આશાઓ નાંધી હતો, એથી તમન દુખ થશે પણ એ દુખ આગળ
 હું નિઃપાય છું એ દુખને લજનાને ઉપાય આપની પામે જ કે
 આપ જોડા વિચાર કરશે તો એ જ દુખ હર્ષમાં પરતી જશે
 કામ આપ કહેતો કે 'અહીં સમારવ્યવહારમાં ગ્ધીને ક્યા આનંદો
 હાર થતો નથી !' પણ નોટ ખાવો અને ભમતુએને વાનને કદી બનતું
 નથી જનમિલેલી જેવા વિરલ મોગીને માટે જગતમાં રહેવા છતાં
 નિર્નેપતાની પગમણી શક્ય હતી મારે એ કમન કરતું જોઈએ
 કે એટલે વેગળે હું પૂર્યો નથી એટલે એક વાર તો મારે નિર્મલ
 તાના સદગ જનુભવ માટે ત્યુજ ત્યાગતુ અરજનન રીકાગતુ જ
 ગત્યુ આમ કહીને હું શુદ્ધાત્મમાં વિમસને મુદલ અવકાશ જ
 નથી એવો એ તિ મનકર કરતો નથી તેમા ચર્તા દાન પુણ્ય,
 જપ, જાળન એ બધાં પ્રાથમિક પગથિયાં કે પણ એ પાડ મે જાત
 જાતમાં પચાડ કર્યા છે મને જે તાવાવેલી નાગી ન ને આ કે સમય
 થોડો ને હામ ધણુ આ નધાં સાધનો મુક્ત થવાને માટે જ મળે પા
 છે સમય પાળી ગયો છે માટે મને આજ્ઞા આપો હું નહિ ગ્ધી શકું "

સમુદ્રપાલની હાડેહાડની આ વાત સહુને સોસરી ઊતરી ગઈ. સમુદ્રપાલને સમજાવી રોકવાને માતપિતાએ અનેક પ્રયત્નો, લાલચો, આકર્ષણો અને ત્યાગની વિકટતા જણાવી પણ એ સર્વને પોતાની અનુભવગિગથી નિરસ કર્યા. છેવટે સમુદ્રપાલે ત્યાગાશ્રમની દીક્ષા લીધી અને સતત જાગૃતિ રાખી અમૂરી સાધનાને પૂર્ણ કરવાને પ્રયત્નશીલ થયો અને પોતાનું કાર્ય પૂર્ણ કર્યું.

વૈરાગ્યના પ્રકાર

વધિક જીવાન ગિરધર અને આ શ્રીમત સમુદ્રપાલનો વૈરાગ્ય સમજાવ્યું હતો. હતો જૈનઆશ્રમોમાં વૈરાગ્યના ત્રણ પ્રકારો બતાવ્યા છે. મોહગર્ભિત, ક્રોધગર્ભિત અને યાનગર્ભિત તેમાં સૌથી ઉત્તમ અને સદૃજ પ્રકારનો યાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે.

યાનગર્ભિત વૈરાગ્યનું કૃણ

“યાન ગર્ભિત વૈરાગ્યનું કૃણ શુ ?” એ શ્રીમતના પ્રશ્નનો ઉત્તર જણવાન મહાવીર આ રીતે વાળે છે.

“નિષ્વેદેણ મન્તે જીવે કિ જળયદ્ ?

નિષ્વેદેણ દિષ્યમાણુસ તેરિચ્છિણ્ણુસુ કામભોગેસુ નિષ્વેદ્યં હૃદયમાગચ્છદ્ । સઘ્વ વિસયેસુ ચિરજ્જદ્ । સઘ્વ વિસયેસુ ચિરજ્જમાણે આરમ્ભ પરિચ્છાયા કરેદ્ આરમ્ભ પરિચ્છાયા કરે માણે સસાર મગ્ગ થી ચ્છિદ્દદ્ । સિદ્ધિ મગ્ગ પદિચ્છન્નેય હયદ્ ” જુઓ. ઉત્તરાધ્યાયનસૂત્ર, ૨૯મું અધ્યાયન.

પ્રશ્ન નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) થી શુ કૃણ થાય ?

જવાબ નિર્વેદથી દિષ્ય, માનવીય અને પાશવીય કામભોગો પર નિરાસક્તિ જાણે છે અને તેથી માનવિક સર્વ વિષયોના ઝુડમાં પણ તે વિગ્રસ્ત રહી શકે છે અને આવી વિરક્તિ પછી આરભ (દ્વિસકલ્પતિ)નો ત્યાગ થાય છે અને આરભના ત્યાગથી સસાર-

શક્તિના માર્ગ જાણી તે જીવા માં પોતાની અબી દ શિક્તિના માર્ગ તરફ ગમન કરે છે

દુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય કોણે ?

કોઈ ઈષ્ટ વસ્તુના અભાવમાં કે અનિષ્ટ પ્રાપ્તિ કે પતાર્થના સંયોગથી પ્રગટેલ આપત્તિઓથી ચિત્ત પર જે નિર્વેદ જન્મે છે, તે દુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય છે

દા. ત, એક પ્રિયજનના વિયોગથી મંસાર અમ્બર લાગે તે એક ધનના નાશથી કે અપમાનથી થયેલ દુ ખથી દુ ખિતને આપુ જન્મત ખાક એ જોવું થઈ પડે છે એક પાપથી અગદાયેબનિ આપુ વિષ અત્યાચારી લાગે તે જેની હોજરી ખરાબ થઈ જાય, તેને દુઃખપાક જેવા મિષ્ટ ભોજન પણ દોઢાં મમતા નથી સંજિતહીણ નપુસ કને વિષયવિનાસ શમ્ય અને ૩, તેથી તે નિંદે છે પણ તેથી છુ ' આ બધાની ક્રિયા અને સાચા વૈરાગ્યની ક્રિયા તો બંધીયે વાર તમને સમાન દેખાશે, પરંતુ બ નેતી શક્તિમાં આસમાન જમીન જોઈતું અતર છે તે તરફ જગા યજીરતાથી નિદાનજને એક પતંગ-રમ છે બીજે મજાક રમ છે

કૃત્રિમ અને સાચાનો ફેર ક્યા અને કેવી રીતે ? એનો સાચો વૈરાગી સમજે છે કે જહાર ને દેખાય તે ખરાબ નથી, ખગમ તો બહુ સુખ' છે જહાર ખરાબ દેખાય છે તે તો આનંદ છે તે ચોક્કસ માનશે કે જન્મતની કોઈ પણ વસ્તુ તિરસ્કાર કરવા જેવી નથી સૌ સૌના સ્થાને ચોખ્ખ છે, અને ઉપયોગી પણ છે આવો પુરુષ લક્ષ્મીનો મંત્રક નહિ કરે મંધરવામા દોષ પણ માનશે લક્ષ્મી મેળવવાની ઇચ્છા તો નહિ જ રાખે પરંતુ પહેલાં ને અમલ કર્યો હશે, તે એને કપ્યા કરશે એટલે પરિમલના પાપથી જલદી છુટવા મયશે ' જન્મ સજમી જ્યુ છે ' એમ કહેનારને પણ સંભળાવશે કે, "ભાઈ, તું જુએ છે જન્મ નથી સજમતું માત્ર તારું હૃદય સજમે છે

તે તરફ તારુ લક્ષ્ય નથી તેથી જ બહાર દેખાય છે આવો દોષ પાઈનો નહિ, પોતાની વૃત્તિનો જ 'સ્ત્રી નગ્નની ખારી છે'—કુનિયા ખારી એ છે—એમ નથી પુરુષ કે સ્ત્રી બંનેમાંથી એક નરખનું દારૂ નથી નરકનું દારૂ તો બંને વચ્ચેનો મોહ કે દોષ તો હવેમા ભગ્નગતી લાવવાનો કે મોહ જ નરકમાં ધસડી જાય છે કયન ખરામ નથી, પણ તેના સસર્ગથી જે આસક્તિ જન્મે છે, પરિમલકૃતિ પ્રગટે છે તે ખગમ છે સગા, સમઘી, પુત્ર, પરિવાર ખરામ નથી, પણ તે પગની આસક્તિ ખગમ છે " સાચા વૈગમ્ય અને કૃત્રિમ વગમ્યનું આ જ તાગતમ્મ અહીં તમેને મોહગર્ભિત વૈગમ્યથી શી રિયતિ જન્મે કે તેનું દર્શાવ આપું

ભન અને ભાન

સુમામ નામના એક નગરમાં રાષ્ટ્રકૂટ નામના કથુખી રહેતા હતા તેને કેવલી નામના સ્ત્રી હતા, અને તેમને બુલે બે દીકરા હતા તેમના નામ હતા ભન અને ભાન બન્નેના નામો અને ભાવદેવ મોટા હતા

ભાવની ગસારા

એકલા તે ગામમાં કાઈ રિસિષ્ટ લાગી સુસ્થિત નામના મહાત્મા પધાર્યા તેમને ઉપદેશ સાંભળવા સૌ ગયા મોગીને અપૂર્વ ઉપદેશ સાંભળી મોટા પુત્ર ભાવમાં પૂર્વમસ્કારે જામત થયા તેણે ધણું મથન પડી માગાપ પામે લાગની ઇચ્છા પ્રગટ કરી અને ધણું પ્રશ્નોત્તરોના સમાધાન થયા પડી ગણપાથી આગ્રા લઈ ત્યાંનાર્ગ અગીકાર કર્યો

'પરમશાત રમની લિજ્જત ચખા' તે સચમ — એક નાનીશી નિર્જરિણીનું વિશ્વના મહાસાગરમાં મળી જતું તે ત્યાગી આ બંને વચ્ચેના એના જીવનપૃષ્ઠમાં અપટ વાચતી હતી એકલા લિજ્જત મિત્રસ્થળે વિચિત્રતા વિચરતાં અને આત્માના અમૃત આખતા આખતા

ભાનને વિચાર થયો કે ' મારા બન્ધુ ભવેવને પણ હું આ અમૃત ચખાડું તો કેવું સારું ? આનંદ સ્થાનનું ધ્યાન રાખવું અને ત્રિમય પદે પ્રેરી અમૃત ચખાડું ! એવી પ્રત્યક્ષ ઇચ્છા થતાં તે મોઢા આપના સારું સુગ્રામનગરે પધાર્યા

ભવદેવના મગગળ પર ભારવેવની અમર અને ભવનું અભાર્જન હતું

આ વખતે ભવેવ તો હજી પરખીને ચાલ્યો જ આવેલ હતો અનેક મનોરમે રમી રમ્યો હતો નવોદા નાગિના સ્ત્રી પાસે જોડી પોતે રમેલ વાવા પહેલાં કે નામિવાન રમગમ્યથી મહિત કરે છે અર્ધમહિત થઈ છે દામ્યવિનો ની રેલમટેન થઈ રહી છે તેવા જ પ્રસંગે દુરથી ભવદેવે પોતાના વડીલ દીપ્તિ બન્ધુ ભારવેવને આવતા દીપ્તિ કે તુરત જ તે માનપૂર્વક જિનો થયો હર્ષપૂર્વક નમ્યો નિરોધ આસન નાખી આપ્ત પત્રી બન્ને મેડા થોડીવાર પત્રી પ્રત્યક્ષને અનુરક્ષી ભાને પોતાના આ તરફના આમમનનું રહસ્ય સમગ્રલ્યુ અને સ્વાતુલવ કહ્યો " ભાર્જ ! આ દેખાતા રાગગળ સાચા નથી બધા ક્ષણિક છે ગળગળના ચમમગતી જેમ વિપન જન્ય મુખ સ્વભાવમા દાથતાની હર્ષને નાસી જાય કે એની પૂઠે દીવાનો થયેનો જીવ તેમ તેમ વધુ ને વધુ રોડે છે, અને પાછો પડે કે વગ્તુત તે સુખ જ નથી, સુખાભામ કે દેખાવમા મુખ સાગે છે, પણ એકાન દુખનું જ કામ્લુ કે પતંગિયુ રૂપમા લોભાર્જ દીવામા કાપા હોમી કે કે વારો તોય રોકાતો નથી માછનુ મિચાડુ માસ માથે રહેના કંડાને કળી સમ્તુ નથી એને ખમગ હોય કે માસ પાછળ રહેનો કંડિ પશ્વારમા પોતાનું તાળનું વીધી નાખને, તો તે કેમ લનચાય ? જીવની આ દશા છે હું જે અમતનું આગ્વાદન કરી રહ્યો છું, તે અમીરસ્તો તું પણ અધિકારી થા એમ ઇચ્છી રહ્યો છું '

પોતાના વડીલ બધુના ઉપદેશપ્રવાદમાં ભવદેવ તણાઈ ગયો. તેના પ્રભાવમાં અજાણ થયો. પેગમ્ય તો નહોતો. પણ લાજ ને શરમવાળો ભવના ન પાડી શક્યો. હૃદયાર્થમાં ભવદેવ આવેવના પ્રતાપ આગળ કિકર્તવ્ય લાગણીના પ્રવાદમાં નકાર ન લાગી શક્યો. એણે નાગિલા સામે નજર કરી કે જાણે એ મને ગેરકાયે નાગિલા પણ બોધ સાંભળી રહી હતી એને આવેવની વાત સત્ય લાગે. આવેવના જોજનમાં પતિને અટકાવવાની કિમત ન ચાલી પૂજાર્થ એમની મરજી હોય તો કુ નથી ગેરકાયે જ મતિ મળી, એટલે કે કમ્માં ભવને દીક્ષિત બનાવ્યો. આવેવે પોતાના મળે ભવેવને માખ્યો હતો. પણ ભવેવના અતરમાં જોડો વેગમ્ય નહોતો. સમય પાકના વિના ફળ સુંદર બલે લાગે, પણ મધુર તો જાયે જ નીકળે છે નાગિલાને આ પમહુ ચોખ્ખી રીતે ઉતાવળ લાગતું હતું પણ ભવેવના વેળનો ઉઠાણો નાગિલાને ભાંજળના ડે તેમ નહોતું. ભવેવને દીક્ષા આપ્યા પછી આવેવે એને નિરતર ઉપદેશામૃત પાવા માંડ્યું નિખાલસભાવે પોતાના અનુભવની બધી વાતો સમજાવી એ મંથમના શાતરસમાં કેમ નિમગ્ન રહે ? વાસ્તવિક સમાધિમાં કેમ ઝીલે ? હૃદયની બધી વાસનાના મૂળ કેમ નાશ થાય ? એ જ્ઞાતને અનુભવ કરાવવા મથતો હતો.

ભવદેવની મનોદશા

ભવદેવ હમેશાં જાવ સાથે વિચરવા તો લાગ્યો, બોધ તો સાંભળે, પણ મનની બિડાલમાં નવપરિણીત નાગિલા પ્રત્યેનો ગજ હતો, તે કેમે કર્યે જાય નહિ તે આત્મ-અનુભવ થાય નહિ ભાઈની કુ કૃથી એને ચોડા દિવસ તો કશું જ ન લાગ્યું પણ પગપાળા આશ્રય, મધુકરી વૃત્તિથી બિદ્યા મેળવવી, માનઅપમાનને ગાળવા, સતત ધ્યાનચિંતનમાં ગ્રહેવું, વજેર પ્રસંગો લલનો વૈરાગ્ય ન હોવાથી નીરસ લાગવા માંડ્યા જાણે વેડ કેમ ન કાઢતો હોય, એમ આવેવની પાછળ પાછળ વર્તે, પણ જીવન લૂપ્ત અને ફિક્કું પડવા

હાનુ મરણો 'ત્યજ દેનમ છે' એમ માનતે એ ક્રો રો દનુ તે
 મર્યા અનુભવથી મેળાના અનુભવથી નહિ ! એટલે એમ એમ
 મેળી શકા હશે તેમ તેમ તે ઉપરજ નિમગ્ન બાળક લાગે
 યોગ્ય દીપ્તિ અનુભવમાં તે અલગ મેળાની મીઠાઈ કંઈકી દાવ
 પેલાને જગે અનુભવ નરોત્તે. એના અનમાં તે નાદિયા પ્રત્યેની
 અમરિત કોલી હતી હરિ દુન દુન એમ્મે એ પ્રમાણે જ રેખાવ
 આમરિત ખૂમે ત્યજે જ અપુ નિષ અને તેના વર્ણમાં જાણ
 રેખાવ જો જ્યારે નિષ્કર્ષાપ દેખાવત્યજે જ આનુ રદમ્બ સમજાવ
 મે દ ખમે તેા જાન થાવ

એા માગુ પડે જ્યારે ખીમુ તેજ થાવ ત્યામમાં રમ ન
 રહો, એટલ મૂંડેથી કામના જગતો ઝડી રહે તેના મિત્રમાં લાન
 સમય અને નામિયાના હમે પુન રાખ લીધુ જે નામિયાને એલે
 તણ હતી તેજ ન મિયા પછી જાણને નજરે વસી રહી કાવોવના
 સ્વરૂપ અને મધુરોદની અસાધી વિગ રહે, તપ વારવાર રહે,
 ખ્યાન પડે, પશુ મદાવમથી નામિયા તેા ન જ ખમે.

બારેવ આજ નવ ઊની વહે સરાય,
 વામુ તળી અપટ્થો અઝડી જ કોઠે,
 દિદા મૂને દહી રહી દિલ્લાસતાને,
 હોઁ દીધે નવ રહે વચ વેગ એનેા

બારેવ આજ આ અતરજ દસા દેવની દિશ્મન ન માણે
 એટલે તે રહે તે પ્રમાણે માણે, પણ એ જપા પૂજના સારા મુજના
 સામા કંઈ મુખી માણે દ બારેવની દવાની મુખી તેા સરમેખરમે નિજા
 વ્યુ, પણ જાણતો સ્વર્ગવાસ થવા પછી તેના ઉપરનોદિયા નિમા
 અને વેગાધ્યનો કુવિમ રમ ખસી જતા જ વાલ્લવાના મુશ્કારોએ
 નેર પાડ્યુ અને આખરે જરોવ દાખો

‘મસ! હવે નાગિલાને એકવાર તો કાઢીપણ રીતે મળવું જ’ એવો નિશ્ચય કરીને બીજા સાધુઓથી છોટા પડીને તે ચાલતા ચાલતાં સુગ્રામગામ જઈ ચાલ્યો અને નાગિલાને મળ્યો મળવું એમ થયું કે પાણીના કુવા ઉપર પાણી ભરતી એક બાઈને દીડી વાડે નમન કર્યું ભવે પૂજ્ય કે, ‘આ ગ્રામમાં નાગિલા કરીને એક બાઈ ગઈ છે તે છે કે?’ ‘હા, કેમ છે?’ ‘મારે તેને મળવું કે, ભવે કહ્યું નાગિલા કો તો હું પોને છું’ ‘હા, તું પોતે?’ ‘હા, પણ કહો, ગુરૂદેવ! ફરમાવો તો સેવ છે’ નાગિલાએ પ્રથમ તો સાધુ તરફના પૂજ્ય ભાવે નમન કર્યું, અને એ ખૂબ રાજી થઈ પણ જ્યારે ગુરૂદેવ છોટા પડવાનું કારણ પોતે જ છે, એ જાણ્યું ત્યારે તેને ભારે દુઃખ થયું ‘હું તો હવે મુનિવેશ ડાહી તારી સાથે રહવાનો નિશ્ચય કરીને આ મો છું,’ બનના આ વાતથી એનું હૃદય નીધી નાખ્યું

નાગિલા માટે જીવનકાળમાં આ પણ માંથી વધુ કારમી હતી પણ એવડા ભાર વચ્ચે એને સ્વચ્છ રસા મિવાય છૂટકો ન હતો એણે જોયું કે ભવદેવ ત્યાંની જિંમી ટેકરી પર ચડીને હવે જિંમી ખાઈમાં જૂસદા માગવા તૈયાર થઈ ગયો છે બે એ પડે તો એમાં માત્ર એમનું જ નહિ, પણ સાથે સાથે પોતાનું, સમાજનું, સાધુ તાનું અને જગતનું પણ અધ પાતન થશે જનસમૂહનો સાધુ પ્રત્યે જે પૂજ્યભાવ છે, સમાજમાં સાધુપુરુષનું જે શ્રદ્ધાભર્યું સ્થાન છે અને જગતનો સાલુતા પ્રત્યેના પૂજ્યભાવથી અને ધર્મભાવનાથી જે આધ્યાત્મિક ધોરણ મળે છે, તેમાં આ હવડું ઉત્તરથી એક મટાવિધન ખડું કરશે આ કે પનાથી એનો આત્મા દાઝી ઊંડ્યો, અને તે જ ક્ષણે તે સુખગ મની કદી નહિ કે પેલી એવી તેજોરેખા એના અંત ઉપર ઝગડી ગઈ, અને એણે વાણીપ્રવાહ જોડ્યો ‘ગુરૂજી! આ તમને શું સંજયું? સિખર ઉપરથી કયા ગમડી પડ્યા? આ લોહીમાસના કવેવર્ગમાં તમે શું જોઈ મૂઝાઈ પડ્યા? અનુભવી

અને સત્યરૂપો કહે છે

મમેષ્યપૂર્ણ કૃમિજાલસકુલ, સ્વમાવદુર્ગધમઘોષમધુવમ્ ।
ફલેષર મુષ્ણુરિષમાઝન, રમન્તિ મૂઢા ન રમન્તિ પદ્મિતા ॥

અર્થાત્ વિદ્યાર્થી ભરેલા અને કૃમિના સમૂહથી બાંધી રહેલા, સ્વભાવે જ દુર્ગંધી, અપવિત્ર છતાં અધુવ, મગમગના ભાગનરૂપ કોવરૂમાં મગમગો ગમે છે, પણ પડિત નથી રમતા

દેવ ! જે બ્રહ્મચર્યવને આ નાગિતાને વાસવિક દર્શન કરાવ્યું છે, એ પ્રાણુપ્રિય પ્રતિજ્ઞાને નાગિવા શુવ જતાં લગી નહિ છોડે । સુ મૃતમ્નાં આમર્ગાં ચૂકવા માટે આ જાગરણી દીક્ષાને નેરે મૂળ્યે । તમારા પતનને દુ સહમગ આપુ મેઢલી નાલન મો માનો છો । તમે ત્યામ ક્યોં ત્યાગથી બ્રહ્મચર્ય સાથે એકાંતર તપ, ધ્યાન, ચિંતન મનનમાં મારો અમર બાળી લી છુ ' બવેવ મૂઝવણમાં પડ્યો પતિભાવે જોનાર તે દલામની મુખ્યા નાગિવા અને આજની દુર્ગંધ છતાં પ્રતિજ્ઞા અને વેરાઅસપજ નાગિવામાં આસમાન-જમીન જેટલુ અતર હતું બવેવ એની સામે બાગ ન ત્રીલી શમ્યો એની આંખો નીચે ઢળી પડી મોં પર સરમના સેરમ દેખાવા કહે નાગિનાને પોતાનો માર્ગ સગ્ગ થતો લાગ્યો એટલે એનું જોમ વધુ

‘અહો ! કયા બ્રહ્મચર્યનું અમૃત અને કયા વિમરનું એગ ! કયાં સયમની સુવાસ અને કયાં વાસનાની દુર્વાસ ! તથવારની ધાગ પર ચોટલા મધને ચાટતા હજ જ કપાઈ જાય એવો એ વિવાસનો બચકર માર્ગ છે અમખ્ય નાના જતુઓના શુવનધનના બોગે પોતાનું શુવન અવાવના મનુષ્ય, પરપ્રાણીઓનો કેટલો નહીં છે એ અજોને અદા કરવા માટે, મનુષ્યદેહનું રક્ત ધનકી રક્ષુ છે છતાં સખ્યાનધ રક્તાપુઓમાંથી બનેલા મહાકિમની વીર્યાંજિ દુને પિત્તર પોપવા માટે વેડી દેનાર જનનના કેટલા શ્રેણીના કરજનાર અંતે વેરી અને છે । ગુરુ ! એ વિચારો મનુષ્યનીર્મનો ઉપયોગ

આત્માર્થે જ થવો ઘટે છે વાસ્તવિક રીતે નિજ આત્માર્થ માધવામાં એક કે બેનું નહિ પણ મમત્ત જગતના સ્થાણનું નિમિત્ત છે, એ ન બૂનશે !

આ સંબંધથી ભવદેવનો આત્મા જ્યો એનું મમત્ત નાગિયા આગળ સમ્મના બારથી સહજે નમી ગયું

નાગિયા બ્રહ્મ થવાને મને સાદાગ નમી પડી 'મનુ ! ધન્ય છે, આપને !' એની ભાવનાનો પારો ખૂબ વધી ગયો એને ટાંકે દીપાવણિ ઝગમગી બીડી આનંદનો રોમાંચ ખડે થયો

'કોટિ કોટિ નમન અને ધન્યવાદને પાન તો, 'શ્રી ! આપ છો ! હું હૃતભાગી કેવળ ધિક્કારને પાન છું,' એ વાક્ય પૂરું કરતાંની સાથે ભવદેવની આંખમાંથી બે આંસુ ટપકી પડ્યા

'ધિક્કાર અને ધન્યવાદ મનેના અહ્યાબદ્ધતા આઠ તેટલા કરીએ, પણ એ તો એક જ સિકાની બે બાજુ છે સ્ત્રી અને પુરુષ પણ એક જ આત્માના બે પાસાં છે નથી કોઈ બિચુ, નથી કોઈ નીચુ,' એમ કહી એણે ભવદેવના સતત હૃદય ઉપર અદ્વૈતગ્ધનો છટકાવ કરી તેને નીતળ બનાવી દીધું

'ત્યારે હું પણ સાક્ષીતાની પ્રેમજ્વાળે નમુ છું '

બન્ને મીઠા આત્મગતિમાં નાડી રહ્યા રના અગ્તાચળ તરફ જતા જતાં ભાગકરે એ બન્નેના ઉપર એક છેત્રી મીઠા માંડી લીધી, અને ભવદેવ આમ બહારના ઉદાનખડમાં જ્યાં નિરાસ હતો તે તરફ પ્રયાણ કરી ગયા આજનું એનું પ્રતિક્રમણ સાક્ષીતાની સોળે કળાએ સપૂર્ણ હતું એણે સહય કર્યો કે આ જીવનમાં એવો પુરપાઈ કરવો કે માગ રામમાં પણ વિકારનો એક અંશ ન ગહે એ પુરપાઈ તેણે કર્યો અને તેને તે કળ મળ્યું એ ભવદેવ આરાધક મની દેવ થયો, અને પાંચમે ભવે જ જુકુમાર થયા

ચોનાળનો ! મોહનર્જિત વૈરાગ્યના આ દાખલા પ થી તમા સમગ્ર શક્યા હોય કે મૃતિમ્મ રત કરી સાગોપાન ટકનો નથી ભવ દેવના એ ન લીગ અને ધોઈ ફરીથી નવાગમ ચળવલાગ નાગિના જગુ પાન એની સામે ન હોત તો બાકે મજાગ ચાત !

દુ ખનર્જિત વૈરાગ્યના પછુ ભવ

મોહનર્જિત વૈરાગ્યમાં જેમ મદાજન છે, તેમ દુ ખનર્જિત વૈરાગ્યમાં પણ ભર તો છે જ મરણગ ગમ્મ બર્નદરિનો વેગગ દુ ખનર્જિત હતો પોતાનું જીવન જેને ચઢે પૂર્ણ વિશ્વાસપૂર્વક અર્પુ તે જ પિગલા અધપાળ જેવામાં જીવન બટ કરે ? એ પ્રસક્ત થના બર્નદરિ મહારાજન કહે છે કે ' પિક્ક તા ચ ત ન મન ચ ધમા ચ મા ચ ' અરે પિક્કાર છે પિગલાને, અધપાળને, મુલ્લિમને, મનને અને મને એ આગતમાંથી એને વૈરાગ્ય જન્મ્યો હતો એટલે ગુરુજીએ કમોદી નારુ એ જ પિગલા પામે પ્રથમ નિશ્ચયે મોકલ્યો

જ્યા જેની એક દા- માનથી મેકો માધુમે ધજતા હાન જે મહેલના છત્રીપલ્લગોમાં અને જલીયામાં જેની લાપા ફૂનની મારક જળવાઈ તેષ, જ્યાં જેના દાષ તમે હનગે ગામ તો ઓ મેકો કમ્યાગીએ કામ કર્યુ હોય અને જ્યા જેના એ- જ નાન કટાક્ષથી, પોતે પાળી પાણી ચઈ નયો દોષ-ત્યાં તેનું જનવા મેરા ગુરુભાઈની આગવીનતામાં હુકમ માગવા જવું ? એથી અનિક કમોદી બીજી વી દોઈ રહે ?

બર્નદરિ પ્રજના ક જ હુમમાંથી ન કરો, પિગલાના હનગ કાલાવાવાથી ન ચળો, ઓ મૃખ્યાની પિતૃભાવનાના ગસભયા ઉમગલાથી ન બીજનયો, ત્યાગ ગુરુજીને ખાતરી ચઈ કે એના દુ ખનર્જિત વૈરાગ્યનું પગિણામ પણ ઉત્તમ આ યુ છે અને દવે એ વૈરાગ્ય એના ચાટમાં પરિજન્યો છે પિગલા પ્રત્યે જમ મોહ નથી,

તેમ દેવ પણ નથી કૃષ્ણા પ્રત્યે જેમ રાગિણી વતસલતા નથી, તેમ
અન્યા ર પણ નથી, પ્રજા પ્રત્યેના ગજલવળી વાંચી નથી, તેમ તિગરકાર
પણ નથી, એટલે જ ભાર્ત્વહરિનો એમણે સ્વીકાર કર્યો

ભગવાન મહાવીર અને ભગવાન છુદ્દ

ભગવાન મહાવીર અને ભગવાન છુદ્દની પ્રભુત્વાવધાર્મી જે કંઈ
એ. કે તે આ છે લોકસમદાના કાર્યમાં અને પ્રજામંપતિમાં આપણા
પાર્થિવ અનુથી જોઈએ તો ભગવાન છુદ્દની ધ્યાનમૂર્તિ મોખરે
આવીને રહેશે પણ અપાર્થિવ નયનામાં નો શુકલ ધ્યાનની રસમૂર્તિ
મહાવીર જાણે જગતમાં આપણા નયનથી પગવાગ પણ ન ખસે
એની મહાન ભાસતો તેઓ બન્ને સમકાલીન હતા વર્મકાન્તિ બને
દ્વારા થઈ હતી ભગવાન મહાવીરની એ માન્યતા હતી કે જે મુક્ત
થાય તે જ બીજાને મુક્ત કરના સહાય દરી સહે માટે પ્રથમ
પોતાની જાતને મુક્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો છૂટેલ હોય તે છોડાવે
માટે પ્રથમ આત્માનો ઉદ્ધાર, પછી જગતનો ભગવાન છુદ્દને મા
ચિત્તિ સરકારનો ક્ષય એ જ નિર્માણ અથવા સિદ્ધિની પરાગ્રાહ હતી
ભગવાન છુદ્દનો આત્મા જદ્દપુમ્મ અને પતિપદ રામીનું દૃશ્ય જોઈને
જગતનો દુષ્ણ જોઈ ક્રમ્પા બિડ્યો હતો

એમનો વૈગમ્ય કંઈ ઓડા ભન ન હતો

વિપુલ લોગ સુત સુંદરી, રાજ્યવિભવ મુખસંગ,
નિમિત્ત મળ્યેથી પ્રગટીઓ, પગમાં ત્યાગપ્રમંગ

પણ ભગવાન મહાવીરે જન્મ, જરા, રોગ અને મૃત્યુના ઠેક
મૂળમાંથી સુધી બાડી બિતરીને જોયું તો એમને જણાય કે જગતમાં
જે કંઈ કે તે આત્માનો જ પડવો છે માટે એ એકને જ જાણું તો
સાગુ આપોઆપ જણાવે એકને જ જીવું તો જાંવું જિતાર્થ જશે
એટલે એમની સિદ્ધિની પરાગ્રાહમાં આત્મમુક્તિ અને વિશ્વમુક્તિ
બન્નેનો અમન્ય સાંપડે છે

આ પરથી દુ સુ દેવ માં હુ ।

દુ જન્મન મદારી કે જન્મન શુદ્ધ એવને જોવા નથી
નહોતે પણ બન્ને પોતપોતાની દષ્ટા પર એવી મહાવિમુક્તિઓ
હતી એમ જુદુ હુ પણ મારા કથનનો મુખ્ય મુદ્દો આ છે

ધારો કે આપણે કાલ મરી જવાના છીએ જે ખમર આપે
પરી જલ તો ખાતુ કાવશે ખટું ? મંસાગ નીગમ બની જતા જગે
વાર તદ્દિ લાગે મૃત્યુ માથે બમે છે એવી ખાતરી યનાં જ આપણો જગો
રસ કોટી જગે તાજેતરની પગેની પ્રમદા, અમલેનુ ધન દાન,
વૈભવ એ બધા ફિલ્લા સામગ્રે આ રીતે બપથી આપાતથી, દુ ખથી
કે મોદથી વૈગ વ યવે જુદુ દુર્લભ નથી પણ જન્મન મદારીની
જેમ માનાપિનાને સંતોષી, બાધનુ સમુચિત વિસાત્વન કરીને
પ્રાણપ્રિયાને નિર્વિકારનાના આદર્શ પ્રત્યે આકર્ષીને સર્વ મરુતનેહી
અને હેનાગ પ્રમદે આધામન પ્રેરીને 'સર્વ' જેમ કાંચળી તજે
તેમ 'સાધના માર્ગે' જનુ એ અતિ અતિ કઠણ છે ધણ જન્મોની
સુદર સાધનાના ફળ જ આવુ સમયામય અને યાનમય પ્રેમાગ વર્તન
અને સાધનાતત્પરતાનો સમન્વય સકારી શકે । અને એવો યાનમય
પ્રેશન જ 'મયજના ત્યાગ'નું ફપ પકળી પોતે તરે અને દુખની
દુનિયા તારી શકે ।

સાગરદ

'વૃત્તિ સ્વચ્છ એ વળી વિવશમાં પોતે યવે તેવ ના
માની અનિસ્વમાય પુદ્ગલ તરે, તલ્લીન આત્મા રિરે,
એતુ જાન તુ ખરી વિનિમા, નિર્દેષ્ટા પાંચે,
નહી એ વળી મોક્ષમંત્રિ મટી, આ છવ જૈવ શરે '

આધ્યાત્મિક પદો

પદ ૧.

(ગમ-પંકુ તથા નાચા)

આતમહયન વિરહા પાવે, દિવ્ય પ્રેમ વિરહા પ્રમદાવે ટે
એ મારગ મુખને જન વિરહા, વિરહાને સોમા રમ આવે આ
સદગુણે મ કરે દે, વિ હા, જમનદીવ કેણ વિરહા પાવે આ
અતમમા જાએ જન વિરહા, દર્મદોને વિરહા દસારે આ
તમવાનુ ત્યાને દેડ વિરહા, જાનનીમા વિરહા નદાવે આ
આતમરમણ મેઠાઈ વિરહા, જમરમુદી વિ હા અજમાવે આ
સમને આનમમમા સદુ વિરહા, પ્યાત પ્રભુનુ વિ ગ પાવે આ
અર્પો દે પ્રભુ અર્પે વિરહા, 'સ તશિષ્ય' વિરહા સમજારે આ

પદ ૨.

(રામ-આચા)

આ દિવસો છે અતરપટના, એક તણ તણને ખમવાના આ
આજમુખી નથી નમ્ર થયા ત્યા, નમ્ર જની દિન છે નમવાના આ
અવણ મનનમાં મુદ્દ કરેલા, હૃદયગણા પતમા રમવાના આ
ઉત્તમમા ઉત્તમ આ દિવસો, વેર વિરોધ વિષય વમવાના આ
સર્વ હવેને મિત્ર જતાની, દિવના દુરમન છે હમવાના આ
'સ તશિષ્ય' જે સરણ મુજોખી, એ સુદીનન

પદ ૩.

(રાત્ર-આરા)

આ દારિદ્ર્યનેા અત ન આળ્યો,
 દોષ પ્રયોગ નિચે નહિ કાળ્યો ટેક
 ધ ધા ખૂબ કર્યા ધન માટે,
 કોઢી એક હજી ન ઠમાયો આ
 અશરણુ રક બની અવનીમા,
 બિહુ થઈ સ્થળ સ્થળ લટકાયો આ
 આજસુધી પર અધીન રહીને,
 લાલચને કાગે લટકાયો આ
 ખોદી ભૂમિ ખૂબ તપાસ્યું,
 કૃચી વિના બલ કરી કરી કાયો આ
 આગળ જેમાં અજબ જણાતું,
 પાછળ સર્વ સ્થળે પસ્તાયો આ
 અખૂટ નિધિ મુજ સમીપ છતા પણ,
 માલમી વિણ જ્યાંત્યા અથડાયો આ
 'અ તરિબ્ય' સફલાબ્ય ઉઘાડી,
 જ્ઞાન દઈ ગુરુએ સમજાળ્યો આ

૫૬ ૪

(ગત-નિસારગ અથવા આરા)

અવર તણને લગ અવિનાશી,
 શા માટે તું પરે છે ઉદાસી ? ટેક
 મૃગજળ માહે મુન્ધ બનીને,
 ફોગટનો લટકે ઠા ફાસી ? અવર
 આત્મરવિ અતરપટ પાછળ,
 પ્રાપ્તિ રહ્યો છે પૂરણ પ્રકાશી અવર
 ફોફા ઠા તું ફોગટ મારે ?
 વેશવ આ છે સફળ વિનાશી અવર,
 લયના કારણ છે તુજ લોગા,
 તણ દે તેને - દ્યોશુ વિમાસી ? અવર
 ‘સતશિષ્ય’ સમજ બા ચાણા,
 પરમ સુધારકનો યાચ્યાસી અવર

પદ ૫

(ગત-વિલાસ અથવા આશા)

આ અથળે આવો, આ અથળે આવો,
 આમતેમ જઈ રીઠ અથડાઓ ?
 અવર તણ પ્રભુના ગુણ ગાઓ,
 જ્ઞાન મહિર પૂજા ગજાવો આ
 નત્ય બીનામાં શુ શરમાઓ ?
 સમય મળ્યો છે લો ગુણ લટાવો આ
 બ્રમિતપણે શાને લટકાઓ ?
 તાગની અતર માહે લગાવો આ
 નેહ નયન લરીને વરસાવો,
 લાગણી અન્યોઅન્ય બતાવો આ
 ઝોમ પાંચર મળી પ્રગટાવો,
 જ્ઞાન જળે સહુને નવરાવો આ
 પ્રભુના નામની ધૂન મચાવો,
 આનંદ આનંદ આવી ઉડાવો આ
 જય દરવાનો ખેલ જમાવો,
 'મૃતશિષ્ય' થઈ શોક સમાવો આ-

૫૬ ૬.

(૫૧મી)

એવું જડ મૂર્ખ થા મા, ખોટ જાતિએ તું ખા મા ટેક
 આ મિત્ર આ અમિત્ર શાથી, ગણ તું તે નીચ દયાથી ?
 વૈરઝેર વિરે વણા મા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ
 સર્વથી સબધ દીધા, ક્ષાના મર્વ માય લીધા,
 તૃષ્ણાના પૂરે તણા મા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ
 મર્ન છે મમાન તારા, બાદાથી જણાય ન્યાય,
 લેહની જાળે બસ મા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ
 તાહડુ સ્વરૂપ કેલું, અતરે વિચાર એલું,
 માયામા ખાલી મન મા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ
 આદર વિચાર આવા, સર્વને મિત્રો બનાવે,
 આગસ ન કરીશ આમા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ
 તું તારો તો સર્વ તારા, તું ચારો તો મર્વ સારા,
 હલકાર્ય કરી દણા મા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ
 'અતગિહ્ય' મુન થાજે, જાન પ્રયુજના જાજે,
 માણ જ સદા મજામા, એવું જડ મૂર્ખ થા મા એવ.

પદ ૭

(ગાય-કાનડો - હમ આનંદા વ્યથા વિનાવી)

કેમ અતરજાન ન આવે ? (૨)

રખડાવી મારે છે રડા, બ્રમણ રચી બુવાવે કેમ ટેક
 મૃગમદ માટે મૃગની આશા, મરણ વિના જ મરાવે,
 એ જ મનોરથ માનવમૃગ આ ફોગટ તને ફસાવે કેમ ૧
 લજવે છે લાલચમા લોહી, એ લાળા ચવરાવે,
 ફૂંકકપટના ઠામ કરાવી, કષ્ટ વિરે કવરાવે કેમ ૨
 પથને સાટે પ્રેમ થકી, અણુ પીવાનું પિવરાવે,
 ખાજ તાજ તજવી ખાતે, ખડ તુજને ખવરાવે કેમ ૩
 એ જ નશામા નિશદિન તારી, દાસી તને હબાવે,
 રાજા છો પણ એહ રાક્ષસી, રાકની જેમ રિખાવે કેમ ૪
 આશાવ્યતરી વળગી અતરે, નટની જેમ તચાવે,
 તૃષ્ણા નટી આ કરી તમાસા, માયા ખેલ મચાવે કેમ ૫
 નકટી સાથે બની નમાલો, સોના સાઠ કરાવે,
 માઠ રાખજો ઉત્તમ અવસર, ફરી ફરી નહિ આવે કેમ ૭
 અનંત ભવથી ઇદ્રજાળ એ, આશાની અથડાવે,
 'અ તરિષ્ય' કહે સફુગુરુવર વિણ, સત્ય કોણ સમજાવે ? કેમ ૭

પદ ૮.

(ગા-કાનડો --૬૫૭ મુખ્ય)

જોયો આ ભવને ખાલી (૨)

કરી જ જાણ કરમાના માટે, બાજુદિને જાગી જોયો ૧

કંઠા કંઠા કામ કરીને, કરી જિ દગી કાળી,
અવજ કરી નહિ ગાત કયાઓ, રામ તણી રસવાળી જોયો ૧

ધર્મકાર્યમા ધધ મચા-ચા, ભૂડી રચીને જાગી,
અમૃતરસને અગો કરીને, પીધું ઝેર પલાળી જોયો ૨

હોળી પ્રગટી હાથવોચની, દિલમા થઇ ન દિવાળી,
અતરમા આનંદ ન લિલસ્યો, નિર્મળસતનિદાળી જોયો ૩

સ્વાર્થ વિષે જે રહા રમીઓ, તન મનગી કરી તાળી,
પરોપકારે પગ નવ ડીધો, ભાગ્યો એ સ્થળ ભાગી જોયો ૪

હામકામ રખડી રખડીને, ઠોકર ખાધી ઠાલી,
પૈરા માટે રચ્યા પ્રપચો, રીત પવિત્ર ન પાળી જોયો ૫

અસ્થુ નહિ ધન ખાત ધરીને, ખાઇ ન કરી ખુશાલી,
'સુ તગિધ્ય' આવ દા એણે, અધાની સમ ગાળી જોયો ૬

પદ ૯

(પ્રભાતિયું)

જ્યા લગી આત્મ નિઃસ્વરૂપ સમજ્યો નથી,
 સાધના ત્યા લગી સર્વ કાચી
 ઘાણીના બિટનો પથ ઘટતો નથી,
 સાધના મમજણે થાય સાથી જ્યા ૧

શુ થયું મસ્તકે ઝુઠ કરવા થકી ?
 શુ થયું લોહ વિણ લગ્ન ચોળે ?
 શુ થયું તીર્થ જઈ સ્નાન કરવા થકી ?
 શુ થયું વેદના વાક્ય ભોલે ? જ્યાં ૨

શાસ્ત્રના સર્વ અભ્યાસથી શુ થયું ?
 શુ થયું મલનો વેશ ધરવે ?
 જ્ઞાનવિદ્યુ શુ થયું યમ અને નિયમથી ?
 શુ થયું વડી વડી વાત ઠરવે ? જ્યાં ૩

અગ્નિના કુઠ પર અધ મસ્તક કરી,
 ઉગ્ર તપ આદરી ઝંકિ મરીઆ,
 કાશી કરવત ચક્રી પર્વતેથી પડી,
 તત્ત્વ જાણ્યા વિના ઠોણુ તરીઆ ? જ્યાં ૪

શુ થયું સર્વ સિદ્ધાંતના ગ્રનલુગી ?
 ટ્રેઝની છાપ જગમા છપાણે,
 અધિક આડબરે માન જુમ મેળવી,
 શુ થયું સર્વના ગુરુ થપાણે ? જ્યાં ૫

શુ યશુ ઉચ્ચ આચારને આચર્યે ?

શુ યશુ અધિકાર કદ કીધે ?

શુ યશુ હૃદયમાં પ્રેમ પ્રગટ્યા વિના

નિનનિત પ્રભુ તર્ફ નામ લીધે ? જ્યાં ૬

શુ યશુ પત્ની પત્ત, ધામ તજવા યત્ની ?

સમજવિદ્યુ સર્વે સમાર ત્યાંજે,

રમી રહ્યા હૃદયમાં દોર દુને વ તો,

શુ યશુ ધર ધરે જીજ્ઞા માણે ? જ્યાં ૭

ચાલના વાદ કરી વિજયને નેમગ્યા,

શુ યશુ અન્યતા માન ગાણે ?

કદલુ નિજ મન કરી લેશ પછળ્યુ તકિ,

શુ યશુ પરતણા મન પડાણે ? જ્યાં ૮

નવરૂપ નિજ સમજશે શુદ્ધ અતર યશે,

રાગ દેવનો રમ જાણે,

‘મ તનો શિષ્ય’ તે સકળ દાર્યો કરી,

પરમ નાનદનુ સ્થાન પાશે જ્યાં ૯

પદ ૧૦

(રામ મોરદ, તાલ ધારણી)

જાગ્યા ન ઘર અતર રિયે, નિશિ જાગવાથી શું વળ્યું ?
 ત્યાગ્યા ન દુર્ગુણ દિવતણા, ઘર ત્યાગવાથી શું વળ્યું ? ૧
 બોધ્યું ન નિજ મન તો, અવરને બોધવાથી શું વળ્યું ?
 શોધ્યું ન નિજ ઘર તો, અવરને શોધવાથી શું વળ્યું ? ૨
 છોડી ન માયામમલ તો, સસાર છોડ્યે શું વળ્યું ?
 તોડી ન તૃષ્ણા તો પછી, શિર ફેલ તોડ્યે શું વળ્યું ? ૩
 બળ્યા ન બીજાં જન્મના, બાળ રુધિર બાળ્યે શું વળ્યું ?
 પલળ્યું ન મન પોતાતણું, પગના પલાળ્યે શું વળ્યું ? ૪
 ફેળ્યા ન નિજ ફિલ્લાર ઘરમા, અવર દેખે શું વળ્યું ?
 જો 'સતશિષ્ય' ન સત એના,

(તો) મનુષ્યબવમા શું મળ્યું ? ૫

પદ ૧૧.

(ધનાગ્રીની ગઝલ)

બિજ નથી ભગવાન તુજથી, બિજ નથી ભગવાન ટેક
 તુજમા તે છે તેનામા તુ, બૂલો ગયો શું બાન? તુજ
 અજગો કર પડદો અહીં પડનો, નિરળીશ પરમનિધાન તુજ
 સર્વ જીવનનું એ મહાજીવન, સર્વશક્તિનું ધ્યાન તુજ
 સર્વ બળેનું મહામળ એ છે, સર્વ જ્ઞાનનું જ્ઞાન તુજ
 દૈવત સર્વનો એ છે દાતા, નિર્મળ એહ નદાન તુજ
 અર્પી દે તન મન ધન તેને, તજ તારું અભિમાન તુજ
 અવર પ્રપચ તણને એનું, ધર અતરમા ધ્યાન તુજ
 'સતશિષ્ય' સુખસાગરના હવે, ગર્વ તણ ગા ગાન તુજ

૫૬ ૧૨.

(૮૫ એપરલ મરેડા કરેલે રવાનને)

પામર શુ સમજે રે સાચા પદને,
અવધાતા સમજે નહિ તેના બેઠ ને,
પતળ લક્ષ્મણતા મહે અપહાસ છે,
અરેખરો જાવા પ્રતટે ॥ એક ને. પામર ૧

ગીરહીના નારે મણિધર મૂઝાય છે,
સમ રમિક પર અપીન ધર્મ પકાવ્ય ને
અમરો કમળ તણા રસનો બોગી જની,
રસલ પટ આપ એમ અમલ્ય ને પામર ૨

મીન તથા મૃગતા પણ એમ મરાય છે,
મુખ મેળવતા હાવાનજ દુ ખ ઘાય ને
મુખદુ ખના દારણને એ સમજે નહિ,
પામર હવે પળ પળ એમ પીડાય ને. પામર ૩

વિષયરતોઆ મોહી રહ્યા એમ માનવી,
આધમીઆ એવા નર અનેક ને,
એ ગરિશ પીનારા મારગ ભુલિયા,
મહાશયુ પામે નહિ ફિરજ એક ને. પામર ૪

પામરતા પલટે રે સદ્ગુણગમી,
ત્યારે જ્ઞાન ટકે ને પાત્ર અણાય ને,
પદ્યાપદ્ય પદારથને પરખી ચકે,
'સુતરિધ્ય' ત્યારે સમજાય ને

૫૬-૧૩.

(૬૫ ઓપવણ સદેશા હહેળે સ્થાપિતે)

મહમાતા મહારાજા મૂરખા માનવી,
 નથી સમજેતા માનવભવનું મૂલ્ય ને,
 સત્યકવન ત્રણે દેહીયે નવ સાંભળે,
 'સુવાર ધાનૌરા' નર એ ખર-તુલ્ય ને મહ ૧

ગજની સ્નારી મૂકી ખર પેર ને ચડે,
 ચિતામર્ધિ તણ ચક્રગઢેને ને ચા'ય ને,
 પગ ધોવામા અમૃતરસ ને વાપરે,
 'આત્મવૈરીના' અવળા એહ ઉપાય ને મહ ૨

કસ્તૂરીને કાઢી કાઢવ' ને ભરે,
 'સમજાવ્યા' સર્ગે નહિ એહ અભણ ને,
 કલપતરુને કાપી જાયે ભારડી,
 એ 'અક્ષતના' વધુ કરવાં શા વખાણીને? મહ ૩

પોતાના કહાપણુમા એ 'ઠાલે' સદા,
 'અવરતણી' ઉત્તમ શીખ નિ ધરે કાન ને,
 નિશદિન મોહનશામા કાલવે ચર્ષે ફરે,
 'અચકાવે' એને એનું અસિમાન ને મહ ૪

પશુવત પામર અધ જની પાછઠાયા છે,
 રૂઝાં સાધર્મ રાખ' વિષે શેણાયને,
 પોતે પુરણ સહિત રચી પોતાનણું,
 'અનગિરિયા' કહે દંડગિરિયા એ ભાય ને મહ ૫

મદ ૧૪.

(હતા ઓષિવજ મરેડો હડંબે સ્થામને)

કર્મતણી અસરો રે કાળા ઢેની,

સમજાવ્યાથી યથાર્થ નવ સમજાય ને,
જ્યારે જ્યારે જેને અનુભવ ને થયો,

ત્યારે તેને અજબ સ્વરૂપ જણાય ને કર્મ ૧
અજબ ગજબ વરસાવે ઉઠ્યે આવના,

ઠીક નપાચક કરી દે પલ્લમ્મ અનેક ને,
અણધાર્યું અઘટિત જરી ઘટિત રચે વળી,

અતરનુ ધાર્યું નવ ધાયે એક ને કર્મ.
સજ્જા તુચ્છ તવગર રૂપ જની રહે,

મહારાણા તે જની નહે સજ્જા રાક ને,
અજબ રીતેથી યોગ વિયોગ બન્યા કરે,

અદ્ભુત છે અસરોનો એવો આંક ને કર્મ ૩
બંધન કેવા કર્મ સ્થિતિએ બધાય છે,

એ બંધનમા કોનું અસ્થિતિ જોર ને,
દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મના લેઈને,

સમજે ત્યારે આનંદ પ્રગટે ઓર ને કર્મ ૪
નાશ કરાવે નિજહિનને નિજ હાથથી,

ભાવકર્મની એવી ભૂડી રીત ને,
સાધન સંયોગે પણ એ આવી મળે,

જનરા માણસની પણ ત્યાં નહિ છૂત ને કર્મ ૫
હા ચાનીયાનો ત્યાં લેઈ કર્યો નથી,

હજાય નહિ એ ગુપ્ત કૃતિનું કામ ને,
જેવો રસ રેડીને બંધન બાધિયા

'સ તરિષ્ય' પ્રગટે તેવા પન્થામ ને.

પદ ૧૫.

(દળ ઓપવણ સદેશો કહેજો સ્વામને)

જન્મ્યા પણ નવ જન્મ્યા જેવા બાણુ જો,
 જન્મ્યા કેરો બાણુયો નહિ ઉદ્દેશ જો,
 ઉદરભરણના ઠાજે જીવન વિતાવિયું,
 પશુવત્ પામર ધર્મ રખડ્યા પરદેશ જો જ — ૧

વિપય વિહારી સેવનથી વિરમ્યા નહિ,
 ચડવા દીધો નહિ ઘટમા ઉપદેશ જો,
 ઝેરી રસમા અત સુધી ચૂકી રહ્યા,
 લાભ્યા નહિ જે છેવટ સુધી લેશ જો, જ — ૨

ઠાકી ઠાકી નખળા લક્ષણ ઠાકિયા,
 સરસ જણાવા કીધા સહસ ઉપાય જો,
 સરસ થવાના ઓપધને સેન્ધુ નહિ,
 જોવા છવો લવગટવો અથડાય જો જ — ૩

સફસુજેના પ્રથનોને શ્રવણ કર્યા નહી,
 દીકાં બેલટા અવળી આખે દોષ જો,
 ભૂલ તણા લાકાર ન નિજના લાગિયા,
 હૃદયતણા કાઢ્યા નવ સમજી દોષ જો જ — ૪

વિકયામા સોનાસભ સમય વિતાવિયો,
 વિષમ સ્થળોમા વસિયા જે દિનરાત જો,
 ‘અતર્શિષ્ય’ કહે સલીનપણ છોડ્યું નહિ,
 અણીના વળતે તેને છે ઉત્પાત જો જ — ૫

મુદ્ર ૧૬

(૬૫ એકવચ્ચ સદેશો કહેને સ્વામને)

જીવન તેનું નિષ્ફળ જગમા જાણ્યો,
 કૃત્તવ્ય કીધા નહિ જેણે દામ લે,
 દાયવોંચ કરી રણવાયો રખડ્યો સદા,
 જેના ધટમા નથી ધડી વિશ્રામ લે જીવન-૧

સમય મળ્યો ને શાંતિ જે સેવે નહી,
 તલભર પલુ જે કરી ચક્રે નહિ ત્યાગ લે,
 ઉત્તમમા ઉત્તમ સાધન નવ ઓગળ્યા,
 તે દરિદ્રીઓના અતિ દુર્ભાગ્ય લે જીવન-૨

કલેશ હ મેશ કરી અતર દાગુ કર્યું,
 ઉજ્જવળ ન કર્યો એકે આત્મપ્રદેશ લે,
 અધારામા મૂર્ખ અદોનિશ આચડ્યો,
 પ્રકાશમા ન કર્યો હણુ એક પ્રવેશ લે જીવન-૩

સુખના બી વાંધાનાં આપે વાથદા,
 દુઃખના બી વાંધે ધરી પ્રેમ સદાય લે,
 અનુભવીના મારગથી બહુ અગણે રહ્યો,
 ભયકારકે મારગમા નિત્ય બરાય લે જીવન-૪

ગેગાગોળી જોગ ની ગેન્યા કરે,
 પુષ્પપરાને ન બિપજે તેને પ્રીત લે,
 ભવી ભમરા પુષ્પોના ઉપર બરાય છે,
 'સતગિધ્ય' છેએ અવનોનીરીત લે જીવન-૫

પદ ૧૭.

(ભારતના હકા આવમને-એ તરજ)

કળ હોગા પ્રભુ! કળ હોગા, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? ટેક
 હમ પતિતોસે અતિ પ્રેમ કરે, દુરમન-જનપર ભી રહમ કરે,
 હમ સળ જીવોસે શ્રેમ કરે, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? કળ
 કળ જી ચ નીચકા લેદ મિટે, ધન જન જોનેકા જોદ મિટે!
 મદમત્સર મિથ્યા મેદ મિટે, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? કળ
 પ્રાણીકો નિજસમ ચેજેગે, સૌકા માતાસમ દેજેગે,
 લક્ષ્મીકો મિટ્ટી લેજેગે, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? કળ
 જગ વ્યવહારોકો છોડેગે, તૃષ્ણાકે બન્ધન તોડેગે,
 જાન પ્રભુસંગ હિજોડેગે, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? કળ
 સુખ દે-કરકે સુખમે રહેગે, દુખ સહકરકે સેવા દેગે,
 સેવામય જીવન બનાલેગે, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? કળ
 વિપયોકો મનસે ત્યાગેગે, કહુ નાહિ કૃપા મિત્ર માગેગે,
 હમ નિશ્ચિન ઘટમે જાગેગે, યહ દિવસ હમારા કળ હોગા? કળ
 હમ નિજ મરતીમે જુમેગે, પ્રભુપયગે નિશ્ચિન ધૂમેગે
 સમરસકા લાભ સદા લેગે યહ 'સંતશિષ્ય' દિન કળ હોગા? કળ

પદ ૧૮

(૮૧ મદત છ રે સુ મરી મૂલ જનાવુ)

અંતરમાં રે આત્મજ્ઞાન હજી નાંબ્યું,
તે બુદ્ધ જનોએ જનાવ્યું ૮૬

સતજનનો સગ ન દીધો રે,
લક્ષ નિજ ધર પર નવ દીધો રે,
હદી અમર ન પ્યાલો પીધો રે,
આયડીને રે આમુખ્ય એણે શુભાવ્યું તે અંતર-૧

ચર્ચા કરી મગન મગવ્યું રે,
બહુ બન્યને બોલી જનાવ્યું રે,
શક મનને નવ સમજાવ્યું રે,
અતિ ભૂખ રે બીતર દહી ન બીજાવું તે અંતર-૨

ગણિનાદિક શાઓને ગણિયા રે,
વળી ભાષા જનેકને ભણિયા રે,
ઘટુદાર્પણ ચણતર ચણિયા રે,
અગમગતું રે ચિત્તમાં દેર ન ચણાવું તે અંતર-૩

દૂટ પ્રકૃતિએ ન દગાવી રે,
હક શકવા જરી ન હડારી રે,
આ ઘરીરને નાખ્યું મુકાવી રે,
વપસાવી રે જાણી વનને વપાવું તે અંતર-૪

ખાવાની ચીજ ન ખાધી રે,
સાધવાની દિશા નવ આધી રે,
આધિ વ્યાધિ અખૂટ ઉપાધિ રે,
ઉપજાવી રે અતરને સજગાવ્યું

જે અતર-૫

કદી મનનો મરડ ન મૂક્યો રે,
નહિ જ્ઞાન ધ્યાનમાં મૂક્યો રે,
સદા બ્રહ્મપણાથી ભૂક્યો રે,
ખડ ખાધું રે જોજન મધુર ન લાવ્યું

જે અતર-૬

કહે 'સતશિષ્ય' મુખ કરવા રે,
નિજપરના દુખો હરવા રે,
આ ભવસાગરથી તરવા રે,
દુખ હરવા રે કર જિનવરનું જણાવ્યું

જે અતર-૭

હૈં માતિ ।

